

Prop.
1990/91: 8

Regeringens proposition

1990/91: 8

om vårdnad och umgänge

Regeringen föreslår riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 6 september 1990 för de åtgärder och det ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

Odd Engström

Laila Freivalds

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag till ändringar i framför allt reglerna i föräldrabalken om vårdnad och umgänge. Förslagen syftar särskilt till att bana väg för en utveckling mot att föräldrarna själva i så stor utsträckning som möjligt skall kunna komma överens i vårdnads- och umgängesfrågor.

Det föreslås att s.k. samarbetsamtal skall erbjudas föräldrar i alla kommuner. Vidare föreslås det att domstolen i ett mål om vårdnad eller umgänge skall ges möjlighet att ta initiativ till att samarbetsamtal kommer till stånd.

Gemensam vårdnad föreslås kunna komma i fråga inte bara om föräldrarna är ense om det utan också om ingen av dem utesluter denna vårdnadsform.

Ogifta föräldrar föreslås kunna få gemensam vårdnad genom en anmälan till socialnämnden i samband med att faderskapet fastställs. I anslutning därtill föreslås att termen faderskaps erkännande byts ut mot termen faderskaps bekräftelse.

För sådana fall då gemensam vårdnad inte är aktuell utan endera föräldern skall anförtros vårdnaden skall domstolen liksom hittills avgöra frågan om vem som skall ha vårdnaden efter vad som är bäst för barnet. Det föreslås en uttrycklig bestämmelse om att domstolen vid bedömning-

en av vad som är bäst för barnet skall fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

I anslutning till reglerna om umgänge föreslås att vårdnadshavaren skall lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget. Vidare föreslås att en erinran tas in i socialtjänstlagen om att socialnämnden också efter det att en tvist om vårdnad eller umgänge har avgjorts skall tillgodose det behov av stöd och hjälp som kan föreligga.

När det gäller förfarandet i vårdnadsmål föreslås att interimistiska beslut i stället för att avse vårdnaden skall kunna ta sikte på vem barnet skall bo tillsammans med. Det föreslås vidare att domstolen skall uppdra åt socialnämnden att *föranstalta om utredning men att utredningen skall överlämnas till domstolen utan något ställningstagande från nämndens sida.*

De föreslagna lagändringarna avses träda i kraft den 1 mars 1991.

1 Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹, dels att 1 kap. 2 - 4 §§, 2 kap. 5 §, 3 kap. 1 och 3 §§ samt 6 kap. 4 - 6, 10, 15 och 18 - 20 §§ skall ha följande lydelse, dels att det i 6 kap. skall införas en ny paragraf, 6 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

2 §

Rätten skall förklara att mannen i äktenskapet ej är fader till barnet, om

1. det är utrett att modern har haft samlag med annan än mannen under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av den andre,

2. det på grund av barnets arvsanlag eller annan särskild omständighet kan hållas för visst att mannen ej är barnets fader, eller

3. barnet har avlats före äktenskapet eller under det att makarna levde åtskilda och det ej är sannolikt att makarna har haft samlag med varandra under tid då barnet kan vara avlat.

Godkänner mannen i äktenskapet skriftligen annan mans *erkännande* av faderskapet och har i fråga om *erkännandet* iakttagits bestämmelserna i 4 §, skall därigenom anses fastställt att mannen i äktenskapet ej är barnets fader. *Erkännandet* skall dock i detta fall alltid vara skriftligen *godkänt* av modern.

Godkänner mannen i äktenskapet skriftligen annan mans *bekräftelse* av faderskapet och har i fråga om *bekräftelsen* iakttagits bestämmelserna i 4 §, skall därigenom anses fastställt att mannen i äktenskapet ej är barnets fader. *Bekräftelsen* skall dock i detta fall alltid vara skriftligen *godkänd* av modern.

3 §

Föreligger ej fall som avses i 1 § eller har rätten meddelat förklaring

Föreligger ej fall som avses i 1 § eller har rätten meddelat förklaring

¹Balken omtryckt 1983:485.

enligt 2 § första stycket, *fastställs* faderskapet genom *erkännande* eller dom.

enligt 2 § första stycket, *fastställs* faderskapet genom *bekräftelse* eller dom.

4 §

Erkännande av faderskap sker skriftligen och skall bevittnas av två personer. *Erkännandet* skall skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Har barnet uppnått myndig ålder, skall *erkännandet* i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan *antas* att mannen är fader till barnet.

Erkännande kan ske även före barnets födelse.

Visas senare att den som har lämnat *erkännande* ej är fader till barnet, skall rätten förklara att *erkännandet* saknar verkan mot honom.

Bekräftelse av faderskap sker skriftligen och skall bevittnas av två personer. *Bekräftelsen* skall skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Har barnet uppnått myndig ålder, skall *bekräftelsen* i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan *antas* att mannen är fader till barnet.

Bekräftelse kan ske även före barnets födelse.

Visas senare att den som har lämnat *bekräftelse* ej är fader till barnet, skall rätten förklara att *bekräftelsen* saknar verkan mot honom.

2 kap.

5 §

Om faderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av socialnämndens utredning, bör nämnden bereda den som *antages* vara fader till barnet tillfälle att *erkänna* faderskapet.

Om faderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av socialnämndens utredning, bör nämnden bereda den som *antas* vara fader till barnet tillfälle att *bekräfta* faderskapet.

3 kap.

1 §²

Vill man som enligt 1 kap. 1 § skall anses som barns fader vinna

²Senaste lydelse 1987:790.

förklaring enligt 1 kap. 2 § första stycket att han icke är fader till barnet, skall han väcka talan härom mot barnet eller, om barnet har avlidit, dess arvingar.

Är mannen död och har han inte varaktigt sammanbott med barnet och inte heller efter barnets födelse erkänt barnet som sitt, har den avlidnes maka och var och en som jämte eller näst efter barnet är berättigad till arv efter mannen rätt att väcka talan om att mannen ej är fader till barnet. Efterlämnar den avlidne förutom maka sådana arvingar som avses i 3 kap. 2 § ärvdabalken, har var och en av dem rätt att väcka talan under här angivna förutsättningar.

Är mannen död och har han inte varaktigt sammanbott med barnet och inte heller efter barnets födelse bekräftat att barnet är hans, har den avlidnes maka och var och en som jämte eller näst efter barnet är berättigad till arv efter mannen rätt att väcka talan om att mannen ej är fader till barnet. Efterlämnar den avlidne förutom maka sådana arvingar som avses i 3 kap. 2 § ärvdabalken, har var och en av dem rätt att väcka talan under här angivna förutsättningar.

Rätt att väcka talan föreligger ej, om vid mannens död mer än ett år har förflutit från det att talan, som grundats på att mannen är fader till barnet, väckts mot honom och han fått del därav eller om mer än ett år har förflutit sedan anspråk på samma grund framställts mot mannens dödsbo.

3 §³

Talan som avses i 1 eller 2 § får väckas vid rätten i den ort där barnet har sitt hemvist eller, om det har avlidit, vid den rätt som har att ta upp tvist om arv efter barnet. Finns det inte någon annan behörig domstol, skall målet tas upp av Stockholms tingsrätt.

Detsamma gäller talan enligt 1 kap. 4 § tredje stycket om att *ett faderskapskännandesaknar* verkan mot den som har lämnat *det*.

Detsamma gäller talan enligt 1 kap. 4 § tredje stycket om att *en fadersskapsbekräftelse* saknar verkan mot den som har lämnat *den*.

6 kap.

4 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall rätten på talan av dem

³Senaste lydelse 1985:368.

båda förordna i enlighet med deras begäran, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Har förordnande om vårdnaden inte meddelats tidigare, kan föräldrarna, i stället för att göra en ansökan till rätten, efter anmälan av dem båda till pastorsämbetet få gemensam vårdnad genom registrering, under förutsättning att föräldrarna och barnet är svenska medborgare.

Föräldrarna kan få gemensam vårdnad också genom registrering hos pastorsämbetet efter anmälan av dem båda

1. till socialnämnden i samband med att nämnden skall godkänna en faderskapsbekräftelse, eller

2. till pastorsämbetet under förutsättning att förordnande om vårdnaden inte har meddelats tidigare och att föräldrarna och barnet är svenska medborgare.

5 §

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och vill någon av dem att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten *på talan av en av dem eller båda anförtra vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna efter vad som är bäst för barnet. Rätten kan också i mål om äktenskapsskillnad utan yrkande förordna om vårdnaden enligt vad som nu har sagts, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.*

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och vill någon av dem att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten *efter vad som är bäst för barnet anförtra vårdnaden åt en av föräldrarna eller, om den förälder som har begärt upplösning av den gemensamma vårdnaden inte motsätter sig fortsatt gemensam vårdnad, låta den gemensamma vårdnaden bestå.*

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. I mål om äktenskapsskillnad får rätten utan yrkande anförtra vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

6 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill *den andre att vårdnaden skall flyttas över till honom eller henne, skall rätten på talan av denne eller båda föräldrarna anförtra vårdnaden åt den andra föräldern, om detta är bäst för barnet.*

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill *någon av dem få ändring i vårdnaden, skall rätten efter vad som är bäst för barnet anförtra vårdnaden åt den andra föräldern, om denne vill att vårdnaden skall flyttas över till honom eller henne, eller, om en av föräldrarna begär gemensam vårdnad och den andra inte*

motsätter sig det, förordna att föräldrarna i fortsättningen skall utöva vårdnaden gemensamt.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda.

6a §

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall rätten fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

10 §

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade förmyndare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, skall rätten besluta efter vad som är bäst för barnet. Rätten får flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt *endast om föräldrarna är ense om det.*

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade förmyndare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, skall rätten besluta efter vad som är bäst för barnet. Rätten får *dock inte* flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt, *om någon av dem motsätter sig gemensam vårdnad.*

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

15 §

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt som möjligt tillgodoses.

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt som möjligt tillgodoses. *Vårdnadshavaren skall, om inte särskilda skäl talar mot det, lämna sådana upplysningar rörande barnet som kan främja umgänget.*

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av en förälder som inte är vårdnadshavare, beslutar rätten på talan av denna förälder i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av någon annan än en förälder, beslutar rätten på talan av socialnämnden i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

19 §

18 §

Om samtal i syfte att nå enighet i fråga om vårdnad eller umgänge har inletts mellan parterna genom socialnämndens eller något annat organs försorg, kan rätten, om någon av parterna begär det och fortsatta samtal kan antas vara till nytta, förklara att målet skall vila under en viss tid. Om det finns särskilda skäl, kan rätten förlänga denna tid.

I mål om vårdnad eller umgänge får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att i barnets intresse anordna samtal i syfte att nå enighet mellan föräldrarna (samarbets-samtal).

Om rätten lämnar uppdrag enligt första stycket, kan den förklara att målet skall vila under en viss tid. Detsamma gäller om samarbetsamtal redan har inletts och fortsatta samtal kan antas vara till nytta. Om det finns särskilda skäl, kan rätten förlänga den utsatta tiden.

18 §

19 §

Rätten skall se till att frågor om vårdnad och umgänge blir tillbörligt utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad eller umgänge skall socialnämnden höras eller, om det är tillräckligt, beredas tillfälle att yttra sig.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad eller umgänge skall socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Har nämnden tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna rätten sådana upplysningar. Om det behövs ytterligare utredning, får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa sådan. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen skall vara slutförd. Om det behövs, får rätten förlänga denna tid.

Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

20 §⁴

I mål eller ärenden om vårdnad eller umgänge får rätten, för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft, besluta om vårdnad eller umgänge *efter vad rätten finner skäligt.*

I mål eller ärenden om vårdnad eller umgänge får rätten, för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft, besluta om vårdnad eller umgänge. *Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna, får rätten i stället besluta vem barnet skall bo tillsammans med. Rätten skall besluta efter vad som är bäst för barnet.*

Beslut enligt första stycket får meddelas utan huvudförhandling. Innan beslutet meddelas skall motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan inhämta upplysningar från socialnämnden i frågan. Har rätten meddelat ett beslut, skall den ompröva det när målet eller ärendet avgörs.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1991.

⁴Senaste lydelse 1987:790.

Lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (1980:620)¹ dels att 10, 12 och 48 §§ skall ha följande lydelse, dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 12 a §, av följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

10 §

Socialnämnden bör genom hjälp i hemmet, färdtjänst eller annan service underlätta för den enskilde att bo hemma och ha kontakter med andra.

Nämnden bör även i övrigt tillhandahålla sociala tjänster genom rådgivningsbyråer, socialcentraler och liknande, social jour eller annan därmed jämförlig verksamhet.

Nämnden kan utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det.

Nämnden kan utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det. *För barn som inte har fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det. Har barnet fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnet självt begär eller samtycker till det.*

12 §

Socialnämnden skall verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,

i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom,

¹Lagen omtryckt 1988:871.

med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling *och*

i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fosteran utanför det egna hemmet.

med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling,

i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fosteran utanför det egna hemmet, *samt*

i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan föreligga sedan en tvist om vårdnad eller umgänge har avgjorts av en domstol.

12 a §

Kommunen skall sörja för att föräldrar kan erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor rörande vårdnad och umgänge (samarbetssamtal).

48 §²

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får när det gäller föräldrabalken avse endast uppgifter som anges i följande lagrum

1 kap. 4 § föräldrabalken,

2 kap. 1, 4--6, 8 och 9 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 9 § att besluta att inte påbörja utredning eller att lägga ned en påbörjad utredning,

3 kap. 5, 6 och 8 §§ föräldrabalken,

6 kap. 19 § föräldrabalken beträffande beslut att utse utredare i mål och ärenden om vårdnad eller umgänge,

7 kap. 7, 11 och 14 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 7 § att godkänna avtal som innefattar åtagande att utge engångsbelopp.

11 kap. 16 § andra stycket föräldrabalken,

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får inte heller omfatta

²Senaste lydelse 1990:53.

befogenhet att meddela beslut i frågor som avses i 27 § denna lag eller att fullgöra vad som ankommer på nämnden enligt 5 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag eller enligt 9 § lagen (1964:143) om bidragsförskott.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1991.

Lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor

Härigenom föreskrivs att 3, 6, 8 och 12 §§ lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Förelagen lydelse*

3 §

Ett faderskap kan fastställas genom *erkännande* av faderskapet under medverkan av en svensk socialnämnd, om nämnden är skyldig att utreda faderskapet enligt 2 kap. 1 eller 9 § föräldrabalken.

I fråga om fastställelse av faderskap enligt första stycket tillämpas svensk lag.

Har *erkännandet* lämnats utomlands, skall *det* även om detta inte följer av andra stycket anses giltigt till formen, om *det* uppfyller formföreskrifterna i den främmande statens lag.

Ett faderskap kan fastställas genom *bekräftelse* av faderskapet under medverkan av en svensk socialnämnd, om nämnden är skyldig att utreda faderskapet enligt 2 kap. 1 eller 9 § föräldrabalken.

Har *bekräftelsen* lämnats utomlands, skall *den* även om detta inte följer av andra stycket anses giltigt till formen, om *den* uppfyller formföreskrifterna i den främmande statens lag.

6 §

Har ett faderskap fastställts genom *erkännande*, skall en talan vid svensk domstol om ogiltigförklaring av *erkännandet* prövas enligt den eller de lagar som bestämmer fastställelsens giltighet här i landet. En ogiltigförklaring får dock alltid meddelas med stöd av svensk lag, om talan grundas på att den som har lämnat *erkännandet* inte är far till barnet.

Har ett faderskap fastställts genom *bekräftelse*, skall en talan vid svensk domstol om ogiltigförklaring av *bekräftelsen* prövas enligt den eller de lagar som bestämmer fastställelsens giltighet här i landet. En ogiltigförklaring får dock alltid meddelas med stöd av svensk lag, om talan grundas på att den som har lämnat *bekräftelsen* inte är far till barnet.

8 §

En utländsk fastställelse av faderskap genom *erkännande* gäller i Sve-

En utländsk fastställelse av faderskap genom *bekräftelse* gäller i Sve-

rige, om den är giltig enligt lagen i en stat där barnet eller den som har lämnat *erkännandet* hade hemvist eller i en stat där någon av dem var medborgare.

Erkännandet skall även om det inte följer av första stycket anses *giltigt* till formen, om *det* uppfyller formföreskrifterna i lagen i den stat där *erkännandet* lämnades.

Den utländska fastställelsen gäller dock inte i Sverige

1. om den strider mot ett här i landet giltigt avgörande i en rättegång som började innan fastställelsen skedde,

2. om den strider mot en tidigare, här i landet giltig fastställelse av faderskap i annan form än genom domstolsavgörande,

3. om det i Sverige pågår en rättegång om faderskapet som har börjat innan fastställelsen skedde,

4. om det utomlands pågår en rättegång om faderskapet som har börjat innan fastställelsen skedde och som kan antas leda till ett här i landet giltigt avgörande, eller

5. om *erkännandet* är uppenbart oriktigt.

rige, om den är giltig enligt lagen i den stat där barnet eller den som har lämnat *bekräftelsen* hade hemvist eller i en stat där någon av dem var medborgare.

Bekräftelsen skall även om det inte följer av första stycket anses *giltig* till formen, om *den* uppfyller formföreskrifterna i lagen i den stat där *bekräftelsen* lämnades.

Den utländska fastställelsen gäller dock inte i Sverige

1. om den strider mot ett här i landet giltigt avgörande i en rättegång som började innan fastställelsen skedde,

2. om den strider mot en tidigare, här i landet giltig fastställelse av faderskap i annan form än genom domstolsavgörande,

3. om det i Sverige pågår en rättegång om faderskapet som har börjat innan fastställelsen skedde,

4. om det utomlands pågår en rättegång om faderskapet som har börjat innan fastställelsen skedde och som kan antas leda till ett här i landet giltigt avgörande, eller

5. om *bekräftelsen* är uppenbart oriktigt.

12 §

En bestämmelse i en utländsk lag får inte tillämpas och ett avgörande av en utländsk domstol eller en utländsk fastställelse av faderskap genom *erkännande* gäller inte i Sverige, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen att till-

En bestämmelse i en utländsk lag får inte tillämpas och ett avgörande av en utländsk domstol eller en utländsk fastställelse av faderskap genom *bekräftelse* gäller inte i Sverige, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen att tillämpa

lämpa bestämmelsen eller att erkänna avgörandet eller fastställelsen.

bestämmelsen eller att erkänna avgörandet eller fastställelsen.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1991.

Lag om ändring i lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

Väcks vid en svensk domstol talan angående faderskapet till ett barn men pågår redan en rättegång angående faderskapet i Danmark, Finland, Island eller Norge, skall talan avvisas eller förklaras vilande i väntan på lagakraftvunnen dom i den utländska rättegången.

Pågår en rättegång om faderskap i Danmark, Finland, Island eller Norge, får en svensk *barnavårdsnämnd* inte godkänna ett erkännande av faderskapet.

Pågår en rättegång om faderskap i Danmark, Finland, Island eller Norge, får en svensk *socialnämnd* inte godkänna en bekräftelse av faderskapet.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1991.

Lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap

Härigenom föreskrivs att 1 a § lagen (1958:642) om blodundersökning¹ m.m. vid utredning av faderskap skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 a §

Sedan ett faderskap har fastställts genom *erkännande* eller genom dom som har vunnit laga kraft, kan rätten förordna om en sådan undersökning som avses i 1 §, om det först efter *erkännandet* eller domen har framkommit omständigheter som ger anledning till antagande att någon annan man än den som har fastställts vara far har haft samlag med modern under tid då barnet kan vara avlat. Förordnandet kan avse den som har fastställts vara far, modern, barnet eller den andre mannen.

Har faderskapet fastställts genom *erkännande*, kan förordnande enligt första stycket meddelas i mål om att *erkännandet* saknar verkan mot den som har lämnat det. Ett sådant förordnande kan begäras av någon av parterna i målet. Har någon talan inte väckts om att *erkännandet* saknar verkan, prövas frågan om förordnande enligt första stycket såsom ett ärende enligt lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden. Ett sådant förordnande kan begäras av den som kan vara part i ett mål om att *erkännandet* saknar verkan.

Sedan ett faderskap har fastställts genom *bekräftelse* eller genom dom som har vunnit laga kraft, kan rätten förordna om en sådan undersökning som avses i 1 §, om det först efter *bekräftelsen* eller domen har framkommit omständigheter som ger anledning till antagande att någon annan man än den som har fastställts vara far har haft samlag med modern under tid då barnet kan vara avlat. Förordnandet kan avse den som har fastställts vara far, modern, barnet eller den andre mannen.

Har faderskapet fastställts genom *bekräftelse* kan förordnande enligt första stycket meddelas i mål om att *bekräftelsen* saknar verkan mot den som har lämnat det. Ett sådant förordnande kan begäras av någon av parterna i målet. Har någon talan inte väckts om att *bekräftelsen* saknar verkan, prövas frågan om förordnande enligt första stycket såsom ett ärende enligt lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden. Ett sådant förordnande kan begäras av den som kan vara part i ett mål om att *bekräftelsen* saknar verkan.

¹Lagen omtryckt 1982:1060.

Har faderskapet fastställts genom dom som har vunnit laga kraft, prövas frågan om förordnande enligt första stycket såsom ett ärende enligt lagen om handläggning av domstolsärenden. Ett sådant förordnande kan begäras av någon av parterna i det tidigare målet.

Innan förordnande enligt första stycket meddelas, skall den som förordnandet skulle avse beredas tillfälle att yttra sig.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1991.

Lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Har en man enligt 1 kap. 1 § föräldrabalken ansetts som far till ett barn eller har en mans faderskap till ett barn fastställts genom *erkännande* eller dom, men frias mannen från faderskapet, har han rätt till ersättning av allmänna medel för underhållsbidrag som han enligt 7 kap. 2 § föräldrabalken utgett till barnet.

Har en man enligt 1 kap. 1 § föräldrabalken ansetts som far till ett barn eller har en mans faderskap till ett barn fastställts genom *bekräftelse* eller dom, men frias mannen från faderskapet, har han rätt till ersättning av allmänna medel för underhållsbidrag som han enligt 7 kap. 2 § föräldrabalken utgett till barnet.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1991.

¹Lagen omtryckt 1979:338.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 6 september 1990

Närvarande: statsrådet Engström, ordförande, och statsråden Hjelm-Wallén, S. Andersson, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Hellström, Johansson, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén, Freivalds, Wallström, Lööw, Persson, Molin, Sahlin, Larsson, Åsbrink

Föredragande: statsrådet Freivalds

Proposition om vårdnad och umgänge

1 Inledning

Regler om vilka som är vårdnadshavare och om det ansvar som dessa har gentemot barnet finns i 6 kap. föräldrabalken. Dessa regler har fått sin nuvarande utformning genom lagändringar år 1976 och år 1983.

I en inom justitiedepartementet upprättad departementspromemoria, Ds 1989:52, Vårdnad och umgänge, föreslås vissa ändringar i den gällande lagstiftningen om vårdnad och umgänge. Promemorian har remissbehandlats.

Till protokollet i detta ärende bör fogas dels en sammanfattning av promemorian som *bilaga 1*, dels de lagförslag som läggs fram i promemorian som *bilaga 2*, dels en förteckning över remissinstanserna och en remissammanställning som *bilaga 3*.

Under lagstiftningsärendets gång har överläggningar hållits med företrädare för justitiedepartementen i Danmark, Finland och Norge.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 23 maj 1990 att inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i föräldrabalken m.m. Förslagen hade upprättats inom justitiedepartementet.

Lagförslagen bör fogas till protokollet som *bilaga 4*.

Lagrådet, vars yttrande bör fogas till protokollet som *bilaga 5*, har i allt väsentligt godtagit förslagen. Endast i två avseenden har lagrådet framfört synpunkter. Det ena gäller förslaget att byta ut termen "faderskapskännande". Till detta återkommer jag under avsnitt 2.7. Det andra rör formuleringen av bestämmelserna i 6 kap. 5, 6 och 10 §§ föräldrabalken. De förslag till ändringar som lagrådet därvid har fört fram har jag godtagit. Härutöver har jag gjort några redaktionella jämkningar i de

Jag har i ärendet samrått med statsrådet Lindqvist.

2 Allmän motivering

2.1 Nuvarande ordning

2.1.1 Vårdnad

Att ha vårdnad om ett barn innebär att ha det juridiska ansvaret för barnets person. Normalt svarar det juridiska ansvaret också mot den faktiska vården om barnet. Om föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet men bor isär, kommer dock i allmänhet den dagliga vården om barnet att ligga på huvudsakligen den ena föräldern. Den faktiska vården om barnet kan också ha lämnats över till någon annan.

Vårdnaden avser till en början barnets behov av omsorg i fysiskt och psykiskt avseende. I den fysiska omsorgen ligger att barnet får bostad och uppehälle. I den fysiska omsorgen ligger också att barnet får möjlighet att utbilda sig efter sina önskemål, behov och förutsättningar. Med psykisk omsorg avses bl.a. att barnet får omtanke, trygghet och förståelse samt att gränser sätts för barnets beteende. Den psykiska omsorgen innefattar även att barnet får fostran.

I vårdnaden ingår vidare att ha uppsikt över barnet till dess att det har nått en sådan ålder och utvecklingsgrad att sådan uppsikt inte längre behövs. I första hand är det här fråga om en skyldighet att se till att barnet inte skadar sig självt.

Vårdnaden innebär även en principiell rätt att bestämma över barnets angelägenheter, att ha barnet hos sig eller att bestämma var barnet skall bo samt att inom vissa gränser besluta i frågor som rör barnet.

Vårdnaden består till dess barnet har fyllt 18 år. De flesta av de befogenheter och skyldigheter som tillkommer vårdnadshavaren är dock till sin natur sådana att de upphör att gälla innan barnet har fyllt 18 år. Exempelvis är det naturligt att barnet med stigande ålder får ett större eget inflytande över sina angelägenheter.

Regler om vilka som är vårdnadshavare finns i 6 kap. föräldrabalken. Enligt den lydelse som kapitlet fick år 1976 (se prop. 1975/76:170, LU 33, rskr 397, SFS 1976:612) överlämnades i stort sett till föräldrarna att själva bestämma om vårdnaden skall tillkomma en av dem eller båda. Bakom reglerna låg en strävan att inte göra någon skillnad mellan barn vars föräldrar är gifta med varandra och andra barn.

Den gamla regeln att gifta föräldrar har gemensam vårdnad om sina barn behölls som huvudregel. Den gemensamma vårdnaden behövde enligt de nya reglerna inte nödvändigtvis upplösas vid äktenskapsskillnad. Var föräldrarna ense om fortsatt gemensam vårdnad, skulle domstolen förordna i överensstämmelse därmed, om det inte var uppenbart stridande mot barnets bästa.

Även föräldrar som inte var gifta med varandra kunde av domstol tillerkännas gemensam vårdnad om barnet under förutsättning att de var ense om det och gemensam vårdnad inte var uppenbart stridande mot barnets bästa. Det spelade därvid ingen roll om föräldrarna bodde tillsammans eller inte.

Genom ny lagstiftning år 1983 (prop. 1981/82:168, LU 1982/83:17, rskr 1982/83:131, SFS 1983:47) skedde en ytterligare utvidgning av institutet gemensam vårdnad. Bl.a. infördes regeln att barn även efter äktenskapskillnad står under föräldrarnas gemensamma vårdnad, om inte vårdnaden upplöses. Det infördes också en möjlighet för ogifta föräldrar att få gemensam vårdnad genom en anmälan till pastorsämbetet.

Det huvudsakliga syftet med 1983 års lagstiftning var att stärka barnets rättsliga ställning genom att barnets behov och den hänsyn som bör tas till barnet markeras i högre grad än tidigare. I korthet innebär de nuvarande reglerna följande.

a. Barn vars föräldrar är gifta med varandra

Vårdnaden tillkommer i regel båda föräldrarna (3 §). Gör sig den ena föräldern skyldig till missbruk eller försummelse eller brister föräldern i övrigt i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnet, skall domstolen anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam eller, om denne också brister i omsorgen om barnet, åt en särskilt förordnad förmyndare (7 §). Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och en av föräldrarna dör, tillkommer vårdnaden den andre. Om barnet står under vårdnad av endast en av föräldrarna och denne dör, skall den andre i regel förordnas till vårdnadshavare (9 §).

b. Barn vars föräldrar har varit gifta med varandra.

Döms det till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna, står barnet även därefter under båda föräldrarnas vårdnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses (3 §). Den gemensamma vårdnaden kan upplösas, om endera av föräldrarna begär detta (5 §). I så fall skall domstolen förordna om vårdnaden efter vad som är bäst för barnet. Vårdnaden kan också upplösas i missbrukssituationer (7 §) samt i fosterbarnsförhållanden (8 §). Om en av föräldrarna dör, gäller samma regler som för barn vars föräldrar är gifta med varandra (9 §).

c. Barn vars föräldrar inte är eller har varit gifta med varandra

Utgångspunkten är att vårdnaden tillkommer modern (3 §). Om modern brister i omsorgen om barnet eller om hon dör, skall domstolen flytta över vårdnaden på fadern eller på en särskilt förordnad förmyndare (7 och 9 §§). Om i annat fall fadern, eller båda föräldrarna, begär att vårdnaden skall anförtros åt honom, skall domstolen besluta efter vad som är bäst

för barnet (6 §). Om föräldrarna är ense om gemensam vårdnad, kan de i regel uppnå detta genom en enkel anmälan till pastorsämbetet (4 §).

2.1.2 Umgänge

I de fall föräldrarna inte har gemensam vårdnad om barnet aktualiseras frågan om umgänge mellan barnet och den förälder som inte är vårdnadshavare (eller med någon annan som står barnet särskilt nära). Medan umgängesreglerna tidigare gick ut på att en förälder som var skild från vårdnaden hade rätt till umgänge med barnet, om inte särskilda skäl talade emot detta, bygger de gällande reglerna (15 §) på barnets behov av umgänge med den förälder som inte är vårdnadshavare. De innebär att vårdnadshavaren ansvarar för att barnets behov av umgänge med den andre föräldern blir tillgodosett. Om vårdnadshavaren motsätter sig det umgänge som begärs av en förälder eller någon annan, behövs det ett beslut av domstolen. Domstolen skall då, i likhet med vad som gäller i fråga om vårdnaden, besluta i umgängesfrågan efter vad som är bäst för barnet.

2.2 Allmänna utgångspunkter

2.2.1 Inriktningen av en reform

Det råder i dag stor enighet inom beteendevetenskapen om att det för ett barns utveckling är viktigt att barnet har nära och goda relationer till båda föräldrarna även om dessa är i konflikt med varandra. Under de olika faserna i barnets utveckling kan föräldrarna stå barnet olika nära och fylla olika behov. Särskilt när barnet kommer upp i skolåldern har det ofta ett påtagligt behov av goda kontakter med föräldern av samma kön. En bristfällig kontakt med en av föräldrarna kan försämra barnets utveckling i olika avseenden.

Det kan gälla barnets inre utveckling. Undersökningar som har gjorts beträffande barn som har ingen eller ringa kontakt med den ena föräldern tyder på att risken är stor att barnets bild av den föräldern blir bristfällig eller negativ. Detta försvårar identifikationen med föräldern och riskerar att underminera barnets självkänsla.

En bristfällig kontakt med den ena föräldern kan också ha betydelse för den sociala anpassningen. Som redovisas i promemorian ger undersökningar av skolpojkar med sociala problem vid handen att endast en liten andel av de pojkar som upplevt en separation mellan föräldrarna hade ett fungerande umgänge med den frånvarande föräldern, vanligtvis fadern.

Av avgörande betydelse för att barn får växa upp under trygga och goda förhållanden är givetvis att föräldrar och andra fostrare handlar i en anda av omtanke om barnen. De reformer av föräldrabalken som genomfördes under 1970-talet och början av 1980-talet har satt barnets intresse i förgrunden och syftat till att stärka barnets rättsliga ställning genom att

barnets behov och den hänsyn som bör tas till barnet har markerats i högre grad än tidigare.

Det torde inte råda någon tvekan om att de nämnda reformerna har verkat i önskad riktning. Att båda föräldrarna skall vara delaktiga i barnets uppfostran och utveckling till en självständig individ framstår för allt fler föräldrar som en självklarhet, oavsett hur relationerna mellan föräldrarna i övrigt utvecklas. Från domstolshåll framhålls också ofta att allt fler vårdnadsfall slutar i någon form av överenskommelse mellan föräldrarna. De mål som förblir i egentlig mening tvistiga blir allt färre. Dessa torde å andra sidan tendera att bli allt mer komplicerade.

I departementspromemorian läggs fram ett antal förslag som ytterligare betonar att föräldrarna har ett gemensamt ansvar för sitt barn och att detta ansvar ligger kvar även efter en separation. Remissinstanserna har allmänt slutit upp kring denna inriktning, vilken ligger i linje med den av Förenta nationernas generalförsamling den 20 november 1989 antagna konventionen om barnets rättigheter (se bl.a. art. 3 och 18 i konventionen: konventionstexten finns intagen i prop. 1989/90:107). För egen del vill jag också kraftigt stryka under betydelsen av föräldrarnas gemensamma ansvar och vikten av att barnets intresse sätts i centrum.

En väsentlig utgångspunkt för en reformering av lagstiftningen om vårdnad och umgänge bör vara att regelsystemet skall ha ett sådant innehåll att det så långt som möjligt främjar ett gemensamt föräldraansvar. En grundläggande tanke bakom förslagen i departementspromemorian är att främja en utveckling mot att föräldrarna i så stor utsträckning som möjligt själva skall kunna komma överens om hur vårdnads- och umgängesfrågorna skall ordnas. Det ligger i sakens natur att barnets möjligheter att ha en nära och god kontakt med båda föräldrarna underlättas, om dessa kan samarbeta i frågor som rör barnet. Det torde också vara givet att förutsättningarna för ett sådant samarbete är större, om föräldrarna själva kan enas om vårdnad och umgänge än om avgörandet måste överlämnas till en domstol. Jag ser det därför som angeläget att regelsystemet utformas så att det banar väg för samförståndslösningar i så stor utsträckning som möjligt. I likhet med remissinstanserna kan jag därför ansluta mig till den grundtanke som ligger bakom förslagen i departementspromemorian.

En annan utgångspunkt för en reform bör enligt min mening vara att regelsystemet skall ge utrymme för och anledning till att beakta olika individuella förhållanden. Bedömningen av vad som i ett enskilt fall är bäst för ett barn kan inte göras schablonmässigt utan måste bli beroende av omständigheterna i just det fallet. Regelsystemet måste då också ge de rättstillämpande myndigheterna tillräckligt spelrum för att beakta olika individuella förhållanden och därigenom uppnå en lösning som svarar mot behovet i det enskilda fallet.

Även förfarandet i vårdnadsprocessen kan behöva förenklas och renodlas. Det är viktigt att de processuella reglerna inte leder till att eventuella motsättningar mellan föräldrarna förstärks. Det är också viktigt

att vårdnadsprocesser kan bedrivas snabbt och effektivt. Liksom huvuddelen av remissinstanserna anser jag att de i departementspromemorian framlagda förslagen kan få en positiv effekt i dessa avseenden.

Med hänsyn till vad jag nu har anfört anser jag att de i departementspromemorian framlagda förslagen i allt väsentligt bör kunna ligga till grund för en reform av reglerna om vårdnad och umgänge.

2.2.2 Dispositionen av den följande framställningen

I det följande kommer jag att närmare behandla frågor om

samarbetssamtal i avsnitt 2.3,
 gemensam vårdnad i avsnitt 2.4,
 umgängesfrågor i avsnitt 2.5,
 förfarandet i avsnitt 2.6,
 faderskaps erkännanden i avsnitt 2.7,
 stöd enligt socialtjänstlagen i avsnitt 2.8,
 kontaktperson i avsnitt 2.9,
 ikraftträdande i avsnitt 2.10 och
 kostnader och resursbehov i avsnitt 2.11.

Mina kommentarer till de enskilda lagbestämmelserna återfinns i specialmotiveringen (avsnitt 4).

2.3 Samarbetssamtal

2.3.1 Samarbetssamtal i alla kommuner

Mitt förslag: Kommunerna skall vara skyldiga att bereda föräldrar möjlighet till samarbetssamtal.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt (se promemorian s. 42-44).

Remissinstanserna: Promemorians förslag tillstyrks eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser.

Skälen för mitt förslag: Under senare år har många kommuner inlett en verksamhet för att vid skilsmässokonflikter och i liknande situationer hjälpa föräldrarna att bearbeta sin konflikt och i samförstånd söka lösningar för framtiden. Man brukar tala om samarbetssamtal. Därmed menas samtal där föräldrarna under sakkunnig ledning försöker resonera sig fram till en gemensam syn på vårdnads- och umgängesfrågorna. Målet för samtalen är att få föräldrarna att nå samförstånds lösningar. Men även om detta syfte inte kan uppnås, kan föräldrarna genom samtalen få större förståelse för varandras synpunkter och lära sig att hantera sina konflikter på ett sätt som så litet som möjligt går ut över barnen.

Samarbetssamtalen är i första hand att uppfatta som ett instrument för

föräldrarna att gemensamt och i samråd själva besluta om vårdnad om och umgänge med barnet. Det behov som barnet kan ha av att tala med någon utomstående om sin situation får därför primärt tillgodoses på annat sätt än genom samarbetsamtal. Men barnet måste naturligtvis i något stadium komma med i samtalen om hur vårdnaden och umgänget skall anordnas i framtiden. Som regel sker detta när föräldrarna har börjat samarbeta och kan föra konkreta diskussioner i tvistefrågan.

Socialstyrelsen har på regeringens uppdrag gjort en undersökning i syfte att utvärdera verksamheten med samarbetsamtal. Undersökningsresultaten har redovisats i ett antal rapporter. Av undersökningarna framgår bl.a. följande.

I en enkät till landets kommuner som socialstyrelsens byrå för barn- och familjefrågor genomförde under våren 1987 redovisade 217 av landets 284 kommuner att samarbetsamtal förekom. I allmänhet fördes samtalen i primärkommunal regi men delvis också inom den landstingskommunala familjerådgivningen. De kommuner där samarbetsamtal inte förekommer torde i regel vara små (se Samarbetsamtal vid vårdnads- och umgänges-tvister, Socialstyrelsen redovisar 1988:17).

Socialstyrelsens nyssnämnda rapport innehåller också en redovisning av resultatet av samarbetsamtalen. I de fall då samarbetsamtal påbörjades innan ett domstolsförfarande inletts kunde i närmare 80 % av ärendena föräldrarna enas och en rättslig tvist undvikas. I de fall då samarbetsamtalen genomfördes efter det att en vårdnads- eller umgängeprocess initierats kunde ca 56 % av föräldrarna enas.

Betydelsen och värdet av samarbetsamtal torde i dag inte ifrågasättas av någon. Goda skäl talar för att samarbetsamtalen lyfts fram ytterligare såsom en modell för lösande av vårdnads- och umgängestvister.

En utbyggd satsning på samarbetsamtal ställer krav på medverkan från kommunerna. I samband med den senaste större ändringen av föräldrabalken diskuterades, mot bakgrund av den försöksverksamhet som då hade inletts, om kommunerna borde åläggas en skyldighet att hålla en verksamhet med samarbetsamtal (se prop. 1981/82:168 s. 48). Det ansågs vid den tiden att så inte borde ske med hänvisning bl.a. till att det skulle innebära en icke önskvärd styrning av kommunernas resursanvändning.

I promemorian diskuteras ingående huruvida förhållandena numera ger anledning till en annan bedömning. Slutsatsen blir att starka skäl ur såväl den enskildes som det allmännas synvinkel talar för att alla föräldrar bör ges möjlighet till samarbetsamtal. Detta förutsätter att verksamheten med samarbetsamtal finns i alla kommuner. Det föreslås därför att en skyldighet införs för kommunerna att bereda möjlighet till samarbetsamtal. Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga remissinstanser. Jag delar också uppfattningen att kommunerna bör sörja för att föräldrar som vill ha samarbetsamtal kan erbjudas detta. Socialtjänstlagen (1980:620) bör kompletteras med en bestämmelse härom.

Det bör överlämnas till varje kommun att, inom ramen för befintliga resurser, avgöra hur skyldigheten att erbjuda samarbetsamtal skall

fullgöras. Det kan ske inom den egna verksamheten eller genom att två eller flera kommuner samarbetar i frågan eller genom att kommunen på annat sätt förmedlar kontakt med samtalsledare.

Socialstyrelsen får en viktig uppgift när det gäller metodutveckling, utbildning av personal m.m. Styrelsen torde kunna vara en bas för spridning av nya ideér mellan kommunerna och också bistå kommuner eller grupper av kommuner.

2.3.2 Domstols möjlighet att initiera samarbetsamtal

Mitt förslag: I mål om vårdnad och umgänge får en domstol uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att anordna samarbetsamtal mellan föräldrarna.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt (se promemorian s. 44-47).

Remissinstanserna: Nästan samtliga remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Sveriges advokatsamfund anser dock att domstol inte bör kunna förordna om samarbetsamtal utan föräldrarnas samtycke.

Skälen för mitt förslag: För närvarande gäller enligt 6 kap. 19 § föräldrabalken att en domstol kan vilandeförklara ett vårdnads- eller umgängesmål, om det har inletts samarbetsamtal genom socialnämndens eller något annat organs försorg. Förutsättningarna är att någon av föräldrarna begär vilandeförklaring och att domstolen finner att fortsatta samtal kan antas vara till nytta.

Att ett domstolsförfarande har inletts bör naturligtvis inte tas till intäkt för att möjligheterna till en frivillig uppgörelse har tömts ut. Som jag har nämnt i föregående avsnitt blir i mer än hälften av de fall där samarbetsamtal tas upp först efter det att en process har påbörjats föräldrarna ense i vårdnads- och umgängesfrågorna. Det är också relativt vanligt att överenskommelser träffas under förberedelsen, då föräldrarna ställs inför den nya situation som en domstolsförhandling innebär. Över huvud taget framstår det som önskvärt att alla möjligheter att åstadkomma en samförståndslösning tas till vara.

I promemorian har föreslagits att domstolen bör ges en rätt att initiera samarbetsamtal. I princip har inte någon remissinstans motsatt sig att domstolen ges en sådan möjlighet. Det i föregående avsnitt framlagda förslaget om skyldighet för kommunerna att erbjuda samarbetsamtal bäddar också för en initiativrätt från domstolens sida. Jag förordar därför att en ordning av det slaget genomförs.

Fråga uppkommer då vilka förutsättningar som bör gälla för att domstolen skall få ta ett sådant initiativ. Sveriges advokatsamfund har därvid anfört att samarbetsamtal inte bör kunna initieras utan föräldrarnas samtycke. För egen del kan jag inte biträda denna uppfattning. Något tvång för föräldrarna att delta i samtalen kan visserligen inte gärna

komma i fråga. Ett tvång skulle kräva sanktioner i form av regler om t.ex. vitesföreläggande eller hämtning. Under sådana omständigheter kan man inte räkna med att samtalen skulle göra någon nytta. Det förhållandet att det inte kan bli aktuellt med tvång för föräldrar att infinna sig till samarbetsamtal gör det emellertid inte nödvändigt att begränsa en domstols initiativrätt till fall där båda föräldrarna samtycker till samtalen.

Det torde nämligen få antas att de flesta föräldrar kommer att ställa upp i samarbetsamtal, om en domstol beslutar om sådana. Det torde också få antas att, om föräldrarna väl kommer i kontakt med personer som är erfarna i relationsbehandling av vuxna och som har särskilda kunskaper om barn och barns behov, det finns goda utsikter för att samtalen skall kunna fylla en viktig funktion. Detta gäller även i de fall där samtalen inte leder till att föräldrarna blir ense i den fråga som tvisten gäller. Som jag redan har berört kan nämligen mycket vara vunnet redan genom att föräldrarna genom samtalen blir uppmärksamma på farorna att tvisten skall äventyra barnets välbefinnande.

En domstols möjlighet att ta initiativ till samarbetsamtal bör därför inte förutsätta samtycke från föräldrarnas sida. Utgångspunkten bör i stället vara att ett förordnande om samarbetsamtal bör meddelas så snart det kan antas tjäna något syfte.

Vad jag nu har sagt innebär naturligtvis inte att domstolen alltid skall förordna om samarbetsamtal. Om det står mer eller mindre klart att en av föräldrarna, eller båda, inte kommer att infinna sig till samtalen, torde det inte vara någon mening med ett sådant förordnande. Detta torde också vara fallet när möjligheterna att uppnå en samförstånds lösning får anses uttömda, t.ex. därför att tidigare genomförda samarbetsamtal misslyckats och nya bedömts vara utsiktslösa. Ett annat fall är att vårdnaden om barnet bör anförtros åt en särskilt förordnad förmyndare. Då finns det i regel inte skäl för domstolen att föranstalta om samarbetsamtal. Ytterst måste det bli beroende av omständigheterna i det enskilda fallet huruvida domstolen skall ta initiativ till samarbetsamtal.

Med en regel av nu avsett slag, syftande till att bana vägen för en lösning i samförstånd av frågor om vårdnad och umgänge, inställer sig naturligen spørsmålet om en förälders ovilja att delta i samtalen kan tala emot den förälderns lämplighet som vårdnadshavare. Flera remissinstanser har uttalat sig om detta och därvid genomgående anfört att det inte går att ha någon generell uppfattning.

För egen del har jag ingen annan ståndpunkt. Varje fall måste bedömas för sig. Det kan uppenbarligen finnas godtagbara skäl till att en förälder inte vill delta i samarbetsamtal. Det kan bero på exempelvis erfarenheter från tidigare familjerättsgivning eller misshandel eller annat oacceptabelt beteende från den andra makens sida. Men det kan också vara ett tecken på att den föräldern sätter det egna intresset före barnets. I så fall kan det naturligtvis vara en faktor som, jämte andra, kan tala emot den förälderns lämplighet som vårdnadshavare. Det är bl.a. mot denna bakgrund mycket viktigt att de som leder samtalen är lyhörda för såväl

kvinnans som mannens individuella erfarenheter och synpunkter. Vid behov kan det vara lämpligt att även samtala enskilt med respektive förälder.

Låt mig i detta sammanhang till sist ta upp en fråga av närmast lagteknisk art som dock får en viss betydelse därutöver. För närvarande är de regler i föräldrabalken som tar sikte på samarbetsamtal placerade efter reglerna om vårdnadsutredning (6 kap. 19 resp. 18 §§). I de fall en domstol på sätt här föreslås tar initiativ till samarbetsamtal bör detta ske innan domstolen beslutar om vårdnadsutredning. De nämnda reglerna bör därför placeras i omvänd ordning. Detta skulle också bidra till en markering av samarbetsamtalens naturliga plats såsom en insats i socialtjänstens regi vid sidan av utredning.

2.4 Gemensam vårdnad

2.4.1 Gemensam vårdnad trots att en eller båda föräldrarna helst vill ha ensam vårdnad

Mitt förslag: Domstolen skall kunna bestämma att vårdnaden skall vara gemensam även i sådana fall då en förälder eller båda har yrkat att den gemensamma vårdnaden skall upplösas och vårdnaden anförtros en förälder. En förutsättning är dock att den förälder som har yrkat att ensam få vårdnaden inte motsätter sig fortsatt gemensam vårdnad, om hans eller hennes yrkande om att ensam få vårdnaden inte bifalls av domstolen.

Domstolen skall vidare kunna bestämma att vårdnaden skall vara gemensam i sådana fall då en förälder har yrkat det och den andre föräldern inte motsätter sig gemensam vårdnad.

Promemorians förslag: Överensstämmer i stort med mitt (se promemorian s. 50-52).

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker eller lämnar utan erinran promemorians förslag om en vidgad möjlighet till gemensam vårdnad. Från något håll anføres att gemensam vårdnad bör göras i princip obligatorisk medan ett par instanser anser att gemensam vårdnad inte bör komma i fråga i vidare mån än som följer av nuvarande regler.

Skälen för mitt förslag: Ett viktigt inslag i den utveckling som har skett mot att mera betona barnets intresse har varit institutet gemensam vårdnad. Syftet med reglerna om gemensam vårdnad är framför allt att främja goda förhållanden mellan barnet och båda föräldrarna. Ett gemensamt rättsligt ansvar kan många gånger bidra till detta. Inte minst för lite äldre barn kan det också framstå som en trygghetsfaktor att inte behöva uppleva den ena föräldern som en mer eller mindre utomstående person.

Vid många separationer vållar vårdnadsfrågan allvarliga motsättningar mellan föräldrarna. För många, kanske de flesta, föräldrar är det svårt att acceptera att förlora vårdnaden om ett barn. Däremot torde förhållandena ibland vara sådana att den ena föräldern tämligen lätt kan acceptera att den andra får ta hand om den dagliga vården om barnet, om han eller hon bara får stå kvar som rättslig vårdnadshavare jämte den andra föräldern.

Gemensamt för de flesta särboende föräldrar som har valt gemensam vårdnad är intresset och ambitionen att upprätthålla en nära och god kontakt med barnet trots särboendet samt en önskan att ta ansvar för barnet. Det torde också vara klarlagt att kontakterna mellan barn och föräldrar som inte sammanbor är markant tätare när föräldrarna har gemensam vårdnad än när de inte har det.

Erfarenheten torde även visa att en klar majoritet av de särboende föräldrar som har gemensam vårdnad är nöjda med denna vårdnadsform. De vill också i allmänhet rekommendera gemensam vårdnad även för andra föräldrar. Bland de positiva upplevelser som brukar framhållas från särboende föräldrar som har gemensam vårdnad, inte minst från pappornas sida, är känslan av att få vara med och ta ansvar för och del i det som händer barnet samt en tätare och mer otvungen kontakt med barnet. Den förälder som har barnet boende hos sig brukar ofta ange som positivt att slippa att ensam behöva ta ansvaret för barnet och att ha någon att tala med om barnets uppfostran.

Även kritiska röster har dock höjts. Det finns föräldrar som upplever de praktiska arrangemangen som en gemensam vårdnad kan föra med sig som svåra och krävande. Det finns också de som hävdar att det finns en risk för att särboende föräldrar väljer att ha gemensam vårdnad i syfte att åstadkomma rättvisa mellan föräldrarna. Det har även sagts att en negativ effekt kan inträda när föräldrar som inte har löst sina inbördes konflikter ger sig in i en vårdnadsform som kräver samförstånds lösningar.

På det hela taget torde det dock råda en betydande enighet om att gemensam vårdnad i det helt övervägande antalet fall är att föredra framför ensam vårdnad. I likhet med det stora flertalet remissinstanser anser jag därför att det finns anledning att gå vidare på den inslagna vägen och öka möjligheterna att få till stånd gemensam vårdnad.

Någon remissinstans har menat att gemensam vårdnad borde bli i princip obligatorisk. Denna ståndpunkt är jag för egen del inte beredd att biträda. Även bortsett från de fall då en förälder är uppenbart olämplig som vårdnadshavare kan det finnas situationer där en gemensam vårdnad inte kan anses förenlig med barnets bästa. Så kan vara fallet om konflikterna mellan föräldrarna är så svåra och djupa att dessa över huvud taget inte förmår att samarbeta ens i frågor som rör barnet, exempelvis vid fall av hustrumisshandel.

Om föräldrarna under sådana omständigheter skulle påtvingas gemensam vårdnad, skulle det bli nödvändigt att modifiera den utgångspunkt som institutet gemensam vårdnad bygger på i dag, nämligen att föräldrar-

na i princip kan enas i alla frågor som rör barnet. Det skulle bli nödvändigt att införa en möjlighet till tvistlösning i frågor som inryms i vårdnaden. Det kan till en början röra grundläggande frågor som var barnet skall bo och hur kontakten med den förälder som barnet inte bor hos skall ordnas. Men det kan också röra andra frågor såsom förändring av skolgång och liknande.

En sådan ordning är naturligtvis inte otänkbar. I viss mening finns den exempelvis i Finland. Där kan en domstol förordna om gemensam vårdnad mot båda föräldrarnas vilja och också besluta i frågor som nyss nämnts, låt vara att det mera sällan torde förekomma i praktiken. Utgångspunkten för såväl promemorian som en överväldigande majoritet av remissinstanserna är emellertid att lagreglerna skall anvisa föräldrarna vägar som i möjligaste utsträckning kan bana vägen för samförståndslösningar, inte tvinga föräldrarna in i en vårdnadsform som de själva inte är beredda att medverka i eller kapabla att klara av.

För egen del anser jag inte heller att tiden är mogen att överväga gemensam vårdnad i fall då en av föräldrarna inte kan tänka sig detta. Däremot kan det finnas anledning att överväga andra utvägar.

Som regelsystemet i dag är uppbyggt kommer den gemensamma vårdnaden alltid att upplösas om en förälder begär ensam vårdnad. Detta betyder i realiteten att en förälder som begär ensam vårdnad måste räkna med möjligheten att i stället den andra föräldern får ensam vårdnad. Det är emellertid inte alls självklart att en upplösning av den gemensamma vårdnaden är bäst för barnet bara därför att en förälder begär att få ensam vårdnad. En förälder som inte får bifall till sitt yrkande om ensam vårdnad kan säkert i många fall vara beredd att acceptera att vårdnaden fortsätter att vara gemensam. Nuvarande regler ger emellertid inte den möjligheten utan framtvingar en upplösning av den gemensamma vårdnaden i dessa fall.

Man kan också tänka sig fall då det skulle vara bäst för barnet om den ena föräldern fick ensam vårdnad men den föräldern inte vågar framställa det yrkandet av rädsla för att domstolen skall tillerkänna den andre föräldern vårdnaden.

Det kan vidare finnas situationer då det vore bäst för barnet om gemensam vårdnad kunde komma till stånd även om en förälder inte vill medverka till en gemensam ansökan, förutsatt att den föräldern åtminstone kan tänka sig gemensam vårdnad. Detta är inte möjligt i dag.

I promemorian föreslås vissa modifieringar av regelsystemet i syfte att öka möjligheterna till gemensam vårdnad. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna skall gemensam vårdnad kunna komma i fråga även om en förälder vill ha ensam vårdnad, ifall föräldern alternativt kan tänka sig att den gemensamma vårdnaden får bestå. Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna skall domstolen kunna förordna om gemensam vårdnad, ifall en förälder begär det och den andra föräldern inte sätter sig mot gemensam vårdnad.

Nästan samtliga remissinstanser har anslutit sig till de tankegångar som

promemorian ger uttryck för, låt vara att de haft en del synpunkter på den närmare utformningen av förslaget. Ett par instanser har dock ställt sig negativa och menat att föräldrarna med den föreslagna ordningen kan känna sig tvingade att godta gemensam vårdnad. Jag har för min del svårt att förstå detta synsätt. Som jag har uttalat i det föregående bör gemensam vårdnad inte komma i fråga, om någon av föräldrarna inte kan tänka sig detta. Vad förslaget handlar om är i stället att öppna dörren för gemensam vårdnad i de fall då båda föräldrarna ser gemensam vårdnad som ett tänkbart alternativ, låt vara att en eller båda helst vill ha ensam vårdnad. Ur föräldrarnas synvinkel innebär alltså den föreslagna regeln en utökad möjlighet att uppnå en ordning som är godtagbar för dem båda. Den markerar också den betydelse som från allmän synpunkt bör tillmätas ett gemensamt föräldraansvar. Förslaget ligger helt i linje med vad jag inledningsvis uttalade om behovet av flexibilitet i regelsystemet. Jag förordar därför att det skall bli möjligt med gemensam vårdnad också i de fall som jag nu har berört. Reglerna bör dock utformas på ett något annat sätt än som har föreslagits i promemorian. Till detta återkommer jag i specialmotiveringen (avsnitt 4).

På motsvarande sätt som i fråga om ovilja att delta i samarbetsamtal uppkommer fråga om vilken betydelse som bör tilläggas det förhållandet att en förälder motsätter sig gemensam vårdnad. Med utgångspunkt i att gemensam vårdnad typiskt sett kan gagna ett barns intresse ligger det typiskt sett också ofta närmast till hands för en förälder som vill sätta barnets bästa i centrum att sträva efter gemensam vårdnad. En förälders motstånd mot gemensam vårdnad kan därför vara ett tecken på att intresset och ambitionen hos den föräldern att söka upprätthålla en nära och god kontakt mellan barnet och den andra föräldern är mindre. Men motståndet kan naturligtvis också botten i andra orsaker. Det kan bero på en strävan hos föräldern att skydda barnet mot att fara illa. Det kan ha sin grund i sådana förhållanden som hustrumisshandel eller ständiga trakasserier från en makes sida, förhållanden som kan göra det svårt eller omöjligt med en vårdnadsform som förutsätter enighet i frågor som rör barnet. I det enskilda fallet måste bedömningen därför vara mycket lyhörd och noggrant inriktas på de omständigheter och behov som föreligger i just det fallet.

2.4.2 Gemensam vårdnad för föräldrar som inte varit gifta med varandra

Mitt förslag: Ogifta föräldrar skall kunna få gemensam vårdnad om sitt barn, utöver på de sätt som nu finns, genom en anmälan till socialnämnden i samband med att faderskapet fastställs.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt (se promemorian s. 52-55).

Remissinstanserna: En stor majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget i promemorian eller lämnar det utan erinran. Ett par instanser

motsätter sig förslaget, bl.a. under hänvisning till att det finns en risk för att den presumtive fadern ställer gemensam vårdnad som villkor för bekräftelse av faderskapet.

Skälen för mitt förslag: I flera sammanhang har frågan rests om inte tiden nu är mogen för att göra den gemensamma vårdnaden till huvudprincip även när det gäller ogifta föräldrar. För närvarande är ju utgångspunkten att modern är ensam vårdnadshavare.

Målsättningen bör vara att institutet gemensam vårdnad kommer till användning i så många fall som möjligt. När det gäller ogifta samboende föräldrar kan man anta att gemensam vårdnad passar lika bra som för gifta samboende föräldrar. Även för ogifta föräldrar som inte bor tillsammans skulle en regel om gemensam vårdnad som huvudprincip kunna ha ett värde i strävandena att inskräpa tanken på det grundläggande gemensamma ansvaret som föräldrar har för sina barn. Man kan emellertid inte bortse från att förhållandena när det gäller ogifta icke samboende föräldrar är mycket olika. I många fall står dessa föräldrar inte i en sådan relation till varandra att de har möjlighet att samarbeta på det sätt som är nödvändigt för att gemensam vårdnad skall kunna fungera. Enligt min mening är tiden ännu inte mogen att överväga en lagregel om gemensam vårdnad som generell huvudprincip för ogifta föräldrar.

När det gäller ogifta samboende föräldrar torde visserligen, som nämnts, gemensam vårdnad oftast vara den naturliga lösningen och i dessa fall skulle en regel om gemensam vårdnad som huvudprincip inte väcka några principiella invändningar. Däremot stöter en sådan regel på praktiska problem.

Detta hänger samman med att det inte, såsom vid äktenskap, finns någon helt entydig och för alla fall synlig markering av att ett samboförhållande föreligger. Kyrkobokföringsadressen är t.ex. inte tillräcklig i detta avseende. Det finns sålunda föräldrar som lever tillsammans i vad som otvivelaktigt är att beteckna som ett samboförhållande fastän de - av en eller annan anledning - är kyrkobokförda på skilda adresser. Omvänt finns det föräldrar som är kyrkobokförda på samma adress men som ändå inte är sambor. Det kan i detta sammanhang också finnas skäl att framhålla att kyrkobokföringsreglerna ibland medger att en person blir kyrkobokförd på annan plats än där han eller hon rent faktiskt bor.

Vid tillämpning av exempelvis lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem får frågan om ett samboförhållande föreligger eller har förelegat ytterst prövas av domstol. När det gäller frågan om vem som är vårdnadshavare för ett barn kan det dock inte gärna komma i fråga med ett regelsystem som innebär att det inte med säkerhet går att vid varje givet tillfälle ange vem som är vårdnadshavare. Utan ett kriterium härpå anser jag i likhet med vad som uttalats i promemorian att det inte heller för ogifta samboende föräldrar är möjligt att införa en regel om gemensam vårdnad som huvudprincip. Däremot kan det finnas andra sätt som kan ge i det närmaste samma resultat.

För ett ogift föräldrapar som vill ha gemensam vårdnad om sitt barn finns det i dag, beroende på omständigheterna, två alternativ. Antingen kan föräldrarna göra en ansökan till en domstol. Eller också kan de göra en anmälan till pastorsämbetet. I bägge fallen görs en anteckning i barnets personakt.

En grundläggande förutsättning för att ogifta föräldrar skall kunna få gemensam vårdnad om sitt barn är att faderskapet är fastställt. Det sker antingen genom en dom eller genom ett erkännande av faderskapet (i avsnitt 2.7 föreslår jag att termen faderskaps erkännande byts ut mot faderskapsbekräftelse). Ett faderskaps erkännande är en skriftlig handling som skall undertecknas av fadern och godkännas av modern och socialnämnden. Handlingen sänds sedan till pastorsämbetet för anteckning i barnets personakt (se 1 kap. och 2 kap. föräldrabalken). I praktiken går det till så att socialnämnden, som har till uppgift att försöka få faderskapet till barn fastställt, i samband med faderskapsutredningen tillhandahåller en blankett som kan användas för faderskaps erkännandet.

I promemorian har föreslagits ett enkelt sätt att underlätta för ogifta föräldrar - såväl samboende som icke samboende - att få gemensam vårdnad, nämligen att arbeta in valet av vårdnadsform i de handlingar som används i samband med faderskaps erkännandet. Tanken är att föräldrarna samtidigt som de lämnar de uppgifter som behövs i fråga om faderskaps erkännandet skall få svara på frågan om de vill ha gemensam vårdnad. Förslaget torde innebära att man i praktiken kommer så nära en automatiskt verkande regel som för närvarande är möjligt. I den procedur rörande faderskapsfrågan som föräldrarna ändå skall genomgå under medverkan av socialnämnden kan föräldrarna göras direkt uppmärksamma på vårdnadsfrågan och på ett smidigt och enkelt sätt uppnå gemensam vårdnad.

Som jag har nämnt i det föregående har en stor majoritet av remissinstanserna ställt sig bakom förslaget. Redan i dag torde för övrigt en anmälan om gemensam vårdnad som sker i samband med en faderskapsutredning vidarebefordras av socialnämnden till pastorsämbetet i samband med att nämnden fullgör sin skyldighet att till ämbetet anmäla faderskaps erkännandet (jfr prop. 1981/82:168 s. 31). Ett par remissinstanser har emellertid uttalat tveksamhet och anför att det finns en risk för att den presumtive fadern ställer upp gemensam vårdnad som ett villkor för att bekräfta faderskapet. För egen del tror jag dock inte att de fäder som är inställda på ett gemensamt föräldraansvar skulle låta bli att bekräfta barnet som sitt bara därför att gemensam vårdnad inte kan komma till stånd i samband med själva faderskapsutredningen. Den omständigheten att möjligheten därav inte kan uteslutas, i vilket fall socialnämnden får fortsätta faderskapsutredningen, kan inte gärna tas till intäkt för att stänga dörren för ett förfarande som för samboende föräldrar praktiskt taget alltid och för icke samboende föräldrar i många fall ger en okomplicerad och avdramatiserad möjlighet att uppnå vad föräldrarna själva torde anse vara den naturliga lösningen på vårdnadsfrågan.

I likhet med det stora flertalet remissinstanser förordar jag därför att en regel av nu diskuterat slag införs.

2.5 Umgängesfrågor

2.5.1 Umgängessabotage

Mitt förslag: I föräldrabalken förs in en särskild regel som slår fast att frågan om barnets behov av kontakt med båda föräldrarna skall ges en särskilt framträdande plats vid valet av vårdnadshavare.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt (se promemorian s. 58-61).

Remissinstanserna: Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran av en klar majoritet av remissinstanserna. Ett par instanser motsätter sig förslaget, i huvudsak under hänvisning till att något behov av lagreglering i förevarande avseende inte finns.

Skälen för mitt förslag: Det råder i dag stor enighet inom betendevetenskapen om att det för ett barns utveckling är viktigt att barnet har nära och goda relationer till båda föräldrarna, även om dessa bor isär. Detta gäller inte minst lite äldre barn som bor hos den förälder som är av motsatt kön.

Om vårdnadshavaren motsätter sig det umgänge som begärs av en förälder (eller någon annan som står barnet särskilt nära) återstår för den som vill ha umgänge med barnet att föra talan vid domstol. Domstolen skall då, i likhet med vad som gäller i fråga om vårdnaden, besluta i umgängesfrågan efter vad som är bäst för barnet.

Socialstyrelsen har i en rapport (Socialstyrelsen redovisar 1988:11) redovisat resultatet av en undersökning av avgöranden från bl.a. tingsrätter och hovrätter i umgängesfrågor från åren 1984 och 1985. Vad först gäller tingsrätterna framgår av undersökningen att den klart vanligaste umgängesformen är s.k. "varannan-umgänge". Därmed avses umgänge vartannat/vart tredje veckoslut, varannan storhelg, vartannat sportlov och tre till fyra veckor på sommaren. Denna umgängesform förekom i runt hälften av alla fall. Den näst vanligaste modellen innefattar ett mer begränsat umgänge, typ vartannat/vart tredje veckoslut, endast någon storhelg och ett par veckor på sommaren. Cirka en tredjedel av tingsrättsdomarna innehöll ett umgänge av denna omfattning. Endast i cirka 15 procent av domarna var umgänget av större omfattning än i "varannan-modellen". I cirka en procent av fallen medgavs inget umgänge alls.

Redovisningen av hovrättsdomar om umgänge visar på en liknande bild.

Det anförda torde visa att utgången i umgänges mål i praktiken tenderar att följa vissa modeller. I och för sig är det inget onaturligt att förhållan-

dena i mål om umgänge ofta är sådana att omfattningen av umgänget blir i huvudsak densamma. Det är dock inte säkert att ett umgänge som avser veckoslut, större helger och en del av sommaren alltid är det bästa. Många gånger kan det vara av värde om umgänge utövas inte bara under semestrar och helger utan också under vardagen. Ett sådant umgänge kan ibland vara svårt att få till stånd på grund av t.ex. föräldrarnas bostadsförhållanden och förvärvsarbete samt barnets skolgång.

Men om förutsättningarna för ett vardagsumgänge är goda, kan det finnas skäl att eftersträva ett sådant (jfr NJA 1988 s. 559). I andra fall, exempelvis där den förälder som inte har vårdnaden vistas på en annan ort under långa tider, kan kanske ett umgänge som koncentreras till några få men längre perioder vara lämpligast. Över huvud taget torde det finnas anledning att stryka under vikten och betydelsen av att umgänget blir individuellt anpassat och flexibelt och att domstolars beslut om umgänge också i övrigt utformas så att de beaktar de skilda aspekter som kan förekomma i sammanhanget och svarar mot barnets behov.

En schabloniserad bedömning av umgängesfrågor kan leda inte bara till stereotypa umgängesmodeller utan också till att en förälders talan om umgänge bifalls trots att det vore bäst för barnet om något umgänge inte alls förekom. Det kan i ett enskilt fall förhålla sig på det sättet att det ur barnets synvinkel är bäst om något umgänge inte alls äger rum eller om umgänge kommer till stånd först när barnet har nått en mogen ålder. Så kan vara fallet exempelvis om föräldern har gjort sig skyldig till ett allvarligt övergrepp mot barnet. Därmed är dock inte sagt att umgänge bör uteslutas i alla sådana fall. Det måste som alltid bli beroende av en individuell prövning.

Det kan i detta sammanhang finnas anledning att stryka under betydelsen av att den förälder som barnet skall umgås med också medverkar till att umgänge kommer till stånd. Många gånger kan ett barn knyta stora förväntningar till planerade umgängestillfällen, förväntningar som kan förbytas i besvikelser om den förälder som barnet skall umgås med inte medverkar till umgänget. Det ligger i sakens natur att ett sådant förfarande inte heller bidrar till den atmosfär av samverkan mellan föräldrarna som bäst gagnar barnet. Det är därför viktigt att umgängesföräldern medverkar till att umgänge kommer till stånd i den utsträckning som är planerat. Om en förälder regelmässigt inte medverkar till att planerade umgängestillfällen blir av, kan detta vara en faktor som, med hänsyn till barnets bästa, kan tala för att antalet planerade umgängestillfällen bör bli färre.

Det har under lång tid förts en debatt om umgängesfrågor i vid bemärkelse. En hel del kritiska röster har höjts. Kritiken riktar sig nu inte så mycket mot umgängesreglerna som sådana. Från flera håll, bl.a. från riksdagens sida (LU 1987/88:33 s. 31), har uttalats att reglerna i sig torde få anses ha en i väsentliga avseenden lämplig utformning. Det som har väckt debatt är i stället den praktiska tillämpningen där en större flexibilitet och anpassning till förhållandena i det enskilda fallet önskas.

Det förhållandet att den praktiska tillämpningen inte uppfattas som tillfredsställande ger naturligtvis anledning att överväga om inte vikten av en individuell prövning tydligare borde strykas under i lagtexten. Mot bakgrund av att högsta domstolen i det förut nämnda rättsfallet (NJA 1988 s. 559) tagit avstånd från schablonmässigt bestämda umgängestider och framhållit betydelsen av att prövningen företas under beaktande av omständigheterna i det särskilda fallet, torde det dock finnas skäl att låta frågan om en mera allmän ändring i umgängesreglerna anstå till dess att en förnyad utvärdering av praxis i umgängesfrågor har gjorts.

I ett avseende ter sig emellertid omedelbara åtgärder påkallade. Jag tänker på s.k. umgängessabotage, en fråga som under senare tid kommit allt mer i blickpunkten. Det har förekommit en del uppmärksammade fall där vårdnadshavaren har försökt att på olika sätt hindra en kontakt mellan barnet och den andra föräldern. Från praktikerhåll omvittnas också att det inte är ovanligt att vårdnadshavaren genom olika åtgärder försvårar eller omöjliggör för barnet att få träffa den andra föräldern. Med hänsyn till den vikt som ett fungerande umgänge med båda föräldrarna typiskt sett har för barnets psykiska hälsa finns det uppenbarligen anledning att se allvarligt på fall där vårdnadshavaren försöker sabotera barnets möjligheter att träffa den andra föräldern.

De nuvarande reglerna bygger på att vårdnadshavaren har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare skall tillgodoses. I ett färskt avgörande har högsta domstolen också i ett vårdnadsmål (NJA 1989 s. 335) fäst vikt vid att den ena föräldern motarbetat barnets möjlighet till umgänge med den andra föräldern. I skilda sammanhang har det emellertid rests krav på att vårdnadshavarens ansvar skall betonas ytterligare. Från några håll har också framförts krav att, om en vårdnadshavare motsätter sig att barnet får träffa den andra föräldern, vårdnaden mer eller mindre automatiskt skall flyttas över till den andra föräldern.

En regel av sist angivet slag kan dock knappast komma i fråga. Till en början är det tydligt att enbart det förhållandet att en förälder är ovillig att låta barnet träffa den andre föräldern inte gärna kan motivera bedömningen vare sig att det skulle röra sig om umgängessabotage eller att vårdnadshavaren skall bedömas som olämplig. Föräldrarnas handlande kan ha sin grund i en strävan att söka skydda barnet från att utsättas för övergrepp eller annars råka illa ut. Det kan naturligtvis också finnas andra skäl som kan motivera att vårdnaden inte bör flyttas över till den andra föräldern. Varje fall måste bedömas utifrån de omständigheter som föreligger i just det fallet.

I promemorian har föreslagits en annan lösning. Tanken är att i en lagregel slå fast att vid bedömningen av vad som är bäst för barnet frågan om barnets behov av kontakt med båda föräldrarna skall ges en särskilt framträdande plats. Detta är inte någon ny princip. I förarbetena till de nuvarande reglerna (se prop. 1981/82:168 s. 66 och LU 1982/83:17 s. 25;

jfr prop. 1982/83:165 s. 129 och LU 1982/83:41) har sålunda uttalats att, om inte andra omständigheter talar för en annan lösning, domstolen bör till vårdnadshavare förordna den av föräldrarna som kan antas bäst främja ett nära och gott samarbete mellan barnet och den andra föräldern.

Ingen remissinstans motsätter sig heller den nyss återgivna principen, men ett par instanser ifrågasätter behovet av att låta den komma till direkt uttryck i lagtexten. För egen del anser jag dock att frågan om barns möjlighet att umgås med båda föräldrarna är så grundläggande att den förtjänar en uttrycklig lagreglering. I likhet med det stora flertalet remissinstanser förordar jag därför att en särskild regel tas in i föräldrabalken av innebörd att domstolarna vid bedömning av vårdnadsfrågan skall fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

En regel av det slaget träffar vårdnadsfrågor i allmänhet men torde kunna bli av särskild betydelse i omprövningsfall. Det finns då normalt utredning tillgänglig om hur umgänget mellan barnet och föräldrarna har fungerat under förfluten tid. Om det i ett sådant fall visas att en förälder utan godtagbara skäl för sitt handlande har motarbetat ett umgänge mellan barnet och den andra föräldern, kan detta vara ett tecken på att vårdnadssituationen kan behöva ändras. Som jag tidigare har framhållit måste dock lyhörddhet visas för orsakerna till varför den ena föräldern motarbetat ett umgänge.

Eftersom regeln i praktiken får betydelse framför allt vid tillämpning av 6 kap. 5 och 6 §§ bör den placeras i anslutning till dessa paragrafer.

2.5.2 Upplysningar om barnet

Mitt förslag: I föräldrabalken förs in en särskild regel om vårdnadshavarens skyldighet att lämna bl.a. umgängesföräldern sådana upplysningar rörande barnet som kan främja umgänget.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt (se promemorian s. 61-64).

Remissinstanserna: En överväldigande majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Ett par instanser menar att den föreslagna regeln är oklar och att den därför i sig kan leda till tvistigheter mellan föräldrarna. Från något håll anförs att det är olämpligt att använda lagstiftning i pedagogiskt syfte. Bland advokater är meningarna delade. Sveriges advokatsamfund avstyrker förslaget medan Föreningen jurister vid de allmänna advokatbyråerna tillstyrker det.

Skälen för mitt förslag: Ur barnets synvinkel är det viktigt att den förälder som inte är vårdnadshavare ändå finns med i barnets vardag på ett naturligt sätt. Detta underlättas om föräldern i fråga kan ta en mer aktiv del i barnets liv. En tanke som har förts fram i det sammanhanget är att ge umgängesföräldern någon slags medbestämmanderätt. En sådan

lösning utgör emellertid inte annat än en maskerad form av gemensam vårdnad. Samma problem skulle uppstå som vid obligatorisk gemensam vårdnad (se avsnitt 2.4.1). En ordning med medbestämmanderätt är därför knappast realistisk.

Vad som däremot kan finnas anledning att överväga är om inte skyldigheten för vårdnadshavaren att lämna upplysningar om barnet bör markerats tydligare. En viss sådan skyldighet får anses ligga i de gällande reglerna, men i andra rättssystem finns mera uttryckliga regler av det slaget. Så är fallet exempelvis i § 50 i den norska barneloven, låt vara att den regeln är utformad som en rätt för den förälder som inte är vårdnadshavare att få upplysningar (på motsvarande sätt som den norska regeln om umgänge är utformad som en rätt för föräldern till umgänge).

För de flesta föräldrar torde det framstå som självklart att vårdnadshavaren fortlöpande ger umgängesföräldern information om barnets utveckling och om åtminstone viktigare händelser som inträffar i barnets liv. Det kan röra barnets hälsa eller skolgång eller uppehållsort. Det kan gälla barnets feriearbete eller särskilda fritidsintressen. Det kan över huvud taget avse förhållanden som på ett mera ingripande eller betydelsefullt sätt påverkar barnets nuvarande eller framtida förhållanden.

Ur barnets synvinkel är detta en önskvärd ordning. Umgängesföräldern är en viktig person i barnets liv och för att barnets umgänge med den föräldern skall flyta så bra som möjligt bör umgängesföräldern vara så informerad om barnets förhållanden att föräldern på ett naturligt sätt kan leva med i barnets vardag. I promemorian har därför föreslagits att betydelsen av det nu anförda stryks under genom en föreskrift om information från vårdnadshavarens sida.

Föreskriften är utformad så att den avser upplysningar som kan främja umgänget. Den avser alltså frågor av mera ingripande eller betydelsefull beskaffenhet, inte varje trivial händelse som inträffar i barnets liv. Har vårdnadshavaren och den förälder som inte är vårdnadshavare delade meningar i frågan om vilka upplysningar som bör lämnas, ankommer det på vårdnadshavaren att göra den slutliga bedömningen.

Det helt övervägande antalet remissinstanser har ställt sig bakom förslaget. Från några håll har emellertid kritiska synpunkter förts fram. Ett par remissinstanser menar att föreskriften är oprecis. Med hänsyn till de mångskiftande förhållanden som kan förekomma torde det emellertid knappast vara lämpligt eller ens möjligt att sätta mera bestämda gränser för en föreskrift av här avsett slag. Vad det handlar om är inte så mycket en reglering av en precis informationsskyldighet utan mera om ett pedagogiskt stöd i strävandena att främja ett fungerande umgänge. Häremot har visserligen anförts att det är mindre lämpligt att använda lagstiftning i pedagogiskt syfte. Jag har i och för sig förståelse för det synsättet. Enligt min mening har det dock olika bärkraft på olika områden. Vad gäller ett område som så intimt kan förknippas med pedagogik som det nu aktuella har jag inte några egentliga betänkligheter.

För egen del ser jag den nu föreslagna regeln just som ett sätt att påverka normbildning och attityder. Den ingår i ett paket som består av flera komponenter och där de olika komponenterna, var och en på sitt sätt, är avsedda att stryka under den vikt som samhället tillmäter goda relationer mellan barnet och den förälder som inte är vårdnadshavare. Det må vara att det för de flesta föräldrar framstår som självklart att vårdnadshavaren lämnar behövliga upplysningar till den andra föräldern. Men för de föräldrar för vilka det inte är självklart kan det vara av värde att vårdnadshavaren genom en uttrycklig bestämmelse görs uppmärksam på betydelsen av att den andra föräldern hålls underrättad om barnets förhållanden.

Ett par remissinstanser har invänt att regeln kan tänkas ge upphov till tvistigheter mellan föräldrarna i fråga om vilka upplysningar som skall lämnas. En sådan risk kan naturligtvis inte uteslutas. Den får dock vägas mot de andra aspekter som gör sig gällande i sammanhanget. I likhet med det stora flertalet remissinstanser ser jag för min del övervägande fördelar med en lagbestämmelse om information. Jag förordar därför att i föräldrabalken förs in en regel om vårdnadshavarens skyldighet att lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget.

Vad jag hittills har anfört har framför allt avsett umgänget mellan barnet och den förälder som inte är vårdnadshavare. En regel om upplysningar bör dock inte ange någon bestämd mottagare av informationen. Regeln i 6 kap. 15 § föräldrabalken om umgänge utgår från att barnet kan ha ett behov av umgänge även med andra personer som står barnet särskilt nära, t.ex. tidigare familjehemsföräldrar. Det kan finnas ett behov av upplysningar från vårdnadshavarens sida rörande barnet också för att främja ett sådant umgänge. Detsamma gäller för övrigt i fråga om personer som skall medverka i praktiska arrangemang för att umgänget skall kunna utföras. Någon på förhand begränsad krets av mottagare av upplysningar bör därför inte finnas.

En regel om upplysningar bör dock innehålla ett uttryckligt undantag för vissa situationer. Det kan finnas fall då intresset av att upplysningar lämnas konkurrerar med ett annat intresse. Det kan röra sig om att ett - framför allt äldre - barn har lämnat vårdnadshavaren uppgifter i förtroende vilka i sig är av betydelse för umgänget men som barnet inte vill att den andra föräldern skall få kännedom om. Ett annat fall är att en kvinna som är vårdnadshavare har flyttat med barnet till en för mannen okänd ort för att komma undan dennes trakasserier och därför inte vill uppge barnets, och därmed sin egen, adress. För bl.a. fall som dessa framstår det som lämpligt att upplysningsregeln inte ger intryck av att vara obegränsad utan att den ger vårdnadshavaren en uttrycklig undantagsbestämmelse att stödja sig på när det är påkallat. Att regeln har ett sådant undantag kan vara av betydelse t.ex. om fråga uppkommer om omprövning av vårdnaden och det görs gällande att vårdnadshavaren genom att underlåta att lämna upplysningar har motarbetat umgänget.

2.6.1 Vårdnadsutredningen

Mitt förslag: Den socialtjänsteman som av socialnämnden utses att utföra vårdnadsutredningen skall själv svara för utredningen och utan att gå vägen via socialnämnden lämna sin utredning till domstolen. Utredaren får i varje enskilt fall avgöra om det insamlade faktamaterialet skall kompletteras med en slutsats från hans eller hennes sida. Domstolen skall vid behov kunna ge vissa riktlinjer för utredningen.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt utom så till vida att promemorieförslaget avvisar möjligheten för vårdnadsutredaren att redovisa sina slutsatser (se promemorian s. 64-69).

Remissinstanserna: Förslagen tillstyrks eller lämnas utan erinran av en majoritet av remissinstanserna. Några remissinstanser menar att det juridiska inslaget i processen kommer att öka på bekostnad av det sociala inslaget. Flera remissinstanser vill ge utredaren en möjlighet att redovisa sina slutsatser av det framtagna materialet.

Skälen för mitt förslag: Enligt 6 kap. 18 § föräldrabalken skall domstolen, innan den avgör ett mål eller ett ärende om vårdnad eller umgänge, höra socialnämnden eller, om det är tillräckligt, bereda socialnämnden tillfälle att yttra sig. I ett sådant mål kan domstolen förordna om vårdnad eller umgänge för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger i målet, ett s.k. interimistiskt beslut (se 6 kap. 20 § föräldrabalken). Även inför ett förestående interimistiskt beslut kan domstolen inhämta upplysningar från socialnämnden i frågan.

Socialnämndens yttrande föregås av en ingående vårdnadsutredning under vilken föräldrarna och barnet hörs, referenser inhämtas och eventuell utredning från barn- och ungdomspsykiatrisk eller psykologisk expertis utförs.

I många kommuner sker, innan en vårdnadsutredning påbörjas, ett eller flera samarbetsamtal i syfte att nå en frivillig överenskommelse mellan föräldrarna. Under den tid sådana samtal pågår kan domstolen förklara målet vilande. Leder samtalen fram till en samförståndslösning, görs inte någon vårdnadsutredning. Om däremot enighet inte uppnås, måste en sådan utföras.

Vårdnadsutredningen görs av socialförvaltningens tjänstemän. När den är slutförd överlämnas den med förslag till yttrande till ett arbetsutskott, om ett sådant finns, och därefter till socialnämnden. Parter och ombud företräder inte sällan inför nämnden där de anlägger synpunkter på utredningen. I många fall blir den rättsliga argumenteringen inför nämnden tämligen omfattande.

Sedan nämnden har tagit ställning till vårdnadsutredningen översänds denna med nämndens yttrande till domstolen.

Socialförvaltningens handläggning av vårdnadsärenden kan bli en ganska

tidskrävande procedur. För vissa domstolar är det inte ovanligt med väntetider in emot eller till och med överstigande ett år innan en begärd utredning om vårdnad tillställs domstolen. Problemet har berörts bl.a. av justitieombudsmannen (JO). JO har därvid uttalat att handläggningen inte bör ta längre tid än tre till fyra månader eller, om det förekommer samarbetsamtal mellan föräldrarna, sju till åtta månader (se bl.a. JO:s ämbetsberättelse 1982-83 s. 189 ff).

JO har pekat på flera faktorer som inte sällan fördröjer utredningen. En är inhämmande av barnpsykiatriskt utlåtande. JO har strukit under betydelsen av att de som utför en barnpsykiatrisk undersökning inte låter denna dra ut på tiden längre än vad som är erforderligt.

En annan faktor i sammanhanget är verksamheten med samarbetsamtal. JO har uttalat sitt fulla stöd för denna verksamhet men också betonat vikten av att samtalen är planerade, målinriktade och koncentrerade. Finner samtalsledaren att konfliktbearbetningen är gagnlös, bör man, menar JO, snarast övergå till att göra en vårdnadsutredning.

En tredje tidsfördröjande faktor som JO har pekat på är att vårdnadsutredningen inte alltid påbörjas omedelbart efter det att en remiss har kommit från domstolen. JO har också framhållit att man genom att begränsa utredningen kan vinna mycket tid vilket är till fördel för samtliga inblandade parter.

Det torde finnas möjligheter att på olika sätt effektivisera och påskynda utredningsförfarandet i tvister om vårdnad och umgänge och därigenom samtidigt förbättra skyddet för barnets intressen i konflikten.

En strävan måste naturligen vara att så långt det är möjligt försöka undvika onödiga processer, inte minst därför att dessa tenderar att förstärka konflikten mellan föräldrarna till nackdel för barnet. Kan man förhindra att själva utredningen i målet blir föremål för ett rättegångslänkande förfarande redan innan den har tillställts domstolen, torde mycket vara vunnet. Hårtill kommer att en inte ringa del av den kritiserade tidsutdräkten i fråga om vårdnadsutredningar kan härledas till prövningen i socialnämnden.

Mot bakgrund av det nu anförda har i promemorian lagts fram ett förslag som innebär att socialnämnden skall frikopplas från arbetet med vårdnads- och umgängesrättsutredningar. I stället för att domstolen begär ett yttrande av socialnämnden skall den uppdra åt nämnden att föranställa om en utredning i målet. Denna skall inte utmynna i ett förslag till domstolen utan endast innefatta en redovisning av insamlade och sammanställda fakta och upplysningar om barnet och dess föräldrar.

En klar majoritet av remissinstanserna har tillstyrkt förslaget att socialnämnden inte längre skall yttra sig över vårdnadsutredningar. För min del ser jag också stora fördelar med det förslaget. Eftersom det inte blir fråga om något yttrande från socialnämndens sida blir det inte aktuellt med någon "process" inför nämnden. Denna får i princip inte annan befattning med saken än såsom arbetsgivare för den tjänsteman som nämnden utser att utföra utredningen. Sedan kan tjänstemannen

rapportera direkt till domstolen. Detta innebär naturligtvis ingen inskränkning i socialnämndens rätt att bestämma vilka uppgifter som skall läggas på dess tjänstemän eller nämndens möjligheter att kontrollera att arbetet bedrivs på ett tillfredsställande sätt. Att tjänstemän inom socialtjänsten rapporterar direkt till en domstol förekommer redan i andra sammanhang, se t.ex. 21 kap. 2 § föräldrabalken.

Förslaget i promemorian innebär att man kan spara tid i redan utdragna och för parterna plågsamma processer. Dessutom kan man minska den risk för fördjupade motsättningar som inte sällan blir följderna av den rättegångsliknande karaktären i socialnämndens behandling av vårdnadsärenden.

Från något håll har framförts att det juridiska inslaget kommer att öka och det sociala inslaget minska om förslaget genomförs. För egen del är jag snarare benägen att hävda motsatsen. Om socialnämnden inte avger något yttrande, riskerar man inte att de sociala myndigheternas förtroendekapital går förlorat hos den part som yttrandet går emot. Möjligheterna att tillvarata den sociala kunskap och erfarenhet som finns hos de sociala myndigheterna kan därmed komma att öka, något som är av betydelse för fortsatta sociala insatser efter vårdnadsprocessens avslutande. I ett senare avsnitt (avsnitt 2.8) kommer jag att lägga fram förslag som just betonar de sociala myndigheternas ansvar för att föräldrar kan få hjälp och stöd efter det att en tvist om vårdnad och umgänge har avgjorts.

Över huvud taget innebär de förslag som jag i förevarande sammanhang lägger fram en betoning av de sociala aspekterna och en strävan efter samförstånds lösningar. Men om det till slut ändå kvarstår en tvist, är det domstolens uppgift att lösa tvisten. Vad det handlar om är en renodling av funktionsuppdelningen mellan sociala instanser och domstolar.

Också förslaget att vårdnadsutredaren inte längre skall lämna ett förslag till lösning av vårdnadsfrågan har biträttits av en majoritet av remissinstanserna. En hel del instanser är dock av uppfattningen att utredaren även fortsättningsvis bör ta ställning i tvisten.

Som jag ser det finns det för- och nackdelar med båda alternativen. I många fall, exempelvis då båda föräldrarna är lika lämpliga som vårdnadshavare, tjänar ett ställningstagande från utredarens sida inte något egentligt syfte. Tvärtom kan en preferens för den ena föräldern uppfattas som en nedvärdering av den andra föräldern, något som knappast bidrar till att dämpa de motsättningar som kan finnas. Och skulle situationen vara den att föräldrarna i första hand är inriktade på ensam vårdnad men i andra hand kan tänka sig gemensam vårdnad, kan det vara direkt olämpligt om vårdnadsutredaren uttalar att en av föräldrarna bör anförtros vårdnaden.

Å andra sidan är det ofrånkomligt att det finns fall då det kan vara av stort värde om utredaren, som är väl insatt i ärendet, redovisar sina egna ståndpunkter. I praktiken går det knappast heller att hindra att en utredare, som anser det vara befogat, på ett eller annat sätt ger uttryck för sin uppfattning.

Som jag ser det bör frågan huruvida utredaren skall lämna något förslag till lösning av vårdnadstvisterna bli beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. Det bör inte läggas någon skyldighet på utredaren att redovisa sina slutsatser men inte heller resas några hinder mot att så sker. Utredaren får alltså själv bedöma om han eller hon vill komplettera det insamlade faktamaterialet med en egen slutsats. Vid den bedömningen kan bl.a. aspekter av det slag som jag har pekat på ovan vara av betydelse. Det är självfallet av yttersta vikt att utredarens arbete bygger på stor lyhördhet och noggrannhet i det enskilda fallet.

I promemorian har även föreslagits att domstolen vid behov skall kunna ge vissa riktlinjer för utredningen. Det är inte fråga om att formalisera förfarandet med vårdnadsutredningar på det sättet att det läggs en plikt på domstolen att besluta om utredningens omfattning och inriktning. Vad det handlar om är att domstolen, om det framstår som motiverat i ett enskilt fall, skall kunna slå fast vissa ramar för utredningen.

Eftersom det är domstolen som beslutar om utredningen ter det sig enligt min mening naturligt att domstolen också, i de fall där detta framstår som önskvärt, kan dra upp riktlinjer för utredningen. Det är självfallet viktigt att domstolen därvid agerar så att inte domstolens opartiskhet kan ifrågasättas. Men står det exempelvis klart för alla inblandade att endast vissa frågor behöver utredas, kan det leda till en tidsvinst, om domstolen anger riktlinjerna för utredningen.

I likhet med flertalet remissinstanser förordar jag därför att domstolen ges en möjlighet att vid behov ge vissa riktlinjer för utredningen. Jag vill dock stryka under att det också i dessa fall får ankomma på utredaren att, beroende på de uppgifter som fortlöpande kan erhållas, ta ställning till hur utredningen närmare skall läggas upp.

Oavsett om domstolen drar upp riktlinjer för utredningen eller inte bör domstolen alltid kunna sätta ut en viss tid inom vilken utredningen bör vara slutförd. Vid behov får domstolen sedan förlänga den tiden.

2.6.2 Interimistiska beslut

Mitt förslag: Ett interimistiskt beslut i vårdnadsmål skall i stället för att gälla vårdnaden kunna avse vem barnet skall bo tillsammans med.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt (se promemorian s. 69-73).

Remissinstanserna: Förslaget stöds av en helt övervägande majoritet av remissinstanserna. Ett par instanser har invänt att ett beslut om vem barnet skall bo tillsammans med får samma styrande inverkan på det slutliga avgörandet i vårdnadsfrågan som det nuvarande interimistiska beslutet.

Skälen för mitt förslag: Som jag har nämnt i det föregående kan en domstol i ett vårdnadsmål förordna om vårdnad och omgång för tiden

intill dess laga kraft ägande dom föreligger i målet (se 6 kap. 20 § föräldrabalken). Ett sådant förordnande görs i allmänhet i anslutning till att parterna första gången inställer sig vid domstolen. Underlaget för domstolens bedömning är huvudsakligen parternas egna uppgifter vid förhandlingen samt ett s.k. snabbyttrande från socialnämnden. Ett sådant yttrande baseras i regel på enbart parternas egna uppgifter samt vad som är känt för socialnämnden genom egna registreringsuppgifter. Yttrandet vilar således normalt på ett ganska magert underlag.

Under många år har kritik riktats mot systemet med interimistiska beslut som gäller vårdnaden. Man har menat att det interimistiska beslutet, trots att det är baserat på ett magert material, får en starkt styrande inverkan på det slutliga avgörandet. Man har uttryckt det så att den som det interimistiska beslutet går emot knappast har någon praktisk möjlighet att få den slutliga vårdnaden om barnet.

Mot denna bakgrund har i promemorian föreslagits att ett interimistiskt beslut i vårdnads mål skall i stället för att gälla vårdnaden kunna avse vem barnet skall bo tillsammans med. För min del ser jag många fördelar med en sådan ordning. Det torde vara obestridligt att föräldrar som skilts från vårdnaden genom ett interimistiskt beslut ofta anser sig ha ett sämre utgångsläge inför det slutliga avgörandet av vårdnadsfrågan än den som interimistiskt har anförtrotts vårdnaden. De känner sig också många gånger utpekade som olämpliga som vårdnadshavare. Det har naturligtvis också ett värde i sig att det gemensamma föräldraansvaret får bestå åtminstone till dess att vårdnadsfrågan slutligt har avgjorts.

Det stora flertalet remissinstanser har också biträtt promemorieförslaget i denna del. De få remissinstanser som har ställt sig negativa har anfört att skillnaden i praktiken inte blir så stor i förhållande till nuvarande system. Man framhåller att det knappast är den rättsliga regleringen under utredningstiden som har störst betydelse för det slutliga avgörandet utan utvecklingen av de faktiska förhållandena. Om barnet under utredningstiden har bott hos den ena föräldern och anpassat sig där, är detta en omständighet av stor betydelse när vårdnadsfrågan skall avgöras slutligt.

Detta är naturligtvis i och för sig riktigt men en reform av det antydda slaget kan ändå ha positiva sidor. Till en början kan det ha ett påtagligt värde som ett led i samhällets markering av den gemensamma vårdnaden som huvudregel att interimistiska beslut bara tar sikte på barnets bostad (jfr LU 1987/88:17 s. 32). I linje med detta ligger att det framstår som mera riktigt att en domstol inte på grundval av ett knapphändigt material skall behöva skilja den ena föräldern från hela det rättsliga ansvaret för barnet.

Man måste också beakta att inte alla vårdnadstvister drar ut på tiden. I fall där ett slutligt avgörande inte dröjer så länge, kan det vara av betydelse att det inte finns något "prejudicerande" beslut i botten. I det sammanhanget kan det vara värt att peka på att det förslag som jag har lagt fram i föregående avsnitt kan medföra att handläggningstiden för vårdnadstvister förkortas.

Om en domstol, som jag tidigare har föreslagit, skall kunna underlåta att upplösa den gemensamma vårdnaden i fall där föräldrarna visserligen primärt vill ha ensam vårdnad men där de alternativt kan tänka sig gemensam vårdnad, är det naturligtvis inte lämpligt att den gemensamma vårdnaden upplöses interimistiskt. Även för dessa fall skulle det därför vara lämpligt om ett interimistiskt beslut beträffande vårdnaden kunde undvikas.

Till förmån för en ordning som den nu diskuterade talar också - och inte minst - den psykologiska effekt som kan bli följden av att det interimistiska förordnandet blir mindre ingripande. Erfarenheter från bl.a. Finland, där interimistiska beslut normalt bara avser bostadsfrågan, tyder på att det har ett stort psykologiskt värde att ingen förälder blir avskuren från ansvaret för barnet i avvaktan på det slutliga avgörandet.

Ett fortsatt gemensamt vårdnadsansvar kan ha en allmänt gynnsam inverkan på vårdnadsutredningen. Det kan ibland lindra de tendenser till misströstan och hopplöshet som kan följa på ett interimistiskt beslut som har gått en förälder emot. Detta kan i sin tur förhindra att känslan av ansvar och intresse för barnet avtar, något som är till gagn för barnet. Det förhållandet att den gemensamma vårdnaden tills vidare består kan naturligtvis också leda till att föräldrarna får klart för sig att det faktiskt är möjligt för dem att ha kvar ett gemensamt rättsligt ansvar för barnet trots att samlevnaden mellan dem själva har upphört.

Det finns därför goda skäl att låta den gemensamma vårdnaden bestå intill dess domstolen slutligt har avgjort tvisten om vårdnaden. En regel som den nu antydda innebär att det interimistiska förordnandet inte kommer att ha någon motsvarighet i huvudsaken. Något principiellt hinder mot en sådan reglering kan inte anses föreligga.

Ett beslut om vem barnet skall bo tillsammans med torde kunna verkställas enligt 21 kap. 8 § föräldrabalken. Som anförts av Sveriges domareförbund ligger det emellertid något motsägelsefullt i att tvångsvis genomföra ett beslut om vem barnet skall bo tillsammans med under det att den gemensamma vårdnaden består. Om föräldrarna inte rättar sig efter domstolens beslut, torde en prövning av vårdnadsfrågan i regel vara behövlig. Begärd verkställighet kan då vägras enligt 21 kap. 7 § andra stycket föräldrabalken.

Justitieombudsmannen har i sitt remissvar uttalat att det tydligare än som för närvarande är fallet bör komma till uttryck i 6 kap. 20 § föräldrabalken att det interimistiska beslutet skall ha sin utgångspunkt i vad som är bäst för barnet. Jag delar denna uppfattning. Till den närmare utformningen av paragrafen återkommer jag i specialmotiveringen (avsnitt 4).

2.6.3 Rätten till omprövning

Min bedömning: Några ändringar av reglerna om omprövning av vårdnadsavgöranden bör inte göras.

Promemorians bedömning: Överensstämmer med min (se promemorian s. 73-77).

Remissinstanserna: De remissinstanser som har yttrat sig i frågan godtar bedömningen i promemorian.

Skälen för min bedömning: Mål om vårdnad och umgänge handläggs i första instans av en tingsrätt med möjlighet för den förlorande parten att överklaga avgörandet till en hovrätt och därefter, under vissa förutsättningar, till högsta domstolen. Även om ett mål har vandrat genom samtliga instanser, behöver emellertid en förälder som har förlorat tvisten inte nöja sig med detta. Sedan ett avgörande har vunnit laga kraft kan en förälder på nytt väcka talan om vårdnad och umgänge enligt reglerna i 6 kap. 6 eller 7 §§ föräldrabalken om överflyttning av vårdnaden.

Enligt 6 § gäller att om barnet står under vårdnad av endast en av föräldrarna och den andra vill att vårdnaden skall flyttas över till honom eller henne, domstolen kan anförtro vårdnaden åt den andra föräldern.

Enligt 7 § kan överflyttning av vårdnaden ske om en förälder vid utövandet av vårdnaden gör sig skyldig till missbruk m.m.

Syftet med de nu redovisade bestämmelserna är bl.a. att skapa garantier för att vårdnadsfrågan - oavsett tidigare vårdnadsavgöranden - är löst med hänsyn till vad som är bäst för barnet, bedömt utifrån de aktuella förhållandena. Har situationen ändrats under den tid som har förflutit sedan vårdnadsfrågan avgjordes, t.ex. genom att barnets relationer till föräldrarna har blivit annorlunda eller om de yttre förhållandena inte längre är desamma, skall det finnas möjligheter att ompröva en tidigare dom.

Det förhållandet att en part omedelbart efter det att en talan om vårdnad eller umgänge har avgjorts kan väcka en ny talan i samma sak kan emellertid ge ett utrymme för missbruk. En part kan tänkas vilja ständigt hålla processandet igång. Några regler i syfte att förhindra detta finns inte i föräldrabalken. Däremot erbjuder de allmänna reglerna i rättegångsbalken vissa möjligheter att komma åt ogrundade framställningar. Enligt 42 kap 5 § rättegångsbalken får en tingsrätt meddela dom utan att stämning utfärdas, om karendens framställning inte innefattar laga skäl för käromålet eller om det annars är uppenbart att detta är ogrundat. Liknande regler finns för hovrättens handläggning av mål där vadetalan är uppenbart ogrundad.

I förarbetena till de nämnda bestämmelserna i rättegångsbalken har uttalats att utrymmet för att tillämpa dem i indispositiva tvistemål, såsom vårdnads- och umgænges mål, är begränsat (se t.ex. prop. 1983/84:78 s. 47).

I den allmänna debatten har frågan rests om man inte borde föra in en bestämmelse i föräldrabalken som direkt tar sikte på den situationen att den ena föräldern väcker talan om att få vårdnaden överflyttad till sig trots att vårdnadsfrågan nyligen har prövats av domstol. Regeln skulle utmytna i att domstolen omedelbart skulle kunna avvisa eller ogilla en

talansom väcks inom en viss tid, kanske två år, efter det att en tidigare talan prövats.

Knappast någon torde bestrida att det vore önskvärt om okynnesframställningar kunde förhindras. En ny talan, om än sakligt obefogad och därför utan möjlighet att vinna framgång, kan leda till att den trygghet och stabilitet som ett barn bör ha fått i och med att det stadigvarande har placerats hos en vårdnadshavare kan bytas ut mot osäkerhet och ovisshet om vad som skall gälla för framtiden. Att tillskapa regler som hindrar ett sådant förfarande är emellertid inte alldeles enkelt.

En regel av sådant slag förutsätter till en början att domstolen har kännedom om det tidigare avgörandet. Många gånger kan emellertid domstolen, åtminstone i praktiken, vinna kännedom om det tidigare avgörandet först om någon av parterna upplyser domstolen om det.

Vidare krävs att domstolen på grundval av innehållet i stämningsansökan skall kunna avgöra om den nya talan är obefogad eller inte. Om en ny talan har fog för sig, kan det inte gärna komma i fråga att underlåta en ny prövning. I annat fall skulle man få ge avkall på den grundläggande principen att vårdnads- eller umgängesfrågan vid varje tidpunkt skall kunna lösas efter vad som är bäst för barnet. Och då skulle den eventuella fördel som man kan vinna i vissa fall bli en nackdel i andra. Domstolen måste alltså ta ställning till om den nya talan framstår som obefogad eller inte. Att göra detta på grundval av innehållet i stämningsansökan är emellertid inte alltid så lätt.

Om man först tar den situationen att den som väcker talan inte åberopar några nya fakta, torde de nyssnämnda reglerna i rättegångsbalken få anses ge domstolen tillräckligt spelrum. Det torde dock vara realistiskt att räkna med att en part som nödvändigtvis vill hålla processandet igång kommer att åberopa nya fakta, korrekta eller inte.

Om parten åberopar nya fakta, t.ex. misskötsamhet från den andra förälderns sida, har det sagts att talan skulle kunna anses obefogad om påståendet inte är underbyggt. Domstolen har emellertid knappast någon möjlighet att bedöma huruvida ett påstående om exempelvis misshandel eller övergrepp är riktigt eller inte förrän saken har utretts.

Det nu anförda ger anledning till tvekan inför möjligheten att införa regler om begränsningar i rätten att väcka talan i vårdnads- och umgänges mål. Det förhållandet att utrymmet för att tillämpa regler som går ut på att en talan omedelbart kan avslås regelmässigt har ansetts böra vara mindre i mål om exempelvis vårdnad och umgänge än i mål om betalningskrav eller liknande hänger också samman just med att domstolen i den förra typen av mål har ett ansvar för målets utredning, ett ansvar som inte helt kan tas ifall målet över huvud taget inte upptas till prövning.

I promemorian har, på skäl som de nu anförda, gjorts den bedömningen att någon ändring av reglerna om omprövning av vårdnadsavgöranden inte bör göras. Bedömningen har genomgående godtagits av remissinstanserna. Jag har för min del ingen annan uppfattning.

Mitt förslag: Begreppet erkännande av faderskap får ändrad benämning. Den nya benämningen blir faderskapsbekräftelse.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt (se promemorian s. 82-83).

Remissinstanserna: En överväldigande majoritet av remissinstanserna tillstyrker promemorieförslaget.

Skälen för mitt förslag: Om vid ett barns födelse modern är gift, presumeras mannen i äktenskapet vara barnets far (se 1 kap. 1 § föräldrabalken). Om modern vid barnets födelse är ogift, skall socialnämnden söka utreda vem som är far till barnet och se till att faderskapet fastställs (se 2 kap. 1 §). Faderskapet fastställs genom erkännande eller dom (se 1 kap. 3 §).

Ärenden om faderskaps erkännande aktualiseras vanligen genom en födelseavi från länsstyrelsen till socialnämnden. Som regel skriver socialnämnden då till modern och ber henne att kontakta den socialsekreterare som handlägger ärendet. Visar det sig att modern är sambo med en man, kan ärendet handläggas på ett enkelt sätt. Utredningen kan då i regel inskränka sig till att samborna uppger att den manliga sambon är barnets fader och att de levt tillsammans under konceptionstiden. Oftast används ett särskilt förenklat protokoll. I detta skall mannen erkänna faderskapet. Erkännandet skall bevitnas av två personer samt godkännas av modern och socialnämnden.

I skilda sammanhang har kritik riktats mot att en far skall "erkänna" faderskapet. Det har anförts att detta ter sig svårförståeligt för många fäder och att det kan upplevas som kränkande. Riksdagen har förutsatt att regeringen i lämpligt sammanhang närmare undersöker om inte någon annan benämning kan införas för faderns medverkan vid fastställande av faderskapet (se t.ex. LU 1985/86:28 s. 11 f).

I departementspromemorian har det ansetts att det framstår som lämpligt att ta upp det ovan berörda spørsmålet i förevarande sammanhang. Det föreslås där att termen "erkännande" av faderskap av anförda skäl bör bytas ut mot en term som är mera anpassad till dagens verklighet och som inte upplevs som så känsloladdad av föräldrarna. Jag delar den uppfattningen.

I promemorian har föreslagits termen "bekräftelse" av faderskap. I de remitterade förslagen har jag också som ny benämning föreslagit bekräftelse av faderskap.

Enligt *lagrådets* mening är den föreslagna benämningen inte godtagbar som ersättning för termen erkännande av faderskap. Ett erkännande av faderskap kan enligt lagrådet sägas innefatta ett slags förklaring att den som avger denna tar på sig faderskapets konsekvenser, bl.a. i rättsligt hänseende, medan termen bekräftelse inte kan anses innefatta någon

sådan förklaring och inte ens behöver avse den som avgett bekräftelsen. En betydligt bättre benämning är enligt lagrådets mening ordet medgivande - eller om man vill särskilja det från ett processuellt medgivande - faderskapsmedgivande.

För egen del har jag inte blivit övertygad av lagrådets kritik mot uttrycket faderskapsbekräftelse. Vad det handlar om är att mannen skall bekräfta faderskapet, dvs. att barnet är hans. Jag har svårt att se att en sådan bekräftelse inte lika väl som ett erkännande skulle kunna innefatta att mannen tar på sig faderskapets rättsliga konsekvenser. Vidare anser jag att de invändningar som kan riktas mot termen "erkännande" i allt väsentligt kan riktas också mot termen "medgivande".

Med hänvisning till det nu anförda vidhåller jag förslaget i remissprotokollet.

2.8 Stöd enligt socialtjänstlagen

Mitt förslag: I socialtjänstlagen (1980:620) förs in en erinran om att socialnämnden i sin omsorg om barn och ungdom bör beakta särskilt det behov av stöd och hjälp som kan finnas efter det att en tvist om vårdnad eller umgänge har avgjorts.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt (se promemorian s. 77-79).

Remissinstanserna: Praktiskt taget alla remissinstanser som har yttrat sig över förslaget har tillstyrkt det. Endast en remissinstans ställer sig tveksam till att ta in en regel av här avsett slag i socialtjänstlagen.

Skälen för mitt förslag: En förälders motstånd mot att låta ett barn få utöva umgänge med den andra föräldern kan ofta ha sin förklaring i de konflikter som har uppstått i samband med att sammanlevnaden mellan föräldrarna har upphört och som föräldrarna inte har förmått att lösa. Också de upprepade vårdnads- och umgängesprocesser som förekommer torde böttna i föräldrarnas konflikter sinsemellan. Det rör sig alltså om sociala problem av ett sådant slag som knappast kan lösas genom ändringar i den familjerättsliga lagstiftningen. I stället krävs det att föräldrarna får hjälp och stöd med att bearbeta sina konflikter så att de i framtiden kan samarbeta i frågor som rör barnet.

I promemorian har föreslagits att det i socialtjänstlagen förs in en erinran om att socialnämnden bör beakta särskilt det behov av stöd och hjälp som kan finnas efter det att en tvist om vårdnad eller umgänge har avgjorts (jfr SOU 1987:7 s. 193 f). Förslaget har tillstyrkts av praktiskt taget alla remissinstanser som har uttalat sig om det.

Som tidigare har framhållits spelar socialtjänsten en viktig roll då det gäller att lösa vårdnadstvister och därmed sammanhängande frågor. Det är inom ramen för socialtjänsten som samarbetsamtal normalt förutses ske. Ansvar för vårdnadsutredningar är ett annat exempel.

Socialnämndernas ansvar är emellertid inte begränsat till just sådana frågor. Nämnden har ett övergripande ansvar för råd, stöd och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det (se 5 § socialtjänstlagen).

Socialnämnderna har alltså redan ett ansvar för att tillgodose det behov av stöd och hjälp som kan finnas efter det att en tvist om vårdnad eller umgänge har avgjorts. Tanken med det föreslagna tillägget i socialtjänstlagen är att stryka under betydelsen av att nämnden inte tar sin hand från ett vårdnads- eller umgängesärendet bara därför att frågan om vårdnad respektive umgänge har avgjorts. Redan det förhållandet att två föräldrar separerar under sådana förhållanden att en vårdnadstvist uppkommer kan vara ett tecken på att parterna är i behov av stöd och hjälp för att kunna fungera efter äktenskapsskillnaden. Den kontakt som socialnämnden får med föräldrarna och barnet under vårdnads- eller umgängesfrågans behandling bör vara en god grund för fortsatta kontakter efter det att domstolen har avgjort saken. Inte minst när det gäller möjligheten att få till stånd ett i praktiken fungerande umgänge kan tidigt insatta stödåtgärder hindra att de svårigheter som kan finnas växer föräldrarna över huvudet.

Det tillägg i socialtjänstlagen som har föreslagits i promemorian kan kanske tyckas ha föga praktisk betydelse. Det torde dock kunna fylla en funktion bl.a. som en markering av den vikt som samhället fäster vid dessa frågor och ingår som ett av flera led i en allmän strävan att framhålla betydelsen av goda relationer mellan barnet och föräldrarna. Möjligheterna för de sociala myndigheterna att med föräldrarnas förtroende hjälpa dem även efter en avslutad vårdnadsprocess torde också komma att öka med det tidigare redovisade förslaget om att socialnämnden inte längre skall yttra sig över vårdnadsutredningar.

Endast en remissinstans har ställt sig tveksam till att ta in en bestämmelse av här avsett slag i socialtjänstlagen. Den instansen vill i stället lösa frågan genom att socialstyrelsen utfärdar allmänna råd. Enligt min mening är det emellertid sannolikt att den lösning som här föreslås bättre leder till den önskade effekten. Något hinder i sig mot den precisering i socialtjänstlagen som föreslås i promemorian kan jag inte se. Jag förordar därför att förslaget genomförs.

2.9 Kontaktperson för barnet

Mitt förslag: Kontaktperson enligt socialtjänstlagen (1980:620) får utses för barn som fyllt femton år, om barnet begär det eller samtycker till det. Något samtycke från vårdnadshavaren behövs inte. För barn som inte fyllt femton år krävs att vårdnadshavaren begär eller samtycker till att kontaktperson utses.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt (se promemorian s. 79-82).

Remissinstanserna: Remissinstanserna ställer sig genomgående positiva till förslaget.

Skälen för mitt förslag: Socialtjänstlagen innebär att varje kommun har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver (se 3 §). För att fullgöra kommunens uppgifter inom socialtjänsten finns i varje kommun en socialnämnd.

Till socialnämndens uppgifter hör bl.a. att genom uppsökande verksamhet och på annat sätt främja förutsättningarna för goda levnadsförhållanden och att svara för omsorg, service, upplysningar, råd, stöd och vård samt ekonomisk hjälp och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det (se 5 §). På socialnämnderna ligger ett särskilt ansvar för att barn och ungdom växer upp under goda och trygga förhållanden (se 12 §).

En viktig del i socialtjänsten är att socialnämndernas insatser för den enskilde skall utformas och genomföras tillsammans med denne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar (se 9 §). Om det behövs, kan socialnämnden också utse en särskild person eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde och dennes närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär det eller samtycker till det (se 10 §).

Det kan finnas skilda situationer under barnets uppväxt i vilka barnet kan vara i behov av stöd och hjälp från en person som står utanför en föreliggande konflikt. Det kan exempelvis röra sig om att föräldrarna är oense om vårdnad och umgänge. I olika sammanhang har tidigare frågan ställts huruvida i sådana fall en kontaktperson bör kunna förordnas för barn över 15 år utan samtycke från vårdnadshavaren.

I t.ex. den proposition som låg till grund för de senaste större ändringarna i reglerna om vårdnad och umgänge, prop. 1981/82:168, hade föreslagits att en kontaktperson skulle kunna utses för den som har fyllt 15 år även om vårdnadshavaren motsatte sig det (se prop. s. 168). Under riksdagsbehandlingen av den nämnda propositionen kom emellertid frågan om samspelet mellan reglerna i föräldrabalken om vårdnadshavarens bestämmanderätt och socialtjänstlagens regler när det gäller socialt bistånd till ungdomar att uppmärksammas. Enligt föräldrabalken har vårdnadshavaren en vittgående bestämmanderätt rörande barnets personliga angelägenheter. Principen är uttryckt i 6 kap. 11 § där det sägs att vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Enligt 56 § socialtjänstlagen har den som fyllt 15 år rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt socialtjänstlagen. Med hänvisning till att frågan huruvida det är möjligt för en socialnämnd att mot vårdnadshavarens samtycke ge ett barn över 15 år socialt bistånd var föremål för regeringsrättens prövning, ansågs förslaget i propositionen om en kontaktperson inte då böra genomföras (se LU 1982/83:17).

I två sedermera meddelade domar (RÅ 83 2:14 och 83 2:18) besvarade regeringsrätten den nyss ställda frågan nekande.

Utgången ger anledning att på nytt föra fram förslaget om att öppna dörren för en möjlighet att utse en kontaktperson för ett barn över 15 år, om barnet själv begär detta. Då frågan tidigare har behandlats har få bestritt det sakligt berättigade i att stöd och hjälp får utgå i sådan form till unga människor även om vårdnadshavaren motsätter sig det. Ingen remissinstans har heller ställt sig negativ till promemorians förslag om en kontaktperson.

Med hänvisning till det nu anförda förordar jag att socialnämnden bör ges en möjlighet att utse en kontaktperson för ett barn över 15 år mot vårdnadshavarens vilja, om barnet själv begär eller samtycker till det. Vårdnadshavarens inställning kan dock givetvis vara en omständighet som gör att socialnämnden anser det olämpligt att förordna någon kontaktperson och i stället söker på annat sätt förbättra barnets situation. Socialnämnden har möjlighet att på olika sätt bistå barn och ungdomar som vänder sig till nämnden för att få hjälp i konfliktsituationer. Skulle - omvänt - vårdnadshavaren men inte barnet begära att en kontaktperson utses åt barnet, bör en sådan inte kunna utses, om barnet när det är över 15 år motsätter sig detta.

När det gäller barn under 15 år bör frågan om utseende av kontaktperson däremot bli beroende av vårdnadshavarens vilja. Även beträffande dessa barn bör socialnämnden ta stor hänsyn till barnets egen inställning. Har barnet nått en sådan ålder att det är naturligt att det får vara med och bestämma i angelägenheter som rör dess personliga förhållanden, torde det i allmänhet inte vara lämpligt att utse en kontaktperson i strid mot barnets egen vilja (jfr 56 § andra stycket socialtjänstlagen).

2.10 Ikraftträdande m.m.

De föreslagna lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. De kräver dock en del förberedelsearbete. Med hänsyn härtill och med beaktande av den tid som kommer att förflyta innan riksdagen kan fatta beslut i lagstiftningsärendet torde en lämplig tidpunkt vara den 1 mars 1991.

Enligt min mening är det inte påkallat med några övergångsbestämmelser till de föreslagna lagändringarna. Också i mål som har inletts vid ikraftträdandet bör domstolen kunna tillämpa de nya reglerna. Om domstolen exempelvis anser att samarbetssamtal kan vara till nytta, bör domstolen kunna förordna om sådana med stöd av den föreslagna nya lydelsen av 6 kap. 18 § föräldrabalken. Likaså framstår det som lämpligt att vid beslut om vårdnadsutredning som fattas efter ikraftträdandet de nya reglerna i 6 kap. 19 § föräldrabalken får gälla. Även de nya reglerna om interimistiska beslut bör bli tillämpliga på mål som har inletts före ikraftträdandet. Det betyder bl.a. att en part kan begära omprövning av ett före ikraftträdandet meddelat interimistiskt beslut rörande vårdnad i syfte att åstadkomma en begränsning av det interimistiska beslutets räckvidd. Eftersom prövningen alltid skall utgå från vad som är bäst för

barnet ser jag inga nackdelar med en sådan ordning. Många gånger torde det förmodligen inte finnas anledning att göra ändring i ett redan fattat beslut. Men om exempelvis båda föräldrarna är ense om att ett före ikraftträdandet meddelat interimistiskt beslut varigenom vårdnaden om barnet har anförtrotts en av föräldrarna bör ändras till att avse vem barnet skall bo tillsammans med, är det svårt att se något bärande skäl till varför detta inte skulle vara möjligt. Jag anser därför att de föreslagna lagändringarna inte bör förses med några övergångsbestämmelser.

2.11 Kostnader och resursbehov

De föreslagna förändringarna syftar till att samförståndslösningar skall åstadkommas i större utsträckning än för närvarande. Detta kan antas bidra till att antalet tvistefrågor som måste avgöras efter långvariga domstolsprocesser minskas. Sådana mål är emellertid ganska ovanliga redan i dag. Några nämnvärda besparingar torde därför knappast uppstå inom domstolsväsendet till följd av de nu föreslagna lagändringarna. Inte heller torde de medföra några ökade kostnader inom domstolsväsendet.

För enskilda parter kan de nya reglerna medföra lägre processkostnader. I den mån processandet bedrivs med stöd av allmän rättshjälp kan även statens kostnader komma att minska. Förändringarna torde dock bara bli marginella.

För kommunerna får framför allt förslaget om samarbetsamtal betydelse. Verksamheten med samarbetsamtal är dock redan i dag organiserad i nästan alla kommuner. Socialstyrelsen har i en rapport, *Lönar sig samarbetsamtal, SoS-rapport 1989:11, redovisat en samhällsekonomisk utvärdering av samarbetsamtal*. Analysen visar att samarbetsamtalen är statsfinansiellt mycket lönsamma. Kommunalekonomiskt och landstingsekonomiskt går de kortsiktigt ungefär jämnt ut, medan de på lång sikt troligtvis är lönsamma både för kommuner och landsting (rapporten s. 7). Förslaget om samarbetsamtal torde därför sammantaget med övriga ändringsförslag inte medföra några kostnadsökningar för kommunernas del.

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet, efter samråd med statsrådet Lindqvist, upprättats förslag till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620),
3. lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor,
4. lag om ändring i lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden,
5. lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap,
6. lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna

underhållsbidrag.

Lagrådet har granskat lagförslagen.

Prop. 1990/91:8

4.1 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

1 - 3 kap.

De ändringar som har gjorts är föranledda av det terminologiska utbytet av "faderskaps erkännande" mot "faderskaps bekräftelse".

6 kap. Om vårdnad och umgänge

4 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall rätten på talan av dem båda förordna i enlighet med deras begäran, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Föräldrarna kan få gemensam vårdnad också genom registrering hos pastorsämbetet efter anmälan av dem båda

1. till socialnämnden i samband med att nämnden skall godkänna en faderskaps bekräftelse, eller

2. till pastorsämbetet under förutsättning att förordnande om vårdnaden inte har meddelats tidigare och att föräldrarna och barnet är svenska medborgare.

(Jfr 4 § i promemorians förslag)

Paragrafen, som har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 2.4.2, innehåller bestämmelser om möjligheten för föräldrar att få gemensam vårdnad om sina barn i sådana fall då endast en av dem har vårdnaden. Andra stycket har omformulerats men motsvarar nuvarande andra stycket utom såvitt avser punkt 1.

Punkt 1 innehåller den nyheten att föräldrarna i vissa fall kan anmäla till socialnämnden att de vill ha gemensam vårdnad om sitt barn. Detta är fallet om faderskapet till ett barn skall fastställas genom en faderskaps bekräftelse. Föräldrarna kan då göra en anmälan till socialnämnden under faderskapsutredningen. Sedan nämnden godkänt faderskaps bekräftelsen sänds denna jämte anmälan om gemensam vårdnad till pastorsämbetet för anteckning i barnets personakt. Vill föräldrarna först därefter få gemensam vårdnad får de göra en ansökan till domstolen eller, under de förutsättningar som anges i punkt 2, göra en anmälan till pastorsämbetet.

För en anmälan enligt punkt 1 gäller inte det krav på svenskt medborgarskap som föreskriften i punkt 2 ställer upp. Även utländska medborgare kan alltså i samband med en svenskt faderskaps bekräftelse få gemensam vårdnad genom en anmälan till socialnämnden.

5 §

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och vill någon av dem att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten efter vad som är bäst för barnet anförtro vårdnaden åt en av föräldrarna eller, om den förälder som har begärt upplösning av den gemensamma vårdnaden inte

motsätter sig fortsatt gemensam vårdnad, låta den gemensamma vårdnaden bestå.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. I mål om äktenskapsskillnad får rätten utan yrkande anförtro vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

(Jfr 5 § i promemorians förslag)

Paragrafen innehåller bestämmelser om domstolens prövning när föräldrarna eller en av dem begär upplösning av gemensam vårdnad. Paragrafen har formulerats i enlighet med *lagrådets* förslag.

Frågan har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.1). En nyhet är att domstolen inte är skyldig att upplösa den gemensamma vårdnaden enbart därför att någon förälder vill detta.

Om en förälder begär att få ensam vårdnad om barnet, får domstolen utreda om föräldern ändå kan tänka sig att den gemensamma vårdnaden får bestå. Om föräldern inte motsätter sig fortsatt gemensam vårdnad står domstolen fri att, efter vad som är bäst för barnet, upplösa den gemensamma vårdnaden och anförtro vårdnaden om barnet åt en förälder eller ogilla det framställda yrkandet i följd varav den gemensamma vårdnaden består. Motsvarande gäller om båda föräldrarna var för sig begär att få ensam vårdnad om barnet. Om däremot den förälder som begär ensam vårdnad motsätter sig fortsatt gemensam vårdnad, är domstolen skyldig att upplösa den gemensamma vårdnaden och anförtro vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna.

Är föräldrarna överens om hur vårdnadsfrågan skall lösas, torde den lösning som de har valt i allmänhet kunna antas vara bäst för barnet.

Frågan om bedömningen av vad som är bäst för barnet behandlas närmare i specialmotiveringen till 6 a §.

6 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill någon av dem få ändring i vårdnaden, skall rätten efter vad som är bäst för barnet anförtro vårdnaden åt den andra föräldern, om denne vill att vårdnaden skall flyttas över till honom eller henne, eller, om en av föräldrarna begär gemensam vårdnad och den andra inte motsätter sig det, förordna att föräldrarna i fortsättningen skall utöva vårdnaden gemensamt.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda.

(Jfr 6 § i promemorians förslag)

Paragrafen avser det fallet att vårdnaden om barnet tillkommer en av föräldrarna ensam men frågan om en ändring i vårdnaden aktualiseras. Paragrafen har formulerats i enlighet med *lagrådets* förslag.

Frågan har behandlats i den allmänna motiveringen (se avsnitt 2.4.1).

En nyhet är att domstolen på den ena förälderns begäran kan förordna om gemensam vårdnad, om den andra föräldern inte motsätter sig det. Det är domstolens uppgift att utifrån de förhållanden som föreligger i det enskilda fallet pröva framställda yrkanden efter vad som är bäst för

barnet. Om den förälder som inte är vårdnadshavare framställer enbart ett yrkande om ensam vårdnad för egen del, får det sålunda prövas om det är mest förenligt med barnets intressen att vårdnaden överflyttas till den föräldern eller om det är bäst för barnet att vårdnadssituationen inte ändras. Om föräldrarna är ense om att den förälder som inte är vårdnadshavare fortsättningsvis skall utöva vårdnaden ensam, torde det i allmänhet få antas vara bäst för barnet att den lösning väljs som föräldrarna själva har kommit överens om.

Om den förälder som inte är vårdnadshavare begär gemensam vårdnad - primärt eller alternativt till ett yrkande om ensam vårdnad - har domstolen möjlighet att förordna om gemensam vårdnad, såvida inte den andra föräldern motsätter sig gemensam vårdnad.

Bestämmelsen ger i och för sig också möjlighet för en förälder som är ensam vårdnadshavare att på eget initiativ få till stånd gemensam vårdnad. Detta kan någon gång tänkas få betydelse ifall vårdnadshavaren önskar gemensam vårdnad och den andra föräldern inte har något emot detta men av olika skäl inte vill medverka till en gemensam ansökan.

Frågan om bedömningen av vad som är bäst för barnet behandlas närmare i specialmotiveringen till 6 a §.

6a §

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall rätten fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

(Jfr 6a § i promemorians förslag)

Paragrafen är ny. Frågan har behandlats i avsnitt 2.5.1 i den allmänna motiveringen. I bestämmelsen slås fast att frågan om barnets behov av kontakt med båda föräldrarna skall ges en särskilt framträdande plats vid prövningen av vad som är bäst för barnet. Detta gäller i såväl de fall då gemensam vårdnad kan vara aktuell som de fall då vårdnaden om ett barn skall anförtros en av föräldrarna.

Som har anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.1) torde förutsättningarna för en nära och god kontakt mellan barnet och båda föräldrarna typiskt sett vara större om föräldrarna gemensamt utövar vårdnaden om barnet än om en förälder är ensam vårdnadshavare. I de fall då domstolen har möjlighet att förordna om gemensam vårdnad - eller låta denna vårdnadsform bestå - torde detta alternativ därför många gånger framstå som det bästa för barnet. Hur det förhåller sig i ett enskilt fall blir naturligtvis beroende på omständigheterna i just det fallet. Om en förälder, eller båda, är primärt inriktade på ensam vårdnad får domstolen pröva bl.a. om det finns en sådan vilja från föräldrarna att försöka enas i frågor som rör barnet att det kan antas att gemensam vårdnad kommer att fungera. Gemensam vårdnad förutsätter ju att föräldrarna i princip kan enas i alla frågor som rör barnet. Är föräldrarna inte ense om vem som skall ha den faktiska vården om barnet, torde det vara uteslutet med gemensam vårdnad. Detsamma torde vara fallet om

det inte framstår som sannolikt att föräldrarna kan komma överens om hur kontakten mellan barnet och den förälder som inte har barnet boende hos sig skall upprätthållas. Underhållsbidragets storlek kan däremot underkastas domstolens prövning om barnet, vilket som regel är fallet, skall vistas huvudsakligen hos den ena föräldern och besöka den andra föräldern under mera begränsade perioder (7 kap. 2 § första stycket 2 föräldrabalken).

I de fall då vårdnaden om ett barn skall anförtros en av föräldrarna, skall utgångspunkten vara att den av föräldrarna skall förordnas till vårdnadshavare som kan antas bäst främja ett nära och gott umgänge mellan barnet och den andra föräldern. Också de gällande reglerna präglas av denna princip (jfr prop. 1981/82:168 s. 66). Frågan om barnets möjligheter att hålla kontakt med båda föräldrarna skall alltså allmänt sett tillmätas större betydelse än exempelvis materiella förhållanden.

Det kan i sammanhanget finnas anledning att peka på att en kontakt mellan barnet och den förälder som inte är vårdnadshavare inte alltid främjas enbart av en allmänt positiv inställning från vårdnadshavarens sida till umgänge mellan barnet och den andra föräldern. Beroende på omständigheterna kan det också krävas en viss aktiv insats från vårdnadshavarens sida. Det kan exempelvis vara fråga om att genom olika praktiska arrangemang underlätta för barnet att hålla kontakt med den andre föräldern. Också benägenheten att bidra i sådana avseenden bör beaktas.

Om inte andra omständigheter talar för en annan lösning, bör domstolen inte anförtro vårdnaden om barnet till en förälder som är emot att barnet får umgås med den andra föräldern. En omständighet som kan tala för en annan lösning kan naturligtvis vara att den andra föräldern har gjort sig skyldig till misshandel eller övergrepp eller att det annars framstår som olämpligt att han eller hon umgås med barnet. Man måste alltså beakta vilka motiv föräldern har för att motsätta sig umgänget. En annan omständighet kan vara att barnet under en längre tid har vistats hos den förälder som är minst ägnad att främja barnets behov av kontakter med den andra föräldern. I sådana fall får domstolen väga barnets behov av en god relation med båda föräldrarna mot barnets behov av kontinuitet och stabilitet i sin tillvaro. Vid den bedömningen är det viktigt att inte kontinuitetsaspekten slentrianmässigt ges företräde. Det kan mycket väl förhålla sig på det sättet att de omställningsproblem m.m. som en överflyttning för med sig kan vara ett pris som är värt att betala för att få till stånd en fungerande relation med båda föräldrarna. Detta gäller inte minst i ett längre perspektiv. Det måste prövas i varje enskilt fall vilken lösning som är bäst för barnet.

I den allmänna motiveringen (se avsnitten 2.3.2 och 2.4.1) har något berörts frågan om betydelsen av att en förälder ställer sig negativ till gemensam vårdnad resp. samtal som syftar till att föräldrarna skall kunna enas i frågor som rör barnet (samarbetssamtal).

Är föräldrarna överens om hur vårdnaden skall anordnas, torde den lösning som de har valt i allmänhet också kunna antas vara bäst för

barnet.

Skulle båda föräldrarna var för sig motsätta sig att barnet får umgås med den andra föräldern, ger den förevarande regeln inte någon vägledning vid bedömningen av vad som är bäst för barnet.

10 §

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade förmyndare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, skall rätten besluta efter vad som är bäst för barnet. Rätten får dock inte flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt, om någon av dem motsätter sig gemensam vårdnad.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

(Jfr 10 § i promemorians förslag)

Paragrafen, som har formulerats i enlighet med *lagrådets* förslag, innehåller bestämmelser om överflyttning av vårdnaden till barnets föräldrar eller en av dem från särskilt förordnade förmyndare. Frågan huruvida vårdnaden skall flyttas över till en av föräldrarna eller båda måste prövas mot bakgrund av de skäl som en gång har förelegat för att utse en särskilt förordnad förmyndare för barnet.

För det fall det skulle bli aktuellt att överflytta vårdnaden till föräldrarna eller en av dem innehåller paragrafen den nyheten att vårdnaden kan överflyttas till föräldrarna gemensamt om ingen av dem motsätter sig gemensam vårdnad (jfr 5 och 6 §§).

Rätten skall besluta efter vad som är bäst för barnet. För den bedömningen kan hänvisas till vad som anförts i specialmotiveringen till 6 a §. Vid en prövning av om gemensam vårdnad är att föredra framför ensam vårdnad i fall som här är aktuella, får domstolen beakta bl.a. huruvida sådana omständigheter som låg till grund för beslutet att flytta över vårdnaden till särskilt förordnad förmyndare fortfarande är aktuella för en av föräldrarna och det därför inte kan antas vara bäst för barnet att den föräldern får bli vårdnadshavare.

15 §

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt som möjligt tillgodoses. *Vårdnadshavaren skall, om inte särskilda skäl talar mot det, lämna sådana upplysningar rörande barnet som kan främja umgänget.*

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av en förälder som inte är vårdnadshavare, beslutar rätten på talan av denna förälder i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av någon annan än en förälder, beslutar rätten på talan av socialnämnden i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

(Jfr 15 § i promemorians förslag)

Paragrafen innehåller bestämmelser om umgänge mellan barn och förälder samt andra som står barnet särskilt nära. Bestämmelsen i sista meningen i första stycket är ny (se avsnitt 2.5.2 i den allmänna motiveringen). Den lägger en skyldighet på vårdnadshavaren att, om inte särskilda skäl föreligger, lämna sådana upplysningar som kan antas främja umgänget.

Bestämmelsen anger inte någon bestämd mottagare av informationen. I första hand tar den sikte på personer med vilka barnet enligt första meningen bör få umgås, dvs. den förälder som inte är vårdnadshavare samt andra personer som står barnet särskilt nära, t.ex tidigare familjehemsföräldrar. Men bestämmelsen är inte inskränkt till dessa. Också andra personer kan behöva upplysningar rörande barnet för att umgänget skall fungera väl. Det kan t.ex. röra sig om socialtjänstemän som biträder med praktiska arrangemang för att umgänget skall kunna utövas.

Enligt bestämmelsen skall vårdnadshavaren lämna sådana upplysningar rörande barnet som kan främja umgänget. Det kan till en början gälla frågor som kan få en mera påtaglig effekt för umgänget, såsom att barnet skall flytta till en annan ort eller under en tid vistas utomlands för studier. I sådana fall är det tänkbart att en umgängesförälder kan och vill vidta arrangemang för att praktiskt underlätta det framtida umgänget. Om vårdnadshavaren och barnet flyttar till en annan ort, kan umgängesföräldern tänkas vilja flytta efter. I så fall kan en tidig information möjliggöra att det blir så få omställningsproblem som möjligt.

Upplysningar kan också böra lämnas rörande barnets hälso- och sjukdomstillstånd. Om den person som barnet skall umgås med inte får tillräcklig information om de eventuella medicinska problem som barnet kan ha, kan barnet vållas obehag under umgängesperioderna och av det skälet vilja dra sig från umgänget.

Även i frågor som inte är så ingripande kan det vara av betydelse för ett fungerande umgänge att upplysningar lämnas rörande barnet. Vad särskilt gäller den förälder som inte är vårdnadshavare är det viktigt att umgängesföräldern inte framstår som en utomstående person i barnets liv utan kan leva med i dess vardag och vara så insatt i barnets aktuella situation att barnet på ett naturligt sätt kan vända sig också till den föräldern. Umgängesföräldern kan därför behöva upplysningar om barnets skolgång, exempelvis om byte av skolform, kamratrelationer, mobbningsproblem, fritidsintressen m.m.

Bestämmelsen avser sådana upplysningar som kan främja umgänget. Häri ligger att det skall vara fråga om uppgifter av en viss beskaffenhet. En umgängesförälder kan inte med stöd av bestämmelsen kräva ständig information om varje händelse som inträffar i barnets liv eller upplysningar om vad barnet vid varje givet tillfälle har för sig. Bestämmelsen avser mera viktiga och betydelsefulla händelser.

Det har inte ansetts lämpligt eller ens möjligt att närmare bestämma gränserna för vilka upplysningar som omfattas av bestämmelsen. I de allra flesta fall torde detta ge sig självt. I händelse av oenighet mellan

vårdnadshavaren och någon annan person om vilka upplysningar som bör lämnas, är det vårdnadshavaren som ytterst får bestämma. Bestämmelsen lämnar i och för sig ett betydande utrymme för skönsmässiga bedömningar och någon möjlighet att få vårdnadshavarens beslut överprövat finns inte. Inte heller är upplysningsskyldigheten direkt sanktionerad. Som har nämnts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.5.2) kan emellertid en ovilja att lämna sådana upplysningar som kan främja umgänget utgöra ett inslag i en mera allmän obenägenhet att främja kontakten mellan barnet och den andra föräldern, något som i sin tur kan vara ett tecken på att vårdnadssituationen bör omprövas. Att det inte alltid behöver förhålla sig på detta sätt har också berörts där.

I ett enskilt fall kan det naturligtvis finnas anledning att inte lämna upplysningar om ett förhållande som i sig är av sådan beskaffenhet som har sagts ovan. I bestämmelsen har tagits in ett uttryckligt undantag för dessa fall. Några exempel på situationer där undantaget kan bli aktuellt har lämnats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.5.2).

18 §

I mål om vårdnad eller umgänge får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att i barnets intresse anordna samtal i syfte att nå enighet mellan föräldrarna (samarbetssamtal).

Om rätten lämnar uppdrag enligt första stycket, kan den förklara att målet skall vila under en viss tid. Detsamma gäller om samarbetssamtal redan har inletts och fortsatta samtal kan antas vara till nytta. Om det finns särskilda skäl, kan rätten förlänga den utsatta tiden.

(Jfr 18 § i promemorians förslag)

Paragrafens andra stycke motsvaras delvis av den tidigare 19 § medan reglerna i den tidigare 18 § med vissa ändringar har förts över till 19 §.

I paragrafens *första stycke* finns en ny bestämmelse. Enligt denna får domstolen en möjlighet att uppdra åt lämpligt organ, i första hand socialnämnden, att anordna samarbetssamtal. Det krävs inte att föräldrarna begär eller samtycker till sådana samtal. Domstolen kan själv ta initiativ till samarbetssamtal. Frågan har behandlats i den allmänna motiveringen (se avsnitt 2.3.2).

Som har nämnts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3.1) är samarbetssamtalen många gånger värdefulla också om de tas upp först sedan ett domstolsförfarande har inletts. Det torde därför i allmänhet få antas att ett förordnande av här avsett slag kan fylla en viktig funktion. Huruvida det i ett enskilt fall är motiverat att föranstälta om samarbetssamtal blir naturligtvis beroende på omständigheterna i just det fallet.

Någon skyldighet för föräldrarna att delta i samtalen finns inte och ett skäl att underlåta att ta initiativ till samarbetssamtal kan vara just att det står mer eller mindre klart att en av föräldrarna, eller båda, inte kommer att *infinna sig* till samtalen. Ett annat skäl kan vara att samarbetssamtal redan har förekommit men misslyckats och det på grund av omständig-

heterna måste antas att nya samtal skulle vara gagnlösa. I sådana fall skulle ett förordnande om samarbetssamtal endast medföra en onödig tidsutdräkt. Enbart det förhållandet att någon förälder är kallsinnig till samarbetssamtal bör däremot inte utesluta ett förordnande av nu avsett slag.

Frågan om betydelsen av en förälders ovilja att delta i samtalen har något berörts i den allmänna motiveringen (se avsnitt 2.3.2).

Andra stycket innehåller regler om vilandeförklaring i fall då domstolen förordnar om samarbetssamtal eller fall då sådana samtal annars har inletts mellan parterna. För att samarbetssamtalen, och därmed målets fortsatta handläggning, inte skall dra ut på tiden alltför länge, skall domstolen vid vilandeförklaring av ett mål bestämma en tid då målet skall tas upp på nytt. Vilken tid som skall bestämmas kan inte anges generellt utan får bli beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Det torde dock i allmänhet inte finnas anledning att förklara målet vilande för längre tid än tre till fyra månader. Om samtalen inte är slutförda när den utsatta tiden har gått ut, kan domstolen förlänga tiden. Så bör naturligtvis bara ske ifall fortsatta samtal kan antas vara till nytta.

19 §

Rätten skall se till att frågor om vårdnad och umgänge blir tillbörligt utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad eller umgänge skall socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Har nämnden tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna rätten sådana upplysningar. Om det behövs ytterligare utredning får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa sådan. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen skall vara slutförd. Om det behövs, får rätten förlänga denna tid.

Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

(Jfr 19 § i promemorians förslag)

Till 19 § har - efter ändringarna i andra stycket - överförts de regler som tidigare återfanns i 18 §.

Paragrafen innehåller bestämmelser om domstolens skyldighet att se till att målet blir tillbörligt utrett. Frågan har behandlats i avsnitt 2.6.1 i den allmänna motiveringen.

Bestämmelserna i andra stycket, som delvis är nya, är tillämpliga såväl när föräldrarna tvistar om vårdnad eller umgänge som när de är ense i dessa frågor. Det ankommer på domstolen att avgöra om det är tillräckligt att socialnämnden bereds tillfälle att lämna upplysningar eller om ytterligare utredning bör införskaffas.

I fall då föräldrarna är ense torde det vanligtvis ligga närmast till hands att domstolen bereder nämnden tillfälle att inom en viss kortare tid lämna upplysningar. Detsamma kan vara fallet om föräldrarna visserligen tvistar om exempelvis umgänget men domstolen redan har tillgång till erforderlig

utredning i denna fråga. Har nämnden upplysningar som kan vara av betydelse för domstolens bedömning är nämnden skyldig att lämna sådana upplysningar. Sekretess hindrar inte att uppgift lämnas till domstolen, 14 kap 1 § sekretesslagen (1980:100), jfr 7 kap 4 § samma lag.

Om ytterligare utredning befinns erforderlig, skall domstolen uppdra åt lämpligt organ att föranstalta om sådan. Normalt bör utredningen verkställas av någon som utses av socialnämnden. Endast i undantagsfall bör det bli aktuellt för domstolen att vända sig till ett annat organ för att få någon utsedd. Så kan bli fallet om domstolen redan har ett aktuellt utredningsmaterial som endast behöver kompletteras med t.ex. ett barnpsykiatriskt utlåtande. I stället för att vända sig till socialnämnden kan domstolen då begära ett sådant utlåtande direkt hos en barn- och ungdomspsykiatrisk klinik. Om det däremot under en vårdnadsutredning i socialnämndens regi uppkommer behov av att höra barnpsykiatrisk expertis, bör detta i regel kunna lösas genom att vederbörande tjänsteman vid socialförvaltningen - efter samråd med domstolen - själv tar kontakt med berörd klinik.

Vårdnads- och umgängesutredningar skall alltså normalt verkställas av någon som utses av socialnämnden. Nämnden har ett huvudmannaskap för utredningens verkställande. Den ansvarar för att uppgiften tilldelas en tjänsteman och för att utredningen kommer till stånd i enlighet med domstolens begäran. Däremot skall nämnden inte pröva innehållet i vårdnadsutredningen eller avge något yttrande till domstolen.

Eftersom nämnden inte skall avge något yttrande i målet blir det utredaren som själv redovisar utredningsmaterialet till domstolen. Bestämmelsen lägger inte någon plikt på utredaren att dessutom avge ett förslag till hur tvisten bör avgöras men reser å andra sidan inte heller några hinder däremot. Det har lämnats till utredaren själv att avgöra huruvida han eller hon skall redovisa sina egna slutsatser. I avsnitt 2.6.1 i den allmänna motiveringen har något berörts hur man bör se på den avvägningen.

Bestämmelsen ger domstolen en möjlighet att bestämma riktlinjer för utredningen. Huruvida det finns anledning att från domstolens sida lägga fast vissa ramar för utredningen får bedömas från fall till fall. Det kan exempelvis redan från början stå klart att utredningen kan göras mera begränsad än vanligt och inriktas på vissa förhållanden eller, omvänt, att det är nödvändigt att utvidga utredningen genom inhämtande av upplysningar från viss expertis. Även när domstolen bestämmer om riktlinjer för utredningen så ankommer det på utredaren att avgöra hur utredningen närmare skall bedrivas. Tanken med bestämmelsen är inte att domstolen mera regelmässigt skall fastställa riktlinjer för utredningen utan att domstolen skall ha möjlighet därtill i de fall där det ter sig påkallat.

Domstolen kan också utsätta en tidsfrist inom vilken utredningen skall redovisas. Behovet av sådana tidsfrister får bedömas från fall till fall. Också tidsfristens längd får bestämmas med utgångspunkt från omständigheterna i det enskilda fallet. En handläggningstid på tre till fyra månader

torde ofta kunna vara ett riktmärke på vad som kan anses rimligt.

Den tidsfrist som domstolen bestämmer kan vid behov utsträckas. Så kan vara fallet om det visar sig att utredningen behöver kompletteras med t.ex. ett barnpsykiatriskt utlåtande. Ett annat fall kan vara det att förutsättningar för samarbetsamtal uppkommer först sedan vårdnadsutredningen har påbörjats.

20 §

I mål eller ärende om vårdnad eller umgänge får rätten, för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft, besluta om vårdnad eller umgänge. *Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna, får rätten i stället besluta vem barnet skall bo tillsammans med. Rätten skall besluta efter vad som är bäst för barnet.*

Beslut enligt första stycket får meddelas utan huvudförhandling. Innan beslutet meddelas skall motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan inhämta upplysningar från socialnämnden i frågan. Har rätten meddelat ett beslut, skall den ompröva det när målet eller ärendet avgörs.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

(Jfr 20 § i promemorians förslag)

Paragrafen innehåller regler om interimistiska beslut. Bestämmelserna i första stycket är delvis nya. Frågan har behandlats i avsnitt 2.6.2 i den allmänna motiveringen.

Nyheten i första stycket, förutom en uttrycklig markering att rättens beslut skall ha sin utgångspunkt i vad som är bäst för barnet, är att domstolen i mål eller ärenden om vårdnad och umgänge - i fall då barnet står under vårdnad av båda föräldrarna - kan begränsa det interimistiska beslutet till att avse vem barnet skall bo tillsammans med. Det ankommer på domstolen att efter vad som är bäst för barnet avgöra huruvida det interimistiska beslutet skall ta sikte på vårdnaden eller endast avse vem barnet skall bo tillsammans med. Det har därvid i och för sig ingen betydelse vad som i ett äktenskapsskillnadsmål kan beslutas om rätt att sitta kvar i den gemensamma bostaden.

Eftersom det interimistiska beslutet tar sikte på en relativt begränsad tidsperiod och när som helst kan ändras, torde det många gånger vara motiverat att inte lösa upp den gemensamma vårdnaden interimistiskt, åtminstone inte omedelbart. Detta gäller naturligtvis särskilt om ingen av föräldrarna utesluter gemensam vårdnad som ett tänkbart alternativ. Men även om en förälder, eller båda, skulle vara inriktad enbart på ensam vårdnad, kan ett begränsat förordnande som tar sikte på vem barnet skall bo tillsammans med vara att föredra. Det kan ge möjlighet för föräldrarna att pröva på gemensam vårdnad också i en situation då de är i konflikt med varandra och inte längre bor tillsammans. Har domstolen förordnat om samarbetsamtal (jfr 18 §) torde ett begränsat förordnande i allmänhet framstå som det för barnet bästa alternativet.

Givetvis finns det också fall där det inte kan antas att parterna ens

under den interimistiska perioden kan komma överens i frågor som rör barnet och då särskilt hur kontakten mellan barnet och den förälder som barnet inte bor tillsammans med skall ordnas. I så fall kan det från barnets synvinkel vara bäst med ett traditionellt interimistiskt beslut om vårdnad och umgänge. Ytterst måste prövningen, som alltid, bli beroende av omständigheterna i det enskilda fallet.

Att den förälder som barnet inte bor tillsammans med kan förpliktas att betala underhållsbidrag följer av 7 kap. 2 § 2 föräldrabalken.

I regel begär naturligtvis föräldrarna att få det interimistiska beslut som de själva anser lämpligast. Det krävs dock inte att yrkande framställs om beslut som avses i paragrafen. Även om parterna är ense om att vårdnaden interimistiskt skall tillkomma en av dem, kan domstolen inskränka beslutet till att avse enbart barnets bostad, låt vara att det i regel inte torde finnas anledning att gå ifrån en mellan föräldrarna träffad överenskommelse. Domstolen kan också på eget initiativ meddela ett interimistiskt beslut om vårdnaden även om parterna själva anser att det skall ges en mera inskränkt innebörd. Utgångspunkt för avgörandet skall vara barnets bästa.

Om det i ett mål om överflyttning av vårdnaden från den ena föräldern till den andra framställs ett yrkande om interimistiskt beslut skall det interimistiska beslutet självfallet avse vårdnadsfrågan. Detta framgår av första meningen i första stycket.

4.2 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620)

10 §

Socialnämnden bör genom hjälp i hemmet, färdtjänst eller annan service underlätta för den enskilde att bo hemma och ha kontakter med andra.

Nämnden bör även i övrigt tillhandahålla sociala tjänster genom rådgivningsbyråer, socialcentraler och liknande, socialjour eller annan därmed jämförlig verksamhet.

Nämnden kan utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det. *För barn som inte har fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det. Har barnet fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnet självt begär eller samtycker till det.*

(Jfr 10 § i promemorians förslag)

Tredje stycket har kompletterats med bestämmelser om kontaktperson för barn. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 2.9 i den allmänna motiveringen.

När barnet är under 15 år är vårdnadshavaren alltid behörig att begära en kontaktperson för barnet. Om barnet självt vill ha en kontaktperson men vårdnadshavaren motsätter sig det, kan någon kontaktperson inte utses. Om å andra sidan vårdnadshavaren vill ha en kontaktperson för barnet medan barnet motsätter sig detta, finns det inte något formellt hinder mot att socialnämnden utser en kontaktperson. Om barnet har nått

en sådan mognad att dess vilja bör respekteras, kan det dock vara ett skäl mot att en kontaktperson utses på vårdnadshavarens begäran.

När barnet är över 15 år kan en kontaktperson aldrig utses mot barnets vilja. Om barnet begär att få en kontaktperson, har vårdnadshavarens inställning inte i och för sig någon avgörande betydelse. Ett skäl mot att utse kontaktperson för ett barn som har fyllt 15 år kan dock vara att vårdnadshavaren motsätter sig det. En sådan inställning från vårdnadshavarens sida kan innebära att kontaktpersonens möjligheter att hjälpa barnet och hans familj allvarligt försvåras.

Om en kontaktperson eller andra stödåtgärder för ett barn inte kan eller anses böra komma i fråga, får det inte innebära att socialnämnden avstår från att hålla sig underrättad om hur barnets eller den unges förhållanden utvecklas. Nämnden har ett särskilt ansvar för att utvecklingen noga följs i sådana ärenden där erforderliga samtycken till åtgärder, som i och för sig är önskvärda, inte har stått att få. Nämnden måste vidare vara beredd att vid behov tillhandahålla andra behandlingsåtgärder eller ingripa på annat sätt.

12 §

Socialnämnden skall verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,

i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom, med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling,

i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet, samt

i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan föreligga sedan en tvist om vårdnad eller umgänge har avgjorts av en domstol.

(Jfr 12 § i promemorians förslag)

Paragrafen innehåller vissa målinriktade bestämmelser om kommunernas omsorger om barn och ungdom. En nyhet är sista ledet. Detta har behandlats närmare i avsnitt 2.8 i den allmänna motiveringen. Som där har anförts är tanken med tillägget att stryka under betydelsen av att socialnämnden inte tar sin hand från ett vårdnads- eller umgängesärende bara därför att frågan därom har avgjorts.

Att en vårdnads- eller umgängestvist uppkommer kan vara ett tecken på att föräldrarna behöver hjälp och stöd för att kunna fungera. Under den utredning som normalt verkställs i socialnämndens regi kan nämnden få en god grund för fortsatta kontakter efter det att det rättsliga avgörandet har fallit.

Kommunen skall sörja för att föräldrar kan erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor rörande vårdnad och umgänge (samarbetsamtal).

(Jfr 12a § i promemorians förslag)

Paragrafen är ny. Frågan har behandlats i avsnitt 2.3.1 i den allmänna motiveringen. Paragrafen innehåller en allmän regel om kommunens skyldighet att erbjuda föräldrar samarbetsamtal. I 6 kap. 18 § föräldrabalken finns regler om domstols rätt att uppdra åt socialnämnd att anordna samarbetsamtal. Om föräldrarna själva begär att få genomgå samarbetsamtal, något som ofta sker innan en rättslig process har inletts, är kommunen enligt förevarande bestämmelse skyldig att sörja för att sådana samtal kommer till stånd. Det får ankomma på respektive kommun att i varje enskilt fall avgöra omfattningen och inriktningen av samtalen.

Bestämmelsen ställer inte upp något krav på att kommunen skall hålla en verksamhet med samarbetsamtal inom sin egen organisation utan den skyldighet som läggs på kommunen är att, inom eller utom sin organisation, sörja för att föräldrar som vill ha samarbetsamtal kan erbjudas sådana.

Om bara en av föräldrarna vänder sig till kommunen med en begäran om samarbetsamtal, kan det ofta vara naturligt att kommunen verkar för att samarbetsamtal kommer till stånd. Något tvång för den enskilde att medverka i samarbetsamtal finns inte utan samtalen bygger på frivillighet från föräldrarnas sida.

48 §

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får när det gäller föräldrabalken avse endast uppgifter som anges i följande lagrum

1 kap. 4 § föräldrabalken,
2 kap. 1, 4 -- 6, 8 och 9 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 9 § att besluta att inte påbörja utredning eller att lägga ned en påbörjad utredning,

3 kap. 5, 6 och 8 §§ föräldrabalken,
6 kap. 19 § föräldrabalken *beträffande beslut att utse utredare i mål och ärenden om vårdnad eller umgänge,*

7 kap. 7, 11 och 14 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 7 § att godkänna avtal som innefattar åtagande att utge engångsbelopp,
11 kap. 16 § andra stycket föräldrabalken,

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får inte heller omfatta befogenhet att meddela beslut i frågor som avses i 27 § denna lag eller att fullgöra vad som ankommer på nämnden enligt 5 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag eller enligt 9 § lagen (1964:143) om bidragsförskott.

(finns ingen motsvarighet i promemorian)

Paragrafens första stycke reglerar i vilka fall socialnämnden får delegera uppgifter som anges i föräldrabalken. I en *ny punkt* anges att socialnämnden får delegera också beslut att utse utredare i mål eller ärenden om

vårdnad och umgänge. Bakgrunden till bestämmelsen är att socialnämnden, enligt vad som föreslås i 6 kap. 19 § föräldrabalken, inte skall avge något eget yttrande i dessa mål. För att förfarandet skall bli så smidigt som möjligt är det därför lämpligt att uppgiften att utse utredare läggs över på någon vid nämnden som leder och fördelar arbetsuppgifter av sådant slag, t.ex. socialchefen eller chefen för familjerättsbyrån.

4.3 Övriga ändringsförslag

De ändringar som har gjorts är föranledda av det terminologiska utbytet av "faderskaps erkännande" mot "faderskaps bekräftelse".

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen *dels* föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620),
3. lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor,
4. lag om ändring i lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden,
5. lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap,
6. lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag.

dels bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om

7. rätten till omprövning (avsnitt 2.6.3)

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder och det ändamål som föredraganden har hemställt om.

Sammanfattning av departemenspromemorian Vårdnad och umgänge, Ds 1989:52

I promemorian behandlas vissa frågor om vårdnad och umgänge. Promemorian tar som utgångspunkt att det typiskt sett är bäst för barnet om föräldrarna kan enas i sådana frågor. De förslag som läggs fram syftar särskilt till att bana vägen för samförståndslösningar i så stor utsträckning som möjligt.

I detta syfte föreslås att samarbetsamtal skall erbjudas föräldrar i alla kommuner. Vidare föreslås det att domstol i ett mål om vårdnad eller umgänge skall ges möjlighet att ta initiativ till att samarbetsamtal kommer till stånd.

Gemensam vårdnad föreslås kunna komma i fråga inte bara om föräldrarna är ense om det utan också om ingen av dem motsätter sig denna vårdnadsform.

Ogifta föräldrar föreslås kunna få gemensam vårdnad genom en anmälan till socialnämnden i samband med att faderskapet fastställs. I anslutning därtill föreslås att termen faderskaps erkännande byts ut mot termen faderskapsbekräftelse.

För sådana fall då gemensam vårdnad inte är aktuell utan endera föräldern skall anförtros vårdnaden skall domstolen liksom hittills avgöra frågan om vem som skall ha vårdnaden efter vad som är bäst för barnet. Det föreslås en uttrycklig bestämmelse om att domstolen därvid skall fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

I anslutning till reglerna om umgänge föreslås att vårdnadshavaren skall lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget. Vidare föreslås att en erinran tas in i socialtjänstlagen om att socialnämnden också efter det att en tvist om vårdnad eller umgänge har avgjorts skall tillgodose det behov av stöd och hjälp som kan föreligga.

När det gäller förfarandet i vårdnadsmål föreslås att interimistiska beslut i regel inte skall avse vårdnaden utan bara ta sikte på var barnet skall bo. Det föreslås vidare att socialnämnden inte skall yttra sig över en vårdnadsutredning. Domstolen skall uppdra åt socialnämnden att föranstalta om utredning men utredningen skall överlämnas till domstolen utan något ställningstagande från nämndens eller utredarens sida.

De föreslagna lagändringarna avses träda i kraft den 1 oktober 1990.

1 Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken¹

Härigenom föreskrivs i fråga föräldrabalken,
dels att 1 kap. 2 - 4 §§, 2 kap. 5 §, 3 kap. 1 och 3 §§ samt 6 kap. 4 -
6, 10, 15 och 18 - 20 §§ skall ha följande lydelse,
dels att det i 6 kap. skall införas in en ny paragraf, 6 a §, av följande
lydelse.

Nuvarande lydelse

Förelaggen lydelse

1 kap.

2 §

Rätten skall förklara att mannen i äktenskapet ej är fader till barnet,
om

1. det är utrett att modern har haft samlag med annan än mannen
under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga
omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av den andre,

2. det på grund av barnets arvsanlag eller annan särskild omständighet
kan hållas för visst att mannen ej är barnets fader, eller

3. barnet har avlats före äktenskapet eller under det att makarna levde
åtskilda och det ej är sannolikt att makarna ha haft samlag med varandra
under tid då barnet kan vara avlat.

Godkänner mannen i äktenskapet
skriftligen annan mans *erkännande*
av faderskapet och har i fråga om
erkännandet iakttagits bestämmel-
serna i 4 §, skall därigenom anses
fastställt att mannen i äktenskapet
ej är barnets fader. *Erkännandet*
skall dock i detta fall alltid vara
skriftligen *godkänt* av modern.

Godkänner mannen i äktenskapet
skriftligen annan mans *bekräftelse*
av faderskapet och har i fråga om
bekräftelsen iakttagits bestämmelse-
rna i 4 §, skall därigenom anses
fastställt att mannen i äktenskapet
ej är barnets fader. *Bekräftelsen* skall
dock i detta fall alltid vara skriftlig-
en godkänd av modern.

3 §

Föreligger ej fall som avses i 1 §
eller har rätten meddelat förklaring
enligt 2 § första stycket, *fastställs*

Föreligger ej fall som avses i 1 §
eller har rätten meddelat förklaring
enligt 2 § första stycket, *fastställs*

¹Balken omtryckt 1983:485

faderskapet genom *erkännande* eller dom.

faderskapet genom *bekräftelse* eller dom.

4 §

Erkännande av faderskap sker skriftligen och skall bevitnas av två personer. *Erkännandet* skall skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Har barnet uppnått myndig ålder, skall *erkännandet* i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan *antas* att mannen är fader till barnet.

Erkännande kan ske även före barnets födelse.

Visas senare att den som har lämnat *erkännande* ej är fader till barnet, skall rätten förklara att *erkännandet* saknar verkan mot honom.

Bekräftelse av faderskap sker skriftligen och skall bevitnas av två personer. *Bekräftelsen* skall skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Har barnet uppnått myndig ålder, skall *bekräftelsen* i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan *antas* att mannen är fader till barnet.

Bekräftelse kan ske även före barnets födelse.

Visas senare att den som har lämnat *bekräftelse* ej är fader till barnet, skall rätten förklara att *bekräftelsen* saknar verkan mot honom.

2 kap.

5 §

Om faderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av socialnämndens utredning, bör nämnden bereda den som *antages* vara fader till barnet tillfälle att *erkänna* faderskapet.

Om faderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av socialnämndens utredning, bör nämnden bereda den som *antas* vara fader till barnet tillfälle att *bekräfta* faderskapet.

3 kap.

1 §²

Vill man som enligt 1 kap. 1 § skall anses som barns fader vinna

²Senaste lydelse 1987:790

förklaring enligt 1 kap. 2 § första stycket att han icke är fader till barnet, skall han väcka talan härom mot barnet eller, om barnet har avlidit, dess arvingar.

Är mannen död och har han inte varaktigt sammanbott med barnet och inte heller efter barnets födelse erkänt barnet som sitt, har den avlidnes maka och var och en som jämte eller näst efter barnet är berättigad till arv efter mannen rätt att väcka talan om att mannen ej är fader till barnet. Efterlämnar den avlidne förutom maka sådana arvingar som avses i 3 kap. 2 § ärvdabalken, har var och en av dem rätt att väcka talan under här angivna förutsättningar.

Är mannen död och har han inte varaktigt sammanbott med barnet och inte heller efter barnets födelse bekräftat att barnet är hans, har den avlidnes maka och var och en som jämte eller näst efter barnet är berättigad till arv efter mannen rätt att väcka talan om att mannen ej är fader till barnet. Efterlämnar den avlidne förutom maka sådana arvingar som avses i 3 kap. 2 § ärvdabalken, har var och en av dem rätt att väcka talan under här angivna förutsättningar.

Rätt att väcka talan föreligger ej, om vid mannens död mer än ett år har förflutit från det att talan, som grundats på att mannen är fader till barnet, väckts mot honom och han fått del därav eller om mer än ett år har förflutit sedan anspråk på samma grund framställts mot mannens dödsbo.

3 §³

Talan som avses i 1 eller 2 § får väckas vid rätten i den ort där barnet har sitt hemvist eller, om det har avlidit, vid den rätt som har att ta upp tvist om arv efter barnet. Finns det inte någon annan behörig domstol, skall målet tas upp av Stockholms tingsrätt.

Detsamma gäller talan enligt 1 kap. 4 § tredje stycket om att *ett faderskaperkännandesaknar* verkan mot den som har lämnat det.

Detsamma gäller talan enligt 1 kap. 4 § tredje stycket om att *en faderskapsbekräftelse* saknar verkan mot den som har lämnat den.

6 kap.

4 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall rätten på talan av dem båda förordna i enlighet med deras begäran, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

³Senaste lydelse 1985:368

Har förordnande om vårdnaden inte meddelats tidigare, kan föräldrarna, i stället för att göra en ansökan till rätten, efter anmälan av dem båda till pastorsämbetet få gemensam vårdnad genom registrering, under förutsättning att föräldrarna och barnet är svenska medborgare.

I stället för att göra en ansökan till rätten kan föräldrarna få gemensam vårdnad genom registrering hos pastorsämbetet efter anmälan av dem båda

1. till socialnämnden i samband med att nämnden godkänner en bekräftelse av faderskap, eller

2. till pastorsämbetet under förutsättning att förordnande om vårdnaden inte har meddelats tidigare och att föräldrarna och barnet är nordiska medborgare.

5 §

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och vill någon av dem att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten på talan av en av dem eller båda anförtro vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna efter vad som är bäst för barnet. Rätten kan också i mål om äktenskapsskillnad utan yrkande förordna om vårdnaden enligt vad som nu har sagts, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och vill någon av dem att vårdnaden *under inga förhållanden* längre skall vara gemensam, skall rätten på talan av en av dem eller båda anförtro vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna efter vad som är bäst för barnet. Rätten kan också i mål om äktenskapsskillnad utan yrkande förordna om vårdnaden enligt vad som nu har sagts, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

6 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill den andre att vårdnaden skall flyttas över till honom eller henne, skall rätten *på talan av denne eller båda föräldrarna anförtro vårdnaden åt den andra föräldern, om detta är bäst för barnet.*

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill den andre att vårdnaden skall flyttas över till honom eller henne, skall rätten på talan av denne eller båda föräldrarna anförtro vårdnaden åt den andra föräldern, om detta är bäst för barnet. *Vill en av föräldrarna att de skall gemensamt utöva vårdnaden och motsätter sig inte den andre föräldern helt att vårdnaden skall vara gemensam, skall rätten förordna i enlighet med denna begäran om detta*

är bäst för barnet.

6 a §

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall rätten fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

10 §

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade förmyndare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, skall rätten besluta efter vad som är bäst för barnet. Rätten får flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt *endast om föräldrarna är ense om det.*

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade förmyndare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, skall rätten besluta efter vad som är bäst för barnet. Rätten får flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt *om en av dem begär det och den andre inte helt motsätter sig det*

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

15 §

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt som möjligt tillgodoses.

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt som möjligt tillgodoses. *Vårdnadshavaren skall, om inte särskilda skäl talar mot det, lämna sådana upplysningar rörande barnet som kan främja umgänget.*

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av en förälder som inte är vårdnadshavare, beslutar rätten på talan av denna förälder i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av någon annan än en förälder, beslutar rätten på talan av socialnämnden i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

19 §

Om samtal i syfte att nå enighet i fråga om vårdnad eller umgänge har inletts mellan parterna genom socialnämndens eller något annat organs försorg, kan rätten, om någon av parterna begär det och fortsatta samtal kan antas vara till nytta, förklara att målet skall vila under en viss tid. Om det finns särskilda skäl, kan rätten förlänga denna tid.

18 §

I mål om vårdnad eller umgänge får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att i barnets intresse anordna samtal i syfte att nå enighet mellan föräldrarna (samarbets-samtal).

Om rätten lämnar uppdrag enligt första stycket, kan den förklara att målet skall vila under en viss tid. Detsamma gäller om samarbetsamtal redan har inletts och fortsatta samtal kan antas vara till nytta. Om det finns särskilda skäl, kan rätten förlänga den utsatta tiden.

18 §

Rätten skall se till att frågor om vårdnad och umgänge blir tillbörligt utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad eller umgänge skall socialnämnden höras eller, om det är tillräckligt, beredas tillfälle att yttra sig.

19 §

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad eller umgänge skall socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Om det behövs ytterligare utredning, får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa sådan. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen skall vara slutförd. Om det behövs, får rätten förlänga denna tid.

Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

20 §⁴

I mål eller ärenden om vårdnad eller umgänge får rätten, för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft, besluta om vårdnad eller umgänge efter vad

I mål eller ärenden om vårdnad eller umgänge får rätten, för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft, besluta om vårdnad eller umgänge eller, om

⁴Senaste lydelse 1987:790

Nuvarande lydelse

rätten finner skäligt.

Föreslagen lydelse

rätten finner skäligt. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna, får rätten i stället besluta vem barnet skall bo tillsammans med.

Beslut enligt första stycket får meddelas utan huvudförhandling. Innan beslutet meddelas skall motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan inhämta upplysningar från socialnämnden i frågan. Har rätten meddelat ett beslut, skall den ompröva det när målet eller ärendet avgörs.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1990. Har före ikraftträdandet talan väckts i ett mål om vårdnad eller umgänge, gäller 6 kap. 20 § i dess äldre lydelse samt 6 kap. 18 § i dess äldre lydelse i stället för 6 kap. 19 § i dess nya lydelse.

Lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620)¹

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (1980:620) dels att 10 och 12 §§ skall ha följande lydelse, dels att det i lagen skall föras in en ny paragraf, 12 a §, av följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

10 §

Socialnämnden bör genom hjälp i hemmet, färdtjänst eller annan service underlätta för den enskilde att bo hemma och att ha kontakter med andra.

Nämnden bör även i övrigt tillhandahålla sociala tjänster genom rådgivningsbyråer, socialcentraler och liknande, social jour eller annan därmed jämförlig verksamhet.

Nämnden kan utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det.

Nämnden kan utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det. *För barn som inte har fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det. Har barnet fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnet självt begär eller samtycker till det.*

12 §

Socialnämnden skall verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden, i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsut-

Socialnämnden skall verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden, i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsut-

¹Lagen omtryckt 1988:871

veckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom,

med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling och

i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.

veckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom,

med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling,

i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet, *samt tillgodose det behov av stöd och hjälp som kan föreligga sedan en tvist om vårdnad eller umgänge har avgjorts av en domstol.*

12 a §

Kommunen skall sörja för att föräldrar och barn kan erbjudas samtal i syfte att nå enighet i frågor rörande vårdnad och umgänge (samarbetssamtal).

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1990.

Lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor

Härigenom föreskrivs att 3, 6, 8 och 12 §§ lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Ett faderskap kan fastställas genom *erkännande* av faderskapet under medverkan av en svensk socialnämnd, om nämnden är skyldig att utreda faderskapet enligt 2 kap. 1 eller 9 § föräldrabalken.

I fråga om fastställelse av faderskap enligt första stycket tillämpas svensk lag.

Har *erkännandet* lämnats utomlands, skall *det* även om detta inte följer av andra stycket anses giltigt till formen, om *det* uppfyller föreskrifterna i den främmande statens lag.

Ett faderskap kan fastställas genom *bekräftelse* av faderskapet under medverkan av en svensk socialnämnd, om nämnden är skyldig att utreda faderskapet enligt 2 kap. 1 eller 9 § föräldrabalken.

Har *bekräftelsen* lämnats utomlands, skall *den* även om detta inte följer av andra stycket anses giltigt till formen, om *den* uppfyller föreskrifterna i den främmande statens lag.

6 §

Har ett faderskap fastställts genom *erkännande*, skall en talan vid svensk domstol om ogiltigförklaring av *erkännandet* prövas enligt den eller de lagar som bestämmer fastställelsens giltighet här i landet. En ogiltigförklaring får dock alltid meddelas med stöd av svensk lag, om talan grundas på att den som har lämnat *erkännandet* inte är far till barnet.

Har ett faderskap fastställts genom *bekräftelse*, skall en talan vid svensk domstol om ogiltigförklaring av *bekräftelsen* prövas enligt den eller de lagar som bestämmer fastställelsens giltighet här i landet. En ogiltigförklaring får dock alltid meddelas med stöd av svensk lag, om talan grundas på att den som har lämnat *bekräftelsen* inte är far till barnet.

8 §

En utländsk fastställelse av faderskap genom *erkännande* gäller i

En utländsk fastställelse av faderskap genom *bekräftelse* gäller i Sve

Sverige, om den är *giltig* enligt lagen i en stat där barnet eller den som har lämnat *erkännandet* hade hemvist eller i en stat där någon av dem var medborgare.

Erkännandet skall även om det inte följer av första stycket anses giltigt till formen, om *det* uppfyller formföreskrifterna i lagen i den stat där *erkännandet* lämnades.

Den utländska fastställelsen gäller dock inte i Sverige

1. om den strider mot ett här i landet giltigt avgörande i en rättegång som började innan fastställelsen skedde,

2. om den strider mot en tidigare, här i landet giltig fastställelse av faderskap i annan form än genom domstolsavgörande,

3. om det i Sverige pågår en rättegång om faderskapet som har börjat innan fastställelsen skedde,

4. om det utomlands pågår en rättegång om faderskapet som har börjat innan fastställelsen skedde och som kan antas leda till ett här i landet giltigt avgörande, eller

5. om *erkännandet* är uppenbart *oriktigt*.

rige, om den är giltig enligt lagen i den stat där barnet eller den som har lämnat *bekräftelsen* hade hemvist eller i en stat där någon av dem var medborgare.

Bekräftelsen skall även om det inte följer av första stycket anses *giltig* till formen, om *den* uppfyller formföreskrifterna i lagen i den stat där *bekräftelsen* lämnades.

Den utländska fastställelsen gäller dock inte i Sverige

1. om den strider mot ett här i landet giltigt avgörande i en rättegång som började innan fastställelsen skedde,

2. om den strider mot en tidigare, här i landet giltig fastställelse av faderskap i annan form än genom domstolsavgörande,

3. om det i Sverige pågår en rättegång om faderskapet som har börjat innan fastställelsen skedde,

4. om det utomlands pågår en rättegång om faderskapet som har börjat innan fastställelsen skedde och som kan antas leda till ett här i landet giltigt avgörande, eller

5. om *bekräftelsen* är uppenbart *oriktig*.

12 §

En bestämmelse i en utländsk lag får inte tillämpas och ett avgörande av en utländsk domstol eller en utländsk fastställelse av faderskap genom *erkännande* gäller inte i Sverige, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen att till-

En bestämmelse i en utländsk lag får inte tillämpas och ett avgörande av en utländsk domstol eller en utländsk fastställelse av faderskap genom *bekräftelse* gäller inte i Sverige, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen att tillämpa

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Prop. 1990/91:8
Bilaga 2

lämpa bestämmelsen eller att erkänna avgörandet eller fastställelsen.

bestämmelsen eller att erkänna avgörandet eller fastställelsen.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1990.

Lag om ändring i lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

4 §

Väcks vid en svensk domstol talan angående faderskapet till ett barn men pågår redan en rättegång angående faderskapet i Danmark, Finland, Island eller Norge, skall talan avvisas eller förklaras vilande i väntan på lagakraftvunnen dom i den utländska rättegången.

Pågår en rättegång om faderskap i Danmark, Finland, Island eller Norge, får en svensk *barnavårdsnämnd* inte godkänna ett erkännande av faderskapet.

Pågår en rättegång om faderskap i Danmark, Finland, Island eller Norge, får en svensk *socialnämnd* inte godkänna en bekräftelse av faderskapet.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1990.

Sammanställning av remissyttrandena över departementspromemorian Vårdnad och umgänge, Ds 1989:52

Efter remiss har yttrande över promemorian avgetts av Göta hovrätt, kammarrätten i Jönköping, Stockholms tingsrätt, länsrätten i Göteborg, rikssakttverket, socialstyrelsen, domstolsverket, Uppsala universitets juridiska fakultetsnämnd, riksdagens ombudsmän (JO), landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Stockholms kommun, Malmö kommun, Piteå kommun, Gotlands kommun, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Sveriges domareförbund, Sveriges advokatsamfund, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Föreningen Barnens rätt i samhället (BRIS), Föreningen jurister vid de allmänna advokatbyråerna, Rädda Barnens riksförbund, Umgångesföräldrarnas Riksförening (UFR), Riksförbundet Hem och Skola, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Moderata kvinnoförbundet, Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund, Svenska Kvinnors Vänsterförbund, Fredrika-Bremer-Förbundet, Husmodersförbundet Hem och Samhälle, Föreningen Familj och rätt (FoR) samt Idégruppen om mansrollsfrågor.

Yttranden har också inkommit från avdelningschef Elsa Nyberg, Nacka, Riksförbundet mot sexuella övergrepp på barn (RMSÖ), Bodens kommun, förste socialsekreterare Ingrid Adamsson, Uddevalla, Kvinnojouren, Östersund, Jan Jonsson och Rolf Viklund, Luleå, Samverkansgruppen i familjerättsliga frågor i Borås kommun, Karin Strömberg, Stockholm, Ilse Wetter, Järfälla, Uppsala kommuns socialnämnd samt Kvinnojouren Bläcklockan, Gävle.

Diskrimineringsombudsmannen och jämställdhetsombudsmannen har beretts tillfälle att avge yttranden men har avstått från att yttra sig.

I det följande återges yttrandena i väsentligen oavkortat skick under olika avsnitt.

Göta hovrätt

Hovrätten avstyrker förslaget att i föräldrabalken föra in en särskild föreskrift om att vårdnadshavare skall lämna upplysningar om barnet i syfte att främja umgänget. Hovrätten avstyrker förslaget även i den del det avser umgängessabotage. I övrigt kan hovrätten i huvudsak tillstyrka förslagen.

Kammarrätten i Jönköping

Kammarrätten ansluter sig till den grundtanke som redovisas i promemorian att det för ett barns utveckling är viktigt att barnet har en nära och god relation till båda föräldrarna, även om föräldrarna är i konflikt med varandra. Vidare är det viktigt att, såsom föreslås i promemorian, regelsystemet utformas så att det i största möjliga utsträckning främja samförståndslösningar.

Kammarrätten ställer sig positiv till promemorians förslag att samarbets-samtal skall erbjudas föräldrar i samtliga kommuner och att domstol skall kunna ges möjlighet att ta initiativ till att sådana samtal kommer till stånd. Kammarrätten ifrågasätter dock om de flesta kommuner har tillgång till den kvalificerade och på området särskilt utbildade personal som krävs för uppgiften.

Det är önskvärt att domstolarnas möjlighet att förordna om gemensam vårdnad utökas till att även omfatta fall där båda föräldrarna i vart fall alternativt kan tänka sig gemensam vårdnad. Kammarrätten anser dock att lagtexten härom inte har utformats på ett lämpligt sätt.

Kammarrätten tillstyrker att barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna kommer till uttryck i lagtext. Den föreslagna lydelsen av 6 kap 6 a § FB är dock enligt kammarrättens mening för snävt formulerad.

Förslaget om införandet av en bestämmelse om att vårdnadshavare skall lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget avstyrks.

Kammarrätten ansluter sig till förslaget att domstol interimistiskt i vissa fall skall kunna bestämma endast var barnet skall bo, men vill fästa uppmärksamheten på de umgänges- och verkställighetsfrågor som sammanhänger härmed.

Kammarrätten tillstyrker att föreslagen föreskrift införs i 12 § social-tjänstlagen men anser att bestämmelsen bör gälla även den tid under vilken tvist pågår.

Kammarrätten avstyrker förslaget om införandet av benämningen "bekräftelse" av faderskap i stället för "erkännande" av faderskap.

I övriga frågor tillstyrker kammarrätten promemorians förslag med de erinringar som lämnas nedan.

Länsrätten tillstyrker de förslag som läggs fram i promemorian. Länsrätten anser att termen samarbetsamtal bör preciseras och att förslagen i promemorian bör samordnas med Socialstyrelsens rapport Familjerådgivning Samarbetsamtal (SoS-rapport 1989:10).

I promemorian har angetts att förslagen skall träda i kraft den 1 oktober 1990. Socialstyrelsens rapport har inte någon tidpunkt för när förslaget skall träda i kraft. Då samarbetsamtal och familjerådgivning är närliggande områden, anser länsrätten att departementspromemorian skall samordnas med rapporten och att båda förslagen skall träda i kraft vid samma tillfälle.

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen biträder promemorians förslag om ändringar i föräldrabalken i de flesta avseenden.

Socialstyrelsen föreslår att en ny lagregel införs att gälla i fall där en förälder dör och barnet bott med denne och en styvförälder utan att ha haft någon närmare kontakt med den andre biologiska föräldern trots gemensam vårdnad. Vårdnaden skulle i sådana fall kunna överflyttas på styvföräldern om den kvarvarande föräldern och styvföräldern är överens om att det är bäst för barnet. Detta är för närvarande inte möjligt.

Beträffande gemensam vårdnad för föräldrar som inte varit gifta med varandra föreslår socialstyrelsen av skäl som anges nedan en delvis annan utformning av lagtexten. Styrelsen ger även ett förslag beträffande formulär i sammanhanget.

Då det gäller faderskapsbekräftelse föreslår styrelsen ett förenklat förfarande för fastställande av faderskap när föräldrar bor tillsammans.

Socialstyrelsen vill i detta sammanhang göra ett påpekande i en fråga som inte sällan aktualiseras i landet.

Både frånskilda och ogifta föräldrar har i allt högre grad gemensam vårdnad om sina barn. I vissa fall där föräldrar med gemensam vårdnad bor skilda åt händer det att en styvförälder tar ett stort ansvar för barnet medan den förälder som barnet inte bor hos nästan tappar kontakten med barnet trots ett gemensamt vårdnadsansvar. Om den förälder barnet bor hos i en sådan situation avlider och den kvarvarande föräldern och styvföräldern är överens om att det bästa för barnet vore att överflytta vårdnaden på styvföräldern, är detta ändå inte möjligt såvida inte föräldern är försumlig som vårdnadshavare eller dylikt. En möjlighet att kunna överflytta vårdnaden i denna situation vore önskvärd.

Socialstyrelsen biträder de allmänna utgångspunkter som i promemorian anförs för en reform. Att så långt det är möjligt främja samförståndslösningar mellan föräldrar är enligt socialstyrelsens uppfattning mycket värdefullt.

Domstolsverket (DV) tillstyrker förslagen i promemorian vad avser samarbetssamtal, gemensam vårdnad för föräldrar som inte varit gifta med varandra, umgängessabotage, kontaktperson för barnet och införandet av den nya benämningen faderskapsbekräftelse. DV tillstyrker även - med vissa reservationer - förslagen rörande vårdnadsutredningen.

DV avstyrker förslaget om att i föräldrabalken föra in en särskild föreskift om att vårdnadshavaren skall lämna upplysningar om barnet i syfte att främja umgänget. DV avstyrker även förslaget om att i socialtjänstlagen föra in en särskild erinran om socialnämndernas ansvar på det här aktuella området.

DV ifrågasätter det praktiska värdet av att domstolarna ges möjlighet att förordna om gemensam vårdnad trots att en eller båda föräldrarna helst vill ha ensam vårdnad. DV motsätter sig dock inte att en sådan bestämelse införs. DV motsätter sig inte heller förslaget om att det interimistiska beslutet i vårdnads mål skall kunna begränsas till att avse vem barnet skall bo tillsammans med.

DVs inställning i de olika frågorna redovisas närmare nedan.

DV har inga invändningar mot de allmänna utgångspunkter som anges. Det är tvärtom mycket positivt om regelsystemet kan utformas så att det främjar samförståndslösningar i största möjliga utsträckning. DV ifrågasätter dock om inriktningen på samförståndslösningar verkligen innebär att frågan om talerätt för barn får mindre aktualitet. Enbart inriktningen på samförståndslösningar innebär ju inte att betydelsen av barnens inställning minskar. Barnens inställning måste alltså tillmätas stor betydelse, såväl i de fall där samförståndslösningar är möjliga som i de tvistiga fallen. DV anser att barnens inställning bör beaktas i vårdnadsutredningen. (Jfr DVs yttrande över utredningens om barnens rätt delbetänkande Barnets rätt, SOU 1987:7.)

JO

Det är för barnets trygghet av största betydelse att föräldrar efter sammanlevnadens hävande i samförstånd kan ta del i omsorgerna om barnet. De förändringar i lagstiftningen som nu föreslås kan i väsentlig mån bidra till en ökad förståelse hos föräldrarna för att barnet även sedan sammanlevnaden mellan föräldrarna har hävts behöver båda sina föräldrar. Jag biträder därför i princip förslagen.

Jag kommenterar förslagen i anslutning till de olika rubriker som har redovisats i promemorian. Jag biträder förslagen i övrigt.

Landstingsförbundet

Utifrån de intressen förbundet i första hand har att företräda finns ingen invändning mot att förslagen genomförs. I den utsträckning de berör kommunal verksamhet är det främst primärkommunala förhållanden det

Stockholms kommun

Promemorian innehåller förslag till ändring i föräldrabalken och socialtjänstlagen. Förslagen syftar till att i största möjliga utsträckning främja samförståndslösningar. Den självklara utgångspunkten är att barn behöver nära och goda relationer till båda föräldrarna även om dessa är i konflikt med varandra.

I likhet med socialförvaltningen ansluter kommunen sig till dessa grundvärderingar liksom huvudsakligen även i övrigt de förslag som lämnas i promemorian.

I det följande kommer kommunen att ta upp vissa av de förslag som inte tillstyrker eller som kommenteras särskilt.

Piteå kommun

Piteå kommun instämmer i huvudsak i utredarnas bedömningar och tillstyrker förslaget till lag om ändring i föräldrabalken och förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen.

Kommunen anser dock att domstolen i alla mål rörande vårdnad och umgänge, nästan undantagslöst, bör uppdraga åt socialnämnden att ordna samarbetsamtal i syfte att nå enighet mellan föräldrarna. Små kommuner kommer dock inte att ekonomiskt själva klara av att driva en verksamhet med samarbetsamtal.

Dessutom anser kommunen att domstolen inte skall fastställa riktlinjer för vårdnads- och umgängesutredningar, som verkställs av en av socialnämnden utsedd tjänsteman.

Slutligen kommer socialnämndens arbetsuppgifter att utökas, och behovet av resurser att öka i och med utredningsförslaget om att socialnämnden skall följa upp vårdnads- eller umgängesärenden som avgjorts.

Gotlands kommun

Förslagets betoning av barnens rätt till sina båda föräldrar och det gemensamma föräldraansvaret har en positiv psykologisk betydelse. Utbyte av ordet faderskaps erkännande mot faderskaps bekräftelse, samt möjligheten till anmälan om gemensam vårdnad direkt till socialnämnden, måste bedömas på samma sätt. Förslagets genomförande kommer dock förmodligen inte i praktiken att medföra någon större förändring, i vart fall inte i de kommuner som redan idag erbjuder föräldrar samarbetsamtal. Det kommer även fortsättningsvis vara svårt att få alla föräldrar att samarbeta och undvika umgängessabotage eller att få förälder vilja träffa sitt barn. Någon önskvärd skyldighet för föräldern att träffa sina barn innefattar inte förslaget.

LO

LO

- tillstyrker i allt väsentligt förslagen i promemorian
- anser att man bör överväga att göra gemensam vårdnad till huvudregel även för ogifta föräldrar
- förordar ett kraftigt samhällsstöd för att stärka barnets rätt till umgänge med en förälder som barnet inte bor ihop med.

TCO

TCO anser att utredningens förslag är helt i linje med den utveckling som skett de senaste åren inom familjerättens område. Det är enligt TCO viktigt att fastslå att man skiljer sig från den andra föräldern men inte från sina barn. Föräldraskapet är livsvarigt och kan inte ersättas. Samhället har här en viktig uppgift att hjälpa och stödja föräldrar i kris. Inom familjerättens område har väl fungerande arbetsmetoder med bl a samarbetsamtal som metod vuxit fram och visat sig fungera bra. Många vårdnadsprocesser har kunnat förebyggas och det har påvisats att det är lönsamt med samarbetsamtal.

Departementspromemorians förslag är enligt TCOs uppfattning bra för den fortsatta utvecklingen av det gemensamma föräldraansvaret men någonstans måste också redovisas att det kostar pengar på den kommunala sidan men blir samhällsekonomiskt och inte minst mänskligt lönsamt i det vidare perspektivet.

SACO/SR

SACO/SR ser mycket positivt på att utgångspunkten att främja barns behov av umgänge med båda föräldrarna skall vara vägledande i arbetet med vårdnadstvister. Barns behov kan alltid bäst tillfredsställas genom ett positivt samarbete mellan föräldrar. I de konkreta förslag som presenteras i promemorian finns dock inget som talar för att barnens behov och rätt kommer att sättas främst. Tvärtom föreslås en avveckling av den instans som hittills har arbetat med barns behov som enda mål utan att någon ersättning tillskapas. Förslaget i sin helhet torde därför inte komma att leda till att barns behov blir tillgodosedda i processer inför domstol.

Slutligen anser SACO/SR att om förslagen kommer att genomföras kommer detta att ställa stora krav på den personal som skall utföra arbetet med samarbetsamtal och vårdnadsutredningar. Detta förutsätter att ett omfattande vidareutbildningsprogram planeras och genomförs i de flesta kommuner. Detta gäller särskilt i de regioner där dessa verksamheter är eftersatta idag.

Sveriges domareförbund

Förbundet tillstyrker huvudlinjerna i förslaget men har på ett flertal

punkter kritiska synpunkter på den lagtekniska lösning som har valts.

I promemorian finns en allmän inriktning mot att skapa ökade möjligheter till samförstånds lösningar i vårdnads- och umgängesfrågor. Det är en inriktning som förbundet tillstyrker och som ligger väl i linje med den strävan domstolarna redan i dag har att inom ramen för gällande lagstiftning bilägga vårdnadstvist.

Förbundet har ingen erinran mot de förslag som förbundet inte närmare kommenterar under följande avsnitt.

Sveriges advokatsamfund

Sveriges advokatsamfund avstyrker förslaget i väsentliga delar.

Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare

KLFR har i princip inget att erinra mot förslaget i ovannämnda promemoria. Det är viktigt att människor kan erbjudas samarbetsamtal i samband med separationer och att barns behov av och rätt till båda föräldrarna beaktas.

Vi finner det dock anmärkningsvärt att familjerådgivningen inte finns nämnd i promemorian annat än i samband med frågor om sekretess. Familjerådgivningens uppgift att erbjuda samtal på ett tidigt stadium - dvs innan konflikterna blivit låsta och innan frågan om vårdnad och umgänge har förts till domstol - är av stor betydelse. Ofta kan förhastade skilsmässor undvikas, vilket är av vikt både för samhället och den enskilde. Ca 10.000 par och familjer vänder sig varje år till familjerådgivningsbyråer (kommunal- och landstingsbedrivna) i landet. I de fall där man vill ha hjälp i samband med separationer blir arbetet med vårdnads- och umgängesfrågor en naturlig del.

Beträffande sekretessen anser KLFR att det är en fördel om gränsen är tydlig mellan den verksamhet som gör vårdnadsutredningar och den verksamhet som arbetar med samarbetsamtal. Olika förhållanden kommer att kunna råda i olika kommuner beroende på resurser och synsätt. Det blir därför viktigt att informationen om vad som gäller blir tydlig i varje enskilt fall.

BRIS

BRIS välkomnar samhällets strävan att förändra och förbättra barns villkor i samband med skilsmässa, vårdnad och umgänge.

BRIS ser också positivt på att promemorian betonar samförstånds lösningar och båda föräldrarnas gemensamma ansvar för barnet efter separationen.

BRIS menar dock att de förslag som presenteras inte innebär sådana djupgående reformer som är nödvändiga när det gäller regelsystemet rörande relationen barn - föräldrar - samhälle vid separationer. Vi saknar också helt förslag till ökade möjligheter för barnet att självt komma till

tals i utredningar, domstolar eller på annat sätt få uttrycka sin mening kring vårdnadsfrågan. Vi anser därför att barnets ställning och intressen inte alls lyfts fram i förslaget och markeras tillräckligt.

BRIS motsätter sig helt promemorians resonemang och förslag kring umgänge och umgängessabotage som vi menar kan få till följd att barn inte skyddas mot destruktivt umgänge. Vi anser också att socialnämndens yttrande endast kan undvaras om liknande kompetens tillförs domstolen på annat sätt.

När det gäller följande punkter stöder BRIS de föreslagna ändringarna; FB 1 kap 2 §, 3 §, 4 §, 5 §. FB 3 kap 1 §, 3 §. FB 6 kap 4 §, 5 §, 6 §, 10 §, 15 §, 18 §, 20 § p. 4. Socialtjänstlagen 10 §, 12 §, 12 a §, samt de föreslagna ändringarna i lagen om internationella faderskapsavgöranden och lagen om nordiska faderskapsavgöranden.

BRIS presenterar också några synpunkter och idéer kring barns talerätt, utredningsmetoder, socialnämndens stöd vid skilsmässor, föräldrasamtal samt familjedomstol.

BRIS har sedan tjugo år arbetat med direkta kontakter med barn och vuxna bl.a. i skilsmässokonflikter. Det har givit oss en djup kunskap om barns utsatthet i föräldrarnas inbördes konflikter, samhällets handläggning och lagstiftningen kring umgänge och vårdnad. Ett föräldrat synsätt när det gäller barnets rättsliga ställning och föräldrars "rätt till sina barn" samt en processuell ordning som knappast lämpar sig för vårdnads- och umgänges mål har länge dominerat svensk lagstiftning. Ändringar i FB 1976 och 1983 har visserligen bidragit till förbättringar och attitydförändringar men några genomgripande lagändringar har inte gjorts. Det är med besvikelse man kan konstatera att det inte heller denna gång presenterats förslag som på ett mer långtgående sätt förbättrar villkoren för barn då föräldrarna separerar.

I många stycken delar dock BRIS de uppfattningar som kommer till uttryck i promemorian och stödjer helt förslagen när det gäller;

- att kommunerna åläggs att hålla en verksamhet med samarbetssamtal.
- att domstolen i mål om vårdnad eller umgänge får uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att anordna samarbetssamtal mellan föräldrarna.
- att ogifta föräldrar skall kunna få gemensam vårdnad om sitt barn, utöver de sätt som nu finns genom en anmälan till socialnämnden i samband med att faderskapet fastställs.
- att ett interimistiskt beslut i vårdnads mål i stället för att gälla vårdnaden, skall kunna avse vem barnet skall bo tillsammans med.
- att ändringar av reglerna om omprövning av vårdnadsavgöranden inte bör göras.
- att kontaktperson enligt socialtjänstlagen får utses för barn som fyllt femton år, om barnet begär eller samtycker till det. För barn som inte fyllt femton år krävs att vårdnadshavaren begär eller samtycker till att kontaktperson utses.
- att begreppet erkännande av faderskap får ändrad benämning. Den

nya benämningen blir bekräftelse av faderskap.

- att det i föräldrabalken förs in en särskild regel om vårdnadshavarens skyldighet att lämna bl.a. den andra föräldern sådana upplysningar som kan främja umgänget.

- att domstolen vid behov skall kunna ge vissa riktlinjer för utredningen.

- att socialnämnden skall tillgodose det behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan en tvist om vårdnad eller umgänge har avgjorts av domstol.

Rädda Barnens riksförbund

Rädda barnen delar i allt väsentligt de synpunkter och förslag som framförs i promemorian.

Riksförbundet Hem och Skola

Riksförbundet Hem och Skola (RHS) noterar med tillfredsställelse, att promemorian tar sin utgångspunkt i vad som är bäst för barnet och att föräldrar kan enas i vårdnads- och umgängesfrågor.

Föreliggande förslag vill bana väg för samförståndslösningar och förebygga uppsplitande och långvariga tvister, där barnen får sitta emellan.

Skyldigheten för kommunen att erbjuda samarbetsamtal och rättens möjlighet att i vissa fall ålägga föräldrarna sådana samtal ser vi som viktiga inslag. Det förutsätter emellertid att dessa samtal kan genomföras med tillgång till kompetent samtalsledare.

RHS ställer sig positiv till att domstol och socialnämnd ges en mer aktiv roll i dessa frågor och förutsättes ta initiativ till stödåtgärder.

RHS tillstyrker de förslag till lagändringar som framläggs i promemorian.

Centerns kvinnoförbund

Centerkvinnorna tillstyrker behovet av revidering av "vissa frågor om vårdnad om umgänge gentemot barn". Vi instämmer i huvudsak i utredarnas bedömningar. Vi poängterar och ger synpunkter på gemensam vårdnad oavsett föräldrarnas civilstånd, svårigheter vad gäller umgängesbedömningar och informationsskyldigheten. Vidare är vi av annan åsikt då det gäller förfarandet vid utredning där vi framhåller betydelsen av att socialnämnden ska höras. Detta med hänsyn till vikten av samarbetsamtal. Syftet med förslagen, att bana väg för samförståndslösningar, i så stor utsträckning som möjligt, ser vi mycket positivt på.

Promemorian framhåller att "en bristfällig kontakt med en förälder kan försämra barnets utveckling i olika avseenden." Till detta bör vikt läggas vid barnets behov av att hålla kontakt med närstående släktingar. Om umgänget med en förälder av olika skäl inte fungerar är det av stor betydelse att umgänge upprätthålls med närstående t ex mor- eller farföräldrar, som kan utgöra den förmedlande länk med föräldern. I det föränderliga samhälle vi lever i idag, har barn ett mycket stort behov av

att känna sitt ursprung för att känna trygghet. Dessutom är det alltid viktigt för barn att umgås med vuxna, av båda könen och i olika åldrar. Dessa aspekter bör beaktas i det nya lagförslaget. Inom parentes vill vi nämna att det är av stor vikt att fortsätta arbetet för en jämnare könsfördelning inom barnomsorg och skola, då inte minst många pojkar växer upp utan goda manliga förebilder.

Folkpartiets kvinnoförbund

Folkpartiets kvinnoförbund ser det som mycket positivt att promemorian varit föremål för noggrann utredning. Det nya betänkandet är väl genomarbetat och utgör i stort sett ett utmärkt underlag för de föreslagna lagändringarna. FPK vill i sitt remissvar särskilt belysa följande. Allt fler barn upplever att deras föräldrar bestämmer sig för att separera. Ett fåtal av dessa föräldrar kan av olika skäl inte besluta sig för hur vårdnanden för barnen skall lösas, vilket kan ge upphov till långa och segdragna vårdnadsprocesser. Detta innebär ett långt lidande för alla inblandade inte minst för barnen. Alla åtgärder måste därför vidtagas för att minimera den tid som en vårdnadsprocess får ta i anspråk.

Moderata kvinnoförbundet

Justitiedepartementets utredning behandlar vissa frågeställningar om faderskapsfastställelse, vårdnad och umgänge. Förslagen vill nå fram till samförståndslösningar för berörda parter vilket MKF anser vara positivt.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund

Utredningens allmänna utgångspunkter angående betydelsen av att barn har nära och goda relationer till båda föräldrarna delas av SSKF. En lagstiftning som siktar till samförståndslösningar i stället för tvistelösningar kommer att, på ett bättre sätt än tidigare, ta tillvara barnets rätt.

Svenska kvinnors vänsterförbund

Svenska Kvinnors Västerförbund tillstyrker lagförslagen i promemorian men anser att lagtexten behöver kommenteras ytterligare.

I dag är blivande fäder allt oftare engagerade i sina barn och deltar i stor utsträckning i föräldrautbildning på mödravårdscentraler. Det är snarare regel än undantag att fäderna medverkar vid förlossningen. På ett naturligt sätt kan föräldrarna dela på ansvaret för barnet från början. Om föräldrarna väljer att bo på skilda håll eller separerar innan barnet är vuxet så behöver barnet bra kontakt med båda. Det är bra att barnets rättsliga ställning stärks och att barnets behov av nära och god kontakt med båda föräldrarna markeras i lagstiftningen.

Förbundet ser det som viktigt och betydelsefullt att man i promemorian - i alla avsnitt - sätter barnet i centrum och att föräldrar i första hand ska se till barnets psykiska och fysiska välbefinnande och att barnet har rätt till båda sina föräldrar.

De förslag som Justitiedepartementet framför syftar till att nå samförståndslösningar för de inblandade.

Vid en konfliktsituation, som många föräldrar hamnar i vid en separation, är det nödvändigt att föräldrarna får hjälp att lösa sina aggressioner för att inte barnet ska komma i kläm. Omvälvningen, att den ene föräldern flyttar från det gemensamma hemmet, är tillräckligt stor för barnet. Barnets trygghet får inte äventyras än mer.

FoR

FoR tillstyrker i stort samtliga lagförslag och anser det angeläget att förslagen genomförs snarast. På några ställen har FoR förslag till ändringar i lagtext och/eller specialmotivering.

Skulle - mot förmodan - remissvaren tyda på att tiden ännu inte är mogen för ytterligare justeringar av familjerättslagstiftningen syns det FoR av vikt att åtminstone den föreslagna 6 a § i 6 kap. FB införs snarast.

Om övriga ändringar måste anstå, förutskickar FoR, att Justitiedepartementet fortsätter arbeta med frågorna på sätt som hittills skett. En arbets-/reformmetod som fö framfördes av FoR redan i sammanfattningen av remissvaret över SOU 79:63.

"Justitiedepartementet utarbetar på grundval av betänkandet och remissvaren ett antal departementspromemorier, som efter ny remissbehandling kan ligga till grund för etappvisa delreformer."

RMSÖ

RMSÖ anser, att ändringen från faderskaps erkännande till dito bekräftelse befrämjar en positiv utveckling av förhållandet mellan barn och far.

RMSÖ anser, att det behövs en särskilt förordnad "barnsocialsekreterare" hos socialtjänsten, som oberoende av föräldrarnas behov kan utreda barnets situation i vårdnads- och umgängesärenden.

RMSÖ anser, att allmän domstols förordnande enligt FB 6 kap. i vårdnads- och umgängesfall inte skall väga tyngre än tolkning enligt socialtjänstlagen 1980:620. Då sådan tolkning varit föremål för tveksamhet, hemställer förbundet att frågan klargörs.

RMSÖ kräver, att barn, som utsatts för någon form av våld från en förälders sida, skyddas från tvånget att konfronteras med nämnda förälder. Frågan om umgänge i sådant fall skall endast kunna väckas på barnets egen begäran och då ansvarig på goda grunder kan anta, att umgänget kan tillföra barnet något positivt.

RMSÖ instämmer i den allmänna uppfattningen, att föreliggande lagförslag inte tillräckligt stärker barnets rätt i tvister om vårdnad och umgänge. Förbundet ser, att förslaget i större mån än hittills åsidosätter barnets bästa till förmån för föräldrar.

RMSÖ tror inte, att ett förändringsarbete med utgångspunkt i nuvarande FB kan lyckas skapa lagregler, som i sin tolkning bemöter barnets suveränitet med sådan respekt, att dess rättssäkerhet kan anses tillförlitlig. Förbundet föreslår därför, att den nu gällande FB helt skall utgå.

I stället bör man skapa en BARNBALK med utgångspunkt helt från barnet och dess rätt i första hand. Denna BARNBALK bör även inbegripa regler för ställningstaganden från socialnämnd. Lagstifta här också om kunskapskrav för handläggare hos domstolar och myndigheter. Att det rättsliga förfarandet samtidigt kan behöva reformeras får inte utgöra något hinder.

Först vill vi påpeka, att promemorian sammansatts av en grupp människor, av vilka minst en har en mycket positiv grundsyn på barn och barns behov, samt minst en, vars inställning färgats av identifikation med "stackars umgängesförälder", vilket skymmer sikten till barnets nackdel. Detta har fört med sig, att argumentationen ibland blivit motsägelsefull.

Att identifiera sig med en förälder innebär inte nödvändigtvis att barnets rätt skymms, men vi skall ha klart för oss, att lagförslaget syftar till att stärka barns rätt i utsatta lägen, bland annat vid skilsmässa mellan dess föräldrar, där konflikter kan förekomma.

För normalfallet behövs knappast någon mer ingående lagstiftning, eftersom det vanligaste är, att föräldrarna ganska snart, och i godo, kommer överens om vårdnad och umgänge på ett för barnet efter omständigheterna acceptabelt sätt.

Betydligt nödvändigare är noggrannare regler för att tillgodose barnets bästa, när en konflikt mellan föräldrar djupnar, ofta genom förekommet så kallat familjevåld, och tvisten dras genom den ena rättsliga instansen efter den andra. RMSÖ ser ofta exempel på, hur domstolar inte förmått värna barnet genom att i tid sätta stopp. Barn med skador av flerårigt familjevåld får dessa skador fördjupade och för lång tid bestående av segdragna tvister, där domstolen prövar, och prövar på nytt, föräldrars krav enligt FB. Våldsamma föräldrars "rätt" tvinga barn till underkastelse blir så viktig, att barnets grundläggande och akuta behov av trygghet i sitt hem och sin vardag helt åsidosätts. Domstolar, och andra myndigheter, låter sig därigenom tyvärr i årtal göras till förövares förlängda arm. Uppenbara missförhållanden skymms av undermåliga utredningar och bristfälliga kunskaper hos ansvariga om utsatta barns faktiska verklighet.

RMSÖ ser, att den nuvarande ordningen för det rättsliga förfarandet i vårdnads- och umgängestvister inte tillfredsställande förmår tillvarata barnets bästa. Vi kan dock för närvarande inte komma med förslag till förändring.

I promemorian (Ds 1989:52) läggs flera förslag fram till lagändringar som förväntas underlätta kontakten mellan barnen och båda föräldrarna. Utgångspunkten är att det är bäst för barnen om föräldrarna kan enas i frågor som rör vårdnad och umgänge. Idégruppen för mansrollsfrågor har vid flera sammanträden diskuterat de lagda lagändringsförslagen och ställer sig mycket positiv till dessa.

I samtliga fall gör vi den bedömningen att de skulle förbättra många mäns möjligheter till umgänge med sina barn utan att därmed försämra barnens eller kvinnornas situation.

Bodens kommun

Intentionerna med lagförslaget är mycket goda. Det bör medföra förstärkta positiva attityder till gemensam vårdnad i samhället, exempelvis i skola och barnomsorg. Samarbetssamtalens betydelse markeras genom kommunernas skyldighet att erbjuda dem samt domstolens möjligheter att ta egna initiativ till samtal.

Att erkänna faderskapet har enligt vår erfarenhet upplevts som kränkande för många. Faderskapsbekräftelse är mer neutralt.

Utredningen konstaterar att tvistiga mål blir allt färre och allt mer komplicerade. Det är också vår erfarenhet. De flesta par vi arbetar med kan lösa sina konflikter genom samarbetsamtal. En lagändring kommer inte att lösa de ärenden, där man nu inte kan enas. 60-70 % av samarbetsamtalen hos oss gäller konflikter vid gemensam vårdnad. Konflikter om vårdnad/umgänge kan inte enbart ses som juridiskt problem. Det rör mänskliga relationer. Domstolen har inte tillräcklig kompetens att bedöma detta. Lagförslaget medför att tidigare bedömningar med utgångspunkt från barnets bästa nu kommer att flyttas över till domstolen. Inom socialtjänsten finns kompetens för dessa bedömningar.

Fördelen med att som utredare inte behöva ta ställning mot någon förälder medför ökade möjligheter till positiv kontakt efter utredningen. Vår erfarenhet är att flertalet skilsmässor rör barn i förskoleåldern, som inte själva kan uttrycka sig. De tidigare möjligheterna för socialtjänsten att föra barnens talan blir begränsade och till nackdel för barnen.

Ingrid Adamsson

Samtliga fem handläggare av vårdnads- och umgängesärenden på familjerättsavdelningen är delaktiga och ense i denna skrivelse. Erfarenheten och kunskapen om handläggning och problematik i dessa ärenden är grundad på många års arbete. Vi är väl förtrogna med hur verkligheten ser ut vid arbete med dessa ärenden, varför vi uppfattar delar i promemorian mycket negativt.

Först en reflektion över ett generellt uttalande under rubriken vårdnad "med stigande ålder får barnet bestämma allt mer, utan att barnets

vårdnadshavare lägger sig i saken". Detta är en allmän reflektion utifrån att vårdnad består till dess att barn är 18 år.

Vi vet att barn och ungdomar vill ha gränser och att det är föräldrarna som är de viktigaste gränssättarna. Mycket i våldsdebatten handlar om att föräldrar måste lägga sig i och engagera sig mer. Som socialarbetare vet vi också att föräldrar ibland måste lägga sig i till och med efter barnet fyllt 18 år, för barnets bästa. En 16-åring har visserligen rätt att själv avtala om anställning. Skall han också ha rätt att själv avgöra vad han gör av sin lön utan att föräldrarna lägger sig i.

Att i underlaget till ett lagförslag använda ord som inte lägga sig i, kan försvåra istället för underlätta dialogen föräldrar-barn. Lägga sig i används som något negativt i en tid då lägga sig i istället borde ses som en positiv handling.

Qvinnojouren, Östersund

Qvinnojouren instämmer i utredarnas bedömningar och förslag, så länge dessa inskränker sig till relationer mellan föräldrar och barn där det inte förekommer kvinno- och barnmisshandel och incest. Qvinnojouren anser, att lagförslaget bör kompletteras vad gäller socialtjänstens ansvar för att tillgodose det behov av stöd och hjälp som finns i familjer där kvinnor och barn utsätts för misshandel, incest och andra övergrepp. Ett behov som ofta uppmärksammas först då tvist om vårdnad eller umgänge uppstår.

Frågor om kvinnomisshandel och incest har varit uppmärksammade i den allmänna debatten i Sverige i drygt 10 år. Det är klarlagt att dessa former av maktmissbruk inom familjen förekommer i alla Sveriges kommuner. Det är vidare känt, att barnen i dessa familjer är de barn som far mest illa och att mödrarna är i mycket stort behov av stöd och hjälp för att bryta mönstret och skydda sig själva och sina barn. Det är vidare klarlagt, att familjemönster riskerar att upprepas i kommande generationer. Mot den bakgrunden är det mycket anmärkningsvärt, att förslaget inte diskuterar åtgärder för lösande av vårdnads- och umgängesfrågor i misshandels- och incestfamiljer. Alternativ till samarbetsavtal måste erbjudas dessa föräldrar i form av egen terapi eller stödkontakt. Former för umgänget måste sökas, exempelvis lösningar med en av socialtjänsten utsedd och avlönad person som hämtar och lämnar barnen (och eventuellt närvarar vid umgänget) vid varje umgängestillfälle. Detta för att ge barnen möjlighet att träffa sin far utan att han samtidigt kan utnyttja situationen för att trakassera modern. Qvinnojouren efterlyser en fördjupning av utredningen i dessa delar och alternativa lösningar för dessa föräldrar och barn.

Samverkansgruppen

Remissvaret lämnas av en samverkansgrupp som sedan några år finns

etablerad i Borås kommun där Familjerättsektionen arbetat tillsammans med företrädare för barnhälsovården, barnpsykiatri och vuxenpsykiatri. Denna samverkansmodell har fungerat utmärkt i familjerättsfrågor och remissvaret bör ses utifrån de erfarenheter som gruppen har hunnit skaffa sig under dessa år.

I promemorian behandlas vissa frågor om vårdnad och umgänge och promemorian tar som utgångspunkt att det "typiskt sett" är bäst för barnet om föräldrarna kan enas i sådana frågor.

Vi ansluter oss till dessa synpunkter. Vi tror att utgångspunkten gemensam vårdnad i de flesta fall är viktigt att trycka på. Promemorians syfte är uppenbarligen att ge båda föräldrarna ett ansvar för barnets vårdnad och utveckling såväl vad avser gemensam vårdnad och strävan efter ett normalt umgänge med båda föräldrarna. Vi finner dock att det är viktigt att det inte stannar vid fraser och talade ord utan att rätten bedömer intentionen i ett positivt uttalande om gemensam vårdnad och umgänge så att även ord blir handling.

Kvinnojouren Blålockan, Gävle

Med den erfarenhet som vi har av kvinnors och barns rättsliga trygghet, så måste detta lagförslag stoppas. Det är framförallt förslaget att ge en särskilt framträdande plats, vid valet av vårdnadshavare, till "den av föräldrarna som kan antas bäst främja ett nära och gott samarbete mellan barnet och den andre föräldern", som måste ifrågasättas. Metoderna att kunna bedöma underlaget för orsaker bakom så kallade "umgänges-sabotage", anser vi outvecklade. Misstankar om incest och kvinnomisshandel kan med dagens metoder lätt komma bort i en umgänges- eller vårdnadstvist.

Socialnämnden i Uppsala

Socialnämnden hävdar att den principiella och överordnade utgångspunkten för lagförslaget skall vara det som är bäst för barnet skall vara det primära. Socialnämnden delar därför inte uppfattningen att det typiska kan tas som utgångspunkt för en lagstiftning som i huvudsak kommer att behandla fall som inte är typiska. Risk finns att barnets rätt i de mest utsatta familjer kommer till korta.

En väsentlig del i sakkunnigutredarens arbete är att analysera materialet och utifrån detta, genom sin exklusiva kompetens, se orsakssamband mellan till synes objektiva fakta. Socialnämnden anser det principiellt fel att dessa slutsatser delges rätten utan föregående beslut i socialnämnd.

Socialnämnden anser således att lagförslaget behöver omarbetas i två väsentliga avsnitt, nämligen

dels att utgångspunkten skall vara att barnets bästa är det primära och målsättningen att ena föräldrarna det sekundära i samtliga vårdnadsdomar,

dels socialnämndens roll i vårdnads- och umgängesutredningar.

Göta hovrätt

Eftersom erfarenheterna av samarbetssamtalen är klart positiva och en stor majoritet av samtliga kommuner redan erbjuder samarbetssamtal är det angeläget att möjligheten till sådana samtal införs i samtliga kommuner. Hovrätten tillstyrker därför att kommunerna åläggs att hålla verksamhet med samarbetssamtal och att domstolarna ges möjlighet att ta initiativ till sådana samtal.

På s. 46-47 i promemorian sägs att en förälders vägran att delta i samarbetssamtal kan uppfattas som ett tecken på att den föräldern sätter det egna intresset före barnets och att detta kan vara en faktor som, jämte andra, kan tala emot den förälderns lämplighet som vårdnadshavare. Hovrätten vill framhålla att det kan vara många faktorer som gör att en förälder i den uppsplitande situation som en skilsmässa ofta innebär inte kan förmå sig till att delta i samarbetssamtal. Stor försiktighet är därför påkallad när det gäller att dra några slutsatser av en förälders ovilja att delta i samarbetssamtal.

Kammarrätten i Jönköping

Kammarrätten anser det synnerligen önskvärt att samarbetssamtal skall kunna erbjudas i samtliga kommuner samt att familjerådgivningssekretess skall gälla för verksamheten. För att sådana samtal skall bli meningsfulla krävs att samtalsledaren har personlig läggning och särskild utbildning för uppgiften.

Av socialstyrelsens redovisning av en enkät avseende förhållandena 1986, "Samarbetssamtal vid vårdnads- och umgängestvister" (Socialstyrelsen redovisar 1988:17), framgår bl.a. följande. Cirka 80 procent av samarbetssamtalen i kommunerna bedrivs med socialtjänstsekretess. Samtalsledarna och utredarna var samma personer i övervägande antal ärenden. I flertalet fall var samtalsledarna socionomer, men i endast 45 procent av kommunerna hade de också påbyggnadsutbildning i form av familjeterapikurser, utbildning i socialt behandlingsarbete, psykoterapiutbildning etc. De svårigheter som angavs var framförallt brist på personella resurser, bristande rutin, ingen utbildning och ingen handledning.

Enligt kammarrättens uppfattning bör det inte få förekomma att en person beträffande samma familj fungerar som såväl samtalsledare som utredare. Det är av flera skäl angeläget att skilja funktionerna åt. Härigenom kan sekretess enligt 7 kap. 4 § andra stycket sekretesslagen tillämpas. Mot bakgrund härav och av vad som redovisas i socialstyrelsens rapport (Socialstyrelsen redovisar 1988:17) ifrågasätter kammarrätten om det i kommunerna i dag finns sådana resurser som krävs för att

tillhandahålla samarbetsamtal enligt modellen med s.k. familjerådgivningssekretess. Det är angeläget att sådana resurser skapas. Ett sätt är att näralliggande mindre kommuner går samman och skapar någon form av gemensam poolverksamhet med kvalificerade samtalsledare.

Kammarrätten tillstyrker att domstol ges möjlighet att uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att anordna samarbetsamtal.

Stockholms tingsrätt

Tingsrätten har i tidigare yttrande ställt sig positiv till samarbetsamtal som ett instrument för föräldrarna att gemensamt själva besluta i vårdnadsfrågan och tillstyrker att kommunerna åläggs att erbjuda samarbetsamtal. Enligt tingsrättens uppfattning bör denna verksamhet organiseras inom familjerådgivningens ram, främst med hänsyn till den sekretess som där råder. Detta förutsätter att den landstingskommunala familjerådgivningen förs över till de primärkommuner som idag inte har egen familjerådgivning. Tingsrätten tillstyrker också att domstolen får möjlighet att ta initiativ till samarbetsamtal. Dock är tingsrätten tveksam till betänkandets synpunkter på att ovilja från en förälder att delta i sådana samtal kan anses vara en av de faktorer som kan tala emot den förälderns lämplighet som vårdnadshavare. Ett sådant synsätt kan lätt uppfattas som utpressning. Tingsrätten ställer sig också positiv till att domstolen skall utsätta den tid inom vilken samarbetsamtalen skall slutföras samt till att denna tid kan förlängas. Tingsrätten efterlyser emellertid konkreta exempel på de särskilda skäl som kan motivera en sådan förlängning.

Länsrätten i Göteborg

I nämnda rapport från socialstyrelsen har föreslagits en ny 18 a § i socialtjänstlagen, vari angetts att socialnämnden skall bedriva verksamhet i form av familjerådgivning och att denna rådgivning skall utgöra en självständig verksamhetsgren inom socialnämnden. Länsrätten har avgett yttranden över rapporten och därvid bl.a. anført: Vad som faller in under begreppet familjerådgivning har inte definierats i den föreslagna lagtexten. I rapporten har inte heller gjorts någon klar åtskillnad mellan familjerådgivning och samarbetsamtal. Det anges att det är skilda saker, som bör vara åtskilt, och att man kan anta att kostnaderna för ytterligare familjerådgivare till stor del kan tas från de medel, som nu används för samarbetsamtal. Länsrätten kan i och för sig inte finna något olämpligt i att en familjerådgivare har samarbetsamtal. Rent faktiskt måste det ofta vara svårt att avgränsa det ena från det andra. Som framhålls i rapporten gäller skilda regler i fråga om sekretess för familjerådgivning och samarbetsamtal. Av praktiska skäl måste man därför precisera vad begreppet familjerådgivning innebär.

Vad länsrätten angett i yttrande över socialstyrelsens rapport är lika

tillämpligt på begreppet samarbetssamtal i promemorian. Begreppet bör sålunda preciseras och förslaget i promemorian om ändring i socialtjänstlagen bör samordnas med socialstyrelsens förslag om familjerådgivning.

Socialstyrelsen

I remissvar på betänkandet SOU 1987:7 framförde socialstyrelsen uppfattningen att samarbetssamtal är att föredra framför gällande ordning i alla skeden av handläggningen av vårdnads- och umgängestvister och att samhället bör sträva efter att alltid ge föräldrar möjlighet till samarbetssamtal.

Flertalet kommuner i landet erbjuder redan tvistande föräldrar samarbetssamtal, vilket kan utläsas av den enkät i frågan som socialstyrelsen genomfört, vilken också nämns i promemorian. Av enkäten framgår att vid samarbetssamtal före domstolsremiss enas ca 80 % av parterna. Vid samtal efter remiss från domstol enas något mer än 50 % av föräldrarna. De kommuner som på grund av bl.a. bristande personella resurser hittills inte kunnat erbjuda samarbetssamtal bör genom samarbete över kommungränser kunna lösa detta. Detsamma gäller beträffande handledning.

Socialstyrelsen tillstyrker promemorians förslag att kommuner åläggs att hålla en verksamhet med samarbetssamtal.

Socialstyrelsen biträder promemorians förslag att domstolen ges möjlighet att ta initiativ till samarbetssamtal.

Att domstolen initierar samarbetssamtal innan beslut om vårdnads- och/eller umgängesutredning tas är en bra markering att försök till dialog bör föregå utredningsförfarande.

Föräldrar kan genom domstolens initiativ känna tvång att medverka i samtalen. I flertalet fall torde viss press vara befogad för att en dialog mellan föräldrar med barnets intresse i fokus skall komma till stånd.

Domstolsverket

DV tillstyrker att kommunerna åläggs att hålla verksamhet med samarbetssamtal och att domstolarna ges möjlighet att ta initiativ till sådana samtal. Eftersom erfarenheterna av verksamheten är klart positiva och då en klar majoritet av samtliga kommuner redan erbjuder samarbetssamtal vore det olyckligt om inte möjligheten fanns i samtliga kommuner.

På s. 47 i promemorian sägs att ovilja hos en förälder att delta i samarbetssamtal kan uppfattas som ett tecken på att den föräldern sätter det egna intresset före barnets och att detta kan vara en faktor, som jämte andra, kan tala emot den förälderns lämplighet som vårdnadshavare. Enligt DVs uppfattning bör en viss försiktighet iaktas med uttalanden av det här slaget. En vårdnadstvist uppkommer inte om inte förhållandet mellan föräldrarna är mycket spänt. I sådana inflammerade situationer kan det vara ett stort antal faktorer som gör att den ena

parten har svårt att förmå sig att delta i samarbetsamtal. Att på sätt här görs uppmana till att tolka föräldrarnas agerande som ett tecken på att denne sätter det egna intresset före barnets är mycket tveksamt.

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Uppsala Universitet

Juridiska fakultetsstyrelsen, som anmodats yttra sig över promemorian, instämmer i och för sig i att rätten i vårdnadsmål bör ges utökade möjligheter att förordna om samarbetsamtal och att det i socialtjänstlagen bör intas en regel om skyldighet för alla kommuner att sörja för att samarbetsamtal kan komma till stånd. På skäl som här skall utvecklas föreslår fakultetsstyrelsen emellertid att de i departementspromemorian framlagda förslagen inte genomförs nu. I stället bör man sträva efter att i ett steg åstadkomma en samordnad familjerättslig reglering av familjerådgivning, särskilt vid äktenskapsskillnad, och samarbetsamtal. En utredning med sådant syfte borde inte behöva ta särskilt lång tid.

Samarbetsamtal har till syfte att föräldrar om möjligt skall kunna nå samförstånd om hur vårdnaden om barnet bör ordnas. Familjerådgivning före eller i samband med äktenskapsskillnad har ett vidare syfte än vad samarbetsamtalet har och kan leda till att en del par finner sig vilja fortsätta äktenskapet.

Reglerna om äktenskapsskillnad i sin nuvarande utformning inrymmer en försiktig önskan om att understödja familjestabiliteten, särskilt när det finns barn men också för det fall att bara en make vill skiljas. Även om flertalet skilsmässor och separationer antagligen är bättre för de inblandade parterna inkl. barnen än fortsatt samlevnad i en problemfylld familjerelation, upplevs dock de flesta familjeupplösningar som ett misslyckande. Det är ett välkänt och trivialt påpekande, att de flesta barn skulle föredra att få fortsätta leva tillsammans med båda föräldrarna, liksom att barn till ensamma föräldrar lättare än andra barn kan få personliga eller sociala problem.

Extrapolerar man skilsmässosannolikheten i ett enskilt äktenskap, som ingåtts under de senaste åren, med ledning av skilsmässornas utveckling för olika "vigselårgångar" under de senaste decennierna, hamnar man i en skilsmässofrekvens av uppemot 50 %. Enligt en undersökning av Statistiska centralbyrån är det dessutom fyra gånger vanligare att sambor separerar än att gifta gör det! (Se SCBs Vålfärdsbulletinen nr 3/1989 s. 3.) Det totala antalet separationer mellan vuxna berör enligt samma undersökning 45.000 barn per år.

I det betänkande som ledde till de nu gällande reglerna om äktenskapsskillnad förordnade familjelagsakkunniga ett system enligt vilket familjerådgivningen genom uppsökande verksamhet borde erbjuda sina tjänster till alla makar som ingett en ansökan om äktenskapsskillnad. Med hänsyn till att familjerådgivningen inte var fullt utbyggd nöjde sig de sakkunniga dock med att framlägga det förslag som ledde till den särskilda lagen (1973:650) om medling mellan samlevande. Därefter har frågan om

familjerådgivningens organisation stötts och blötts i snart 20 år. (Se bl.a. DsS 1983:8. Familjerådgivning - verksamhet och organisation.) Först genom Socialstyrelsens rapport 1989:10, Familjerådgivning och samarbetsamtal, har det framlagts ett förslag till enhetligt huvudmannaskap för verksamheten. Enligt rapporten bör det göras ett tillägg till socialtjänstlagen varigenom kommunernas socialnämnder ges skyldighet att som en självständig verksamhetsgren bedriva familjerådgivning.

I detta läge är det högst lämpligt att familjelagssakkunnigas förslag om möjlighet till familjerådgivning i samband med äktenskapsskillnad tas upp till allvarlig diskussion och att det sker en familjerättslig samordning av regler om familjerådgivning och om samarbetsamtal. Det måste i så fall ske med utgångspunkten att familjerådgivningens liksom samarbetsamtalens främsta uppgift skall vara att parterna själva skall få en väl genomtänkt uppfattning om sin situation. Detta betyder naturligtvis inte att fortsatt samlevnad kommer att bli något ofta förekommande alternativ, om väl familjerådgivning kommer till stånd i samband med ansökan om äktenskapsskillnad. Å andra sidan bör man inte från början utesluta att familjerådgivning i en del fall kan leda till att ett äktenskap eller en samlevnad kan tänkas fortsätta, även om ansökan ingetts om äktenskapsskillnad.

För närvarande är regelsystemet inkonsekvent genom att man å ena sidan räknar med att reglerna om betänketid kan ha en familjestabiliserande funktion i vissa fall, samtidigt som organisationen av samarbetsamtal enbart gäller vådnadsfrågan och bygger på som en given sak att ett bestående äktenskap står inför sin upplösning, om ansökan om äktenskapsskillnad ingetts. I själva verket kan samarbetsamtal, som med dessa utgångspunkter igångsätts efter en ansökan om äktenskapsskillnad, tänkas till och med motverka den fortsättning av äktenskapet, som betänketiden i princip tänkes kunna leda till i en del fall. Avgörande härvidlag är naturligtvis dock hur samarbetsamtalen läggs upp.

Enligt fakultetsstyrelsens mening bör man i enlighet med familjelagssakkunnigas förslag sträva efter ett system inom vars ram alla makar i en skilsmässosituation erbjuds familjerådgivning med syfte att klarlägga både förutsättningarna för äktenskapets eventuella fortsättning och, om så blir nödvändigt, hur vårdnaden över barnen lämpligen bör ordnas efter en eventuell äktenskapsskillnad. En sak för sig är att man genom möjlighet till familjerådgivning vid äktenskapsskillnad inte når den stora gruppen samboende utan äktenskap. Man kan dock tänka sig att man även för personer inom denna grupp söker åstadkomma ett liknande rådgivningssystem som för makar, i varje fall när det finns barn. Problemet är desamma som för makar men de formella utgångspunkterna är annorlunda.

JO

Samarbetsamtalen har kommit att utgöra en viktig resurs för att

överbygga motsättningarna mellan föräldrarna och för att nå samförstånds lösningar som gagnar barnet. På sätt föreslås i promemorian bör samarbetsamtal kunna erbjudas alla dem som efterfrågar en sådan resurs.

Jag har i tidigare avgivet remissyttrande till socialdepartementet över socialstyrelsens rapport Familjerådgivning Samarbetsamtal tagit upp frågan om kommunens ansvar för att hålla en verksamhet med samarbetsamtal. Jag hänvisar till vad jag anförde i det yttrandet (bil.).

Samtal kan erbjudas alla dem inom kommunen som efterfrågar sådana resurser. Den särskilda sekretess som gäller för familjerådgivning bör bestå och även innefatta samarbetsamtal.

Svenska kommunförbundet

Samarbetsamtalen har tillkommit för att föräldrar under sakkunnig ledning ska ges möjlighet att resonera sig fram till en gemensam syn på vårdnads- och umgängesfrågorna vid en skilsmässa. Målet är att nå samförstånds lösningar mellan parterna. Majoriteten av landets kommuner erbjuder numera samarbetsamtal som konfliktlösande instrument vid vårdnads- och umgängestvister. Erfarenheten hittills av verksamheten är god. Förbundsstyrelsen ansluter sig till den positiva syn på socialnämndernas arbete som utredningen ger uttryck för.

Någon djupare analys av vad som karakteriserar ett samarbetsamtal gör emellertid inte utredningen. I en bilaga, författad av överläkaren Carl Göran Svedin, sägs att samarbetsamtalen i större utsträckning "bör ta tillvara barn- och utvecklingspsykologisk kunskap och utöver konfliktbearbetning låta denna kunskap vara det nav kring vid samtalen spinner". Flera kommuner har införlivat detta synsätt i sitt arbete, enligt vad förbundsstyrelsen erfar. Relationsbearbetning av mer terapeutisk karaktär remitteras till andra organ. I fokus för samarbetsamtalen står barnet och dess behov. Förbundsstyrelsen ansluter sig till Svedins syn på samtalens innehåll.

I utredningen förs ett resonemang om samarbetsamtal under socialtjänst- respektive familjerådgivningssekretess. Den senare medför att samtalsledaren inte kan lämna ut uppgifter som framkommit under arbetet till annan verksamhetsgren. Vad denne får veta kan alltså inte användas i en kommande vårdnadsutredning. Utredningen konstaterar att modellen med s.k. familjerådgivningssekretess torde vara den lämpligaste. Indirekt är man således kritisk mot det förhållandet som gäller i de flesta kommuner, d.v.s. att samtalsledaren också har till uppgift att göra en vårdnadsutredning om samarbetsamtalen inte leder fram till en lösning.

Förbundsstyrelsen håller inte med utredningen i synen på sekretessfrågan. Vid en kursverksamhet som förbundskansliet anordnar kring vårdnadsutredningar är erfarenheten överlag att samarbetsamtal under socialtjänstsekretess inte uppfattas som en nackdel vare sig för klienter eller personal. Den fullständiga sekretessen har i praktiken visat sig vara

en chimär; den andra parten har alltid möjlighet "bryta" sekretessen. Erfarenheten visar också att klienterna i själva verket ofta efterfrågar samma person vid vårdnadsutredningen.

I ett tillägg till § 12 socialtjänstlagen (SoL) föreslår utredningen följande ordalydelse: "Kommunen skall sörja för att föräldrar kan erbjudas samtal i syfte att nå enighet i frågor om vårdnad och umgänge (samarbets-samtal)."

Förbundsstyrelsen har inget att erinra mot förslaget under förutsättning att det tolkas så att kommunen inte har skyldighet att i sin egen organisation ha samtalsledare. I kommunens skyldighet bör ligga att förmedla kontakt med kompetent personal, inom eller utom den egna organisationen. Utredningen är emellertid både glidande och oklar i formuleringarna. I texten sägs att kommuncerna åläggs att hålla en verksamhet med samarbetsamtal, i ett annat sammanhang åläggs en skyldighet att erbjuda samtal. I föräldrabalken (6 kap. § 18) föreslås ändringen "I mål om vårdnad eller umgänge får rätten uppdra åt socialnämnen eller något annat organ att i barnets intresse anordna samtal i syfte att nå enighet mellan föräldrarna (samarbetsamtal)". Under förutsättning att kommunen får en förmedlande roll och har rätt att erbjuda samtalsledare utanför den egna organisationen har styrelsen inget emot en lagändring. Det 60-tal kommuner som i dag saknar möjlighet att erbjuda samarbetsamtal ställs då inte heller inför omöjliga krav.

Stockholms kommun

Kommunen delar uppfattningen att alla kommuner skall erbjuda samarbetsamtal. Möjligheten att erbjuda kvalificerad samtalsledare bör dock inte begränsas till situationer när föräldrar har vänt sig till domstol. Det är, enligt kommunens mening, lika väsentligt att socialtjänsten eller annan organisation kan hjälpa människor att utforma sitt gemensamma föräldraskap på ett bra sätt efter en separation. Kommunen vill i det sammanhanget påminna om den resurs som familjerådgivningen kan utgöra.

Ökade insatser från socialtjänsten i form av samarbetsamtal kommer naturligtvis att innebära ytterligare en ansträngning för kommunernas ekonomi. En förutsättning för att man ska kunna acceptera en skyldighet för kommunerna att erbjuda samarbetsavtal är att skyldigheten åtföljs av ett särskilt statsbidrag för dessa uppgifter.

Malmö kommun

Familjerättsbyrån i Malmö var först i Sverige med organiserade samarbetsamtal, som bedrivits sedan 1974. Under senare år har det varit ett mindre antal föräldrapar som önskat samarbetsamtal. Familjerättsbyrån erbjuder därför två former av samtal i samband med vårdnads- och umgängestvister, dels samarbetsamtal under familjerådgivningssekretess

och dels familjesamtal under socialtjänstsekretess. Om samarbetsamtalen ej leder till överenskommelse kan samtalsledaren ej gå vidare till en vårdnadsutredning. Merparten av föräldraren väljer dock familjesamtal med socialtjänstsekretess, där samtalen börjar med respektive part enskilt innan parterna har förmåga att tillsammans med samtalsledaren föra gemensamma samtal. Denna mer öppna form av samtal gör också att barnens nysituation kan underlättas genom att samtalsledaren medverkat till att avlasta barnet dess upplevda skuldbörda. I totalt 60 % av ärendena sker förlikning. I ärenden med socialtjänstsekretess, där förlikning ej kunnat uppnås, tillfrågas föräldrarna om samtalsledaren kan göra den formella utredningen. Merparten vill detta och ger sitt skriftliga medgivande. I övriga fall överflyttas utredningen till ny utredare. Handläggningen följer Socialstyrelsens Allmänna råd 1985:12. Under senare år har yttrandeärenden blivit alltmer komplicerade. Invandrarna är klart överrepresenterade, varför tolk måste användas, vilket är komplicerat i dessa känslomässigt engagerade ärenden. Antalet ärenden med incestinslag har ökat tydligt, liksom de där någon part är psykiskt avvikande eller missbrukare.

Socialförvaltningen har initierat en uppföljning av verksamheten för att se om den motsvarar lagstiftningens intentioner och överensstämmer med gällande etiska normer.

Domstolen bör ges möjlighet att initiera samarbetsamtal eftersom det är viktigt att ge tyngd åt denna metod att lösa tvister. I Malmö pågår en försöksverksamhet med samtal direkt i anslutning till den inledande förhandlingen i Tingsrättens lokaler. Tjänstgörande rådmän bedömer om ärendet lämpar sig för samarbetsamtal, varefter kontakt genast tas med Familjerättsbyrån. Samtalen bedrivs under familjerådgivningssekretess av två samtalsledare från familjerättsbyrån. Erfarenheterna i Malmö är att detta tillvägagångssätt är mycket positivt. Det är viktigt att domstolen gör samarbetsamtalen respekterade både av parter och av advokater.

Piteå kommun

I alla mål rörande vårdnad och umgänge bör domstol, nästan undantagslöst, uppdra år socialnämnden att i barnets intresse anordna samarbetsamtal i syfte att nå enighet mellan föräldrarna.

Domstolen torde ha svårt att bedöma huruvida samarbetsamtal inte skulle vara till någon nytta. Domstolen bör därför nästan aldrig underlåta att initiera sådana.

Även om det står mer eller mindre klart att föräldrarna, eller en av dem, inte kommer att infinna sig till samtalen, så bör domstolen initiera till samarbetsamtal.

Låt socialnämndens tjänstemän med sin kunskap och kompetens, även med ovan nämnda föräldrar, göra försök att anordna samarbetsamtal.

Utredarnas förslag om samarbetsamtal gör att kommunerna åläggs att hålla en verksamhet med dessa samtal. Här är det viktigt att veta att

många småkommuner i Norrland (speciellt inlandskommunerna) ekonomiskt själva inte klarar av att bedriva en sådan verksamhet. Exempelvis kan småkommuner gå tillsammans och driva en verksamhet med samarbetsamtal.

Gotlands kommun

Gotland tillhör de kommuner som sedan flera år erbjuder föräldrar samarbetsamtal. Dessa är nu och kommer enligt förslaget även i framtiden att baseras på frivillighet. En psykologisk betydelse ligger dock i förslaget då domstolen i vårdnads- och umgängesmålet får ta initiativ till samarbetsamtal. Någon form av sanktion från domstolen för att få föräldrarna att delta i samtalen införs inte.

För att understryka vikten av enighet mellan föräldrarna och deras gemensamma ansvar för barnet borde samtalen göras obligatoriska. Man kan även tänka sig en utvecklad obligatorisk form av samtal för alla som ämnar separera och som har barn under sexton år. Dessa samtal skulle kunna läggas hos familjerätten, familjerådgivningen eller någon annan instans med erfarenhet och kunskap både om parrelationer och om barns behov. För gifta föräldrar skulle det ske under betänketiden och för ogifta föräldrar skulle man kunna ha samtalen i samband med att underhållsbidrag fastställs av familjerätten. Samtalen skulle betona barnets behov av både sina föräldrar och barnets upplevelser vid en separation.

TCO

Om kommunerna ska kunna ge alla föräldrar vid upphörande av samlevnaden, möjlighet att delta i samarbetsamtal, krävs en rejäl utbyggnad av denna verksamhet. TCO erfar att i de flesta kommuner har man i dag inte möjlighet med informationssatsningar om denna verksamhet utan man klarar inte mer fall än de som remitteras via domstol eller advokat eller som på annat sätt själva fått reda på möjligheten. Om *samarbetsamtalen ska fungera* krävs utbildad, erfaren personal och handledning. Förslaget innebär alltså ökade kostnader för kommunerna och det sker i en tid då även andra områden inom socialtjänsten kräver stora resurstillskott (t.ex. utbyggnaden av barnomsorgen, det ändrade huvudmannskapet för äldreomsorgen). Därför måste förslag om utökade resurser till den föreslagna verksamheten läggas.

SACO/SR

Det övergripande syftet med samarbetsamtal är och skall vara att ta tillvara barnens rätt och intressen i vårdnadsfrågor. Promemorian uppehåller sig dock huvudsakligen vid skäl som relaterar till att undanröja behov av en juridisk process. Generellt sett är det naturligtvis bättre för barnet med fruktbara samarbetsamtal än med en uppsplitande process i domstol. Även om det är vanligt att överenskommelse om gemensam

vårdnad träffas under förberedelsen vid domstol är det ett misstag att tro att detta innebär att parterna därmed har klarat av separationen och alla de konflikter som är förbundna med denna. Det är enligt vår erfarenhet relativt vanligt att de juridiska ombuden förmår parterna till överenskommelser de inte helt är klara för.

Det egentliga målet för samarbetsamtal bör vara att hjälpa föräldrar att se situationen som ett - för de två föräldrarna - gemensamt problem och mindre som en strid om vårdnad eller umgänge. Samarbetsavtal får inte användas för att dölja konflikter mellan tvistande parter utan måste syfta till att hjälpa dessa att se sina roller som föräldrar i första hand för att kunna samarbeta för barnets bästa. Det får inte vara så att målsättningen begränsas till att uppnå gemensam vårdnad.

SACO/SR delar departementets uppfattning att samarbetsamtal bör ges stark sekretess eller "familjerådgivningssekretess" som det benämns i promemorian. Det innebär att samma person eller arbetsgrupp inte bör genomföra både samarbetsamtal och utredning om vårdnad eller umgänge. Detta bör vara en allmän regel oavsett var i förvaltningen verksamheten bedrivs. Föräldrarna bör kunna vara säkra på att de kan tala fritt utan hämmande hänsyn till en eventuell framtida utredning i vårdnadsfrågan.

Det är dock en brist i promemorian att kompetensen hos dem som skall leda samarbetsamtalen överhuvudtaget inte vidrörs. Utredaren inventerar visserligen de komplicerade uppgifter som samtalsledaren har, men synes omedveten om hur svårt det är att lösa dem. För att samarbetsamtalen skall vara meningsfulla och ge resultat krävs, att den befattningshavare som leder samtalen har kvalificerad utbildning såväl i arbetsmetodik, konfliktbearbetning och kriteori som i barn- och utvecklingspsykologi.

SACO/SR stödjer förslaget i Carl Göran Svedins promemoria att barnpsykologiska konsultationssamtal och samarbetsamtal bör erbjudas samtliga föräldrar i samband med ansökan om äktenskapsskillnad och anser även att viss kraft bör läggas ned på att motivera föräldrarna till att delta i dessa samtal. För att detta skall kunna förverkligas bör som utredningen föreslår, kommunerna åläggas att bygga upp en verksamhet med barnpsykologer för samarbetsamtal och barnpsykologiska konsultationssamtal. Domstolarna bör ges möjlighet att initiera sådana samtal i enlighet med förslaget.

SACO/SR hälsar vidare med tillfredsställelse förslaget att samtliga kommuner skall åläggas att hålla verksamhet med samarbetsamtal och att detta således skall göras till norm för alla föräldrar i vårdnadstvister. Det är ett rättvisekrav att denna möjlighet ges till alla som behöver den oavsett i vilken kommun man är bosatt. De erfarenheter som under åren har samlats om samarbetsamtal som metod för att lösa vårdnadstvister visar entydigt att barns behov och barns rätt bäst tillgodoses genom samförståndslösningar uppnådda på detta sätt.

Promemorian klargör inte vad kravet på kommunerna att hålla denna verksamhet konkret innebär. Detta gäller särskilt vilka konsekvenser detta

får för redan existerande verksamheter inom landstingskommunala familjerådgivningsbyråer. Skall dessa upphöra med sin verksamhet med samarbetssamtal. Vidare är det oklart hur kommunerna skall "hålla verksamhet". Är kravet tillgodosett om det finns sådan verksamhet inom kommunen? Kan kommunen kontraktera landstingskommunala eller privatpraktiserande professionella samarbetssamtalare?

SACO/SR vill här framhålla att skyldigheten att hålla verksamhet med samarbetssamtal skall vara en primärkommunal skyldighet och i regel bedrivs inom ramen för kommunens verksamhet. Detta hindrar inte att det sker i samarbete med annan huvudman som har personal med kompetens härför anställd.

Ett krav på stark sekretess för samarbetssamtal ställer stora krav på många kommuner att göra personalförstärkningar så att detta är möjligt att genomföra.

Socialtjänsten har enligt socialtjänstlagen skyldighet att arbeta även förebyggande. Barns behov tillgodoses naturligtvis bäst om en slitsam vårdnadstvist inte uppkommer. Ett sätt att förebygga vårdnadstvister är att erbjuda familjerådgivning i tillräcklig omfattning i alla kommuner. SACO/SR anser bl.a. av detta skäl att det är en felaktig bedömning att tro att reformen inte kommer att ställa ökade ekonomiska krav på kommunerna.

Sveriges domareförbund

Förbundet tillstyrker förslaget, som även innebär att samarbetssamtalen bör komma till stånd innan domstolen beslutar om vårdnadsutredning. Däremot sägs inget om hur ett beslut om samarbetssamtal skall inverka på ett interimistiskt beslut. Enligt förbundets mening borde ett beslut om samarbetssamtal regelmässigt leda till att den gemensamma vårdnaden får bestå under dessa samtal och alltså inte lösas upp genom ett interimistiskt beslut. Däremot kan det bli nödvändigt att interimistiskt besluta om vem barnet skall bo hos.

Sveriges advokatsamfund

Samfundet har inte någon erinran mot förslaget om samarbetssamtal i alla kommuner.

Samfundet vill understryka vikten av att det är olika personer som ansvarar för samarbetssamtal och vårdnadsutredning samt att samarbetssamtalen omfattas av familjerådgivningssekretess.

Samfundet avstyrker förslaget om att domstolarna ska kunna förordna om samarbetssamtal utan föräldrarnas samtycke.

Det är i och för sig angeläget att samarbetssamtal kommer till stånd, jämför SOU 1987:7 s. 160-162. Samarbetssamtal bör emellertid vara frivilliga. I de flesta fall där samarbetssamtal kan vara till gagn har de dessutom redan förekommit när vårdnadsärendet anhängiggörs i domstol.

Påtvungade samarbetsamtal har ringa förutsättningar att lyckas. Den föreslagna bestämmelsen i 6:18 skulle därför troligen endast innebära att ett beslut i vårdnadsfrågan försenades. Detta är till nackdel för barnet.

Föreningen Jurister vid Sveriges Allmänna advokatbyråer

Vikten av att söka uppnå samförståndlösningar kan inte nog understrykas. Föreningen hälsar därför med tillfredsställelse förslaget att kommunerna ålägges att hålla en verksamhet med samarbetsamtal. Sådana samtal bör inledas i ett så tidigt skede som möjligt. Situationen kan emellertid ibland vara sådan att samarbetsamtal inte kunnat komma till stånd före talans väckande. Skälen härtill kan vara t.ex. motsättningar mellan parterna eller behov av att snabbt erhålla ett rättens interimistiska beslut till följd varav tid inte funnits för förprocessuella samtal. Föreningen delar uppfattningen att domstolarna bör ges en möjlighet att väcka frågan om samarbetsamtal - oavsett om dessa förekommit utomprocessuellt eller ej. Emellertid bör denna domstolarnas möjlighet inte resultera i beslut om samarbetsamtal om föräldrarna eller någon av dem helt motsätter sig detta. Det är i detta sammanhang synnerligen angeläget att understryka att det icke någon gång får förekomma att av part påkallade interimistiska beslut fördröjes på den grund att domstolen önskar att samarbetsamtal sker. Det är inte sällan av utomordentlig vikt att interimistiska beslut kan meddelas omgående såvitt avser såväl kvarsittande som vårdnads- och umgängesrättsfrågor.

Om en förälder visar ovilja att delta i samarbetsamtal kan detta som anförts i promemorian givetvis vara en beaktansvärd omständighet bland andra som bör vägas in vid bedömande av föräldrarnas lämplighet som vårdnadshavare.

Beträffande frågan om vilken sekretess som skall gälla för samarbetsamtal bör tveklöst familjerådgivningssekretessen vara att föredraga. Samarbetsamtalen skall av kommunerna anföras av andra handläggare än de som skall handha utredningar rörande vårdnad och umgänge. För att samarbetsamtalen skall få åsyftad effekt skall alltså dessa hållas helt fristående från all annan utredningsverksamhet och inte på något sätt ingå i en eventuell blivande utredning av vårdnad och umgänge.

Rädda Barnens riksförbund

Rädda Barnen välkomnar förslaget om att samarbetsamtal ska erbjudas föräldrar i alla kommuner samt förslaget om att domstolarna i mål om vårdnad och umgänge ska ges möjlighet att ta initiativ till att samarbetsamtal kommer till stånd.

UFR

Till följd av nuvarande och föreslagna lagändringar förlorar merparten av skilsmässobarnen kontakten med den icke-vårdnadshavande föräldern.

Promemorian bör ställa mycket större krav på kompensation hos dem som leder dessa samtal, då en betydande del av dagens familjesplitt-ringsproblematik är att hänföra till svag kompetens och bristande lämplighet hos personer som i sin tjänst arbetar med familjeärenden och mål.

UFR tillstyrker delvis promemorians förslag om samarbetsamtal.

Däremot är vi av den uppfattningen att samarbetsamtalen kommer att minska då de är frivilliga. Den part som vet att han eller hon är den mest lämpade, därför den andra är förhindrad exempelvis genom arbete, och arbetstider, att ta det faktiska vårdnadsansvaret kommer att utebli då denna inför domstol alltid kan ange en trovärdig och ej bevisbar anledning. Den verkliga anledningen att man ensam vill ha vårdnaden för att omintetgöra den andra föräldern anger man givetvis inte.

UFR delar promemoirans förslag på sid 18 om det utökas med: Rätten skall vid mycket märkbart vite förordna om samarbetsamtal om det råder oenighet i vårdnad och umgänge.

Centerns kvinnoförbund

Förslaget om att alla skall erbjudas samarbetsamtal i sina kommuner för att finna bra vård och umgängesformer tillstyrker vi. Dessutom vill vi understryka promemorians förslag att ålägga kommunerna att hålla denna verksamhet. Det bör vara obligatoriskt att kalla till ett samtal så snart någon separerar och begär att vård och umgänge ska prövas rättsligen. Om bara en av parterna infinner sig ska detta inte vara något hinder. All information om föräldrarnas förhållande till barnen är av vikt. Dessutom vill vi framhålla betydelsen av att parterna kan välja samtalsledare. Det kan t.ex. finnas avtal mellan kommunen och landstinget att utbyta tjänster i detta avseende. Vi anser att det är betydelsefullt att socialnämnden får besluta i umgängesärenden. Om kommunerna åläggs denna skyldighet måste socialnämnden ges förutsättningar resursmässigt, både ekonomiskt och personellt. Vad gäller samarbetsamtal ska samma regler gälla oavsett föräldrarnas civilstånd. Överilade beslut kan förhindras med samarbetsamtal. Separationen kan bli mer genomtänkt.

Med hänvisning till ovanstående faller förslaget att domstolarna ges möjlighet att initiera samarbetsamtal. Givetvis kan domstol föranstalta om fortsatta samtal men uppgiften att initiera samtal åvilar i stället socialnämnden som obligatorium.

Folkpartiets kvinnoförbund

Det bör åligga varje kommun att tillse att möjligheter till samarbetsamtal med där för väl utbildad personal. Samarbetsamtal skall inte kunna utgöra underlag för en vårdnadsutredning. Leder inte samarbetsamtalen till en lösning av vårdnadsfrågan, skall vårdnadsutredare utses, som inte har tidigare anknytning till föräldrarna eller barnet. Vårdnadsutredning

skall också förordas om det under samarbetssamtalen framkommer misstanke om misshandelsbrott eller sedlighetsbrott begåtts mot någon under 18 år.

Domstol skall kunna förorda om samarbetssamtal även om båda föräldrarna inte har samtyckt till detta. Beslutet skall fattas innan domstolen beslutat om vårdnadsutredning. Vårgrar en förälder att delta i samarbetssamtal skall skälen för detta undersökas.

Moderata kvinnoförbundet

Kommunerna åläggs att hålla en verksamhet med samarbetssamtal och domstolen kan uppdraga åt socialnämnden att anordna sådana samtal. Majoriteten av landets kommuner erbjuder numera samarbetssamtal för att lättare lösa vårdnads- och umgängestvister. Erfarenheter hittills av verksamheten är god och helt i linje med vad MKF anser. Samarbetsamtal har visat sig vara en framgångsrik metod och bör därför finnas tillgänglig i alla kommuner. Dock bör det påpekas att kommunernas skyldighet att tillhandahålla samtalsledare bör tolkas så att kommunen kan anlita personal både inom och utom egna organisationen. Kyrkan, föreningar och enskilda erbjuder i många fall en mycket hög kvalitet på samarbetssamtal.

MKF håller inte med utredningen i synen på sekretessfrågan. Erfarenheten visar att samarbetssamtal under socialtjänstsekretess inte uppfattas som en nackdel för några inblandade parter. Tvärtom fungerar det alldeles utmärkt när samtalsledaren både leder samarbetssamtalen och gör utredningen. Ofta är det så att parterna efterfrågar samma person och för MKF skall föräldrarnas val och önskemål vara avgörande.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund

SSKF tillstyrker förslaget innebärande kommunernas skyldighet att ha en verksamhet med samarbetssamtal och att domstolen skall kunna uppdraga till kommunerna att anordna samarbetssamtal i mål om vårdnad eller umgänge. Även sedan en rättslig process är avslutad skall kommunerna stödja föräldrarna med att erbjuda denna service.

Husmodersförbundet Hem och Samhälle

Utredningen talar för värdet av samarbetssamtal. En strävan måste alltid vara att undvika onödiga vårdnadsprocesser, vilka kan vara till skada för barnet och förstärka konflikt mellan föräldrarna. Det har visat sig att föräldrar ofta kan enas i vårdfrågan efter genomförda samarbetssamtal. Förbundet stöder förslaget att kommunerna ska sörja för att föräldrarna erbjuds möjlighet till samarbetssamtal. Den rättsliga processen bör ordnas så enkel och skonsam som möjligt.

Förbundet vill dock peka på:
att föräldrar, som inte vill vända sig till kommunen vid en tvist, ska ha en

valfrihet och alternativ till kommunens samtalsledare, t.ex. till en präst att alternativa samtalsledare ska innefattas i departementets slutliga beslutsförslag att gälla även innan ärendet nått domstol då, enligt förslag, domstolen kan uppdra till social nämnd eller annat organ att anordna samarbetsamtal.

FoR

I förarbetena bör infogas vikten av att samtalsledarna är två, helst av olika kön. I promemorian skrivs ibland "samtalsledaren" (t.ex. s. 41) och ibland "samtalsledarna" (t.ex. s. 39). Redan i FoR:s yttrande 800331 över SOU 79:63 skrev vi (s. A 5:3):

"Co-terapeuterna, obs av skilda kön, skall vara en levande modell för föräldrarna. De skall komplettera varandra och samtidigt vara jämnspelta, samtränade och inte konkurrerande. De skall vara lika kunniga, lika starka, men ha olika sätt att uttrycka sin skicklighet, kunskap och styrka. (Se t.ex. Bente och Gunnar Öberg: Skilsmässa, sorg och förluster, s. 155-156.)"

I förarbetena måste också klart framgå att samtalsledarna inte i ett senare skede får bli vårdnadsutredare, vilket tyvärr ofta är fallet i dag. Samtalsledarna skall - förhoppningsvis - av föräldrarna uppfattas som konfliktsbehandlare. Vårdnadsutredarna bör däremot endast ses som insamlare av ett beslutsunderlag för domstolen. Dessa två roller går inte att förena i ett och samma ärende.

FoR tillstyrker reservationslöst att domstol ges möjlighet att initiera samarbetsamtal.

Elsa Nyberg

Vi välkomnar förslaget att domstolen får hänvisa föräldrar i tvist om vårdnad och umgänge till samarbetsamtal. Vi vill att detta skall bli regel och att det skall ske i alla ärenden där en tvist är under uppsegling, helst före första förberedande förhandling. Några av oss har god erfarenhet av samarbete med advokater som hänvisar föräldrar till familjerättssektionen redan innan stämningsansökan inges. Om ett sådant samarbete kan inledas görs de största vinsterna, eftersom vi tyvärr ibland sett hur ombud gått in och skärpt konflikten i det vällovliga syftet att vinna målet för sin huvudman - ofta på bekostnad av barnets rätt att få sina behov tillgodosedda.

Vi vill särskilt betona den speciella kompetens i dessa ärenden som utvecklats i de kommuner som valt att inrätta familjerättssektioner. Vi tror inte att det någon annanstans finns sådan samlad kunskap om sociala, psykologiska och juridiska sammanhang i kombination med kunskaper om barns behov och förmåga att balansera det pedagogiska och psykologiska innehållet i behandlingsarbetet. Vi vet att samarbetsamtal kan bli framgångsrika med initialt lågmotiverade eller till och med helt omotiverade föräldrar, därför är en regel om samarbetsamtal viktig i samtliga

tvister. Vi befarar nämligen att det i domstolen är svårt att göra bedömning av vilka ärenden som kan komma i fråga.

Vi ser med tillfredsställelse att det blir obligatoriskt för kommunerna att erbjuda föräldrar möjlighet till samarbetsamtal (socialtjänstlagen § 12 a). Vi vill också hänvisa till Socialstyrelsens utredning (jmf Socialstyrelsen redovisar 1989:11 "Lönar sig samarbetsamtal") att verksamheten utöver mänskliga vinster också ger vinst i ett samhällsekonomiskt perspektiv. Samtidigt ser vi att en ökad efterfrågan på samarbetsamtal, jämfört med nuläget, kommer att kräva ökade resurser på kommunal nivå. I många av våra kommuner finns i dag långa väntetider vilket omöjliggör den tydliga inriktning mot förebyggande arbete som justitiedepartementet föreslår och även vi anser önskvärd.

Bodens kommun

Enligt utredningen kommer den obligatoriska skyldigheten att erbjuda samarbetsamtal inte att innebära några organisatoriska konsekvenser för kommunerna. Utredningen anser också att det för att ge familjerådgivningssekretess är tillräckligt med byte av handläggare vid övergång från samarbetsamtal till utredning. Vi anser att man inte kan se så förenklat på sekretessfrågorna. Det går inte att erbjuda familjerådgivningssekretess inom nuvarande familjerätt/socialförvaltning, eftersom bl.a. vittnesplikten är olika för familjerådgivare/socialsekreterare.

Ingrid Adamsson

Förslaget att kommunerna åläggs att hålla en verksamhet med samarbetsamtal är positivt. Förslagsställarna gör en bedömning att eftersom 80 % av landets kommuner redan erbjuder samarbetsamtal så kommer en lagstiftad skyldighet inte att påverka kommunens resursanvändning. Denna slutsats är felaktig. I dag då kommunen ej har en skyldighet, är just samarbetsamtal en arbetsuppgift som kan bortprioriteras vid för hög arbetsbelastning. Således när alla har rätt till och då domstolen kan besluta om samarbetsamtal blir en resursökning troligen nödvändig på de allra flesta håll.

Förslagsställarna för en diskussion om uppläggningsen av samarbetsamtalen, vilken sekretess som skall gälla etc. Vikten av att samtalsledarna inte skall göra en eventuell vårdnadsutredning bör inte överbetonas. Efter 20-årig erfarenhet vågar jag påstå att en handläggare som arbetar professionellt är så tydlig och klagörande beträffande vad som gäller redan när samtalen inleds, att ett eventuellt byte av samtalsledare inte blir avgörande för om samtalen blir framgångsrika eller ej.

I promemorian framkommer att det är relativt vanligt att överenskommelser träffas under förberedelsen vid domstolen, då föräldrarna ställs inför den nya situationen som en domstolsförhandling innebär. - Så sker säkert men kvalitén i dessa överenskommelser är inte utredda. Vi har

erfarenheter av att alltför många känner sig osäkra och rädda i denna för dem helt ovana miljö, varför ombuden blir huvudaktörer. Parterna får en känsla av att deras talan förs över huvudet på dem och att de måste gå med, på överenskommelser för att inte ge intryck av att vara motsträvig/icke-samarbetsvillig. Många överenskommelser blir därför bara pappersöverenskommelser som inte fungerar utan ärendet hamnar, efter kortare eller längre tid, hos familjerätt, BUP eller i länsrätten.

Över huvud andas hela förslaget en syn att alla människor vid en separation har bearbetat denna, att de är klara med sin kris, med allt vad den innebär av bl.a. sorg, besvikelse, hämnd, så att de är beredda och kapabla till samarbete. Verkligheten är ju precis tvärtom. I de flesta fall är separationen så obearbetad att lagstiftarnas mening med gemensam vårdnad inte är för handen och hjälpen att klara ut krisen behövs för många under längre tid.

Domstolen skall avgöra om en samförstånds lösning via samarbetsamtal går att uppnå. Att samarbetsamtal tidigare misslyckats skall kunna vara ett skäl för domstolen att ej besluta härom. - Ett tidigare misslyckande kan resultera i något positivt vid ett andra försök. Dels har det hänt något hos parterna och dels kan det vara andra samtalsledare.

I lagförslaget poängteras att ovilja från en förälder att delta i samarbetsamtal, liksom att en negativ inställning till gemensam vårdnad, kan tala emot föräldrarnas lämplighet att den som inte motsätter sig bör bli vårdnadshavare.

Detta kommer att bli ett tungt vapen i händerna på ombuden.

I en intervju i lokalpressen har både en advokat och en domare uttalat allvarliga farhågor att smutskastningen och krigföringen kommer att bli allvarligare med den nya lagen, då det än starkare skall bevisas varför man inte vill ha gemensam vårdnad.

Att villighet till gemensam vårdnad och samarbetsamtal relateras till lämplighet som förälder kan också bidra till oäkta överenskommelser.

Att en person motsätter sig samarbetsamtal, gemensam vårdnad beror ofta på allvarliga skeenden, vilket tydligen skall bagatelliseras i framtiden.

Qvinnojouren, Östersund

Kommunerna bör åläggas att erbjuda alternativ till samarbetsamtal till de kvinnor som, av rädsla för mannen, inte kan delta i sådana samtal.

Utredarnas syn på en persons vilja att delta i samarbetsamtal är onyanserad. Det är inte acceptabelt att det kan läggas en kvinna till last att hon inte önskar medverka i samarbetsamtal. Orsaken till oviljan kan vara att hon utsatts för fysisk eller psykisk misshandel av mannen. Risken är uppenbar att de verkliga förhållandena aldrig uppenbaras. Det ligger i misshandelsförhållandets natur att detta inte avslöjas, då kvinnan ofta skyddar sin förtryckare så långt det är möjligt. Utredarnas synsätt, sid 47, är mot denna bakgrund katastrofal för en misshandlad kvinna i en

Jonsson/Viklund

Det är bra att kommunerna ska sörja för att föräldrarna erbjuds samarbetsamtal. Viktigt med sekretesskrav.

Strömberg/Wetter

6 kap. 18 §: Redan i SOU 1979:63 anfördes, att det faktum att man inte önskade delta i samarbetsamtal skulle inverka på bedömningen av lämpligheten som vårdnadshavare.

Om en förälder vägrar delta i s.k. samarbetsamtal kan detta ha många orsaker t.ex. mycket långvariga konflikter i äktenskapet, tidigare familjerådgivning, ett icke acceptabelt beteende från andra makens sida. Det är inte rimligt att tro att en förälder i ett sådant läge som sammanhänger med skilsmässa eller separation skall kunna helt bortse från vad som förevarit tidigare och medge samarbetsamtal. Med den skrivning som föreslås i specialmotiveringen kommer den förälder som är i underläge att oavsett omständigheterna i övrigt känna sig tvingad att delta i s.k. samarbetsamtal, som då blir helt fiktiva.

Man kan inte helt bortse från vad som anförts i promemorian, sid 48 sista stycket.

Det faktum att en förälder är inriktad på gemensam vårdnad innebär inte alltid att denne har en allmänt inriktad strävan mot goda förhållanden till den andra parten. Det kan också vara så att den gemensamma vårdnaden kan vara ett utgångsläge för trakasserier mot vårdnadshavaren och barnet. Det fordras stor noggrannhet och omsorg i domstolen för att inte gemensam vårdnad skall beslutas slentrianmässigt och för att förenkla domstolsprocessen.

3 Gemensam vårdnad

Göta hovrätt

Hovrätten tillstyrker att domstolarna ges möjlighet att besluta om gemensam vårdnad trots att en eller båda föräldrarna helst vill ha ensam vårdnad. De föreslagna formuleringarna i FB 6:5, 6:6 och 6:10 synes dock hovrätten mindre lämpliga. När det i en lag eller förordning anges att någon yrkar, bestrider eller motsätter sig något avses bestämda ställningstaganden. Att förstärka sådana termer med uttryck som "under inga förhållanden" eller "inte helt" såsom föreslås här synes ej vara förenligt med normalt svenskt lagspråk. Eftersom det dessutom förefaller att vara så att de fall man i promemorian vill beskriva närmast är de där en

förälder - för den händelse hans eller hennes yrkande om ensam vårdnad inte bifalls - inte motsätter sig gemensam vårdnad, förordnar hovrätten att detta uttryckligen anges i lagtexten.

Hovrätten kan inte ställa sig bakom uttalanden av det slag som förekommer på s. 51 och i specialmotiveringen s. 89 (jfr även s. 63). Där sägs att en förälders motstånd mot gemensam vårdnad kan tyda på att intresset och ambitionen hos den föräldern att söka upprätthålla en nära och god kontakt mellan barnet och den andre föräldern är mindre samt att det därför i många fall torde få antas att det är bäst för barnet om den andre föräldern får bli vårdnadshavare. Uttalandet framstår som alltför onyanserat. Anledningen till att en förälder helt motsätter sig gemensam vårdnad torde ofta vara att han eller hon anser att barnet far illa hos den andre föräldern eller är säker på att föräldrarna inte i sådan grad skulle kunna enas om barnets skötsel att gemensam vårdnad är möjlig. Uttalandet i promemorian kan leda till att föräldrar av rädsla för att annars helt mista vårdnaden går med på gemensam vårdnad trots att konflikten mellan föräldrarna är så allvarlig att gemensam vårdnad i praktiken är ett klart olämpligt alternativ.

Hovrätten tillstyrker förslaget om gemensam vårdnad för föräldrar som inte varit gifta med varandra.

Kammarrätten i Jönköping

Gällande regler är utformade på ett sådant sätt att domstolen inte kan döma till gemensam vårdnad när ett yrkande om ensam vårdnad föreligger. Så är fallet även om parterna i andra hand skulle yrka gemensam vårdnad. Genom den föreslagna ändringen öppnas möjlighet för domstolen att döma till gemensam vårdnad även i fall där föräldrarna i vart fall alternativt kan tänka sig gemensam vårdnad. Kammarrätten tillstyrker att sådan möjlighet införs. Den föreslagna lagtexten har dock fått en olämplig formulering, som kan medföra många tillämpningsproblem. När motsätter sig en förälder helt och när motsätter sig en förälder delvis? Hur skall man bestämma styrkan av en förälders motvilja mot gemensam vårdnad? Numera torde lagstiftarens utgångspunkt vara att gemensam vårdnad skall vara huvudregel. Vad domstol därför måste utreda, när en förälder yrkar ensam vårdnad, är om föräldrarna över huvud taget kan tänka sig gemensam vårdnad, och om det är bäst för barnet. En lämpligare formulering av 6 kap. 6 § FB vore därför "Vill en förälder att båda föräldrarna skall gemensamt utöva vårdnaden och anser den andre föräldern inte att gemensam vårdnad är utesluten, skall rätten förordna i enlighet med denna begäran, om det är bäst för barnet". I 6 kap. 10 § första stycket sista meningen FB bör motsvarande ändringar av lagtexten göras, och även 6 kap. 5 § bör justeras i motsvarande mån. Med hänsyn till vårdnadsmålets indispositiva karaktär bör även lokutionen "om det är bäst för barnet" tilläggas till 6 kap. 10 § första stycket sista meningen FB.

Möjligheten för domstolen att inte upplösa den gemensamma vårdsnaden om ingen av föräldrarna helt motsätter sig detta tillstyrks där omständigheterna är sådana att gemensam vårdnad är till fördel för barnet. Ändringen i lagtexten bör dock begränsas till att orden "skall" i nuvarande lagtext (6 kap. 5 §) byts ut mot ordet "kan". Härigenom uppnås på ett enklare sätt den åsyftade ändringen. Av samma skäl föreslår tingsrätten att ändringen i 6 kap. 6 § utformas på följande sätt: "Vill en av föräldrarna ha gemensam vårdnad kan rätten förordna i enlighet med denna begäran om detta är bäst för barnet."

I 6 kap. 6 § a föreslås att rätten skall fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna vid bedömningen av vad som är bäst för barnet. Detta behov förtjänar att understrykas, och ett införande i lagtext kan ha psykologisk betydelse. Tingsrätten motsätter sig därför inte att detta tas in i lagtexten men anser att det finns andra minst lika viktiga omständigheter som rätten skall beakta vid bedömningen. Tingsrätten vill dessutom framhålla att det inte endast är barnets behov av kontakt med föräldrarna som skall beaktas, utan också barnets rätt därtill. Av dessa skäl föreslår tingsrätten att paragrafen får följande lydelse: "Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall också barnets behov av och rätt till en god kontakt med båda föräldrarna beaktas."

Även i 10 § finner tingsrätten anledning att föreslå en ändring. Tingsrätten föreslår att sista meningen får lyda: Rätten får flytta över vårdsnaden till föräldrarna gemensamt eller en av dem beroende på vad som är bäst för barnet.

Tingsrätten tillstyrker att föräldrarna i samband med faderskapsbekräftelsen kan få gemensam vårdnad genom en anmälan till socialnämnden.

Riksskatteverket

Folkbokföringsområdet berörs av den föreslagna ändringen i 6 kap 4 § föräldrabalken, som innebär utökade möjligheter för föräldrar att få gemensam vårdnad om sitt barn genom registrering hos pastorsämbetet. Om förslaget, såsom avses, träder i kraft den 1 oktober 1990 kommer den nya ordningen för pastorsämbetena att tillämpas under en mycket kort tid. Den 1 juli 1991 överförs ju folkbokföringsverksamheten från pastorsämbetena till de lokala skattemyndigheterna. Från och med den 1 juli 1991 kommer därmed även registrering av gemensam vårdnad efter anmälan att ske hos de lokala skattemyndigheterna. Den utökade möjlighet till registrering som föreslås bedöms emellertid inte medföra någon större belastning på folkbokföringsmyndigheterna. Det bör inte möta några hinder att genomföra den föreslagna ordningen redan den 1 oktober 1990. RSV tillstyrker följaktligen promemorians förslag.

Socialstyrelsen är av uppfattningen att gemensam vårdnad oftast är bäst för barn. Båda föräldrarna har kvar sitt ansvar. Då en förälder begär ensam vårdnad är det, som också påpekas i promemorian, inte självklart att det också är bäst för barnet att den gemensamma vårdnaden upplöses.

Enligt promemorians förslag skall domstolen ta upp en diskussion med föräldrarna om hur de ser på vårdnadsfrågan och pröva deras argument för olika alternativ. Om en sådan diskussion blir lyhörd och nyanserad kan det bli något av "klargörande samtal".

En positiv effekt av att skälen till att en förälder önskar ensam vårdnad diskuteras i domstolen är att det blir en markering från samhället att samarbete mellan föräldrar - gemensamt ansvar - mestadels är det för barnet bästa.

De uppenbara fall då gemensam vårdnad varken är önskvärd eller möjligt torde lätt vaskas fram - ensam vårdnad blir då det bästa för barnet. - Men den grupp föräldrar som låter egna negativa känslor till motparten styra en för barnet så allvarlig fråga som vårdnad kan förhoppningsvis fås att stanna upp och tänka en extra gång.

Socialstyrelsen biträder promemorians förslag i frågan.

Förslaget om ett förenklat förfarande för att få gemensam vårdnad genom en anmälan till socialnämnden i samband med faderskapets fastställande tillstyrks. I de flesta fall görs faderskapsutredningen och föräldrarnas undertecknande i ett sammanhang på socialnämnden. I en hel del fall kommer detta förfarande att ske redan innan barnet är fött. Socialnämndens godkännande sker däremot ibland efter föräldrarnas besök på socialförvaltningen och görs aldrig förrän efter barnets födelse. Lagtexten i den föreslagna 6 kap. 4 § bör därför få en delvis annan utformning, så att det blir klart att en sådan anmälan till socialnämnden kan göras i samband med att mannen och modern undertecknar faderskapsbekräftelsen i stället för som nu föreslås i samband med att nämnden godkänner bekräftelsen.

Eftersom socialnämnden ibland godkänner bekräftelsen vid ett senare tillfälle än föräldrarna undertecknar handlingen är det lämpligast att faderskapsbekräftelsen och anmälan om gemensam vårdnad upprättas på två skilda formulär. Skulle i något fall föräldrarna vilja återkalla sin anmälan om gemensam vårdnad innan socialnämnden godkänt faderskapet och aviserat pastorsämbetet, uppstår annars problem för socialnämnden hur de skall förfara med handlingen.

Domstolsverket

DV motsätter sig inte att domstolarna ges möjlighet att besluta om gemensam vårdnad trots att en eller båda föräldrarna helst vill ha ensam vårdnad.

Det kan dock ifrågasättas om det praktiska värdet av regeln är så stort.

Twisten mellan föräldrarna gäller regelmässigt den faktiska vårdsnaden. Utgångspunkten för gemensam vårdnad måste alltså vara att föräldrarna i princip kan enas i alla frågor som rör barnet. Kan föräldrarna inte komma överens om vem som skall ha den faktiska vårdsnaden torde gemensam vårdnad vara utesluten även i framtiden. För att bestämmelsen skall kunna tillämpas krävs att domstolen kan utvärdera dels att båda föräldrarna i vart fall i andra hand kan tänka sig gemensam vårdnad, dels att föräldrarna är ense om den faktiska vårdsnaden. Vidare måste det vara sannolikt att föräldrarna kan komma överens i umgängesfrågorna. Det måste höras till undantagen att föräldrarna fortsätter att tvista om den juridiska vårdsnaden trots att de är överens i alla praktiska frågor. För undantagsfallen torde den föreslagna regeln ha ett visst värde.

Enligt DVs uppfattning ligger emellertid det främsta värdet i den ytterligare markeringen av gemensam vårdnad som huvudregel även sedan föräldrarna beslutat sig för att gå skilda vägar. På så sätt kan föräldrarna förväntas att åtminstone överväga om inte fortsatt gemensam vårdnad är ett tänkbart alternativ.

DV vill dock varna för att ett ökat antal vårdnadstvister i ett senare skede kan bli följden om domstolarna tillämpar den föreslagna bestämmelsen alltför frikostigt.

För att domstolen skall kunna förordna om gemensam vårdnad krävs således en uppriktig vilja från båda föräldrarna att försöka enas i alla frågor. Det är därför olämpligt med uttalanden av det slag som förekommer på s. 51 och i specialmotiveringen s. 89 i promemorian (jfr även s. 90). Där sägs att en förälders motstånd mot gemensam vårdnad kan tyda på att intresset och ambitionen hos den föräldern att söka upprätthålla en nära och god kontakt mellan barnet och den andre föräldern är mindre samt att det därför i många fall torde få antas att det är bäst för barnet om den andre föräldern får bli vårdnadshavare. Även om uttalandet modifieras något i nästa mening anser DV dels att slutsatsen i sig är felaktig, dels att uttalandet är olämpligt. Slutsatsen är felaktig eftersom det förhållandet att en förälder inte anser sig kunna samarbeta med den andre när det gäller vårdsnaden inte behöver innebära att han kommer att motsätta sig umgänge mellan den andre föräldern och barnen. Uttalandet är olämpligt eftersom det kan leda till att föräldrar av rädsla för att ställa sig i dåliga dager och kanske helt mista vårdsnaden, går med på gemensam vårdnad trots att konflikten mellan föräldrarna är så djupgående att gemensam vårdnad i realiteten är ett omöjligt alternativ.

DV tillstyrker förslaget om gemensam vårdnad för föräldrar som inte varit gifta med varandra.

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Uppsala universitet

På skäl som anges i betänkandet och som finner stöd av den särskilda promemorian av överläkaren Carl Göran Svedin tillstyrker fakultetsstyrelsen att reglerna i föräldrabalken ändras för att ge något ökat utrymme för användningen av gemensam vårdnad. Den föreslagna lagtexten är emellertid inte tillräckligt genomarbetad för att i nuvarande skick läggas

till grund för lagstiftning.

I förslaget till 6 kap. 5, 6 och 10 §§ i betänkandet talas om att en förälder "under inga förhållanden" vill ha gemensam vårdnad eller att han eller hon "helt" motsätter sig gemensam vårdnad. Dessa uttrycksätt är för oklara. I motiven anges (s. 50) en mera preciserad innebörd av de angivna uttrycken, nämligen att en förälder i första hand vill ha vårdnaden ensam men att han eller hon alternativt föredrar gemensam vårdnad framför att den andre föräldern får vårdnaden ensam.

Lagtexten och motiven innebär att gemensam vårdnad skall komma ifråga endast om båda föräldrarna är beredda att acceptera gemensam vårdnad som alternativ till att den andre föräldern får vårdnaden ensam. Emellertid borde det i sak vara möjligt att gå något längre till förmån för gemensam vårdnad än som skett i betänkandet. Fakultetsstyrelsen menar att barnets bästa kan tänkas motivera gemensam vårdnad även om enbart en av föräldrarna förklarar sig kunna acceptera ett sådant arrangemang. Ett inte opraktiskt exempel kan vara att modern, hos vilket barnet bott och skall bo, vill ha vårdnaden ensam, samtidigt som fadern önskar gemensam vårdnad utan att ha intresse av att för sin del begära att få vårdnaden ensam. Det kan tänkas att det är i barnets intresse i ett sådant fall att gemensam vårdnad kommer till stånd mot moderns önskemål. Ett sådant svar kan emellertid inte ges generellt utan blir beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. Även om modern i detta exempel aldrig vill medge inför rätten, att hon kan tänka sig gemensam vårdnad, kanske hon skulle lojalt rätta sig efter ett förordnande därom. Det kan då vara i barnets intresse att gemensam vårdnad kommer till stånd. Omständigheterna kan emellertid också tänkas innebära att föräldrarna har så djupgående samarbetsproblem, att gemensam vårdnad inte kan förväntas fungera på ett tillfredsställande sätt mot ena förälderns önskan. Gemensam vårdnad bör då inte komma ifråga.

Frågan om lämpligheten av gemensam vårdnad, när blott en förälder öppet deklarerar sitt intresse därför, får sålunda avgöras med ledning av även den andre förälderns inställning och de slutsatser som rätten kan dra i fråga om hur gemensam vårdnad kan väntas komma att fungera. Beslutet bör kunna underlättas genom ett ökat utnyttjande av samarbetsamtal. Om emellertid blott en av föräldrarna önskar gemensam vårdnad, bör man emellertid knappast rekommendera denna vårdnadsform mot den andra förälderns önskan om inte omständigheterna i ett mål ger särskilt stöd för tanken att gemensam vårdnad ändå skall kunna fungera väl. Som framhållits i departementspromemorian finns det ju nämligen i svensk rätt inte någon möjlighet att lösa konflikter, om vårdnadshavarna är oeniga.

Ställer man sig positiv till tanken på ett ökat utrymme för gemensam vårdnad, faller det vidare i ögonen att det för närvarande inte heller är möjligt för en förälder att ensam väcka talan om införande av gemensam vårdnad, om vårdnaden tidigare tillerkänts en av föräldrarna ensam. En sådan möjlighet bör tillskapas.

Fakultetsstyrelsen framlägger nedan ett förslag till lagtext till 6 kap. 3-6 och 8-10 §§ föräldrabalken. Vid utarbetandet av förslaget har beaktats de synpunkter som hittills angetts. Vidare har emellertid eftersträvat ytterligare lagtekniska förenklingar. I nuvarande utformning liksom enligt promemorian handlar både 5 och 6 §§ om att en förälder vill ha vårdnaden ensam, men paragraferna skiljer sig åt genom att vårdnaden varit gemensam enligt 5 § men tillkommit den andre föräldern ensam enligt 6 §. I det nedan framlagda förslaget har dessa två fall, som bör avgöras efter likartade principer, kunnat slås ihop till en ny 5 §.

Den nyss angivna uppläggningsen har också gjort det naturligt att flytta regeln om rättens möjlighet i mål om äktenskapsskillnad att utan yrkande upplösa gemensam vårdnad från 5 § till 3 §, som i sitt andra stycke redan upptar en föreskrift om förfarandet vid äktenskapsskillnad.

Sammanläggningen av 5 och 6 §§ till ett lagrum har vidare gjort det möjligt att ge den i departementspromemorian föreslagna 6 a §:n paragrafnummer 6. Fakultetsstyrelsen tillstyrker införandet av en sådan regel, som betonar att barnets behov av kontakt med båda föräldrarna skall ges särskild betydelse vid valet av vårdnadshavare; härigenom antas s.k. umgängessabotage av vårdnadshavaren kunna bli motarbetat. Enligt sin lydelse anger den föreslagna regeln att barnets behov av nära och god kontakt med båda föräldrarna skall ges särskild betydelse vid bedömningen av vad som är bäst för barnet. Avfattningen kan i och för sig peka på att gemensam vårdnad är att föredra framför att en förälder har vårdnaden ensam. Som nyss angetts är emellertid syftet med regeln enbart att ge ledning för vem av föräldrarna som ensam skall tillerkännas vårdnaden. Att detta måste vara den föreslagna regelns syfte framgår i stort sett också av lagens systematiska uppbyggnad, eftersom gemensam vårdnad för närvarande förutsätter full enighet därom mellan föräldrarna. Emellertid kan lagens systematiska utformning i åtminstone ett fall föranleda tvekan hos den som enbart läser lagtexten. Eftersom rätten vid äktenskapsskillnad har en möjlighet att utan yrkande häva en tidigare gemensam vårdnad om denna är uppenbarligen oförenlig med barnets bästa, kan en läsare av lagen i och för sig ställa sig frågan om inte den nu föreslagna regeln om betydelsen av barnets kontakt med båda föräldrarna samtidigt skall vara tillämplig och påverka bedömningen. Lagtekniskt är emellertid detta alltså inte avsett.

Lagtexten skulle emellertid bli klarare om det i den föreslagna, nya regeln om barnets behov av kontakt med båda föräldrarna uttryckligen anges att den enbart gäller det fall att vårdnaden skall tilläggas en av föräldrarna. Samtidigt skulle i lagrummet kunna föras in ytterligare en regel, som i görlig mån utstakar gränserna för beslut om gemensam vårdnad, när enbart en förälder begär sådan vårdnad men den andre föräldern säger sig vara emot en sådan lösning. I det nedan upplagna förslaget har 6 § utformats i enlighet med vad som nu sagts.

Vad särskilt angår möjligheten av gemensam vårdnad vill fakultetsstyrelsen slutligen peka på att den föreslagna regleringen, som innebär

någon utveckling och en precisering av departementsförslaget, framgår av förslaget till FB 6:3 st. 3, 6:4 st. 1 p. 2, 6:5 p. 2 och 6:10 p. 2, de senare tre lagrummen jämförda med 6:6.

Förslag till lagtext:

3 §

Barnet står -:-: förordnade förmyndare.

Om det döms till äktenskapsskillnad -:-: alltjämt är gemensam.

I mål om äktenskapsskillnad kan rätten utan yrkande förordna att en av föräldrarna skall ha vårdnaden ensam, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

4 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall rätten på talan av en av dem eller båda förordna att vårdnaden skall vara gemensam, om inte detta är uppenbart oförenligt med barnets bästa. Vill endast en av föräldrarna att vårdnaden skall utövas gemensamt, skall rätten bifalla talan härom, om gemensam vårdnad är bäst för barnet.

Även utan förordnande av rätten kan föräldrarna få gemensam vårdnad genom registrering -:-: (forts enligt betänkandet) -:-: barnet är svensk medborgare.

5 §

Väcker en av föräldrarna talan om att få vårdnaden över barnet när detta står under vårdnad av den andre föräldern eller av båda föräldrarna gemensamt, skall rätten besluta om vårdnaden med hänsyn till vad som är bäst för barnet. En dom eller ett beslut som innebär att vårdnaden skall vara gemensam får dock meddelas endast om åtminstone en av föräldrarna föredrar sådan vårdnad framför att den andre föräldern får vårdnaden ensam.

6 §

Om en av föräldrarna begär eller föredrar gemensam vårdnad men den andre föräldern motsätter sig att vårdnaden anförtros föräldrarna gemensamt, får rätten besluta om gemensam vårdnad enligt 4 § 1 st., 5 § 1 st. eller 10 § endast om det med hänsyn till omständigheterna finns särskilda skäl att anta att sådan vårdnad skall vara bäst för barnet.

Även om vårdnaden skall tilläggas en av föräldrarna ensam skall rätten vid bedömningen av vad som är bäst för barnet fästa avseende särskilt vid barnets behov av nära och god kontakt med båda föräldrarna.

10 §

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade förmyndare och vill någon av barnets föräldrar :-:- bäst för barnet. Om någon av föräldrarna föredrar gemensam vårdnad framför att den andre föräldern får vårdnaden ensam, skall rätten, om detta är bäst för barnet, förordna att barnet skall stå under föräldrarnas gemensamma vårdnad.

JO

Genom en gemensam vårdnad ges båda föräldrarna ett rättsligt ansvar för barnet. Genom att föräldrarna på så sätt efter en separation på lika villkor får ta del i vårdnaden om barnet skapas bättre förutsättningar för samförstånds lösningar. Det är större ansvarstagande för båda föräldrarna, som en gemensam vårdnad innebär, ger också bättre grund för fortsatta nära och goda kontakter med barnet.

Den gemensamma vårdnaden ställer emellertid långtgående krav på föräldrarna. Föräldrarna måste kunna enas i sina omsorger om barnet. Praktiska frågor som t.ex. var barnet skall vistas och hur dess skolgång skall anordnas nödvändiggör en insikt hos föräldrarna om att de, med bortseende från de motsättningar som annars kan föreligga mellan dem, måste samverka i omsorgerna om barnet. Är stridigheterna mellan föräldrarna så djupgående att de inte kan överbryggas kan den gemensamma vårdnaden vara till skada för barnet i stället för ett stöd och en trygghet för det. Som exempel på en nackdel med gemensam vårdnad vill jag peka på risken för att föräldrarna löser konflikten emellan genom att dela på den faktiska vårdnaden millimeterrättvist; barnet får t.ex. bo en vecka hos den ena, nästa vecka hos den andre etc. Det ligger i sakens natur att ett sådant arrangemang inte är ägnat att ge barnet stabilitet och trygghet i tillvaron.

Mot den bakgrunden kan gemensam vårdnad i den utformning den har i dag inte göras ovillkorlig. Det skulle, på sätt framhålls i promemorian, innebära att föräldrarna tvingades in i en vårdnadsform som de inte kan bemästra.

På gränsen till en sådan ovillkorlighet ligger förslaget i promemorian att domstolen skall kunna bestämma att vårdnaden skall vara gemensam även i sådana fall då en eller båda föräldrarna yrkat ensam vårdnad, men ingen av föräldrarna "helt motsätter" sig gemensam vårdnad.

Jag biträder inte förslaget i den delen. Som jag redan framhållit måste den gemensamma vårdnaden bygga på båda föräldrarnas vilja till samverkan. Lämnas på sätt föreslås nu i promemorian utrymme för gemensam vårdnad på annan grund än föräldrarnas uttalade och bestämda vilja till samverkan uppkommer en betydande risk för att det samförstånd i omsorgerna om barnet, som utgör förutsättningen för att barnets behov skall kunna tillgodoses, inte kan nås.

Vad jag har sagt nu innebär att de förslag till ändringar i föräldrabalken som anges i 6 kap. 5 - 6 och 10 §§ inte bör genomföras.

Det föreslås att anmälan om gemensam vårdnad skall kunna göras till socialnämnden i samband med faderskapsbekräftelsen, eller till pastorsämbetet under förutsättning att förordnande om vårdnad inte har meddelats tidigare och att föräldrar och barn är svefiska medborgare. I dag inges ansökan till pastorsämbetet.

Gemensam vårdnad och faderskapsbekräftelse är två olika juridiska begrepp och handläggningen bör därför ej förenklas så långt att de sammanföres på samma blankett. I samband med faderskapsbekräftelsen är det viktigt att föräldrarna får en saklig information om vilka juridiska och praktiska konsekvenser gemensam vårdnad får för dem. De bör kunna få en enkel broschyr och anmälningsblankett i samband med faderskapsbekräftelsen för att sedan hemma ta ställning till anmälan, som sedan lämnas till pastorsämbetet.

I Malmö är ca 75 % av de ogifta föräldrarna samboende vid barnets födelse, men närmare hälften separerar inom en treårsperiod. Förhastade beslut om gemensam vårdnad kommer att medföra ett ökat antal tvister om upplösande av den gemensamma vårdnaden. Dessa tvister är påfrestande för alla parter.

Vidare föreslås att domstolen skall kunna bestämma att vårdnaden skall vara gemensam även om någon av föräldrarna helst vill ha ensam vårdnad. Förslaget markerar att det bedöms bäst för barnet att båda föräldrarna har samma juridiska ansvar. Så länge föräldrarna klarar att samarbeta med varandra på ett konstruktivt sätt fungerar förslagets intentioner. Emellertid visar erfarenheten sedan flera år att många föräldrar har svårt att klara samarbetet kring barnet då de har konflikt på vuxenplanet. Vårdnad- och umgängesfrågorna blir då mycket centrala för parterna och advokater engageras på respektive sida.

Det finns många exempel på destruktiva handlingar från parternas sida då de ej klarar att samarbeta kring barnet. Att försöka tvinga fram samarbete genom domstolsutslag om gemensam vårdnad kan ge så negativa konsekvenser för barnet att det positiva syftet med lagen går förlorat. Socialnämnden vill utifrån sin erfarenhet förordna stor försiktighet med att använda möjligheten att döma till gemensam vårdnad mot den ena förälderns vilja.

Gotlands kommun

Förslagets utgångspunkt är att gemensam vårdnad är mest förenlig med barnets intressen. Domstolen skall kunna döma till gemensam vårdnad om inte en av föräldrarna helt motsätter sig detta. Enligt förslaget får det anses att en förälder med motstånd mot gemensam vårdnad har ett mindre intresse och ambition att söka upprätthålla en nära och god kontakt mellan barnet och den andra föräldern. En sådan inställning hos föräldern får, enligt förslaget, sedan tas till intäkt för att det bästa för

barnet är att den andra föräldern, som inte motsätter sig gemensam vårdnad, får bli vårdnadshavare. Författningstexterna i dessa stycken är något oklara eftersom avfattningen kan förstås så att ett totalt motsättande från en förälders sida skall vara helt bestämmande för rättsens bedömning. Att rätten vid detta ställningstagande från förälder skall förordna i enlighet med vad som är bäst för barnet och därvid enligt motiven lägga en sådan inställning hos föräldern denne till last borde klarare framgå av författningstexten.

LO

I promemorian föreslås vissa ändringar i reglerna om vårdnad och umgänge. Förslagen syftar främst till att förstärka båda föräldrarnas ansvar för sitt barn även när föräldrarna inte lever ihop samt att motverka umgängessabotage.

LO anser det angeläget att reglerna utformas så att ett gemensamt föräldraansvar markeras. LO tillstyrker förslaget att gemensam vårdnad skall kunna komma ifråga så snart inte någon av föräldrarna helt motsätter sig den vårdnadsformen.

LO tillstyrker också förslaget att ogifta föräldrar ska kunna få gemensam vårdnad på enklare sätt än idag, nämligen genom en amälan i samband med att faderskapet bekräftas. Enligt LOs uppfattning bör man dock överväga att gå ett steg längre och göra gemensam vårdnad till huvudregel även för ogifta föräldrar, oberoende av om de bor ihop eller ej.

Enskild vårdnad skulle då i stället kräva att någon av föräldrarna eller båda aktivt begär detta. Lagstiftningens utformning har i dessa sammanhang utan tvekan en normbildande funktion och en huvudregel om gemensamt föräldraansvar även när föräldrarna inte är gifta med varandra skulle därvid ha betydelse.

Förslaget i promemorian är dock ett steg i den riktningen. Det är viktigt att informationen om tillämpningen utformas så att det blir naturligt att utgå från att båda föräldrarna har del i ansvaret för barnen.

SACO/SR

Som ovan nämnts instämmer SACO/SR i grundtanken att det är viktigt för barns utveckling med nära och god kontakt med båda sina föräldrar. Vi delar emellertid inte utredarnas uppfattning, att den som motsätter sig gemensam vårdnad i regel är den minst lämpade vårdnadshavaren. I dessa ärenden måste en ytterst noggrann utredning göras om orsakerna bakom förälderns inställning i vårdnadsfrågan. Motivet för föräldern kan vara att försöka skydda barnet från misshandel, sexuellt övergrepp eller vanvård p.g.a psykisk instabilitet hos den andre föräldern och är då snarare ett uttryck för ansvarstagande än för bristande samarbetsvilja.

Trots att det allmänt sett oftast är till fördel för alla parter med

samförstånds lösningar finns det vissa typer av fall där detta är mycket svårt eller omöjligt att överhuvudtaget genomföra. Detta gäller t.ex. separationer som orsakas helt eller delvis av svår hustrumisshandel eller sexuella övergrepp mot barn. Promemorian har inte behandlat dessa speciella fall och de konsekvenser de har för den normala ordningen vårdnadsprocesser. Vilka konsekvenser för vårdnadsfrågan får umgängessabotage som motiveras av rädsla för incest eller misshandel, vilken dock inte kan bevisas?

Sveriges domareförbund

Förbundet tillstyrker förslaget att en domstol skall kunna förordna om gemensam vårdnad trots att en av föräldrarna inte har den lösningen som sitt förstahandsalternativ. Innebörden av förslaget kan också uttryckas så att domstolen får förordna om gemensam vårdnad även mot parts bestridande.

Den lagtekniska lösning som föreslås för att uppnå detta är följande.

6 kap. 5 § föräldrabalken föreslås få den lydelsen att den gemensamma vårdnaden skall lösas upp om en av föräldrarna vill att vårdnaden "under inga förhållanden" längre skall vara gemensam. Då skall en av föräldrarna utses till vårdnadshavare efter vad som är bäst för barnet.

6 kap. 6 § föräldrabalken föreslås få en andra mening, som innebär att, om en förälder vill ha gemensam vårdnad och den andre inte motsätter sig detta "helt", rätten skall förordna om gemensam vårdnad om detta är bäst för barnet.

Förbundet anser att den föreslagna lagtekniska lösningen är mindre lämplig av flera skäl. Till en början framstår det som olämpligt att i en författningstext knyta rättsverkningar till sådana oprecisa uttryck som "under inga förhållanden" och "motsätter sig inte.....helt". Åtminstone en författningstext bör utgå från att en part antingen motsätter sig eller inte motsätter sig en viss lösning av vårdnadsfrågan.

Vidare blir det med promemorians förslag något oklart hur ett vårdnadsyrkande skall formuleras. Den förälder som enbart önskar ensamvårdnad skall enligt förslaget yrka detta och samtidigt ange att han/hon under inga förhållanden kan tänka sig en gemensam vårdnad.

Om däremot föräldern inte helt utesluter en gemensam vårdnad tycks promemorian utgå från att föräldern i första hand skall yrka ensamvårdnad, i andra hand gemensam vårdnad. Att ha både ett yrkande om ensamvårdnad och ett om gemensam vårdnad, låt vara som ett andrahandsyrkande, framstår dock som inkonsekvent och motsägelsefullt. Ett yrkande om ensamvårdnad förutsätter ju enligt förslaget att man under inga förhållanden kan tänka sig en gemensam vårdnad, något som är svårt att hävda om man har ett andrahandsyrkande om gemensam vårdnad.

Förslaget måste även leda till att makar/föräldrar som vill skiljas och som är överens i samtliga frågor - bl.a. att den ene av dem skall bli

ensam vårdnadshavare - i sin gemensamma ansökan till rätten måste säga att de "under inga förhållanden" kan tänka sig en gemensam vårdnad. Detta kan framstå som motbjudande eftersom de kanske har funnit att den gemensamma vårdnaden har varit ett mycket näraliggande alternativ för dem, men som de av praktiska skäl har valt bort för stunden.

En mera rättlinjig lösning vore att även i fortsättningen utgå ifrån - åtminstone lagtekniskt - att ett yrkande om ensamvårdnad är ett uttryck för en bestämd vilja att bli ensam vårdnadshavare för barnet. Däremot kan rätten ges en möjlighet att mot en parts bestridande förordna om gemensam vårdnad, om detta kan antas vara bäst för barnet. Lagtekniskt kan detta lösas förslagsvis så att efter första meningen i 4 kap. 5 § föräldrabalken införs en mening av följande innehåll: "Rätten får även låta den gemensamma vårdnaden bestå, om detta är bäst för barnet." I 6 § kan motsvarande ändring göras genom att andra meningen får följande lydelse: "Rätten får även förordna om gemensam vårdnad om detta är bäst för barnet." När det gäller bestämmelsen i 6 kap. 10 § föräldrabalken, dvs. när det är fråga om att flytta vårdnaden från en särskilt förordnad förmyndare till en av föräldrarna eller till båda, skulle det räcka med att låta kravet på enighet för gemensam vårdnad utgå i den nuvarande lydelsen.

Konsekvensen av de nu föreslagna ändringarna blir dock begränsade. Redan i dag försöker domstolarna i tvistiga vårdnadsfall - inom ramen för sin utredningsskyldighet - att utröna om parterna kan tänka sig en gemensam vårdnad med hänsyn till barnets bästa. I praktiken torde detta leda till att den gemensamma vårdnaden löses upp nästan enbart i de fall där föräldrarna helt motsätter sig denna lösning.

En annan fråga som inte har berörts aktualiseras när föräldrarna i första hand yrkar vårdnaden om och underhållsbidrag för barnet, i andra hand förklarar att de inte direkt motsätter sig en gemensam vårdnad. I det läget skall rätten enligt förslaget besluta om gemensam vårdnad. Men måste inte rätten då också ta ställning till hos vem barnet varaktigt skall bo med hänsyn till underhållsbidraget? Denna fråga måste enligt förbundets mening ges en uttrycklig lösning. En möjlighet, som ligger i linje med vad som föreslås beträffande interimistiskt beslut, är att rätten uttryckligen förklarar hos vem barnet skall bo.

Sveriges advokatsamfund

Samfundet avstyrker förslaget om gemensam vårdnad trots att en eller båda föräldrarna helst vill ha ensam vårdnad.

Gemensam vårdnad bör ha sin grund i en frivillig överenskommelse mellan föräldrarna. Enligt förslaget skulle föräldrarna kunna känna sig tvingade att medverka till gemensam vårdnad.

I promemorian sägs (s 51 n och 52 ö) att "i många fall torde det därför få antas att det är bäst för barnet om den förälder som inte motsätter sig gemensam vårdnad får bli vårdnadshavare". Detta synsätt skulle få till

följd att de flesta föräldrar hävdade att de inte hade något emot gemensam vårdnad i och för sig. Domstolen skulle därför i dessa fall komma att döma till gemensam vårdnad vilket vore olämpligt. Gemensam vårdnad förutsätter till sin natur att föräldrarna kan samarbeta om barnet. Om inte detta är möjligt bör man inte ha gemensam vårdnad. Gemensam vårdnad utan grund i gott samarbete mellan föräldrarna medför i praktiken att den förälder som har barnet boende hos sig kan utesluta den andre från allt föräldraansvar och umgänge med barnet. En förälder som har gemensam vårdnad kan ej få beslut om umgänge av domstol och kan följaktligen inte heller erhålla verkställighet. Barnet kan på detta sätt helt fräntas möjlighet till umgänge med den andre föräldern.

Samfundet avstyrker förslaget om gemensam vårdnad för föräldrar som inte varit gifta med varandra.

Om föräldrar kan få gemensam vårdnad efter anmälan till socialnämnd i samband med faderskapsbekräftelse finns risk för att gemensam vårdnad blir ett krav för bekräftelse av faderskapet.

BRIS

BRIS välkomnar förslaget till att domstolen skall kunna döma till gemensam vårdnad även i sådana fall där en förälder eller båda har yrkat gemensam vårdnad, om gemensam vårdnad är bäst för barnet och så länge ingen av föräldrarna helt motsätter sig gemensam vårdnad.

Vi menar att tiden är mogen till en sådan förstärkning av det gemensamma föräldraansvaret. BRIS har vid tidigare tillfällen framfört tankar kring obligatorisk gemensam vårdnad (t.ex. med sådan ordning som finns i Finland). Vi tror dock att Sverige ännu har ett par år kvar av normförändringar innan en obligatorisk vårdnad kan bli aktuell.

Föreningen jurister vid de Allmänna advokathyråerna

Föreningen delar utredningens uppfattning att gemensam vårdnad inte skall göras obligatorisk. Beträffande utredningens övervägande avseende andra utvägar har föreningen följande synpunkter.

I det fall att båda föräldrarna som ett alternativ till ensam vårdnad kan tänka sig gemensam vårdnad bör domstol kunna avstå från att upplösa den gemensamma vårdnaden. Om yrkande från part om ensam vårdnad emellertid inte återkallas i anledning av de initiativ från domstolen eller andra parten som under handläggningens gång väckts om gemensam vårdnad bör rätten inte kunna förordna om gemensam vårdnad. I denna typ av mål bör emellertid lämpligen inledningsvis - om parterna samtycker härtil - målet vila under någon tid för att parterna skall kunna beredas tillfälle till att pröva om gemensam vårdnad kan fungera i enlighet med domstolens och måhända någondera partens intentioner. Skulle emellertid sålunda slutligen endera eller båda parterna vidhålla yrkandet om ensamvårdnad bör det inte förekomma att domstolen avstår från

förordnande härom. Eljest föreligger överhängande risk för att dels den gemensamma vårdsnaden inte fungerar dels att part snart nog återkommer till domstolen med ny talan om att ensam förordnas som vårdsnadshavare. Om så finnes lämpligt bör givetvis under målets handläggning i tingsrätten samarbetsamtal initieras för att övertyga parterna om det lämpliga i gemensam vårdsnad.

Föreningens uppfattning är att under hand har i samhället institutet gemensam vårdsnad allt mer kommit att godtagas. Acceptansen i detta avseende bidrager till att nedbringa antalet tvistiga vårdsnadsärenden. De fall där tvist förekommer är å andra sidan ofta komplicerade och konfliktfyllda samt påkallar ofta omedelbara interimistiska beslut.

I promemorian uttalas att en förälders motstånd mot gemensam vårdsnad kan tyda på att intresset och ambitionen hos den föräldern att söka upprätthålla goda kontakter mellan barnet och den andre föräldern är mindre. Givetvis kan ibland så vara fallet. Det är emellertid inte sällan så att konfliktsituationen vid separationen omöjliggör för längre eller kortare tid ett etablerande av gemensam vårdsnad utan att för den skulle den förälder som motsätter sig den gemensamma vårdsnaden skulle anses till någon del brista i sitt föräldraskap. Det är viktigt att understryka att parterna skall inte behöva känna sig påtvingade ett gemensamt vårdsnads-
skap. Den som på goda skäl motsätter sig gemensam vårdsnad bör inte på denna grund anses mindre lämpad som vårdsnadshavare.

I promemorian föreslås att ogifta föräldrar genom anmälan till socialnämnden i samband med faderskapets fastställande skall kunna erhålla gemensam vårdsnad. Förslaget har givetvis vissa praktiska fördelar men föreningen vill understryka de negativa konsekvenser som ett sådant anvisat förfarande ibland kan medföra. Det kan nämligen antagas att mannen ibland som villkor för att underteckna ett faderskapserkännande ställer att vårdsnaden om barnet blir gemensam. Detta kan förorsaka en onödig konflikt vid faderskapets fastställande. Det är inte heller alltid självklart att vårdsnaden för ogifta föräldrar skall vara gemensam.

Som hittills bör fordras viss föräldrarnas aktivitet för att erhålla gemensam vårdsnad. Redan nu till bud stående sätt att åstadkomma gemensam vårdsnad bör vara tillräckliga.

På anförda skäl avstyrker sålunda föreningen förslaget att gemensam vårdsnad skall kunna skapas genom anmälan till socialnämnden.

Rädda Barnens riksförbund

Organisationen ser mycket positivt på förslaget om att ogifta föräldrar ska kunna få gemensam vårdsnad genom en anmälan till socialnämnden i samband med att faderskapet fastställs.

Rädda Barnen instämmer i att domstolen även i framtiden skall avgöra vårdsnadsfrågan när gemensam vårdsnad inte är aktuell. Att en uttrycklig bestämmelse införs om att domstolen därvid skall fästa avseende särskilt vid barnets behov av båda sina föräldrar ser vi som utomordentligt

UFR

Promemorians förslag om att den trilskande föräldern kan mista vårdnadsrätten strider mot konventionen om de mänskliga rättigheterna, artikel 9. Likaså om den ena föräldern själv utan saklig eller dokumenterad grund vill ha ensam vårdnad fräntas den andra föräldern sin självklara rätt att deltaga och påverka barnets sociala uppväxt och framtid. Den förälder som inte vill samarbeta kring barnet skall mista den faktiska vårdnaden, inte den juridiska.

UFR anser att det är av största vikt att barnet får rätt att yttra sig om och ta ställning till sina egna förhållanden samt att detta kodifieras i familjelagstiftningen. Denna barnens rätt skall klart komma till uttryck vid föräldrarnas obligatoriska samarbets- och planeringssamtal, inte via den ena föräldern i domstolen.

All smutskastning föräldrarna emellan har enbart till syfte att starta utredningar och förhålla dessa för att hålla barnet avskild från den ena förälder under tiden utredningen pågår.

Föräldrarnas leverne bör vara en fråga som skall klaras av i samarbetsamtal med de sociala myndigheter innan en domstolsförhandling.

Detta innebär att lagstiftningen måste ändras, så båda föräldrarna erhåller det juridiska ansvaret om barnet från födslen, likaså efter en skilsmässa för att tillförsäkra barnet en vardaglig kontakt med båda föräldrarna.

De föreslagna lagändringarna är till stora delar bra. Men för att säkerställa barnet rätten till båda föräldrarna i praktiken är dessa otillräckliga. Då den gemensamma vårdnaden inte är obligatorisk kan denna utan saklig grund upphävas av vårdnadshavaren i strid mot barnets umgänges-föräldrarnas och vilja.

UFR anser att gemensam vårdnad skall vara obligatorisk i och med faderskaperkännandet. Om en förälder vill avsäga sig vårdnaden skall detta antecknas i faderskaperkännandet eller ansöka om detta vid domstol.

UFR delar inte promemorians förslag i 6 §.

I paragraf 6a delar vid utredningens uppfattning att det är av största vikt att barnet tillförsäkras en god kontakt med båda föräldrarna.

Paragraf 6 har en central betydelse för att barnet inte i praktiken avskiljs från den ena föräldern. Därför skall latexten ändras så att den gemensamma vårdnaden, inte utan dokumenterad saklig grund skall upphöra för den förälder som vill ta fortsatt juridisk ansvar, på grund av den andre motsätter sig.

UFR delar inte promemorians förslag om att vårdnaden inte skall vara gemensam om den ena föräldern helt motsätter sig detta utan dokumenterad saklig grund som klart bevis för att det är till skada för barnet.

Vår utgångspunkt är barnens bästa. Vi anser därför att gemensam vårdnad bör gälla från barnets födsel, oavsett föräldrarnas civilstånd. Därefter får vårdnadsfrågan prövas vid behov. Helt i linje med memororian är vi tveksamma till att förorda gemensam vårdnad i de fall där det är emot en av föräldrarnas vilja.

Vi vill också påängta vikten av att man så långt möjligt bör gardera sig mot de problem som kan uppstå när t.ex. mannen är av en annan nationalitet och kommer från ett land där kvinnans ställning inom ett äktenskap är en annan. Vi vill även rikta uppmärksamheten på de fall där kvinnor söker skydd hos kvinnojourerna och har barn med mannen de flytt från. Det får inte gå så långt att polisen kan göra husrannsakan på jourerna, då skulle hela deras verksamhet vara förfelad.

Folkpartiets kvinnoförbund

Gemensam vårdnad får aldrig göras obligatorisk. Denna fråga är så viktig att den noggrant måste bedömas i varje enskilt fall.

Slutsatsen att den förälder, som inte motsätter sig gemensam vårdnad, är en lämpligare vårdnadshavare är alltför genrell och i många fall fullständigt felaktigt, vilket kan få förödande konsekvenser för utgången av vårdnadstvist.

Kvinnoförbundet stöder förslaget att arbeta in valet av vårdnadsform för ogifta sammanboende föräldrar i de handlingar som används i samband med faderskapserkännande.

Moderata kvinnoförbundet

Förslaget innebär att gemensam vårdnad kan komma ifråga även om föräldrarna inte är ense om det. Ogifta föräldrar skall kunna göra anmälan hos socialnämnden i samband med att faderskapet faställes. MKF vill förorda stor försiktighet i dessa båda frågor. Gemensam vårdnad och faderskapsbekräftelse är två olika juridiska begrepp och bör inte sammanföras. Föräldrarna bör få en saklig information om de juridiska och praktiska konsekvenserna i samband med faderskapsbekräftelsen och sedan återkomma när de tagit ställning till en eventuell gemensam vårdnad. Förhastade beslut kan medföra ett ökat antal uppslitande tvister om upplösande av den gemensamma vårdnaden. (Som underlag har jag tagit Malmö där ca 75 % av de ogifta föräldrarna är sammanboende vid barnets födelse men inom en treårsperiod har närmare hälften separerat). Förslaget om att domstolen skall kunna bestämma om gemensam vårdnad även om någon av föräldrarna helst vill ha ensam vårdnad är avsett för barnets bästa. Förslaget markerar att båda föräldrarna skall ha samma juridiska ansvar.

Detta är ett bra förslag så länge föräldrarna kan samarbeta med varandra. Men - hamnar föräldrarna i en konflikt visar tyvärr erfarenhet

att vårdnads- och umgängesfrågorna då får en alltför framträdande roll. Föräldrarna får svårt att skilja på sina olika roller och det positiva syftet med lagen går förlorat. Att försöka tvinga fram samarbete genom domstolsutslag om gemensam vårdnad kan tvärtom få negativa konsekvenser för barnet.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund

Utredningen föreslår att möjligheterna till gemensam vårdnad skall utökas i förhållande till vad den nuvarande lagstiftningen ger utrymme till. Ogifta föräldrar skall kunna få gemensam vårdnad om sitt barn, utöver på det sätt som finns nu, genom en anmälan till socialnämnden i samband med att faderskapet fastställs. SSKF tillstyrker förslaget.

SSKF motsätter sig inte direkt förslaget att ge domstolen möjlighet att döma till gemensam vårdnad trots att en eller båda föräldrarna helst vill ha ensam vårdnad. En förutsättning skall enligt förslaget vara att "ingen av föräldrarna helt motsätter sig gemensam vårdnad". Dock finns anledning att lyfta fram vissa svårigheter som kräver en lösning.

Förslaget ger stort utrymme för felaktiga tolkningar från domstolens sida. Föräldrar kan i efterhand hävda att de egentligen motsatte sig den gemensamma vårdnaden men att rätten inte förstod detta. Vidare kommer sannolikt många föräldrar att i domstolen försöka villkora den gemensamma vårdnaden. De går med på gemensam vårdnad under förutsättning att vissa praktiska och ekonomiska villkor är uppfyllda.

Risken för att föräldrar mot sin egen vilja tvingas till gemensam vårdnad är stor, eftersom utredningen slår fast att "i många fall torde det därför få antas att det är bäst för barnet om den förälder som inte motsätter sig gemensam vårdnad får bli vårdnadshavare".

Lagstiftning om gemensam vårdnad får inte utformas så, att den förälder som motsätter sig en sådan, nästan automatiskt anses vara mindre lämplig som vårdnadshavare. Många kvinnor begär idag vårdnaden om barnet eller barnen därför att den tidigare gemensamma vårdnaden gett utrymme för ständiga trakasserier. De har tvingats ta emot oändliga telefonsamtal, oanmälda besök osv där den gemensamma vårdnaden använts som täckmantel för ren förföljelse.

Våld och misshandel är ingen ovanlig skilsmäsoanledning. Det vore orimligt, om en starkt styrande lagstiftning i sådana fall skulle tvinga kvinnor till gemensam vårdnad. SSKF vill påminna om de svårigheter kvinnor har att bevisa misshandel och om alla de kvinnor som befinner sig på ständig flykt undan förföljande f d äkta män.

Svenska kvinnors vänsterförbund

Gemensam vårdnad borde göra det lättare att dela ansvaret för barnet. I dag råder oklarhet om ansvarsfördelning, om rättigheter och skyldigheter när en förälder är ensam vårdnadshavare och när föräldrarna har

Husmodersförbundet Hem och Samhälle

Sammanbrottet av ett äktenskap liksom vid en annan varaktig förbindelse medför alltid en svår situation för inblandade parter, inte minst för barnen. Det gemensamma hemmet med dess trygghet upplöses. För ett barns utveckling är det viktigt att barnet har nära och goda relationer och samhörighet med båda sina föräldrar.

Utredningar visar att gemensam vårdnad kan bidra till att främja goda förhållanden mellan barnet och föräldrarna. Föräldrarnas gemensamma, juridiska ansvar ger större trygghet för barnet. Gemensam vårdnad skall alltid syfta till barnets bästa. Förslaget att ogifta föräldrar skall kunna få gemensam vårdnad om sitt barn, likaväl som de som varit gifta, är bra. Vårdfrågan måste naturligtvis bestämmas från fall till fall, men strävan skall alltid vara det som är bäst för barnet.

FoR

FoR tillstyrker förslaget om gemensam vårdnad trots att en eller båda föräldrarna helst vill ha ensam vårdnad endast under förutsättning att i specialmotiveringen till 5 § införs ett tillägg (här understruket) i andra stycket.

"Under förutsättning att ingen av föräldrarna helt motsätter sig gemensam vårdnad kan domstolen", om det är första gången vårdnaden prövas i domstol, "underlåta att bifalla en begäran om ensam vårdnad,

Motsvarande tillägg bör också införas i specialmotiveringen till 6 § 6 kap. FB.

FoR:s motivering är följande. Både i den allmänna och specialmotiveringen framhålls med skärpa och med rätta att "En förälders motstånd mot gemensam vårdnad kan däremot tyda på att intresset och ambitionen hos den föräldern att söka upprätthålla en nära och god kontakt mellan barnet och den andre föräldern är mindre". Samtidigt framhålls att en dylik förälder kan vara mindre lämplig som vårdnadshavare.

Enligt FoR gäller detta i normalfallet, dvs. i vårdnadsmål där andra skäl inte direkt talar mot en av föräldrarna, endast innan de prövat gemensam vårdnad.

Men sedan föräldrarna prövat gemensam vårdnad och en eller båda funnit att det inte fungerar bra, får definitivt inte en begäran från en av dem om ensam vårdnad uppfattas som om denne enbart på denna grund skulle vara mindre lämpad som vårdnadshavare.

Skrivningen i promemorian kan dessvärre olyckligtvis uppfattas på detta sätt.

FoR tillstyrker reservationslöst förslaget om gemensam vårdnad för

Mansrollsgruppen

En i förslagen konsekvent redovisad tanke är att gemensam vårdnad ska kunna förordnas i de fall någon av föräldrarna inte helt motsätter sig detta. Dock saknas en i motiveringarna lämnad beskrivning om hur detta totala avståndstagande skall formuleras. För den av föräldrarna som inte har dylika invändningar är det av vikt att motpartens talan är underbyggd. Vilka kriterier ställs således för att avståndstagandet ska vara helt? Räcker ett ogrundat påstående från ena föräldern? Kan varje omotiverat avståndstagande föranleda ett förordnande om enskild vårdnad? På dessa frågeställningar lämnas inget svar eller grund för bedömningen.

Idégruppen, som i övrigt ställer sig bakom de föreslagna ändringarna i detta avsnitt, hade välkomnat en regel- eller motiveringskrivning med innebörd att de avståndstaganden som förälder gör mot gemensam vårdnad även måste motiveras så att bedömningsgrunder finns för målets fortsatta behandling.

Konkret föreslås ett tillägg till 6 kap. 6 § sista meningen enligt följande (tillägget har försetts med fet stil):

"Vill en av föräldrarna att de skall gemensamt utöva vårdnaden och motsätter sig inte den andre föräldern med motiverade invändningar helt att vårdnaden skall vara gemensam, skall rätten förordna i enlighet med denna begäran om detta är bäst för barnet".

Konkret föreslås samtidigt ett tillägg till 6 kap. 10 § sista meningen enligt följande (tillägget har försetts med fet stil):

"Rätten får flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt om en av dem begär det och den andre, **på motiverade grunder**, inte helt motsätter sig det."

Elsa Nyberg

Vi anser att ansökan om gemensam vårdnad för ogifta föräldrar är en rättshandling som kräver mer eftertanke än t.ex. ett kryss på en blankett i samband med bekräftelsen av faderskapet. Vår erfarenhet är att paren i denna ovana situation ofta är nervösa, eventuellt har ett nyfött skrikande barn med sig eller helt enkelt har alltför bråttom för att hinna sätta sig in i den fulla innebörden av gemensam vårdnad. Detta gäller speciellt i samband med det första barnets födelse och om den ena eller båda föräldrarna är utländska medborgare med språksvårigheter. Vi anser att den nuvarande ordningen är fullt tillfredsställande dvs. en amälan till pastorsämbetet t.ex. i samband med anmälan om barnets namn. I likhet med reglerna då det gäller barns efternamn kan vi också tänka oss att en amälan till pastorsämbetet beträffande det första barnet kan innebära att gemensam vårdnad automatiskt tillerkänns efterföljande gemensamma barn.

Enligt utredningen kan inte gemensam vårdnad anses förenligt med barnets bästa vid vissa situationer. Exempelvis då konflikter mellan föräldrarna är så djupa och svåra att de överhuvudtaget inte förmår att samarbeta ens i frågor som rör barnet.

Vi ser i vår verksamhet många sådana, i övrigt lämpliga föräldrar. Dessa kommer sannolikt att känna sig påtvingade fortsatt gemensam vårdnad, trots att en/båda vill ha enskild vårdnad.

Av taktiska skäl väljs då gemensam vårdnad eftersom den förälder som är inriktad på det kan räkna med att bedömas som mer lämplig. Det innebär fortsatta konflikter om var barnet ska bo, om umgänget etc. och att föräldrarna "läser" varandra ytterligare. Det är svårt att se någon skillnad mellan konsekvenser av interimitiskt beslut om boende eller enskild vårdnad när det gäller den fördel föräldern får, som har barnet hos sig. Då beslutet begränsas till var barnet skall bo under utredningstiden kan den fortsatta gemensamma vårdnaden ge upphov till konflikter enligt föregående stycke. Vår erfarenhet är att beslut om enskild vårdnad, även interimistiskt, kan komma som en befrielse för de par som saknar samarbetsförmåga. Det förbättrar ofta situationen för barnen, inte minst när det gäller umgänget.

Qvinnojouren, Östersund

Gemensam vårdnad är utmärkt för föräldrar som är överens. I alla andra fall är den olämplig. Det gäller särskilt i förhållanden där kvinnan p.g.a. misshandel eller av annan anledning känner sig pressad och underlägsen. Barn i dessa familjer tar ett stort ansvar för att utjämna obalansen i maktförhållandet i familjen. Det är uppenbart att barn far illa i dessa situationer. Det är därför direkt olämpligt att öka möjligheterna till gemensam vårdnad. Den bästa lösningen för barnen är tvärtom, att en av föräldrarna ensam utses till vårdnadshavare och att barnen därigenom slipper ansvaret för den frågan.

De skäl utredarna anför, sid 50-51, motiverar inte en ändring av reglerna. En förälders önskan att avbryta gemensam vårdnad måste respekteras av lagstiftaren. Qvinnojouren utgår från att en förälder yrkar ensam vårdnad först sedan den gemensamma vårdnaden misslyckats. En anledning till misslyckandet är ofta att umgängesrätten inte fungerar. En förutsättning för gemensam vårdnad är nämligen att bl.a. frågor om umgänge kan lösas mellan föräldrarna. Därför är en fortsatt gemensam vårdnad inte någon lösning för barnen. En ensam vårdnadshavare och ett reglerat umgänge framstår som den bästa garantin för att barnet ska få träffa båda föräldrarna. Utredarnas påstående att den förälder som motsätter sig gemensam vårdnad inte skulle tillgodose barnets bästa saknar helt grund. Det är i stället så, att den förälder som vill åtgärda en icke fungerande gemensam vårdnad tillgodoser barnets bästa.

Gemensamt vårdnadsansvar är obligatoriskt. Vid tvist gäller delad vårdnad (barnet bor lika lång tid hos båda föräldrarna) om inte geografiska eller andra särskilda skäl finnes. Delad vårdnad har konstaterats vara bra för barnet även om föräldrarna är i tvist. Barnet har då efter en skilsmässa fortfarande goda vardagskontakter med båda föräldrarna och upplever inte någon skilsmässa från någon av sina föräldrar. Detta anser vi vara ett barns rättighet och en bra utgångspunkt för att föräldrarna skall få ett gemensamt vårdnadsansvar.

Begreppen gemensam vårdnad och gemensamt vårdnadsansvar anser vi vara grundläggande. Därför anser vi inte att ogifta föräldra skall undantas. I promemorian står (på sid 52) att föräldrar som inte varit gifta kan stå i en sådan relation till varandra att de inte kan samarbeta så att gemensam vårdnad kan fungera. Därför kan man inte ha automatisk gemensam vårdnad. Om detta kan sägas att samarbetssvårigheter kan även gifta föräldrar ha. Man behöver inte utgå ifrån att sådana svårigheter finns bara för att föräldrarna inte är gifta. Ur barnets synvinkel borde det råda lika regler oavsett i vilken form av förhållande deras föräldrar lever. Kontakten med barnet främjas med gemensam vårdnad och då är det kanske speciellt viktigt i sådana fall med samarbetssvårigheter. Förälder med ett vårdnadsansvar är man oavsett om varit gift, sambo eller aldrig bott i ihop. Något kryss i en ruta ska inte behövas. Om inte automatisk gemensam vårdnad gäller även ogifta så finns möjligheten för modern ensam att välja om hon ska ha enskild vårdnad. Detta gör inte föräldrarna jämställda, och föräldrarskapet likvärdigt.

Automatisk gemensam vårdnad skulle lösa en rad problem i dagens samhälle.

- Barnets kontakt med båda föräldrarna främjas.
- Att en förälder hindras från sjukhusbesök och information om barnets sjukdom blir inte längre möjligt.
- Ingen förälder kan hindras från att besöka daghem och föräldramöten.
- Båda föräldrarna får lika rättigheter och ansvar när det gäller val av skola; man får kallelser till föräldramöten, "kvarter" och man finns med på klassens adresslista.
- Ingen kan förhindras att söka pass för sitt barn och förlägga sin och sitt barns ledighet utomlands.
- Man slipper destruktiva processer om vårdnaden och umgänge. Särskilt om delad vårdnad blir förordad.
- Vid självdeklarationen kan båda föräldrarna ha "hemnavarande barn" och få samma grundavdrag.
- Barn under 18 år kan vara folkbokförda hos båda vårdnadshavarna.
- Båda föräldrarna bedöms lika vid ansökan om bostadsbidrag.
- Underhållsbidrag uträknas med hänsyn till om den betalande arbetar deltid (för att vara med sitt barn). I dag tas ingen sådan hänsyn.

- Ingen av föräldrarna behöver känna sig underkänd eller diskvalificerad som förälder.

- Vi slipper problemet med de "pappalösa" ungdomarna.

Endast om någon av föräldrarna är uppenbart olämplig som vårdnadshavare skall enskild vårdnad eller annan vårdnadsform dömas av domstol. Att någon av föräldrarna inte vill att den andre skall vara vårdnadshavare skall inte vara tillräckligt skäl för att upphäva det gemensamma vårdnadsansvaret.

Således: Regel = gemensam vårdnad

Undantag vid olämplig(a) förälder(rar) = enskild vårdnad

Till slut vill vi, liksom HD (DT 21 T11/ juni 89), ta avstånd från Carl Göran Svedins generella omdömen om att barn i olika åldrar har mest behov av förälder av samma kön. Vi vill understryka att det enda generella man kan säga är att barn har behov och rätt till båda sina föräldrar!

Samverkansgruppen

Man skriver vidare att gemensam vårdnad föreslås kunna komma ifråga inte bara om föräldrarna är ense om det utan också om ingen av dem helt motsätter sig denna vårdnadsform och man kan väl i detta samband fråga sig vad uttrycket "helt motsätter sig" innebär.

Strömberg/Wetter

6 kap. 5, 6 och 10 §§ föräldrabalken innehåller formuleringar, som i den föreslagna lydelsen ger utrymme för godtyckliga bedömningar och subjektiva tolkningar. Vi syftar då på 5 § "under inga förhållanden" och 6 § "motsätter sig inte den andra föräldern HELT att" vad gäller gemensam vårdnad.

En framtvindad gemensam vårdnad medför en fiktiv enighet. De konflikter som inte klarats ut kommer att gå ut över barnet, som känner att alla gräl och tvistigheter handlar om det. Barn i vissa åldrar får då känslan av att konflikterna enbart handlar om barnet och beror på dess existens.

6 kap. 6 a §: Formuleringarna i specialmotiveringen (s 92 i promemorian) tar inte hänsyn till att komplikationerna för barnet kan bli mycket allvarliga om man inte tar hänsyn till kontinuiteten. Man måste i dessa lägen ta hänsyn till barnets ålder och det faktum att det är barnet som får betala priset. Vi instämmer i att man i varje enskilt fall skall bedöma vad som är bäst för barnet. Detta kräver oftast stora specialkunskaper om barn och förutsätter i varje enskilt fall att barnpsykiatrisk expertis skall höras. Den bedömningen skall ha avgörande betydelse i fallet. I synnerhet måste hänsyn tas till den bedömning av riskerna för barnet som den barnpsykiatriska utredningen ger underlag för.

Göta hovrätt

Hovrätten avstyrker förslaget om umgängessabotage.

Hovrätten delar uppfattningen att domstolarna vid valet av vårdnadshavare skall fästa stor vikt vid frågan om barnets kontakt med båda föräldrarna. Vårdnadsfrågan skall emellertid avgöras efter en bedömning av samtliga omständigheter i varje enskilt fall. Att i lag särskilt framhålla en omständighet som särskilt viktig är därför inte lämpligt.

Hovrätten avstyrker förslaget om upplysningar om barnet.

Som framhålls i promemorian torde det för de flesta föräldrar framstå som självklart att vårdnadshavaren lämnar behövliga upplysningar till dem som utövar umgänge med barnet. Om umgänget inte fungerar saknar en föreskrift om upplysningsplikt all betydelse.

Kammarrätten i Jönköping

Kammarrätten instämmer i att det är önskvärt att umgänge mellan barn och förälder inte bestäms på ett schabloniserat sätt som hittills i stor omfattning har förekommit. Det är dock inte endast domstolen som kan verka för att så inte blir fallet, utan även parternas ombud och deras agerande spelar härvid en stor roll. I första hand är det de som kan påverka vad föräldrarnas yrkanden och medgivanden kommer att omfatta. Det är ju föga meningsfullt att förordna om umgänge under annan tid än den föräldern själv önskar, eftersom risken då är stor att inget umgänge alls kommer till stånd. De torde därför vara svårt att komma ifrån problemet enbart genom lagändring. Bestämmelserna skulle i så fall bli alltför detaljerade.

Nuvarande bestämmelser ger domstolarna möjlighet att i vårdnadsfall beakta föräldrarnas vilja och förmåga att ge ett barn nära och god kontakt med båda föräldrarna. Kammarrätten vill i sammanhanget påpeka att de i promemorian redovisade slutsatserna av högsta domstolens dom den 19 juni 1989 DT 21 är alltför långtgående. I domen konstaterade HD först att båda föräldrarna var lämpliga som vårdnadshavare, att barnet var tryggt samt att inget tydde på att barnet hade större behov av kontakt med den ena föräldern än med den andra. Därefter fäste domstolen avgörande vikt vid att den ena föräldern vägrat den andra föräldern umgänge med barnet. Det finns, enligt kammarrättens mening, inte någon anledning att införa bestämmelser som innebär att umgängessabotage skall tillmätas större betydelse i vårdnadsfall än vad HD gjort i nämnda dom. Såsom anförts i promemorian är emellertid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna så viktig att den bör komma till uttryck i lagtext. Den föreslagna lydelsen av 6 kap. 6 a § FB ger

emellertid intryck av att umgängesbehovet ensamt skall tillmätas avgörande betydelse i vårdnadsmål. Detta verkar dock inte ha varit avsikten. I motiven framhålles tvärtom att fler omständigheter än behovet av en god och nära kontakt med båda föräldrarna skall vägas in vid bedömningen av vad som är bäst för barnet. Kammarrätten föreslår mot denna bakgrund att det nya lagrummet får följande lydelse "Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall såväl vardera föräldrarnas allmänna lämplighet som barnets behov beaktas. Härvid skall fästas avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna".

Lagen förutsätter i dag att föräldrar som har gemensam vårdnad kan komma överens i alla frågor som rör barnet, bl.a. i fråga om umgänge med barnet. Kan föräldrarna inte enas om hur umgänget skall utövas, måste den förälder som vill ha umgängesfrågan reglerad av domstol begära att den gemensamma vårdnaden upplöses. Så är fallet även om vårdnadshavarna är ense i alla frågor rörande barnet utom umgängets utövande. Med hänsyn till den ändring som föreslås av 6 kap. 5-6 §§ FB kan befarias att vissa motsättningar mellan föräldrar kan finnas även om de alternativt kan tänka sig gemensam vårdnad. En ändring av 6 kap. 15 § andra stycket FB i detta hänseende bör därför enligt kammarrättens uppfattning allvarligt övervägas. I övriga frågor rörande barnet, med undantag av vad som föreslås gälla vid interimistiska beslut, bör dock tvistlösning vid domstol ej erbjudas när föräldrarna har gemensam vårdnad.

Den föreslagna regeln om upplysningsskyldighet är oprecis. Eftersom den inte är förenad med någon sanktionsmöjlighet, finns ingen anledning att i lagtext införa en sådan regel enbart i pedagogiskt syfte. Det kan dessutom ifrågasättas om inte redan den nuvarande bestämmelsen i 6 kap. 15 § första stycket FB innefattar viss upplysningsskyldighet.

Stockholms tingsrätt

Det är tingsrättens erfarenhet att föräldrars svårighet att tala med varandra kan vålla problem vid umgänge mellan barnet och den förälder som inte har vårdnaden. Det kan därför vara av psykologiskt värde att lagstiftaren betonar vårdnadshavarens skyldigheter att lämna upplysningar om barnet, även om skyldigheten inte är förenad med någon sanktion. Tingsrätten tillstyrker sålunda denna ändring.

Socialstyrelsen

Forskning och erfarenhet talar för att barn i allmänhet mår bäst av att ha kontakt med båda sina biologiska föräldrar även om dessa inte bor ihop. Umgängesproblem vid separationer och skilsmässor ökar. På socialförvaltningar runt om i landet arbetar man dagligdags med att lösa umgänges-

tvister - före och efter domstolsförfarande. Samarbetssamtal kan lära föräldrar att förhandla exempelvis om umgänget. Den förälder som är öppen för samarbete är oftast bäst vårdnadshavare.

Socialstyrelsen biträder promemorians förslag att en särskild lagregel slår fast att en positiv attityd till umgänge skall ges en framträdande plats vid valet av vårdnadshavare. Självfallet bör dock orsakerna till en negativ attityd till umgänget noggrant utredas. Oviljan behöver inte alltid vara sabotage, utan kan vara baserad på en väl grundad rädsla.

En lagregel med föreskrift att vårdnadshavaren har skyldighet att lämna andra föräldern, men även andra umgängesberättigade, upplysningar om barnet som kan främja umgänge är ett pekfinger, som tyvärr behövs i många fall. - Vårdnadshavaren behöver också få information om vad som passerat vid barnets besök utanför hemmet. För barnets bästa krävs en ömsesidig dialog mellan vårdnadshavaren och umgängesföräldern/annan umgängesberättigad. När omständigheterna är så extrema att exempelvis vårdnadshavaren lever med barnet under hemlig adress för att undkomma andra föräldrarnas trakasserier gäller naturligtvis inte regeln. Upplysningar skall lämnas om inte särskilda skäl med hänsyn till barnets bästa talar emot detta.

Det vore i de flesta fall önskvärt att vårdnadshavaren också hade skyldighet ge samtycke till att umgängesföräldern, om han/hon så vill, får ta kontakt med exempelvis lärare och daghem för att få veta lite om barnet i den världen. Sådan kunskap närmar barnet och umgängesföräldern och ger större möjlighet för barnet att föra en meningfull dialog om den delen av sin tillvaro. - Som det nu är kan vårdnadshavaren ibland på mycket vaga grunder hindra att andra föräldern får upplysningar av nämnt slag.

Den föreslagna lagregeln kan på sikt ha en attitydförändrande effekt, då det genom den återigen markeras att samhället sätter barnets bästa i fokus.

Socialstyrelsen tillstyrker promemorians förslag.

Domstolsverket

DV Tillstyrker förslaget om umgängessabotage.

DV avstyrker den föreslagna regeln om upplysningar om barnet. Om umgänget fungerar är det självklart att vårdnadshavaren lämnar behövliga upplysningar till dem som utövar umgänge med barnet. Om umgänget inte fungerar saknar en föreskrift av det här slaget all betydelse. Med hänsyn till att det är oklart vilka upplysningar som egentligen omfattas är det även orimligt att i "en ovilja från vårdnadshavarens sida att lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget" tolka in en mera allmän obenägenhet att tillgodose barnets behov av umgänge, på sätt görs på s. 63.

För en förälder som inte har del i vårdnaden om barnet är det av stor vikt att han i kontakter med vårdnadshavaren kan ges möjlighet att följa barnets utveckling. Härigenom stärks bandet mellan föräldern och barnet och föräldrarnas umgänge med barnet underlättas.

Råder fullt samförstånd mellan föräldrarna rörande umgängesrätten kan föräldrarna också som regel utan begränsningar bistå varandra i frågor som rör barnet. För dessa situationer torde den i promemorian föreslagna bestämmelsen om upplysningsplikt för vårdnadshavaren sakna betydelse.

Även i de situationer där umgängesrätten har fastställts av domstol efter tvist mellan föräldrarna borde det framstå som en självklarhet för vårdnadshavaren att det som regel är till gagn för barnet att den andre föräldern får insyn i barnets förhållanden. Det kan lika fullt i dessa fall vara av värde att vårdnadshavaren genom en bestämmelse i föräldrabalken görs uppmärksam på betydelsen av att den andre föräldern kan hållas underrättad om barnets förhållanden.

Det kan enligt min mening ifrågasättas om inte den föreslagna bestämmelsen bör kompletteras med ändringar i sekretesslagen. För närvarande kan bestämmelserna i 7 kap. 1 och 4 §§ sekretesslagen utgöra hinder mot att en förälder, som inte är vårdnadshavare, får ta del av uppgifter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten som rör barnet. För den umgängesberättigade föräldern framstår det som orättfärdigt att han är förhindrad att få vetskap t.ex. om hur det går för barnet i förskolan.

Förslaget i promemorian omfattar även en skyldighet för vårdnadshavaren att lämna även andra än förälder upplysningar om barnet. Förslaget avser bl.a. tidigare familjehemsföräldrar. Som tidigare sagts får en bestämmelse om upplysningsplikt mindre betydelse i fall då umgänget sker i samförstånd med vårdnadshavaren. Det är först i fall då umgängesrätten har fastställts av domstol som bestämmelsen kan få någon betydelse.

Föräldrar saknar i vissa fall möjlighet att utan beaktande av de omständigheter som föranlett separationen se till vad som är bäst för barnet. De kan inte enas vare sig i fråga om vårdnaden om barnet eller om det sätt på vilket umgänget med barnet skall utövas. Detta kan leda till att vårdnadshavare, även sedan umgängesrätten fastlagts genom dom, förhindrar eller försvårar för den andre föräldern att ha umgänge med barnet. Den umgängesberättigade föräldern är i sådana situationer hänvisad till det förfarande som anges i 21 kap. föräldrabalken. Men även efter länsrätts vitesföreläggande enligt det kapitlet kan vårdnadshavaren vägra den andre föräldern umgänge med barnet. Det enda alternativ som därefter återstår är förordnande om hämtning av barnet genom polismyndighetens försorg. En hämtning av barnet under sådana ofta mycket uppslitande former kan få svåra negativa följdverkningar för barnet.

Det är därför positivt att på sätt nu föreslås genom en bestämmelse i föräldrabalken umgängesrättsfrågan lyfts fram vid bedömningen av vad

som är bäst för barnet. Det framstår emellertid samtidigt som angeläget att verkställighetsfrågorna tas upp till bedömning. Som jag tidigare antytt kan det starkt ifrågasättas om de nuvarande bestämmelserna är ändamålsenliga då det gäller att tillförsäkra föräldern den umgängesrätt med barnet som har tillagts föräldern. Det finns anledning att redan nu överväga om inte verkställighetsfrågorna bör föras över till allmän domstol. Först härigenom nås en ordning som medger samtidig prövning av föräldrarnas rätt till fortsatt vårdnad om barnet sett mot bakgrund av hans vägran att medverka till verkställighet av fastställd umgängesrätt för den andre föräldern.

Landstingsförbundet

Enligt ett föreslaget tillägg till 6 kap. 15 § föräldrabalken skall ett barns vårdnadshavare åläggas en skyldighet att, om inte särskilda skäl talar mot det, lämna sådana upplysningar till bl.a. den förälder som inte är vårdnadshavare, som kan främja umgänget med barnet. Som exempel på sådana upplysningar nämns i motivtexten uppgifter om barnets hälso- och sjukdomstillstånd. Det är i den delen tämligen oklart vad denna skyldighet egentligen har för reellt innehåll liksom vad som sker om skyldigheten egentligen inte uppfylls. Samtidigt är det enligt förbundets mening angeläget att man i den fortsatta beredningen av denna fråga samordnar det slutliga förslaget med förnyade överväganden kring det närliggande spörsmål som togs upp i riksdagsmotionen 1987/88:K429. Om också riksdagen enligt förslaget i konstitutionsutskottets betänkande 1988/89:-KU14 avslagit motionen - och denna därmed inte inkluderades i den ännu inte avslutade utredning av vissa sekretessfrågor som i övrigt blev resultatet av betänkandet - ingick inte det nu remitterade förslaget i underlaget för motionsavslaget. Frågan om tillgängligheten för icke vårdnadshavande förälder till de uppgifter det här i första hand är fråga om bör därför granskas i sin helhet för att bringa full klarhet i vad som skall anses gälla på området.

Malmö kommun

Socialnämnden anser att det är viktigt att tydligt markera vårdnadshavarens ansvar för att barnet har en positiv kontakt också med den andra föräldern. I vissa fall hindrar en förälder barnet att hålla kontakten utan sakliga skäl. Konflikten mellan de vuxna är så stark att de inte klarar att tillgodose barnets behov av umgänge. Ofta ges då barnet en negativ bild av den förälder barnet inte får träffa. Vid omprövning av vårdnadsfrågan bör barnets situation särskilt uppmärksammas. Barnet kan vara så känslomässigt hårt knutet till den ena föräldern att en överflyttning.

LO

LO tillstyrker även förslaget att domstolen vid en vårdnadstvist ska lägga

särskild vikt vid om en av föräldrarna motverkar barnets rätt till umgänge med den andra föräldern. Förslaget får dock begränsad räckvidd. Det är känt att ca en femtedel av alla barn vars föräldrar bor isär helt saknar kontakt med den andra föräldern. Ungefär 28 % har kontakt mer sällan än varannan helg. Det är enligt LOs uppfattning nödvändigt att kraftigt förstärka samhällets stöd för barnets rätt till kontakt med den andra föräldern. Det kan handla om rese- och andra umgängeskostnader, bostad i samma område och mycket annat. Det bör i detta sammanhang uppmärksammas att det är vanligare i arbetar- än i tjänstemannafamiljer att barnen lever skilda från en av föräldrarna (25 % resp. 17 %) och att det är mycket vanligare bland arbetarbarnen att barnet helt saknar kontakt med den andra föräldern.

TCO

En annan ekonomisk aspekt är föräldrarnas ekonomiska möjligheter att kunna upprätthålla en nära och god relation till sina barn efter en skilsmässa. Problemet med kostnader för dyra umgängesresor är känt sedan flera år tillbaka och förslag till ekonomiskt bidrag har diskuterats men fått stå tillbaka på grund av det statsfinansiella läget. Därtill kommer att underhållsbidrag tenderar att bli alltmer betungande för de underhållsskyldiga och därmed försvåras allvarligt möjligheterna vid umgänget med barnen. Reglerna för bostadsbidrag verkar i samma riktning.

Enligt TCO är det inte tillräckligt att bara lagstifta om värdet av ett fungerande och innehållsrikt umgänge mellan barn och den förälder barnet inte bor tillsammans med. Ekonomiska förutsättningar måste också ges såväl ute i kommunerna som till den enskilde föräldern.

SACO/SR

Beslut om grad av umgängesrätt bör utformas flexibelt utifrån vad som bedöms bäst för barnet och inte schablonmässigt som tidigare. Istället för att helt frånta en förälder umgängesrätt vore det önskvärt att utöka möjligheten till umgänge med kontaktperson el dyl närvarande.

Sveriges domareförbund

Förbundet delar den bedömning som görs i promemorian att vid val av vårdnadshavare särskild vikt skall fästas vid om den ena föräldern motarbetar barnets umgänge med den andre föräldern.

Något behov av lagstiftning som särskilt uttrycker detta finns dock inte enligt förbundets mening, särskilt mot bakgrund av de uttalanden som högsta domstolen nyligen har gjort. Dessutom menar förbundet att 6 kap 15 § föräldrabalken klart anger vad som krävs av vårdnadshavaren på denna punkt.

Enligt promemorian (sid. 63) bör förslaget om en upplysningsregel ses som ett pedagogiskt stöd i strävandena att främja ett fungerande

umgänge.

Förbundet anser att det är mindre lämpligt att använda lagstiftning enbart i pedagogiskt syfte och avstyrker därför det föreslagna tillägget till 6 kap 15 § föräldrabalken. Redan den nu gällande lydelsen av denna paragraf innebär nämligen enligt förbundets mening att vårdnadshavaren skall lämna sådana upplysningar som avses i promemorian.

Sveriges advokatsamfund

Samfundet har inte någon erinran mot förslaget om umgängessabotage.

Domstolarna har hittills (med undantag för HD:s dom den 19 juni 1989, DT 21) inte i tillräcklig omfattning tagit hänsyn till de uttalanden som finns i förarbetena till gällande lagstiftning. En särskild lagregel i enlighet med förslaget kan därför vara motiverad.

Samfundet avstyrker förslaget om upplysningsskyldigheter.

Bestämmelserna är vaga och ger stort utrymme för skönsmässiga tolkningar. Den är inte heller på något sätt sanktionerad och skulle snarast kunna ge upphov till stridigheter mellan föräldrarna.

BRIS

BRIS ser det positivt att promemorian betonar barnets behov av båda föräldrarna. Vi menar dock att utformningen av förslaget kring umgänget inte är formulerade ur barnets perspektiv utan verkar präglad av den debatt som förekommer kring umgängessabotage, sett ur de vuxnas intressen. Förslaget speglar uppfattningen att barn skall ha umgänge med föräldrar i konflikt till varje pris. BRIS menar att man har inte tillräckligt beaktat de risker som barnet kan utsättas för vid umgänget.

Normalt sett har barn behov av båda sina föräldrar efter en separation och vill också för det mesta ha ett fungerande umgänge. Det finns dock klara undantag där konsekvenserna kan bli traumatiska. Naturligtvis har även BRIS erfarenhet av s.k. umgängessabotage på grund av djupa personliga konflikter mellan föräldrarna där barnet och umgänget blir ett medel att sära eller skada den andre föräldern. Vi ställer oss dock ytterst tveksamma till att barnets situation skulle förbättras genom promemorians förslag, att särskilt reglera domstolens val av vårdnadshavare i förhållande till umgänget.

BRIS vill peka på de stora risker vi ser med ett sådant förslag och vänder oss särskilt mot resonemanget på sid. 60 i promemorian. Vi citerar "Om det i ett omprövningsfall visas att en förälder utan giltig anledning motarbetar umgänget mellan barnet och den andre föräldern, är det en omständighet som kan tala för att föräldern inte längre bör utöva vårdnaden".

BRIS ifrågasätter starkt domstolens möjlighet att bedöma vad som är "utan giltig anledning". Anledningen är ju alltid giltig för den förälder som vägrar umgänge och BRIS tror inte att en överflyttning av vårdnaden

annat än i sällsynta fall gagnar barnets intressen. Konflikten kvarstår och kan snarare fördjupas med barnet kvar som slagträ mellan föräldrarna. Hur skall umgänget nu fungera med den förälder som förlorat vårdnaden? BRIS finner det absurt att domstolen på detta sätt kan använda den känslomässiga anknytning som umgänget skulle utgöra som ett hot och straff. Umgänget blir på så sätt en börda för barnet istället för den positiva känslomässiga upplevelse den är tänkt att vara.

I fall där en förälder tar sitt fulla ansvar som vårdnadshavare och genom att neka umgänge faktiskt försöker skydda sina barn från olika typer av övergrepp blir resultatet än mer tragiskt. Att övergreppen inte i lagens mening alltid kan bevisas eller att förövaren inte kan fällas för brott innebär ju inte att övergreppen inte existerat och att barnet kan skadas av umgänget. Ligger det verkligen i barnets intresse att vårdnadshavaren skulle förlora vårdnaden, i vissa fall till förövaren? Vilket ansvar tar inte samhället på sig att bedöma vad som är bäst för barnet. I synnerhet som domstolen sällan besitter tillfredsställande kunskaper kring barn och övergrepp och samhället fortfarande saknar bra metoder att utreda sådana.

Det har flera gånger framförts i debatten kring umgängessabotage att t.ex. falska anklagelser om sexuella övergrepp skulle användas flitigt. Det har BRIS genom sina kontakter med barnen ingen erfarenhet av och kan inte bedöma trovärdigheten i men vi har istället lång erfarenhet av fall där barn tvingas till destruktiva umgängen och ibland där vårdnaden överflyttats till en förövare som samhället underlåtit eller icke haft möjlighet att döma. Övergreppen kan på så sätt fortsätta och det med samhällets tysta medverkan.

BRIS ser det också som en stor risk att en praxis i domstolarna kan komma att utvecklas kring detta. Det har tidigare skett när det gäller t.ex. umgängets utformning. Det vore ytterst olyckligt om umgangesfrågan skulle få en i praktiken avgörande roll när vårdnadsfrågan skall avgöras utan att man på ett mycket ingående och kompetent sätt bedömer vad som ligger bakom en förälders vägran till umgänge.

Föreningen jurister vid de allmänna advokatbyråerna

Föreningen anser det betydelsefullt att i praxis utvecklats en mera nyanserad domstolsbedömning beträffande umgangesrättens utformning i tid. Det är angeläget att umgangesrätten fastställs på sådant sätt som är lämpligast i det enskilda fallet, därvid sålunda tidigare schablonartade umgangesrättsprinciper bör frånträdas till förmån för mera nyanserade bedömningar. Med hänsyn till praxis' utveckling under senare tid anser föreningen i likhet med vad som uttalats i promemorian det inte påkallat att nu göra någon ändring i umgangesreglerna.

Föreningen anser det synnerligen angeläget att framhålla vikten av att regler införes innefattande möjlighet för domstol att förordna om umgangesrätt även vid gemensam vårdnad. Det skulle många gånger vara

lättare att få part att acceptera gemensam vårdnad, om umgängesrättsförordnande skulle kunna erhållas. Föreningens erfarenhet är även den att många gånger upplösning av gemensam vårdnad skulle kunna förhindras om umgängesrättsförordnande i sådana fall skulle kunna erhållas. Även om givetvis gemensam vårdnad förutsätter enighet i alla frågor är ändock en möjlighet till umgängesrättsförordnande så viktig att en bestämmelse därom bör införas.

Föreningen delar uppfattningen att en särskild lagregel bör tas in i föräldrabalken innefattande att vid bedömning av vårdnadsfrågan särskild hänsyn skall tas till barnets behov av kontakt med båda föräldrarna.

Föreningen delar det synsätt betr. upplysningar om barnet som promemorien innefattar.

UFR

Samtliga verkställighetsförfaranden avser i huvudsak verkställighet av umgänge där den icke-vårdnadshavande föräldern tvingas att begära verkställighet på grund av att vårdnadshavaren motarbetar umgänget. Brister i efterlevandet av domslut får till följd att många barn förlorar kontakten med den ena föräldern. I detta låsta läge återstår inget annat än att överflytta vårdnaden till den förälder som är mest lämpad att garantera att barnet tillförsäkras ett fungerande umgänge med båda föräldrarna.

I en verkställighetsdom om umgänge vunnit laga kraft skall barnet inte av vårdnadshavaren nekas umgänge därför domen inte godtas eller underkänns av vårdnadshavaren, eller överklagas i instans efter instans. Då har rättssäkerheten blivit ett medel för att omyndigförklara barnets rättigheter till båda föräldrarna.

UFR delar promemorians förslag utom i sista stycket på sid. 17 där endast socialnämnden kan väcka talan i rätten för umgängesrätt åt personer som är barnet närstående.

Näst sista raden bör ändras till: Mor- eller farförälder, eller annan släkt eller person som står barnet särskilt nära, skall i enlighet med FB paragrafer ha samma rätt att väcka talan i domstol på samma grunder som barnets förälder.

Mor- eller farföräldrarnas anknytning och känslomässiga betydelse för barnets utveckling måste avsevärt förstärkas i lagstiftningen. Alla mor- eller farföräldrar som i dagens rättsläge som försöker väcka talan om umgängesrätt finner att de är rättslösa inför en handlingsförklarad politiskt sammansatt socialnämnd.

Lagen om mor- eller farföräldrarnas umgängesrätt tillkom 1984. Men ännu i dag har inte en enda socialnämnd gjort en utredning eller domstol provat ett enda ärende som har krävts i enlighet med lagtexten, om exempelvis barnets umgängesförälder har vistats i utlandet under flera år, eller har avlidit.

FB 6 kap 13 § bör ändras till: Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare, eller av vårdnadshavare och förälder med umgängesrätt, skall vad som i § 11 och § 12 gälla dem tillsammans.

På sidan 17 som behandlar FB 6 kap. 15 § utökas lagen visserligen med att vårdnadshavaren har en viss upplysningsplikt om barnet till umgängesföräldern. UFR ställer sig mycket tveksam till att det är tillräckligt. Gällande sekretess försvagar allvarligt barnets sociala nätverk och hindrar dessutom helt umgängesföräldern att få ta del av exempelvis barnets sjukhusvistelse, skolarbete m.m. Allt vad som rör barnet upplyses enbart till vårdnadshavaren. Informationen från denna till umgängesföräldern kan med fog misstänkas att inte överensstämma med sanningen.

Förutom denna upplysningsplikt bör FB 6 kap. 13 § även gälla umgängesföräldern. Om inte denna lagändring åstadkommes i samband med övriga föreslagna ändringar kommer tingsrätterna att bli överhopade av mål, var umgängesföräldrar på grund av denna orättfärdiga sekretess ansöker om gemensam vårdnad.

Sekretesskydd i gällande lag får genom kopplingen till vårdnadsinnehav till följd att den från vårdnaden skilda föräldern drabbas av orättfärdiga rättsförhållanden. I sekretesssammanhang skall båda föräldrarna vara jämställda. Även icke-vårdnadshavande föräldrar måste ha möjlighet att engagera sig i sina barns liv på alla områden. Denna möjlighet är i dag mycket starkt begränsad och delvis omöjliggjord. De negativa effekter som ett sådant sekretesskydd medför innebär en allvarlig försvagning av barnets sociala nätverk.

Centerns kvinnoförbund

Vi vill dock framhålla det kända faktum att de barn som bor varannan vecka hos respektive förälder ofta känner sig rotlösa och att det många gånger är svårt att hamna i en "ny" familj där andra regler och normer gäller.

Av den undersökning som socialstyrelsen redovisar av domar är det skrämmande vad få individuella lösningar som medges. Skälen till det bör utredas grundligt. Säkerligen är det både ekonomiska, praktiska, känslomässiga etc. anledningar. Troligen skulle, om domstolarna suveränt beslutade i ärenden, utan att höra socialnämnden, de schabloniserade besluten bli fler. Detta motsätter vi oss. Skäl för det se nedan.

Om förälder gjort sig skyldig till övergrepp mot barnet ska umgänge uteslutas. I detta sammanhang avses sexuella övergrepp eller annan grov misshandel. Umgängesrätten får sedan prövas i vederbörlig ordning om andra förhållanden framkommer senare. Det gäller uteslutande att skydda barnet och att förhindra men. Föräldrarnas behov av att träffa sina barn får komma i andra hand. Här finns skäl, som tidigare framhållits, att ha umgänge med annan än föräldern t.ex. farföräldrar.

Det är helt riktigt som framgår av promemorians förslag till förändring i föräldrabalken att vårdnadshavaren som gynnar kontakt och umgänge ska ha en framträdande plats. Informationsskyldighet ska åvila vårdnadshavaren. För att markera båda föräldrarnas synnerliga skyldighet att hålla kontakt med barnet, och barnets behov av det, bör informationssky-

Idigheten spela ut sin roll om den andra föräldern visar långvarigt kompakt ointresse. I stället kan denna skyldighet upprätthållas med annan anhörig, som vi tidigare framhållit.

Folkpartiets kvinnoförbund

Vid skilsmässor är det tyvärr alltför vanligt att barn tappar kontakten med den förälder, som inte har vårdnaden eller som barnet inte bor hos. På denna punkt är det av vikt att komma fram till en lagstiftning som bättre tillvaratar barnets rätt till umgänge med den förälder som inte har vårdnaden eller som barnet inte bor hos.

Om upprepat umgängessabotage föreligger bör prövning av vårdnadsfrågan tas upp på nytt.

Moderata kvinnoförbundet

I föräldrabalken förs in en särskild regel som slår fast att frågan om barnets kontakt med båda föräldrarna skall ges en framträdande plats vid valet av vårdnadshavare. MKF anser det vara viktigt att klart markera vårdnadshavarens ansvar för att barnet har en positiv kontakt också med den andra föräldern. Alltför många barn har i dag ingen eller dålig relation till sin ena förälder ofta på grund av olösta vuxenkonflikter mellan parterna.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund

SSKF ifrågasätter en förändring i föräldrabalken som ger frågan om barnets kontakt med båda föräldrarna en alltför framträdande plats vid val av vårdnadshavare.

SSKF anser i stället att det stora problemet med de "försvunna fäderna", d.v.s. de pappor som efter en separation överger barnen borde uppmärksammas både i föräldrabalken och i socialtjänstlagen. Utredningens ambition att motverka umgängessabotage är vällovlig och stöds av SSKF. Dock finns andra metoder, t.ex. en ändrad processuell ordning för mål om verkställighet av avgöranden om vårdnad och umgänge, som bör prövas.

SSKI tillstyrker förslaget om "pedagogiska regeln" i föräldrabalken som slår fast föräldrarnas skyldighet att lämna bl.a. den andra föräldern sådana upplysningar rörande barnet som kan främja umgänget.

Svenska kvinnors vänsterförbund

I lagförslaget ägnas en hel del utrymme för diskussion om umgängessabotage. Det är bra att barnets behov av båda föräldrarna markeras och att umgängessabotage motverkas. En ensam vårdnadshavare som önskar mer engagemang av den andra föräldern diskuteras inte. Möjligen kan den ensamma vårdnadshavaren begära gemensam vårdnad. Kan rätten då

begära att föräldern medverkar i samarbetsamtal om umgängesfrågor? En utförligare diskussion om de frågorna hade varit befogad med tanke på barnets behov av båda föräldrarna.

Alla som arbetar med avgöranden när det gäller barn måste lära sig lyssna på barn, ta barn på allvar och aldrig tvinga barn som utsatts för övergrepp eller annan kränkande behandling till träffar ensam med den eller de som utsatt barnet för sådan behandling.

Husmodersförbundet Hem och Samhälle

Då vårdsnaden inte är gemensam men det finns avtalad umgängesrätt måste den nogsamt respekteras. Ingen förälder skall tillåtas att sabotera den andre förälderns umgängesrätt med sitt eget barn. Den vårdnadshavande föräldern bör göras uppmärksam om ansvaret att medverka till ett väl fungerande umgänge. Barnets möjlighet till umgänge med annan närstående bör också beaktas. Förslaget till en särskild regel i föräldrabalken om vikten av barns kontakt med båda föräldrarna är bra och skall ha betydelse vid valet av vårdnadshavare.

Förslaget att införa regel i föräldrabalken om skyldighet hos den vårdnadshavande föräldern att lämna upplysningar om barnet är bra. Regeln bör utformas att avse upplysningar som främjar umgänget och är av vikt för barnet och föräldern. Regeln får ses som ett pedagogiskt stöd till ett välfungerande umgänge. Även andra närstående bör få upplysningar om barnets viktigaste händelser.

Förslaget att i föräldrabalken föra in en särskild regel, som slår fast att barnets kontakt med båda föräldrarna ska tillgodoses är viktigt.

Husmodersförbundet Hem och Samhälle anser att 6 a § komma till uttryck i lagtexten i föräldrabalken.

Umgångessabotage är psykiskt skadligt för barnet.

Trots att umgängesrätt är överenskommen med s k "varannanhelgs-pappa" försöker många kvinnor sabotera detta och på olika sätt och med olika medel avskärma barnet från dess biologiska far och släkt.

Som alla vet är det oftast fadern, som mer eller mindre blir utestängd från sin rätt till umgänge och information om barnet. Många av dessa pappor törs inte ställa krav på sina rättigheter av rädsla för att förhållandet till barnets mor ytterligare ska försämrats och att han då helt ska bli avskuren från att träffa sitt barn. Under sådana omständigheter är det inte förvånande att många fäder ger upp umgänget med sitt barn. Det vill stor styrka till att fortsätta en umgängesrätt under sådana förutsättningar. Många biologiska pappor är försvunna 5 år efter skilsmässan och en bidragande orsak kan vara just umgångessabotage. Umgångessabotaget måste observeras. Det är av oerhörd stor betydelse för barnet att ha tillgång till båda sina biologiska föräldrar och deras anhöriga. Många pappor och deras barn mår idag psykiskt dåligt på grund av umgångessabotage.

Många föräldrar vet inte vilka rättigheter och skyldigheter de har.

Föräldrarna måste få information om de juridiska och praktiska konsekvenserna på ett mer handfast sätt. Även om samtalsledaren informerar om detta, är man inte alltid mottaglig för information just då och den glöms lätt.

Husmodersförbundet Hem och Samhälle anser att stora insatser för information om vårdnad och umgänge bör göras i massmedia, t.ex. i TV som har stor genomslagskraft. Det är inte bara berörda föräldrar, som kan ha nytta av informationen. Hur många vanliga människor överhuvudtaget känner till lagar och förordningar på det här området!?

Lagen bör ge båda föräldrarna samma rättigheter vid en vårdnadstvist. Lagen skall alltid syfta till det som är bäst för barnet.

Kommuner ska sörja för att föräldrar erbjuds samarbetssamtal med opartisk, kompetent samtalsledare.

Att umgängesrätten bevakas enligt vad som förordas i förslaget till 6 a § + 15 §. Att hänsyn tas till barnets behov av umgänge med övriga närstående.

Införandet av en direkt lagbestämmelse som klargör att umgängessabotage är diskriminerande för en vårdnadshavare är tyvärr en nödvändighet, trots att i förarbetena till nuvarande lagstiftning på många ställen utöver vad som påpekas i promemorian har framhållits, se bilaga, att umgängessabotage kan utgöra grund för ändrad vårdnad.

Endast i ett par fall har dessa synpunkter kommit att beaktas i rättslämpningen. Det har då gällt extremt umgängessabotage.

Med tanke på hittillsvarande rättspraxis - sedd mot bakgrund av t.ex. stasrådet Lidboms uttalande i prop. 1973:32, s. 131, och LU i 1973:20, s. 114, om att synpunkterna skulle beaktas i rättstillämpningen och att regeringen skulle vidtaga åtgärder, om detta ej skedde - ifrågasätter FoR starkt om inte skrivningen av den föreslagna 6 a § behöver skärpas.

FoR föreslog för övrigt redan i yttrande över SOU 79:63 (s. A 4:1) nedanstående lydelse på en ny paragraf:

"Om vårdnadshavare med åsidosättande av barnets behov konsekvent vidtager åtgärder i syfte att försvåra eller omintetgöra umgänge mellan umgängesberättigade skall rätten förordna att vårdnaden överförs till den andra föräldern eller till annan person, om detta inte uppenbart strider mot andra av barnets grundläggande behov.

Fråga om att överföra vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av förälder, barnet eller socialnämnd."

FoR tillstyrker förslaget om upplysningen om barnet men måste - liksom för övrigt sker i promemorian - påpeka att bestämmelsen dessvärre ger "ett betydande utrymme för skönsmässiga bedömningar" från vårdnadshavarens sida. Det påpekas att en ovilja lämna upplysningar "kan vara ett tecken på att vårdnadssituationen bör omprövas".

Även en förälder, som av rent praktiska skäl ej kan tänka sig vara vårdnadshavare eller som inte kan bli det på grund av mindre lämplighet, borde ha möjlighet till upplysningar om sitt barn; i vart fall om skolgång, allvarligare sjukdomar etc. oavsett vårdnadshavarens uppfattning.

Detta borde kunna genomföras genom smärre ändringar/tillägg i gällande sekretesslag och socialtjänstlag. Den föreslagna reformen bör dock inte fördröjas genom dylika ändringar/tillägg.

Det är FoR:s förhoppning, att justitiedepartementet arbetar vidare på frågan och ganska snart lägger fram förslag i den skisserade riktningen. Självfallet måste det finnas begränsningar i upplysningsskyldigheten, men dessa får inte ha den godtyckeskaraktär som anförs främst i den allmänna motiveringen.

Mansrollgruppen

Upplysningsskyldigheten, sådan den föreslås bli i en tilläggsregel som förs in i 6 kap. 15 § föräldrabalken, bör förses med en föreskrift om att den måste fullgöras i god tid. Det är, enligt Idégruppens uppfattning, minst lika avgörande för umgänget att den förälder som inte har vårdnaden, i god tid informeras som att information överhuvudtaget lämnas. Även om det kan sägas ligga i sakens natur att information alltid bör lämnas i sådan god tid att den ska kunna beaktas, bör det i sammanhanget vägas in att det vid tvister mellan föräldrarna inte sällan är tidsaspekten som är lika avgörande som informationen i sig.

I promemorian har upplysningsskyldigheten koncentrerats till att gälla barnet självt. Enligt Idégruppens mening har vissa kringförhållanden ofta avgörande betydelse för umgängets utövande. Härmed avses främst barnets framtida bosättning. För att understryka vikten av att sådana framtida ändrade förhållanden avses vore det av betydelse om lagtexten även kompletterades till denna del.

Konkret föreslås tillägget till 15 § få följande utseende (tillägget har försetts med fet stil):

Vårdnadshavaren skall, om inte särskilda skäl talar mot det, i god tid lämna sådana upplysningar rörande barnet och övriga förhållanden som kan främja umgänget.

I promemorian fästs särskild vikt vid s.k. umgängessabotage vilket framledes föreslås bli särskilt uppmärksammat vid valet av vårdnadshavare. Idégruppen finner förslaget vara väl utformat men noterar samtidigt att en viktig fråga i detta sammanhang - frågan om möjlighet för fäder som bor långt ifrån sina barn och av denna orsak inte kan/har råd att utöva umgängesrätten - än en gång lämnas utan beaktande.

I samband med att umgängesfrågorna tidigare varit föremål för prövning har frågorna kring resor i samband med umgänge sagts skola bli föremål för särskild utredning. Någon sådan har inte kommit till stånd och synes ej heller ligga inom ramen för den utredning som den s.k. Underhållsbidragskommittén f.n. arbetar med. Det hade därför varit än mer välkommet om frågan nu behandlats.

Enligt Idégruppens erfarenhet omöjliggörs umgänge med barn inte sällan i praktiken av att den förälder som har den faktiska vårdnaden flyttar till annan ort, ibland utomlands. I syfte att tillförsäkra barnen

kontakt med båda föräldrarna är det därför angeläget att det änyo prövas huruvida kostnaderna för umgängesresor ettdera ska beaktas vid fastställandet av underhållsbidrag eller ska få tillgodoräknas förälder som skatteavdrag. Gruppen ser det som en brist att denna så viktiga fråga beträffande rätten till umgänge inte berörts.

Elsa Nyberg

Familjerättssekreterare har under åtskilliga år utvecklat metoder för att tillsammans med föräldrar hitta former för umgänge med hänsynstagande till barnets behov: kön, ålder skolgång, fritidsaktiviteter osv. Vår erfarenhet är att det under ärendens fortsatta hantering ibland varit svårt att vinna gehör för flexibla lösningar utifrån barnets behov. Det har varit lättare för ombud och domstol att se till enskilda föräldrars behov av fastställd periodicitet.

Vi välkomnar således en inriktning som styrs av barnets behov och ställer krav på båda föräldrarnas aktiva samarbete. Att diskutera i termer av "umgängessabotage" anser vi är ett för kraftigt uttryckssätt eftersom det oftast handlar om komplicerade bakomliggande psykologiska faktorer i dessa ärenden.

Man kan inte heller prata om "umgängessabotage" bara av den förälder barnet bor hos. I vår verksamhet förekommer minst lika ofta att vårdnadshavare vädjar om hjälp att få den bortavarande föräldern att förstå sitt barns behov av honom/henne och aktivt börja umgås med sitt barn. Detta gäller särskilt mammor som ser sin son växa upp utan manlig förebild.

Vi ställer oss tvexsamma till regler som innebär överflyttande av vårdnad om samarbete kring umgänge av olika skäl är försvårat, detsamma gäller en generell regel som innebär att den som inte motsätter sig gemensam vårdnad skall tillerkännas den enskilt. För oss är det viktigt att, med hänsynstagande till samtliga omständigheter, fokusera barnets behov och båda föräldrarnas ansvar.

RMSÖ

Det lär finnas vårdnadshavare, som av illvilja och hämdlystnad (!) försvårar eller omintetgör umgänge mellan barnet och umgängesföräldern, men RMSÖ har aldrig påträffat något sådant fall i sin verksamhet. Det finns emellertid gott om fall, där "den andra föräldern" påstått detta. Det tillkommer då domstol att utreda skälen därbakom. I de fall man - efter alltför lång tid dock - gjort detta, har det visat sig föreligga tungt vägande skäl draga in umgänget.

Att domstolarna hittills varit dåliga på sådana utredningar kan ha sin grund i att det föreligger en tvist mellan två vuxna parter och barnets bästa blir sekundärt. Barnet bli ett föremål, föräldrarnas egendom, om vars nyttjanderätt parterna tvistar.

Tyvårr har det sedan ofta gått flera år, under vilka man pressat, och "jagat", den interimistiska vårdnadshavaren (i praktiken även barnet), som ju har att tala i barnets sak, och barnet har dåmera blivit näst intill föräldralöst.

Den frånskilda föräldern förmår inte vara förälder och vårdnadshavarens kapacitet som förälder, att vara ett stöd för sitt barn, har starkt beskrivits av den långvariga rättsprocessen.

Vi talar nu om så kallat familjevåld.

RMSÖ har funnit, att hustrumisshandel och sexuella övergrepp på barn påfallande ofta förekommer inom samma familjer.

Först har barnet upplevt årtal av våld och skräck. Sedan skall man i årtal pröva "äganderätten" över barnet för gärningsmannen, den förälder, som förgripit sig. Ur barnets synvinkel sett kan detta endast syfta till att kuva det, så att barnet internaliserar våldet. En samhällets markering, att våld inte bara är acceptabelt utan man medverkar till och med i vissa fall till att det blir bestående. (Om dessa barn inte blir "värstingar" är rena turen.)

Det är farligt att sätta likhetstecken mellan frånvaro av en biologisk far och "värsting"-utveckling (massmediadebatten om ungdomsvåldet). Då vore ju döda faders barn restlöst förlorade. Det är snarare så, att närvaron av en våldsam förälder befrämjar en sådan utveckling, vilket inte har uppmärksammats. Att förvägra umgänge i ett sådant fall är inte umgängessabotage. Det är i stället vårdnadshavarens skyldighet enligt sitt föräldraansvar. (FB 6 kap.) Dessutom är det socialtjänstens ansvar enligt SoL, om det kommit till dess kännedom, att ett barn inom dess ansvarsområde far illa eller riskerar fara illa.

Familjevåld har förekommit i alla tider, men vårt upplysta välfärdssamhälle blundar oftast, när barn utsätts för våld inom sin egen familj.

Umgängessabotage är det i stället, då en förälder saboterar umgänget med sitt barn, genom att utebli och inte upprätthålla kontakt. Lagföring är kanske inte lösningen, men ett instrument för dessa fall behövs.

Promemorians rubricerade "umgängessabotage" visar upp okunnighet om mycket utsatta barns faktiska verklighet.

Lagstiftningen måste starkt förtydliga utredningsansvaret. Processer angående vårdnad och umgänge borde börja med en noggrann analys av det ifrågakommande barnets behov. Hur ser vårdnadsbehovet ut för just detta barn? Om ej gemensam vårdnad, hur ser umgängesbehovet ut? (Barnets behov, inte föräldrarnas).

RMSÖ efterlyser regler för utredning av barnets behov. I lagen fastslås att barnet har behov av umgänge. Man glömmer, att barns behov kan vara mycket olika från fall till fall.

Därför är det farligt att bestämma att vårdnaden automatiskt skall omprövas vid umgängesvägran, utan att först föranstalta om mycket ingående utredning.

RMSÖ anser, att man också närmare bör reglera vissa huvudpunkter för, vad en god kontakt bör innehålla.

Omprövning av vårdnaden vid det, som promemorian kallar umgänges-sabotage sker också med stöd av nu gällande lag.

I fall, där barnet utsatts för våld ifrån en av föräldrarna, och risken för upprepning är uppenbar, tvingas vi råda den andra föräldern att ändock aktivt medverka till att umgänget (och skadan) verkställs, eftersom risken är överhängande, att domstolen annars varaktigt placerar barnet hos förövaren.

Bodens kommun

Inga bedömningar eller förslag till utformning av umgänge ska lämnas från socialtjänsten till domstolen. Det försvårar möjligheten att döma till ett umgänge, individuellt anpassat efter barnets behov och ålder.

Samma informationsskyldighet som åläggs vårdnadshavaren, bör åläggas den umgängesberättigade föräldern, för att umgänget ska bli så positivt som möjligt för barnet.

Ingrid Adamsson

Visst förekommer umgängessabotage men i många ärenden är det mycket allvarliga saker som ligger bakom en negativ inställning.

Umgängessabotage skall vi göra allt för att förhindra men det får inte utvecklas till att domstolen ej beaktar att barnet kan fara illa. Eftersom utgångspunkten är att barnet har behov av en bra kontakt med båda sina föräldrar är det olyckligt att lagstiftarna inte någonstans tar upp problematiken med de föräldrar som överger sina barn.

Strömberg/Wetter

6 kap. 15 §: Informationsskyldigheten till den förälder som inte är vårdnadshavare skall inte ens i den allmänna motiveringen utformas som ett hot. Det är svårt att avgöra för en förälder vad som är information av här avsett slag. Information om barnets vardag, och att de t.ex. företrar umgänge med kamrater främför föräldrarna kan också bli provocerande och ge anledning till ytterligare konflikter.

Vad beträffar umgängesfrågor (3.4.1) ser vi med tillfredsställelse rekommendationen om mer flexibla former för umgänge. I avsnittet 3.4.2 om umgängessabotage finns angivet att vårdnadshavaren "utan giltig anledning" kan sabotera umgänget. Detta är en svepande och preciserad formulering som kan ge utrymme för subjektiva värderingar och godtyckliga bedömningar.

5 Vårdnadsutredning

Hovrätten tillstyrker förslaget men ifrågasätter om det inte vore lämpligt att utredningsmannen, som är väl insatt i ärendet, redovisar sina egna ståndpunkter när så är möjligt.

Kammarrätten i Jönköping

Eftersom det är önskvärt att vårdnadsutredningar inte drar ut på tiden och att processandets endast sker i domstol, anser kammarrätten att betydande fördelar är att vinna med förslaget och tillstyrker därför detta. Kammarrätten vill dock fästa uppmärksamheten på att det enligt förslaget till 6 kap. 19 § andra stycket första meningen FB endast är socialnämnden som kan ge upplysningar till rätten när tillfälle därtill ges. Även i sådana fall borde upplysningar kunna lämnas direkt från en av socialnämndens utsedd tjänsteman. Samma delegationsrätt bör införas vid lämnande av upplysningar enligt 6 kap 20 § andra stycket FB. Den föreslagna delegationsrätten bör tydligt komma till uttryck i 48 § socialtjänstlagen. En konsekvens av det nuvarande systemet är att en förälder redan på ett tidigt stadium upplever socialnämnden och dess handläggare som partiska och som motståndare. Inte sällan visar detta sig i mål om verkställighet av allmän domstols vårdnads- eller umgängesdom. Även om förutsättningar för medlingsförsök enligt 21 kap. 2 § FB kan anses föreligga, uppstår ofta praktiska svårigheter att få tag på en medlare, eftersom föräldrarna många gånger saknar förtroende för socialnämnden och dess tjänstemän. Den föreslagna regeln om att socialnämnden inte längre skall höras i vårdnads- eller umgängesfall kan således även underlätta handläggningen i mål enligt 21 kap. FB.

Frågan om processordning för föräldrabalksmål är föremål för överväganden av en nyligen tillsatt kommitté. Kammarrätten finner därför inte nu anledning att yttra sig i denna fråga.

Stockholms tingsrätt

Vårdnadsutredningar tar i Stockholm uppemot två år för närvarande, och minst sex månader går innan någon vårdnadsutredare har utsetts. Tingsrätten har i olika sammanhang påtalat den oacceptabelt långa tiden och tingsrätten tillstyrker förslaget att domstolen får bestämma den tid inom vilken utredningen skall vara slutförd. Viktigast i detta sammanhang är dock att socialnämnderna påbörjar vårdnadsutredningarna utan tidsutdräkt. - I promemorian anges att domstolen skall kunna slå fast vissa ramar för vårdnadsutredningen. Tingsrätten utgår från att detta exempelvis innebär att domstol skall kunna bestämma att barnpsykiatrisk utredning skall ske som ett led i socialnämndens vårdnadsutredning. Tingsrätten efterlyser vidare konkreta exempel på vilka riktlinjer som avses med förslaget.

Tingsrätten instämmer i den strävan som kommer till uttryck i förslaget att undvika dubbla processer genom att socialnämnden inte längre skall

yttra sig om vem av föräldrarna som skall anförtros vårdnaden. I promemorian anges att utredaren inte skall ta ställning till vem av föräldrarna som bör anförtros vårdnaden. Hos socialnämnden finns särskilda kunskaper om barns behov, kunskaper som inte förvärvas i juristutbildningen. Tingsrätten förutsätter att utredaren kan åberopas i målet som s.k. sakkunnigt vittne och då tillfrågas om sin mening. Det är dock inte säkert att utredaren i detta läge vill ta ställning. Ett utbildningsbehov för domare och advokater om barns behov torde därför föreligga. Det kan förutses att fler mål kommer att företas till huvudförhandling när förslag inte avgivits av socialnämnd eller utredare.

Socialstyrelsen

I socialstyrelsens remissvar på betänkandet SOU 1987:7 delade styrelsen utredningens syn på det negativa i det dubbla processandet i vårdnads- och umgänges mål - först inför socialnämnd och sedan inför domstol.

Socialstyrelsen tillstyrkte utredningens förslag att frikoppla den politiskt valda socialnämnden från arbetet med vårdnads- och umgängesutredningar. Det dubbla processandet utgör en svår påfrestning för alla berörda, både emotionellt och tidsmässigt.

Under tiden 1 oktober 1988 - 31 mars 1989 genomförde socialstyrelsen en enkät i landets samtliga kommuner om kostnaderna vid vårdnads- och umgänges mål remitterade från domstol. Av sammanställningen framgår att kommunens kostnader för de politiskt valda ledamöterna i socialnämnden utgör en inte ringa del av kostnaderna för vårdnads- och umgänges målen. Politiskt vald nämnd finns med vid huvudförhandlingen i tingsrätten.

Socialstyrelsen betonade i tidigare remissvar att domstolens större inflytande inte fick leda till en utökad byråkratisering utan till en dialog så att handlingsförslag anpassas till varje enskilt fall. Detta bör återigen understrykas och man skulle önska att domare fick någon form av utbildning inriktad på även ett social-psykologiskt synsätt, som så påtagligt behövs i sammanhang som dessa. Vid samarbete mellan socialtjänst och domstol kan socialarbetare genom sin nära kontakt med berörda barn och föräldrar och sina specialkunskaper på området ge domaren sociala aspekter på målet.

I flera kommuner i landet förekommer redan ett samarbete mellan domare och socialarbetare av det slag som här föreslås och erfarenheterna tycks vara goda.

Även om en vårdnads- och/eller umgängesutredning med den föreslagna ordningen inte skall utmyнна i något förslag till beslut torde utredaren utifrån det material som redovisas och med sin kännedom om de berörda i sin utredning kunna diskutera konsekvenserna av olika vårdnads- och/eller umgängeslösningar.

Med lagfäst skyldighet för kommunerna att erbjuda samarbetssamtal kommer förhoppningsvis än färre vårdnads- och umgänges mål än nu att

fullföljas med huvudförhandling i domstol.

Socialstyrelsen biträder departementets förslag att inte längre höra socialnämnden i vårdnads- och umgänges mål.

Prop. 1990/91:8
Bilaga 3

Domstolsverket

I denna del ger departementspromemorian intryck av att föreslå detsamma som utredningen om barnens rätt såvitt avser frågan om att frikoppla socialnämnden från arbetet med utredningar om vårdnad och umgänge. I departementspromemorian sägs dock uttryckligen att utredaren inte skall ta ställning till vem av föräldrarna som bör anförtros vårdnaden, medan man föreslår en något annorlunda lösning i SOU 1987:7, vilket alltså är det förslag som enligt promemorian vunnit remissinstansernas gillande och som riksdagen i allmänna ordalag har uttalat sig positivt om. I SOU 1987:7 diskuterar man fyra olika lösningar och stannar slutligen för den fjärde. Där sägs på s. 177:

"Som vi har sagt i det föregående är våra syften med ett förändrat utredningsförfarande i tvister om vårdnad och umgänge att få bort de dubbla proceserna och skapa utrymme för domstolen att styra utredningsarbetet. Vilken modell som man bör välja för en reform hänger delvis samman med frågan om utredningen bara skall innehålla fakta och upplysningar om parterna eller om utredaren dessutom skall dra egna slutsatser av materialet och avge ett förslag till hur tvisten bör avgöras. Vi har stannat för det sistnämnda och den modell för ett förändrat utredningsförfarande som vi förordar är således alternativet med en bestämmelse i FB som direkt anger att i första hand en tjänsteman som socialnämnden utser skall verkställa den av domstolen begärda utredningen. Det bör dock framhållas att vi inte vill föreslå en absolut skyldighet för utredaren att ta ställning i konflikten eftersom det någon gång t.ex. kan konstateras att båda föräldrarna är lika lämpliga som vårdnadshavare. Att i en sådan situation tvinga utredaren att ta parti för en förälder, och mot den andra, är inte att rekommendera med tanke på den risk det skulle innebära för ett mer utdraget utredningsförfarande och för större påfrestningar för de inblandade parterna.

Tanken var alltså inte att socialtjänstemannen aldrig skall ta ställning till hur tvisten skall avgöras utan endast att han skall ha möjlighet att avstå från detta i vissa fall. Enligt DVs uppfattning kan det emellertid vara av stort värde för domstolen om utredaren, som av naturliga skäl är väl insatt i ärendet, redovisar sina slutsatser av det framtagna materialet när så är möjligt.

DV tillstyrker således förslaget i den utformning det fått i SOU 1987:7. DV tillstyrker även att domstolarna ges möjlighet att vid behov ge vissa riktlinjer för utredningen.

JO

En stor del av de klagomål som kommer in till JO avser handläggningen

vid socialnämnd av ärenden angående vårdnadsutredningar. Klagomålen avser företrädesvis de långa handläggningstiderna i dessa ärenden. Det är inte ovanligt med handläggningstider som sträcker sig över 1-2 år. Det är givetvis högst otillfredsställande att föräldrarna på så vis under lång tid hålls i okunnighet om hur vårdnadsfrågan enligt nämndens mening skall lösas.

Klagomålen visar att föräldrarna ofta uppfattar socialnämndens yttrande som bestämmande för utgången av målet. Föräldrarna begär därför ofta företräde inför nämnden för att där genom sina ombud lägga fram sin sak. Handläggningen i socialnämnden ges en alltmer domstolsliknande karaktär.

I klagomål till JO ifrågasätter ofta den förälder, som enligt nämndens förslag inte bör tilläggas vårdnaden, om tjänstemännen vid förvaltningen och socialnämnden handlagt ärendet med nödvändig opartiskhet. Handläggningen vid nämnden leder till bitterhet och besvikelse och medför inte sällan att motsättningarna mellan föräldrarna förstärks.

Det är min uppfattning att parterna i vårdnads- och umgängesrättsmål skulle känna en större rättstrygghet om nämndens skyldighet att yttra sig över den där verkställda utredningen föll bort.

Jag biträder därför förslaget om att domstolen tilläggs uppgiften att i vårdnads- och umgängesrättsmål ta ställning till om nämnden skall inkomma med upplysningar i målet eller om uppdrag skall lämnas nämnden eller annat organ att verkställa utredning. Därmed ges domstolen ett mer direkt ansvar för utredningens omfattning och den tid inom vilken utredningen skall vara genomförd. Det finns starka skäl anta att tiden för utredningen härigenom kan förkortas avsevärt samtidigt som större möjlighet ges att nå samförståndslösningar mellan föräldrarna innan förhandlingarna i domstolen tar sin början. Inte minst betydelsefullt för möjligheterna till samförståndslösningar blir den föreslagna rätten för domstolen att förordna om samarbetsamtal.

Svenska kommunförbundet

Utredningen lägger ett förslag om att socialnämnden inte längre ska höras av domstolen i vårdnads- och umgängesmål. Den socialtjänsteman som av socialnämnden utses att utföra vårdnadsutredningen skall själv svara för utredningen och ge in den till domstolen utan att gå vägen via socialnämnden. Domstolen ska vid behov kunna ge vissa riktlinjer för utredningen.

Det föreslagna innebär att utredningen enbart ska innehålla en redovisning av insamlade uppgifter och fakta om barnet och dess familj. Det svåra och kvalificerade arbetet att värdera det insamlade materialet - och där socialtjänstens kompetens måste betraktas som stor - undandras från nämnden. Förslaget kan på sätt och vis också sägas medföra att den kommunalt anställda personalen ställs till domstolens förfogande, en ordning som saknar motsvarighet inom annat område och är främmande

i det kommunala systemet. Domstolens rätt att ge riktlinjer för utredningen kan medföra en risk för tunna beslutsunderlag vilket knappast kan sägas gagna barnen. Förbundsstyrelsen avstyrker med bestämdhet - mot bakgrund av samtliga ovanstående skäl - denna del i utredningen i vilken förtroendemännen också förlorar möjligheten att planera och prioritera arbetet.

Stockholms kommun

I promemorian föreslås att socialnämnden inte längre skall höras av domstol i vårdnads- eller umgänges mål. Socialnämnden skall i stället utse tjänsteman som för domstolens räkning skall utreda barnets förhållanden. Utredningen skall sedan lämnas till domstolen utan ställningstagande från utredarens eller socialnämndens sida. Enligt förslaget skall domstolen också kunna ge direktiv för utredningen.

Det finns både för- och nackdelar med de här förslagen. Kommunen anser dock att de skäl som talar mot förslagen är betydligt starkare och avstyrker därför promemorians förslag i det här avseendet.

Malmö kommun

Det kommer att bli svårare att nå förlikningsresultat före domstolsförhandlingen. Utredarens möjlighet att hjälpa parterna att komma fram till samförståndslösningar, utan inblandning av advokater, minskar. I stället kommer fler processer att drivas med hjälp av respektive parts juridiska ombud inför domstolen, med färre positiva överenskommelser som följd.

Enligt socialnämndens mening underskattar lagförslaget värdet av den bedömning av parterna som en erfaren utredare kan erbjuda. Även inom ramen för en traditionell vårdnadsutredning ges ofta tillfälle till samförståndslösningar.

Samhället bör på allt sätt förebygga att vårdnadstvister m.m. i större omfattning än nu avgörs efter traditionell rättegång med parterna och deras ombud som utredare. Parternas motsatsförhållande är ofta problematiska redan då domstolsförfarandet inleds. Själva processen med dess betonande av partsförhållanden förstärker detta. I ombudens partsinlagor spetsas gamla konflikter till, genom beskyllningar och motbeskyllningar sårar parterna varandra, kanske för livet.

Vårdnads- och umgängesrättsfrågor har mycket av familjesocialt och psykologiskt innehåll. Sådant måste beaktas om tvister skall lösas långsiktigt och återkommande kriser undvikas. Det skulle enligt nämndens mening vara fel att avstå från att söka lösningar med hjälp av socialpersonal - även om parterna avstått från reguljära samarbetssamtal.

Socialnämnden är klart positiv till förslaget att inte längre behöva avge särskilda yttranden i vårdnads- och umgängesrättsfrågor. Både för att i framtiden vinna en snabbare handläggning och för att undvika att processen föregrips genom dueller mellan parterna i socialnämnden.

Om domstolen fastställer riktlinjer för utredningen så kommer detta att upplevas som en styrning, fingervisning, om hur socialnämndens tjänstemän skall arbeta.

Endast i yttersta undantagsfall bör domstolen kunna styra en utredning.

I dag finns hos socialnämnderna en så hög utredningskompetens att det får anses onödigt att domstolen behöver fastställa riktlinjer för vårdnads- och umgängesutredningar.

Gotlands kommun

Frågan om vård och umgänge kommer enligt förslaget att bli en ganska strikt juridisk fråga i stället för en social sådan. I och med att utredningen inte skall innehålla ett förslag kommer det att ställa ett större krav på domstolarna. Den samlade kompetens och erfarenhet som berörd personal på socialförvaltningen besitter kommer inte domstolen till del vid avgörandet. Tar man detta i beaktande, och därtill att rättens ledamöter i dag inte läser hela vårdnadsutredningen utan endast får valda delar föredragna för sig, måste en förändring ske i domstolens arbetssätt och av ledamöternas kompetens på det sociala området. Möjligen kan den utredande tjänstemannen göras till föredragande av utredningen inför rätten.

Finner man att förslaget skall genomföras bör det övervägas om inte måltypen skall flyttas till de allmänna förvaltningsdomstolarna som har lång erfarenhet av att avgöra andra mål med sociala överväganden och härigenom utvecklat en stor social kompetens.

LO

Vårdnadsvister drar ofta mycket långt ut på tiden. Utredningen tar inte sällan mer än ett år, vilket kan vara mycket påfrestande både för barn och föräldrar. LO anser det angeläget att förkorta proceduren. Det finns ibland ett krav på och en önskan att skapa millimeterrättvisa mellan två föräldrar som kanske båda är lämpliga som vårdnadshavare som leder till onödigt utdragna utredningar. Hänsynen till barnets bästa handlar i sådana fall inte om vilken av föräldrarna som är marginellt "lämpligast" utan främst om att barnet så snart som möjligt kommer in i en lugn och trygg situation.

SACO/SR

SACO/SR ställer sig positiv till promemorians förslag att socialnämnden inte fortsättningsvis skall ta aktiv del i vårdnadsprocessen. Detta är positivt dels, som framhålls i promemorian, för att spara tid i redan utdragna och för parterna och barnen plågsamma processer. Återremisser och bordläggningar i socialnämnden är inte ovanliga. Det är vidare

positivt att befria socialnämnden från denna uppgift, då socialnämndens behandling av vårdnadsärenden emellanåt får en rättegångsliknande karaktär, vilket kan skapa fördjupade motsättningar.

SACO/SR motsätter sig dock mycket starkt den del av detta förslag som gäller själva utredarens roll och uppgift. Vårdnadsutredarens roll reduceras i förslaget till insamling av fakta och upplysningar, vilket sedan skall överlämnas utan kommentar till domstolen för bedömning och avgörande.

Promemorian tar sin utgångspunkt i skyddet av barns rätt och barns behov. För att kunna avgöra vilka barns behov och rätt är och vad som bäst tillgodoser dessa krävs psykosocial kompetens. I en vårdnadsprocess inför domstol agerar två parter, respektive förälder, med sina juridiska ombud. I själva processen finns inget ombud som för barnets talan och värnar om barnets rätt. Hur skall domstolen utan psykosocial kompetens och med enbart juridisk kompetens kunna tillvarata barnens rätt och behov. SACO/SR vill därför understryka vikten av att barnpsykologisk sakkunskap kan tillföras domstolen, i synnerhet vid särskilt komplicerade mål rörande vårdnad och umgänge. I förslaget finns nämligen inget skrivet om hur domstolen skall värdera inhämtat utredningsmaterial eller få hjälp till sådan värdering i de fall samförståndslösningar inte är möjliga.

Dock är det enligt vår mening avgörande för att tillvarata barnens rätt och behov att vårdnadsutredarens kompetens ges stor tyngd i den smärtsamma process som tvisten innebär i synnerhet för barnet.

Sveriges domareförbund

Förbundet tillstyrker att socialnämnden inte längre skall ta ställning i vårdnadsfrågan. Förbundet anser däremot att den socialtjänsteman som gör utredningen inte enbart skall begränsa sig till att presentera fakta utan även lämna ett motiverat förslag till lösning av vårdnadsfrågan. Den kunskap som utredaren skaffar sig under en vårdnadsutredning bör enligt förbundets mening också utnyttjas så att utredaren får lämna ett förslag. Utredningsarbetet torde därmed bli mera stimulerande och också uppfattas som mera kvalificerat. En annan sak är att rätten naturligtvis skall pröva förslaget, liksom annan utredning i målet.

Sveriges advokatsamfund

Samfundet avstyrker förslaget om att socialnämnden ej skall avge yttrande i vårdnadsfrågan.

Förslaget skulle innebära att fler vårdnadstvister i fortsättningen avgjordes efter stor huvudförhandling i domstol. Ett sådant förfarande skärper alltid motsättningarna mellan föräldrarna och detta blir ytterst till nackdel för barnet. Det är lättare att motivera föräldrarna till en överenskommelse utan huvudförhandling med nuvarande system som innebär att vårdnadsutredarna avger förslag i vårdnadsfrågan. Förfarandet inför socialnämnden är en garanti för att båda föräldrarna får framföra

sina synpunkter på utredningen.

Om vårdnadsutredarna ej avger förslag kommer parterna att begära att vårdnadsutredarna hörs inför domstol. Man får då först i samband med huvudförhandling ett utlåtande i vårdnadsfrågan som sedan får avgörande betydelse för domstolens ställningstagande. Detta är olämpligt.

En jämförelse kan göras med nuvarande upplysningar enligt FB 6:20 som för det mesta endast innehåller ett återgivande av föräldrarnas egna uppgifter och därför saknar värde för domstolens ställningstagande.

Däremot kan det ur många synpunkter vara lämpligt att domstolen drar upp riktlinjer för utredningen eller i vart fall särskilt pekar på vissa frågor som bör belysas. Detta är särskilt viktigt när det gäller att begränsa utredningen i tiden.

BRIS

BRIS delar promemorians mening att utredningsförfarandet behöver effektiviseras och att socialnämndens handläggning innebär en tidsdröjande faktor. Vi hävdar dock bestämt att den psyko-sociala kompetens som socialnämndens yttrande trots allt står för måste ersättas med en motsvarande kompetens i tingsrätten. Vare sig domare eller nämndemän har de kunskaper om barns behov som behövs för att rätt kunna tolka den information om barnet och familjen som inte åtföljs av ett yttrande från den myndighet som gjort utredningen.

Bris föreslår därför att en barnpsykologisk eller barnpsykiatrisk expert skall adjungeras till rätten i alla vårdnads- och umgänges mål.

Föreningen jurister vid de allmänna advokatbyråerna

Förslaget att den socialtjänsteman som utsetts att utföra vårdnadsutredningen själv skall svara för utredningen och inge denna till domstolen är som angetts i promemoiran lämpligt såväl med hänsyn till att rättegångsliknande förfarande inför socialnämnden i fortsättningen kommer att undvikas som av effektivitetsskäl. Föreningen biträdde även vad i promemoiran anförts om domstols möjlighet att ange riktlinjer för utredningen.

Föreningen anser det angeläget att understryka vikten av att domstolen i samband med varje förordnande om utredning anger det datum utredningen skall vara tingsrätten tillhanda. Denna tid skall inte kunna förlängas, såvida ej synnerliga skäl föreligger.

Rädda Barnens riksförbund

Rädda Barnen tillstyrker förslaget om att socialnämnden inte längre skall yttra sig i vårdnads mål utan att vårdnadsutredningen, som sker på domstolens initiativ, endast föreläggs domstolen och att utredningen ska lämnas till domstolen utan något ställningstagande från nämndens eller utredarens sida. Detta förfaringssätt förkortar processen och parterna slipper att företräda i socialnämnden.

Rädda Barnen vill dock i detta sammanhang poängtera vikten av att

domare och nämnd ges tillfälle till utbildning i frågor som rör barn och barns behov. I och med promemorians förslag kopplas socialnämnden bort från vårdnadsutredningen och då utredaren ej längre ska ge förslag i vårdnadsfrågan kommer värdefull sakkunskap att försvinna. Därför är det av yttersta vikt att domstolens kompetens i barnfrågor fördjupas.

UFR

UFR tillstyrker delvis att socialförvaltningens roll tonas ner i utredningen.

Men detta får inte ske före vi har fått en mer kompetent instans, typ familje- eller skiljenämnd. Det gäller att på olika sätt stödja den yrkesgruppsom arbetar med familjekonflikter genom fortbildning och metodutvecklingsprojekt, så att de får en större tyngd i sitt arbete att förmå separerande föräldrar träffa uppgörelser om vårdnad och umgänge och förmå dem till ett "vardagssamarbete" om barnen även efter en separation, för att inte ge ytterligare spelrum för de juridiska ombudens smutskastning av den förälder som är motpart i målet.

UFR delar delvis promemorians förslag om lagtexten tidsbegränsas till 90 dagar i exempelvis ärenden var barnet på grund av odokumenterat skäl eller påståenden hålls avskild från umgängesföräldern.

Sista stycket om att barn får höras i domstol motsätter vi oss helt. Barnets talesrätt skall komma till uttryck i föräldrarnas samarbetsamtal innan domstolsförhandlingen.

Centerns kvinnoförbund

Av ovanstående har framhållits behovet och betydelsen av att ha samarbetsamtal. Av förslaget i promemorian framgår att socialnämnden inte längre ska höras av domstol i vårdnads- och umgängesfrågor. Där är vi av en annan uppfattning. Tas socialnämndens befogenheter bort förringar man skyldigheten att upprätthålla service med samarbetsamtal. Om socialnämnden endast fungerar som arbetsgivare till samtalsledare och utredare läggs inte samma vikt vid denna verksamhet i konkurrens med de stora uppgifterna inom barn- och äldreomsorg. Socialnämnden borrar också för att ärendet belyses ur lekmannasynpunkt och att demokratiska aspekter inte åsidosätts.

Ärenden av denna art ska handläggas snabbt. Det bör inte bli någon konflikt i detta avseende även om behandlingen i socialnämnden behålles. I promemorian framgår inte betydelsen av att på alla plan jämställa föräldrarna. Från Centerkvinnorna kan vi inte nog framhålla betydelsen av att det snarast införes en jämnare fördelning av uttag av föräldraledighet. Skapar båda föräldrarna tidiga relationer till barnet, kommer båda att vara angelägna om att jämnställas i vårdnads- och umgängesfrågor.

Domstolen är det organ som skall lösa tvisten.

De flesta vårdnadsutredningar löses i samförstånd. I de fall där så inte sker finns skäl att misstänka psykiska störningar hos en eller båda föräldrarna. Det är därför i dessa fall nödvändigt att göra grundliga bedömningar över föräldrarnas lämplighet som vårdnadshavare. Varje vårdnadsutredning är psykiskt krävande för alla inblandade. Inte minst ur den aspekten är det angeläget att lagstifta om den tid en utredning får ta i anspråk och vilka krav som skall ställas på utredande organ. Vid behov kan den tidsperiod förlängas genom beslut av domstol.

Moderata kvinnoförbundet

Utredningen lägger förslag om att socialnämnden inte längre skall höras av domstolen i vårdnads- och umgänges mål. På begäran av domstol skall tjänsteman endast redovisa insamlade uppgifter och fakta om barnet och dess familj. Förslaget innebär att kommunen ställer anställd personal till domstolens förfogande, en ordning som saknar motsvarighet inom annat område och är främmande i det kommunala systemet. Mot detta reagerar MKF med bestämdhet.

Tvärtom anser MKF att det är av största vikt att socialnämndernas kompetens och erfarenhet tages tillvara. Utredningen framhåller tidsvinsten som ett argument att inte höra socialnämnden men undanhåller det värdefulla i att klienterna får tillfälle att införa en sekretessbelagd förtroendemannanämnd framföra sina synpunkter och åsikter. Det är inte meningsfullt att fler processer med inblandning av advokater kommer att drivas. Utredningens förslag i detta avseende innebär en förlust för samhället.

MKF anser att för barnens bästa borde samhället tillvarata den engagemang och den förmåga till samförståndslösningar som socialtjänsten och dess förtroendevalda kan erbjuda.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund

Angående socialnämndens roll i vårdnads- och umgänges mål så föreslår utredningen att socialnämnden inte längre skall höras. Vårdnadsutredningar skall utföras av socialtjänsteman som utan eget förslag skall ge in dem till domstolen. Vidare ska domstolen ge riktlinjer för utredningen. SSKF inser problemet med de dubbla processerna men anser ändå en social bedömning och ett ställningstagande från de förtroendevaldas sida vara värdefull. Den utredning som genomförs av socialtjänsteman är av utomordenligt stor vikt för domstolens senare bedömning. En vårdnadsutredning måste vara allsidig och relativt heltäckande. Riktlinjer från domstolen kan betyda att viktiga förhållanden inte blir belysta. Utredningen blir i förväg styrd av den dömande instansen. Socialnämndens uppgift är just att granska utredningar utifrån den aspekten och begära

upplysningar kring förhållanden som nämndens utredare inte berört. Fj alltför sällan anser föräldrar att socialtjänstemännen varit partiska under utredningsarbetet och ser nämndens ledamöter som garantier för att utredningen blir saklig och allsidig.

SSKF avstyrker således detta förslag.

FoR

FoR tillstyrker förslaget om vårdnadsutredningen men vill tillföra några synpunkter. Redan i avsnitt 3.2.2 har FoR framhållit att samtalsledare i en vårdnadstvist i ett senare skede inte får bli vårdnadsutredare.

I såväl lagtext som motiveringarna skrivs uttryckligen "någon", dvs. singularis, när det gäller verkställare av utredningen. Under senare år har det blivit allt vanligare att två utredare är inkopplade på samma ärende. Så är alltid fallet i t.ex. Södertälje kommun och i allmänhet också i Stockholm. Vid barnpsykiatrisk utredning är praxis ett team på 2-3 personer.

Även om i utredningen inte längre skall framföras ett direkt förslag torde starka skäl tala för att utredningsuppdraget läggs på minst två personer.

Den av FoR föreslagna ändringen är lätt att genomföra. I stället för att skriva "uppdraga åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa sådan" (dvs. utredning) kan lagtexten kortas till "uppdraga åt socialnämnden eller något annat organ att låta verkställa sådan".

Om inte annat skulle FoR-förslaget göra det lättare för vårdnadsutredare som redan arbetar två och två att även fortsättningsvis göra det. Står det i den framtida lagtexten singularformen "någon" kommer med säkerhet kommuner där man i dag arbetar med två utredare av ekonomiska skäl återgå till det äldre systemet med endast en.

Skall domstolarnas handläggningstider bli kortare erfordras även andra åtgärder. Nuvarande långa tider beror inte enbart på fördröjning i socialnämnderna. Inte sällan är någon av parterna eller något av ombuden som avsiktligt förhalar målet. Även i domstolarna förekommer emellanåt fördröjningar. FoR har exempel på att det kan ta nära ett år efter stämning och första förberedelse innan domstolen begär yttrande från socialnämnd. När yttrandet väl kommit in kan det sedan dröja ett halvår till nästa förberedelse i målet och ytterligare 3--4 månader till huvudförhandlingen.

Elsa Nyberg

Vi delar utredningens uppfattning att socialnämndens prövning innan yttrande inlämnas till domstolen av olika skäl är onödig. Vi anser även att möjligheterna till fortsatt kontakt med och stöd till föräldrarna ökar om familjerättshandläggarna utan förslag kan redovisa ärendet till domstolen.

Beträffande handläggningstider delar vi den uppfattning som framförs i Socialstyrelsens redovisning 1988:17 "Samarbetssamtal och familjerådgiv-

ning" nämligen att det viktigaste inte är om en utredning slutförs inom 4 eller 8 månader utan att en samförstånds lösning faktiskt kan nås.

Det största problemet i kommunerna när det gäller handläggningstider, är där det förekommer långa väntetider beroende på att den familjerättsliga sektorn varit lågprioriterad och tilldelats för knappa personella resurser.

Vi känner en viss oro inför det faktum att domstolarnas betydelse i vårdnads- och umgängesärenden med det föreliggande förslaget ökar. Enligt vår mening är det viktigt att domstolarna ökar sin kompetens beträffande barns behov och om möjligt organiserar familjemålen som en specialitet.

Bodens kommun

Lagförslaget och motivering i promemorian överensstämmer inte när det gäller domstolens styrning av utredning och till vem domstolen ska uppdras utföra utredning. Enligt lagtexten får domstolen större utrymme att styra/begränsa utredning än vad promemorians text beskriver. Enligt lagtext kan domstol uppdras till socialtjänsten eller annat organ att verkställa utredning, medan promemorian i övrigt beskriver att det är socialtjänsten som genomför utredning.

Att domstol ska styra utredningen kan uppfattas som att rätten tidigt tagit ställning för endera parten och domstolens opartiskhet kan ifrågasättas. Det kan även förekomma fall då socialtjänsten har mer/betydligt mer kunskap om ärendet än vad domstolen efterfrågar.

Det kommer att bli stora svårigheter att hantera denna kunskap, då det kan vara av stort värde för barnet att den redovisas i utredningen. Då socialsekreterare kallas som vittne vid vårdnads/umgängesrättegång, blir det svårigheter om socialsekreterare har mer uppgifter än vad som begärts av rätten i utredningen.

Om uppgifterna då måste redovisas muntligt vid rättegången innebär det en sämre rättssäkerhet för föräldrar/barn.

Domstolarnas roll betonas och socialtjänstens roll försvagas. Eftersom socialtjänsten tidigare fört barnens talan finns det risk för att barnens rätt också försvagas på bekostnad av föräldrarnas, som stärks.

Ingrid Adamsson

Socialnämnden föreslår att inte yttra sig i vårdnads- och umgängesärenden, bl.a. för att förhindra en dubbelprocess. - Dubbelprocesser är inte bra men borde genom tydliga regler, kunna förhindras. Ur tjänstemannasympunkt och i förlängning allmänhetens är det negativt att dessa ärenden inte förs upp till socialnämnden. Nämnden får därigenom inte längre någon kunskap om kvalitet och kvantitet i det arbete som görs, vilket i sin tur kan försvåra vid budget- och personalförhandlingar.

Promemorians förslag att socialtjänstens handläggare inte längre skall göra en bedömning och lämna ett förslag i vårdnads- och umgängesutred-

ningar utan endast ta fram begärda fakta är mycket olyckligt. Det måste ifrågasättas om förslagsställarna är medvetna om vilken kompetens som behövs i dessa ärenden och vem det i dag är som har denna kompetens. Hitintills är det endast socialtjänstens handläggare som haft kunskapen och modet att sätta barnets bästa i fokus. BUP har kunskap men vågar i regel ej ta ansvar. Domstolen saknar kunskap.

Fastän lagen poängterar att det är barnets rätt som skall tillgodoses och inte föräldrarnas som i tidigare lag blir det i domstolen den vuxnes rätt som prioriteras i barnets rätts namn. Detta eftersom varken juridiska ombud eller domare har den specialkunskap och den kompetens som krävs för att kunna sätta barnet i fokus. Hur kan det annars förklaras att föräldrar som dömts för incest får umgängesrätt. Att ett åtta månaders barn skall träffa sin far vartannat veckoslut fredag till söndag, att ett 1,5 års barn, som ej sett sin far på fem månader skall träffa sin far på samma villkor föregånget av ett besök av fadern i barnets hem, dit han vägrar att gå. Inte i någon dom skrivs ut att beslutet om umgänget är baserat utifrån barnets bästa utan alltjämt uttalas att fadern/modern skall ha umgängesrätt. Det är anmärkningsvärt att i alla processer där jurister är inblandade är det alltd bäst för barn att träffa den andre föräldern vartannat veckoslut, varannan storhelg, två till fyra veckor på sommaren. Det är ju uppenbart hur slentrianmässigt och med vilken okunskap sådana beslut kommer till stånd och det är lika uppenbart att alltför många jurister inte uppfyller lagens intentioner att sätta barnets behov i centrum. I stället blir att endast i undantagsfall, om någon är grav missbrukare, som denne inte skall ha umgängesrätt. Det är företrädare med ovan synsätt och med ovan kunskap som nu ensamma skall se till barnens bästa.

Socialtjänstens handläggare har sin roll helt klar att utreda barnets behov, att sätta dessa i fokus och att ta ansvar för vad som kommit fram. Att dessa tjänstemän inte längre skall göra bedömningar och lämna förslag i vårdnads- och umgängesutredningar, kommer att medföra att barnens behov ej blir sedda. Vi vågar påstå detta, då det redan i dag är svårt att få domstolen att förstå utvecklingspsykologi, missbruks-, incest-och lojalitetseffekter, psykologiska skeenden, aggressivitet etc. Därför måste socialarbetarna även i framtiden göra en bedömning och lämna ett förslag i stället för att bli faktainsamlare.

Jonsson/Viklund

Vi tycker att det är bra att socialnämnden inte ska ta något beslut i vårdnadsfrågorna. Det blir mindre antal "processer" och strider.

Samverkansgruppen

Det föreslås också att socialnämnden inte skall yttra sig över en vårdnadsutredning utan domstolen skall uppdraga till socialnämnden att föranstalta om utredning men utredningen skall överlämnas till domstolen utan något

ställningstagande från nämnden eller utredarens sida.

Vi är medvetna om att det i landet kan se ganska olika ut vad avser möjlighet till kompetens inom barnpsykiatri, relationsproblem och övriga familjerättsfrågor för vårdnadsutredare men samtidigt finner vi det viktigt att där sådan kompetens finns domstolarna utnyttjar denna kompetens i tillämpliga fall. I och med att man påskyndar vårdnadsutredning, vilket är ett av syftena för den nya promemorian, finns en risk att domstolen på ett mera summariskt sätt kan avgöra vårdnadsfrågorna där också parternas ombud mera fritt kan agera vilket skulle kunna vara en risk för barnets rättssäkerhet. Vi vill poängtera detta eftersom vi i vårt praktiska arbete har funnit att vi i yttranden om vårdnad och umgänge kunna ge domstolarna nyttiga bakgrundsfaktorer av betydelse för barnets fortsatta vårdnad, umgänge och relationer med föräldrarna. Vi vill också påpeka vikten av att man inom socialtjänsten i de olika kommunerna tillskapar om så inte finns en god kompetens inom olika familjerättsfrågor.

Sammanfattningsvis finner vi att intentionerna i promemorian är bra framför allt betoningen av båda föräldrarnas gemensamma ansvar i vårdnaden av barnet, men att det inte får räcka med detta utan domstolen också utreder intentionen av viljan att göra det så bra som möjligt för barnet i vårdnad och umgangesfrågor.

När det gäller vårdnadsutredning finner vi att kompetensen inom familjerättsfrågor är mycket olika i olika delar av landet, men där sådan kompetens finns är det viktigt att domstolarna utnyttjar sig av densamma så att barnets rättssäkerhet i möjligaste mån tillförsäkras och att inte föräldrarnas eventuella konflikter och ombudens utnyttjande av desamma kommer att överväga.

6 Interimistiska beslut

Göta Hovrätt

Hovrätten tillstyrker förslaget.

Kammarrätten i Jönköping

Kammarrätten anser att det finns flera fördelar med att domstol genom ett interimistiskt beslut, vid vilken tid utredningen av naturliga skäl ofta är bristfällig, skall kunna förordna endast om vem barnet skall bo tillsammans med. Eftersom promemorians förslag innebär att domstol skall kunna förordna på detta sätt även om parterna inte vill ha gemensam vårdnad, bör i sammanhanget diskuteras möjligheten att reglera umgänge med barnet och om verkställighetsreglerna i 21 kap. FB kan tillämpas på ett sådant beslut. I promemorian berörs inte dessa frågor trots att utredningen om Barnets rätt (SOU 1987:7 s. 165) pekat på problemet. De

nuvarande reglerna utgår ifrån att föräldrarna kan komma överens om umgänge när de har gemensam vårdnad. Med tanke på att de faktiska förhållandena under utredningstiden påverkar det slutliga avgörandet, bör möjlighet finnas att förordna interimistiska umgänge även om föräldrarna har gemensam vårdnad. Om 6 kap. 15 § FB ändras på sätt som kammarrätten föreslagit under avsnitt 3.4.2, ges sådan möjlighet även vid interimistiska beslut av ifrågavarande slag. Om en sådan ändring ej görs bör det övervägas om det i vart fall vid interimistiskt beslut om vem barnet skall bo tillsammans med skall införas en sådan möjlighet. Den andra frågan som sammanhänger med förslaget och som inte kommenterats i promemorian är om det interimistiska beslutet om vem barnet skall bo tillsammans med kan verkställas enligt 21 kap. FB. Utredningen Barnens rätt synes inte ha ansett att sådana möjligheter finns. Kammarrätten anser dock att bestämmelserna i 21 kap. 8 § FB ger en möjlighet till verkställighet, när föräldrarna har gemensam vårdnad, men frågan bör belysas ytterligare. Vidare bör övervägas om det inte skall tilläggas till 6 kap. 11 § FB att en vårdnadshavare inte utan den andre vårdnadshavarens samtycke får bestämma var barnet faktiskt skall bo, om tingsrätt har förordnat interimistiskt härom.

Stockholms tingsrätt

Den föreslagna möjligheten att i stället för ett interimistiskt beslut om vårdnad besluta om var barnet skall bo kan ha en psykologisk och känslomässig betydelse och tillstyrks därför.

Socialstyrelsen

Interimistiska beslut i vårdnadsfall har ofta en styrande effekt på vårdnadsutredningen och på det slutliga avgörandet. Det har ofta också en psykologisk negativ effekt på den förälder som trots att ärendet ännu inte utretts, tillsvidare förlorat vårdnaden.

Socialstyrelsen biträdde i yttrande över SOU 1987:7 utredningens förslag beträffande interimistiska beslut i vårdnadsfall, vilket överensstämmer med promemorians förslag. Promemorian föreslår att interimistiska beslut i vårdnadsfall där vårdnaden varit gemensam i stället för att gälla vårdnaden skall kunna avse vem barnet skall bo hos. Förslaget betonar som flera av de nya lagreglerna att samhället anser att gemensam vårdnad skall vara det normala. Den skall inte upphävas förrän en grundlig utredning genomförts, om inte omständigheterna är så extrema, att barnets bästa påkallar annat förfarande.

Socialstyrelsen tillstyrker promemorians förslag.

Domstolsverket

DV tillhörde de remissinstanser som i yttrande över SOU 1987:7 avstyrkte förslaget om att det interimistiska beslutet i vårdnadsfall i stället för att gälla vårdnaden, skulle kunna avse vem barnet skall bo tillsammans med.

Verket är alljämt av uppfattningen att det knappast är den rättsliga regleringen under utredningstiden som har störst betydelse för det slutliga avgörandet utan utvecklingen av de faktiska förhållandena.

Med hänsyn till de nya skäl som nu anförs och främst det förhållandet att domstolen i det slutliga avgörandet föreslås kunna välja att avstå från att upplösa den gemensamma vårdsnaden trots att föräldrarna eller endera av dem primärt vill ha ensam vårdnad, motsätter sig DV inte nu förslaget. Eftersom beslutet inte går att verkställa med stöd av 21 kap. FB och då det inte finns någon möjlighet att besluta i umgängesfrågan (föräldrarna har ju gemensam vårdnad) krävs det att föräldrarna kan antas rätta sig efter domstolens beslut för att den nya bestämmelsen skall få någon praktisk funktion. Även i det här fallet kan det ifrågasättas hur stort värde regeln egentligen kommer att få. Regeln torde dock kunna tillämpas flitigare än möjligheten att besluta om gemensam vårdnad trots att båda eller ena föräldern primärt vill ha ensam vårdnad, eftersom ett interimistiskt beslut går lättare att ändra. Det förhållandet att föräldrarna får möjlighet att "prova på" gemensam vårdnad kan bidra till att båda eller endera av dem ändrar sin tidigare negativa inställning. En sådan provotid kan även medföra att det klargörs om det över huvud taget är möjligt med gemensam vårdnad.

JO

Enligt promemoriaförslaget skall ett interimistiskt beslut i ett vårdnadsmål i stället för att gälla vårdsnaden kunna avse vem barnet skall bo hos.

Jag delar de synpunkter som har lagts till grund för förslaget. Särskild vikt måste tilläggas det förhållandet att den föreslagna lösningen bidrar till att barnets kontakter med båda föräldrarna bibehålls.

Det går emellertid inte att bortse från att det finns situationer där föräldrarna till följd av den djupgående tvist som föreligger mellan dem saknar möjlighet att enas i frågor som rör barnet. Den gemensamma vårdsnaden kan i sådana fall leda till att förälder till skada för barnet ingriper i barnets förhållanden.

Valet av formen för det interimistiska beslutet måste således alltid ha sin utgångspunkt i vad som är bäst för barnet. Detta bör på ett tydligare sätt än vad nu föreslagits komma till uttryck i 6 kap. 20 § föräldrabalken.

SACO/SR

SACO/SR tillstyrker förslaget om att under utredningen inte bestämma om interimistisk vårdnad utan endast om var barnet under utredningstiden skall bo.

Sveriges domareförbund

Förslaget att ett interimistiskt beslut i vårdnadsmål skall, i stället för att gälla vårdsnaden, kunna avse vem barnet skall bo tillsammans med synes

utgå från att rätten enbart har två alternativ att välja emellan om någon av föräldrarna framställer ett interimistiskt vårdnadsyrkande, nämligen att antingen upplösa den gemensamma vårdnaden och utse en av föräldrarna till vårdnadshavare (här bortses från särskilt förordnad vårdnadshavare) eller behålla den gemensamma vårdnaden och enbart besluta om vem barnet skall bo tillsammans med.

Mot bakgrund av att promemorian utgår från att gemensam vårdnad är den lösning som skall tillgripas så snart ingen förälder helt motsätter sig detta, måste domstolen även ges möjlighet att avstå från att meddela ett interimistiskt beslut. Detta bör exempelvis bli fallet om vardera föräldern yrkar vårdnaden - även interimistiskt - men båda förklarar att de i andra hand kan tänka sig gemensam vårdnad.

I specialmotiveringen till 6 kap. 20 § föräldrabalken framförs (s. 101) att enbart det förhållandet att föräldrarna är ense om att en av dem skall utses till ensam vårdnadshavare inte är ett nödvändigt skäl att upplösa den gemensamma vårdnaden. Rätten kan exempelvis inskränka sitt beslut till att enbart avse vem barnet skall bo hos.

Enligt förbundets mening är det inte möjligt eller ens önskvärt att domstolarna i praktiken gör en sådan ingående prövning som nyssnämnda uttalanden i promemorian kan ge intryck av. Om föräldrarna är ense om en viss lösning av vårdnadsfrågan och socialnämnden - efter att ha getts tillfälle att lämna upplysningar enligt 6 kap. 19 § föräldrabalken - inte har någon erinran, bör domstolen självfallet besluta i enlighet med föräldrarnas gemensamma önskan.

En fråga i detta sammanhang som inte har belysts är hur ett interimistiskt förordnande, som enbart tar sikte på hos vem barnet skall bo, skall kunna verkställas. Enligt förbundets mening bör ett sådant beslut kunna verkställas enligt 21 kap. föräldrabalken. Samtidigt ligger det något motsägelsefullt i att tvångsvis genomföra ett sådant beslut under det att den gemensamma vårdnaden består. I praktiken torde förutsättningarna för den gemensamma vårdnaden då inte längre föreligga.

Sveriges advokatsamfund

Samfundet avstyrker förslaget. Ett beslut om vem barnet skall bo tillsammans med skulle få samma styrande inverkan på det slutliga avgörandet i vårdnadsfrågan som det nuvarande interimistiska beslutet. En nackdel med förslaget är att rätten inte kan besluta om umgänge.

Föreningen Jurister vid de allmänna advokatbyråerna

I promemorian uttalas att det förhållandet att någon av föräldrarna eller båda vill ha en upplösning av den gemensamma vårdnaden inte bör vara ett nödvändigt skäl att meddela interimistiskt beslut om vårdnaden utan endast i de fall, då förhållandet mellan föräldrarna är så infekterat att det måste antas att de under utredningstiden inte alls kan samarbeta. Före-

ningen anser att förslaget i denna del kan ge olyckliga konsekvenser. Om i ett inledande skede av rättegången part inför interimistiskt beslut påkallar den gemensamma vårdnadens upplösande bör alltid ett interimistiskt beslut rörande vårdnaden fattas. Med promemorians utgångspunkt måste emellertid part för att erhålla ett sådant interimistiskt beslut använda sig av tyngre och grövre argument som eljest måhända hade varit nödvändigt. Det kan finnas skäl att erinra om att parter i tvistiga vårdnadsfall inför interimistiskt beslut ibland kan finna skäl att - för att inte onödigtvis polarisera situationen - inte använda allt det material som står till buds för att driva vårdnadsfrågan. Ibland nöjer sig sålunda parterna med att lämna domstolen vissa begränsade uppgifter på grund av vilket domstolen fattar sitt interimistiska beslut - allt givetvis i förhoppningen att en samförståndslösning under målets handläggning skall kunna uppnås. Om målet kan handläggas på lägsta möjliga konfliktnivå ökas givetvis även förutsättningarna för en uppgörelse.

Möjlighet att förordna om barns boende finner föreningen vara en konstruktion som inte ger de vinster promemorian räknat med. Gemensam vårdnad förutsätter enighet även beträffande barnets boende. Tvärtom kan förhållandet vara det att just förordnandet om barnets boende kan ytterligare accentuera ett annat problem i samband med interimistiska beslut, nämligen kvarsittandefrågan. Med dagens bostadsbristsituation finns risk för att part ibland mera ser till sin egen kvarsittandesituation än till barnets behov.

Ändring bör sålunda inte ske i nuvarande regelsystem såvitt nu är i fråga.

UFR

I nuvarande rättsläge har vi i dag 100 000-tals rättslösa föräldrar och barn. Promemorians förslag om att ett interimistiskt beslut endast skall avse barnets bostad har gjort att båda föräldrarna juridiskt jämställda i några månader vilket är av mycket stort värde. Att få vara riktig förälder i ytterligare en tid är bra. Men vi4 kräver att få vara föräldrar för alltid.

Folkpartiets kvinnoförbund

Såvida inte barn kan utsättas för fara eller psykiskt lidande i umgänge med den ena föräldern bör domstol, när det gäller interimistiska beslut i vårdnadsfall, döma till gemensam vårdnad och därutöver om vem barnet skall bo hos.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund

Beträffande förslaget att ett interimistiskt beslut i vårdnadsfall endast skall avse vem barnet skall bo hos, ej vem som skall ha vårdnaden, så tillstyrks detta av SSKF.

FoR tillstyrker reservationslöst.

Jonsson/Viklund

Bra att interimistiska beslutet i tingsrätten endast gäller var barnet skall bo och ej vårdnaden.

Strömberg/Wetter

6 kap. 20 §: Förslaget att rätten skall avgöra med vem barnet skall bo under betänketiden kommer att medföra, att bostadsfrågan kommer att bli särskilt framträdande i stället för att rätten bedömer vilken förälder det är lämpligt att barnet skall bo med. Den vinst man gör är att det inte finns något interimistiskt beslut om vårdnad, vilket senare styr det slutliga beslutet. I praktiken kommer ändå kontinuiteten att spela en avgörande roll i vårdnadsfrågan, varför också beslutet om med vem barnet skall bo spelar in vid den slutliga hanteringen.

Skrivningen i specialmotiveringen i övrigt ger vid handen att domstolen oavsett föräldrarnas önskemål om ett beslut i vårdnadsfrågan (interimistiskt) skall kunna ersättas med ett beslut om hos vem barnet skall bo. Vårdnaden om ett barn innebär väsentligt mer än att man beslutar om bostadsfrågan, och det är enligt vår bedömning viktigt att föräldrarna i största möjliga utsträckning får avgöra om de vill ha gemensam vårdnad.

7 Stöd enligt socialtjänstlagen

Göta hovrätt

Hovrätten lämnar förslaget utan erinran.

Kammarrätten i Jönköping

Kammarrätten tillstyrker att den föreslagna föreskriften införs i socialtjänstlagen men anser att den även bör omfatta den tid under vilken en tvist om vårdnad eller umgänge pågår. Behovet av stöd och hjälp är väl så stort under denna tid, när konflikten mellan föräldrarna oftast är som stort och ovisshet råder om vad som slutligt kommer att gälla i fråga om vårdnad eller umgänge.

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen tillstyrker promemorians förslag att det i socialtjänstlagen förs in en erinran om det behov av efterkontakt med socialtjänsten som

kan finnas hos föräldrar och barn efter det en tvist om vårdnad eller umgänge avgjorts.

De socialarbetare som arbetar med familjer i vårdnads- och umgänges- ärenden får en mycket nära kontakt med alla. En strävan hos utredaren är att även den som "förlorar" - inte förordas som vårdnadshavare, inte får yrkat umgänge - skall förstå utredarens skäl till ställningstagandet. Dialogen mellan klient och utredare bör vara rak och tydlig. Det skapar förtroende, därför söker ofta klienter gång på gång upp utredaren när det blir problem efter det vårdnads- eller umgängesfrågan avgjorts i nämnd eller domstol. Inte minst är det viktigt att hjälpa till med umgänget.

Det förekommer att förälder blivit hänvisad att söka hjälp på annat håll när socialtjänsten avslutat ärendet och målet avgjorts i domstolen. Det kan därför vara av betydelse att en erinran som den föreslagna förs in i socialtjänstlagen. Socialstyrelsen tillstyrkte också i yttrandet över SOU 1987:7 utredningens förslag att genom socialtjänstlagen markera socialnämndens ansvar sedan ett vårdnads- eller umgänges mål avgjorts.

Domstolsverket

DV avstyrker förslaget. Socialtjänstlagen är uppbyggd som en målinriktad ramlag. Detta innebär att den dels i stor utsträckning anger målen för verksamheten i stället för att i detalj reglera verksamhetens utformning, dels att den innehåller få preciserade regler. Socialtjänstlagen lämnar således de tillämpande myndigheterna stor frihet att ordna verksamheten efter sina egna förutsättningar och behov.

Såsom påpekas i SOU 1987:7 s 194 och i promemorian är reglerna i socialtjänstlagen redan i dag utformade på ett sådant sätt att ingen tvekan torde behöva uppstå om socialnämndens ansvar. Att på sätt här föreslås skriva in utfyllande bestämmelser i lagen skulle strida mot den uppbyggnad socialtjänstlagen har. Det skulle för övrigt kunna tolkas som om uppgifter på övriga områden där motsvarande bestämmelser saknas skulle ha mindre vikt än dessa frågor och det vore olyckligt. Frågan kan i stället lösas genom att socialstyrelsen utfärdar allmänna råd (jfr 67 § SoL).

JO

Socialnämndens ansvar för att följa barnets utveckling i sådana fall är klart fastslaget i lagen. Det räcker emellertid inte för att ge barnet den personliga hjälp som barnet behöver, eftersom socialnämnden inte kan vidta någon åtgärd mot vårdnadshavarens vilja. Det finns alltså en zon där barnet behöver hjälp, men där LVU inte är tillämplig. I t.ex. sådana fall kan en kontaktperson för barnet vara till stor nytta.

Stöd enligt socialtjänstlagen och kontaktperson för barnet

Jag biträder förslagen i dessa delar. Samtidigt vill jag tillägga följande. Det förekommer inte sällan att domstol vid fastställandet av föräldrarnas

umgänge med barnet uppställer som villkor att umgängesrätten skall utövas i närvaro av någon av socialnämnden utsedd person. Det har i praktiken visat sig att socialnämnden inte uppfattat domstolens förordnande som bindande. Nämnden har under hänvisning till svårigheten att finna en lämplig person eller till personalbrist inte efterkommit domstolens förordnande, vilket har fått till följd att föräldern inte kunnat umgås med barnet på sätt domstolen har bestämt. Till undanröjande av den tvekan som nu kan råda hos socialnämnderna bör av 10 § socialtjänstlagen också framgå att det åligger socialnämnden att utse en särskild person (kontaktperson) när det behövs vid umgängesrättens utövande.

Piteå kommun

Detta tillägg till socialtjänstlagens 12 § är, framför allt ur barnens synvinkel, mycket nödvändigt och bra.

Det kommer dock att innebära att ytterligare arbetsuppgifter läggs på socialnämnderna, vilket innebär behov av ökande resurser och ökande kostnader.

LO

LO tillstyrker förslaget att socialnämnden inte längre ska yttra sig i en vårdnadstvist. Även andra åtgärder bör dock vidtas för att förkorta de långa utredningstiderna.

Sveriges advokatsamfund

Samfundet har inte någon erinran mot förslaget.

FoR

FoR tillstyrker reservationslöst.

RMSÖ

RMSÖ anser, att man bör förordna en särskild "barnsocialsekreterare", med särskild kunskap om barn i svårigheter, för bland annat vårdnads- och umgängesutredningar.

När barnavårdsnämnden försvann föll ansvaret på socialsekreteraren. Barnets behov kan lätt komma i skymundan, då tjänstemannen även skall se till föräldrarnas intressen.

I vissa fall ålägger allmän domstol, trots att socialtjänsten verkställt utredning, som ger vid handen att ett umgänge vore menligt för barnet, socialnämnden att medverka vid umgänget.

Såvitt vi kan förstå, kan ett sådant förordnande komma från förvaltningsdomstol, som är överställd socialtjänsten, men allmän domstols sådant förordnande kan inte för socialnämndens vidkommande anses tving-

ande, eftersom nämnden inte är part i den form av mål, omgångsvist efter äktenskapsskillnad, det här är fråga om.

Tveksamheten i detta visas också av, att umgängesföräldern själv måste ansöka om bistånd hos socialnämnden, som sedan har att ta beslut i ärendet.

Socialnämnden har sedan inte ansett sig längre kunna skydda barnet. (SoL 12 och 3 §§ har satts ur spel.)

Vårdnadshavaren är också fråntagen möjligheten till det. (Men inte skyldigheten enligt FB 6 kap.)

RMSÖ hemställer att denna ordnings fortsatta giltighet prövas.

Vi ser det också som underligt, att en person ej bosatt inom kommunen kan bifallas ett bistånd, eftersom personen i varje annat biståndsärende vi känner till måste varaktigt vistas inom ifrågavarande kommun.

Strömberg/Wetter

De föreslagna ändringarna i 10 § socialtjänstlagen är inte tillräckligt långtgående. Även barn under 15 år bör - oavsett förälders samtycke - ha möjlighet att få en kontaktperson. Det förekommer att barn med stöd av en sådan skulle kunna bo kvar i sitt hem och i så fall inte flyttas från hemmet. Vissa föräldrar under perioder av barnets liv inte har den goda kontakt man skulle önska, och att barnet då skulle kunna få hjälp av kontaktpersonen.

8 Faderskaps erkännande

Göta hovrätt

Hovrätten tillstyrker förslagen.

Kammarrätten i Jönköping

Kammarrätten avstyrker förslaget. Kritik kan riktas mot benämningen "erkännande" av faderskap. Ordet "bekräftelse" är dock inte bättre. Ordet för tankarna till att man bekräftar något som redan är fastställt. Så är ju inte fallet, eftersom faderskapet fastställs genom dom eller genom själva förfarandet som idag benämns "erkännande".

Stockholms tingsrätt

Tingsrätten tillstyrker förslaget att begreppet faderskaps erkännande ersätts med faderskaps bekräftelse, närmast av psykologiska skäl.

Socialstyrelsen biträder promemorians förslag att begreppet erkännande byts ut mot bekräftelse. Viktigt är dock att termen inte innebär är någon glidning i betydelsen utan att handlingen kan komma att bli giltig i andra länder i lika hög grad som idag.

Socialstyrelsen vill i detta sammanhang också ta upp frågan om ett förenklat förfarande för fastställande av faderskap när föräldrarna bor tillsammans. Enligt nuvarande regler i föräldrabalken skall socialnämnden alltid godkänna ett erkännande för att det skall bli giltigt. Sådant godkännande får bara lämnas om det kan antagas att mannen är far till barnet. Socialnämnden måste därför alltid göra en viss prövning före sitt godkännande, även om utredningen som föregår denna prövning är relativt summarisk i ärenden där parterna sammanbor.

Ungefär hälften av alla barn som föds i Sverige föds av föräldrar som inte är gifta med varandra. I de flesta fall bor dock föräldrarna tillsammans. Socialstyrelsen har i kontakter med socialnämnder fått uppfattningen att det så gott som aldrig händer att ett förenklat utredningsförfarande, när parterna bor tillsammans, övergår till en mer fullständig utredning p.g.a. parternas tveksamhet i faderskapsfrågan. Socialstyrelsen ser därför att tiden kan anses mogen för ett förenklat förfarande hos pastorsämbetet i de fall parterna bor tillsammans. Möjligheten att hos pastorsämbetet får faderskapet fastställt kunde stå öppen för de föräldrar som varit kyrkobokförda på samma adress sedan en viss tid före barnets födelse. Bestämmelsen föreslås utformas så att mannen anses som far till barnet om föräldrar, som bott tillsammans sedan minst 10 månader före barnets födelse, bekräftat och godkänt faderskapet. Parter som är tveksamma till faderskapet trots att de bor och har bott tillsammans viss tid före barnets födelse skall naturligtvis hänvisas till socialnämnden för att få en faderskapsutredning på vanligt vis. Barn som föds av föräldrar som inte är gifta med varandra och som inte bor tillsammans skulle socialnämnden på samma sätt som idag ha skyldighet att utreda och fastställa faderskapet för.

En viktig förutsättning för att införa det föreslagna förfarandet är en visshet om att sådan faderskapsbekräftelse hos pastorsämbetet i samboärenden får samma giltighet i andra länder som förfarandet hos socialnämnderna idag har.

Domstolsverket

DV tillstyrker att den nya benämningen bekräftelse införs.

Begreppet erkännande förekommer även i kungörelsen (1973:810) om socialnämnds medverkan vid fastställande av faderskap, m.m., förordningen (1949:661) om skyldighet för domstol att lämna uppgifter i mål och ärenden enligt föräldrabalken, m.m., lagen (1958:642) om blodundersökning vid utredning av faderskap och i lagen (1969:620) om ersättning i

vissa fall för utgivna underhållsbidrag varför följdändringar måste göras också i dessa författningar.

Enligt DVs mening bör i detta sammanhang även övervägas om inte kravet på att bekräftelsen skall vara bevittnad av två personer kan tas bort. Se t.ex. departementschefens resonemang i samband med att kravet på bevittning av bodelningsavtal slopades (prop. 1986/87:1 s. 55). Även i detta fall kan det praktiska behovet av vittnen ifrågasättas. Bevittningen torde inte ha någon som helst betydelse ur rättssäkerhetssynpunkt, i synnerhet som bekräftelsen skall godkännas av modern och socialnämnden.

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Uppsala universitet

I promemorian föreslås att termen "erkännande" av faderskap byts ut mot termen "bekräftelse" av faderskap. Motivet härför är att det - påstås det (s. 83) - ter sig svårförståeligt för många fäder och att det kan upplevas som kränkande" att en antagen far skall "erkänna" faderskapet. En term "som är mera anpassad till dagens verklighet och som inte upplevs som så känsloladdad av föräldrarna" samt "som mera positivt tar sikte på vad det egentligen handlar om" kan enligt promemorian vara den föreslagna termen "bekräftelse" av faderskap.

Fakultetsstyrelsen vill till en början ifrågasätta om termen "erkännande" av faderskap verkligen på grund av de skäl som åberopas i promemorian kan anses utgöra ett så allvarligt terminologiskt problem att denna gamla, väl inarbetade, term av endast denna anledning bör utbytas. Eftersom den man som antas vara ett barns far normalt inte kan förmodas ha möjlighet att säkert bedöma om han verkligen är detta, får dock av det skälet termen "erkännande" av faderskap möjligen anses inte helt lyckad eller adekvat i sammanhanget. Eftersom erkännandet också fungerar som en förklaring om att mannen är beredd att ta på sig faderskapets rättsliga konsekvenser kan likväl termen "erkännande" av faderskap accepteras. Lämpligheten av termen "bekräftelse" av faderskap kan dock än starkare ifrågasättas. Att "bekräfta" något betyder visserligen bl.a. "att fastslå riktigheten av ett visst antagande". Den man som antas vara ett barns far har dock alltså givetvis själv vanligtvis inte möjlighet att fastslå riktigheten av detta antagande. Termen "bekräftelse" anger inte heller att det är den presumtive fadern själv, som gjort denna, vilket är en särskilt påfallande nackdel med denna term i det aktuella sammanhanget. Dessutom kan man fråga sig om inte termen "bekräftelse" måste anses mindre lämplig även av det skälet att ordets allmänna innebörd förmodligen inte alltid är bekant för gemene man.

En term som bättre än både "erkännande" och "bekräftelse" av faderskap "tar sikte på vad det egentligen handlar om" kan enligt fakultetsstyrelsens mening möjligen i stället vara "faderskapsförklaring". Vad det är fråga om är ju nämligen egentligen att en man förklarar sig vara far till ett barn, oavsett hur det nu förhåller sig biologiskt härmed; en annan sak är givetvis att det i de allra flesta fall förhåller sig så, att mannen är barnets biologiske far.

Om termen "faderskapsförklaring" godtas skulle detta dock kräva en särskild omarbetning av lagtexten med hänsyn till att ordet "förklaring" f.n. används i en annan betydelse (se FB 1:3). Skulle det anses att termen "faderskapsförklaring" inte kan godtas eller på ett tillfredsställande sätt inarbetas i lagtexten föreslår fakultetsstyrelsen i andra hand att termen "faderskaps erkännande" bibehålls. I fråga om termen "bekräftelse" av faderskap vill fakultetsstyrelsen avslutningsvis dessutom påpeka, att den föreslagna lagtexten i och för sig är mindre lyckad. I den föreslagna lydelsen av FB 3:1 st 2 heter det t.ex. följande: "Är mannen död och har han inte varaktigt sammanbott med barnet och inte heller efter barnets födelse bekräftat barnet som sitt ..."

Frågan är om inte lydelsen i stället borde vara följande: "Är mannen död och har han inte varaktigt sammanbott med barnet och inte heller efter barnets födelse bekräftat att barnet är hans."

Malmö kommun

I promemorian föreslås att termen faderskaps erkännande byts ut mot faderskaps bekräftelse. Många föräldrar har sedan länge påpekat att ordet erkännande har en negativ laddning. Man talar om att erkänna brott inför domstol. Termen bekräftelse har däremot en positiv laddning och ger ökad tyngd åt handlingen, varför socialnämnden ställer sig positiv till den föreslagna ändringen.

Sveriges advokatsamfund

Samfundet har inte någon erinran mot förslaget.

Föreningen jurister vid de allmänna advokatbyråerna

Föreningen anser att förslaget att uttrycket faderskaps erkännande ersättes med termen "bekräftelse" av faderskap inte är tillräckligt underbyggt. Skäl saknas att frångå nuvarande benämning.

Rädda Barnens riksförbund

Rädda barnen ansluter sig till förslaget om att termen faderskaps erkännande byts ut mot termen faderskaps bekräftelse.

UFR

UFR tillstyrker promemorians förslag.

Moderata kvinnoförbundet

Utredningen föreslår att termen faderskaps erkännande byts ut mot faderskaps bekräftelse. Detta är helt i linje med vad många föräldrar

önskar. I dag upplevs ordet erkännande som något negativt. Som om man erkände ett brott man begått. Ordet bekräftelse däremot framhåller det positiva, det fina i att vara förälder, och upplevs också som något frivilligt och önskvärt.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund

SSKF tillstyrker också förslaget om att ordet faderskapserkännande ersätts av ordet faderskapsbekräftelse.

Svenska kvinnors vänsterförbund

Föräldrar av båda könen upplever proceduren med faderskapserkännande som kränkande. Särskilt föräldrar som inte varit sammanboende under konceptionstiden upplever frågorna som närgångna och kränkande. Det är av största vikt att föräldrarna informeras noggrant om de juridiska aspekterna samt att förfarandet görs så enkelt och positivt som möjligt utan att barnets rättsliga ställning sätts ur spel. Ändringen till ett mer positivt ordval från faderskapserkännande till faderskapsbekräftelse är ett steg i rätt riktning. Mer information behövs också om föräldrarnas möjlighet att redan före barnets födelse underteckna faderskapserkännandet.

Husmodersförbundet Hem och Samhälle

Förslaget på ändring i lagtext från faderskapserkännande till faderskapsbekräftelse är ett bra förslag. Ordvalet passar bättre i tiden.

RMSÖ

RMSÖ ser med tillfredsställelse, att faderskapserkännande ändras till faderskapsbekräftelse. Men varför inte ge pappan möjligheten bekräfta sitt faderskap på ett tidigt stadium vid något av de första besöken på mödravårdscentralen? Det skulle ge honom mer känsla av deltagande och ansvar och befrämja förhållandet mellan barnet och honom i framtiden med tanke på bland annat föräldraledighet och vård-av-barn-dagar. Många drar sig också för kontakt med socialförvaltningen.

Bodens kommun

Det är fortfarande många som vid faderskapsfastställelse inte är informerade om gemensam vårdnad. Man kan uppleva förväntningar från socialtjänsten att ändå göra anmälan om gemensam vårdnad, även om den ene eller båda föräldrarna har behov av att tänka igenom vårdnadsfrågan ytterligare. Vi är tveksamma till den föreslagna förändringen av rutinen.

Jonsson/Viklund

9 Omprövning

Kammarrätten i Jönköping

Kammarrätten delar i promemorian anförda skäl uppfattningen att några ändringar inte bör göras i denna del.

Socialstyrelsen

Promemorian föreslår inga ändringar i reglerna om omprövning av vårdnadsavgöranden.

Socialstyrelsen såg i yttrande över SOU 1987:7 mycket positivt på att utredningen föreslog att möjligheterna för en förälder att begära omprövning av en vårdnadsdom begränsades. Det finns barn som får uppleva att föräldrar ideligen väcker talan om en förändring av vårdnaden eller umgänget.

De skäl som nu anförs i promemorian för att inte göra ändringar i reglerna om omprövning av vårdnadsavgöranden accepteras av styrelsen. Bl.a. betonas domstolens ansvar för målets utredning, vilket inte helt kan tas om inte målet upptas till prövning och att man från domstolshåll anmärkt att antalet "okynnesprocesser" är sällsynta.

Föreningen Jurister vid de allmänna advokatbyråerna

Föreningen delar bedömningen att några ändringar av reglerna om omprövning av vårdnadsavgöranden inte bör göras.

FoR

FoR tillstyrker reservationslöst.

Strömberg/Wetter

I detta avsnitt diskuteras förslaget att begränsa förälders rätt till förnyad prövning av vårdnaden. Den inställning som rent allmänt visas i promemorian ger vid handen, att den umgängesberättigade föräldern vid minsta motstånd från vårdnadshavaren kan begära vårdnaden överflyttad till sig. Sådana ex är vad som anförts om villigheten att delta i samarbetsamtal och informationsskyldigheten "för att underlätta umgänget".

Att man dessutom inte anser att möjligheterna till omprövning skall begränsas medför - som framgår av promemorian - att barnets osäkerhet om var det skall vistas ytterligare kan accentueras. Om barnet vet att minsta oenighet mellan föräldrarna kan medföra nya processer, blir

otryggheten markant. Det har - trots påståenden om motsatsen - visat sig att en förälder var 14:e dag kan begära omprövning i vårdnadsfrågan. Enbart möjligheten av detta är en osäkerhetsfaktor. Det faktum att det inte är vanligt förekommande skall inte utgöra något hinder - det är enligt vår uppfattning mycket menligt för de barn - låt vara ett fåtal - som ideligen utsätts för nya bedömningar.

10 Kontaktperson för barnet:

Kammarrätten i Jönköping

Kammarrätten tillstyrker förslaget i dess helhet.

Stockholms tingsrätt

Tingsrätten kan inte underlåta att framhålla, att barn i vårdnadstvister ofta befinner sig i en utsatt situation och att de kan ha behov av stöd av en utomstående person. Tingsrätten finner därför önskvärt att även barn under 15 år i just dessa fall skall kunna få stöd av kontaktperson även om vårdnadshavaren inte skulle samtycka.

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen biträder promemorians förslag i frågan.

Domstolsverket

DV tillstyrker förslaget.

SACO/SR

När det gäller frågan om kontaktperson för barnet innebär förslaget att t.ex. en 14-åring som önskar och behöver en kontaktperson inte kan få det om vårdnadshavaren motsätter sig detta. Barnets självbestämmande i denna fråga bör sättas vid 12 i stället för vid föreslagna 15 år. Även yngre barns åsikt om umgänge och vårdnad skall respekteras och sådana samtal hänvisas till kompetent barnpsykolog.

Sveriges Advokatsamfund

Samfundet har inte någon erinran mot förslaget.

Föreningen jurister vid de allmänna advokatbyråerna

Föreningen delar det synsätt som i promemorian getts beträffande kontaktperson för barnet.

UFR är mycket tveksam till om det går att genom socialtjänstlagen åstadkomma något positivt i frågan om vårdnad och umgänge. Hela lagen bygger på frivillighet och innehåller gummiparagrafer som tolkas olika, beroende av vilken kommun eller den socialarbetare man "råkar ut för". Dessutom förstärker promemorian vårdnadshavarens ställning ytterligare och det medför att denna får total talesrätt, för barnet, för umgängesför-åldern och för den sociala myndigheten.

Folkpartiets kvinnoförbund

Kontaktperson för barnet skall utses i ärendet där vårdnadsprocessen varit långvarig och stridigheter förekommit mellan föräldrarna. Socialnämnden har ansvar att följa barnets utveckling så länge det kan anses att fara föreligger för barnets framtida hälsa.

FoR

Samhället har under de senaste decennierna alltmer tagit över ansvaret för barn från föräldrarna. För många föräldrar har detta medfört att de känner sig osäkra över vad föräldraansvaret egentligen innebär. Det kan finnas risk för att denna osäkerhet ökar om det utses kontaktperson mot deras vilja.

I promemorian föreslås att för barn under 15 år får inte utses kontaktperson om inte vårdnadshavaren begär eller samtycker till det. Detta är helt enligt FoR:s uppfattning om samhällets ansvar kontra föräldraansvaret.

Däremot instämmer definitivt inte FoR i förslaget att "när barnet är över 15 år kan en kontaktperson aldrig utses mot barnets vilja". Enligt FoR:s uppfattning överges då avvägningen mellan samhällets och föräldrarnas ansvar och i stället läggs detta över på barnet.

Särskilt under barns övre tonår har många föräldrar stort behov av hjälp när det gäller tonåringens "personliga angelägenheter". Även många tonåringar har behov av hjälp från någon utomstående vuxen, när det gäller exempelvis konflikter i och utanför familjen. Men utan tvivel är det fler föräldrar än tonåringar som behöver och söker denna hjälp från en kontaktperson.

Visst kan det ifrågasättas hur mycket en kontaktperson kan utträtta om tonåringen motsätter sig att en dylik utses. Men redan i dag finns ett mycket stort antal kontaktpersoner runt om i landet som efter en första avog inställning från en tonåring inte bara lyckats få god kontakt med denne och föräldrarna utan också i verklig mening kunnat hjälpa båda parterna.

Det nu framlagda förslaget skulle omintetgöra dylikt hjälparbete.

Självfallet skall även en tonårings integritet respekteras och skyddas, men det får inte ske på tonåringens villkor och ansvarstagande. Både

föräldrar och samhälle har ett ansvar för tonåringen långt innan det kan bli aktuellt för socialnämnden att "tillhandahålla andra behandlingsåtgärder eller ingripa på annat sätt".

FoR föreslår därför att sista meningen i 10 § socialtjänstlagen får följande lydelse;

"Har barnet fyllt 15 år får kontaktperson utses även om vårdnadshavaren inte begär eller samtycker till det."

Specialmotiveringen behöver endast ändras så att det klart framgår, att såväl barnet som fyllt 15 år som dess vårdnadshavare har rätt att begära att kontaktperson utses. Den andre parten behöver inte lämna samtycke.

11 Övriga frågor

SACO/SR

En annan aspekt som inte berörs i promemorian är konsekvenser för barn som placerats i familjehem. Genom en överenskommelse mellan föräldrarna om gemensam vårdnad kan barn som är placerade i familjehem tas hem med omedelbar verkan. Barns rätt måste inkludera att få vara kvar i den invanda miljön utan plötsliga uppbrott. För många barn som är placerade i familjehem under lång tid har fosterföräldrarna kommit att representera trygghet och kontinuitet och blivit vad man kallar psykologiska föräldrar. Förslaget bör av denna anledning kompletteras till skydd för långvarigt placerade barn, för att undvika plötsliga och snabba hemtagningar.

BRIS

BRIS ser framförallt 5 viktiga komponenter där samhällets hjälp kan förbättras på ett mer genomgripande sätt när det gäller att stödja barn och föräldrar vid vårdnad och umgänge, sett ur barnets perspektiv.

1. Barnets talerätt
2. Förbättrade utredningsmetoder
3. Ökade resurser till socialnämnden för stöd till barn och familjer
4. Föräldrasamtal
5. Familjedomstol

1. Barnets talerätt. Trots två genomarbetade förslag till talerätt för barn, senast SOU 1987:7, har inget av dem lett till lagstiftning. I den nya FN-konventionen om barnets rättigheter som antogs nov 1989, skrevs bl.a. i artikel 12 "Barn som är i stånd att bilda egna åsikter skall ha rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad".
samt

"För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen indirekt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ....".

BRIS har sedan tidigare framfört kravet på att barnet skall få partställning och processbehörighet oavsett ålder men att åldersgränsen för barns personliga ansvar läggs vid 15 år i mål om vårdnad och umgänge. Fram tills dess skall barnets behov och inställning i praktiken utövas av ett offentligt biträde.

BRIS menar att barnets talan skall utföras av en ställföreträdare, ett offentligt biträde som får behörighet att som barnets ombud till alla delar företräda barnet i målet d.v.s. även överklaga å barnets vägnar. Enligt BRIS mening skall det offentliga biträdet ha till uppgift - även när det gäller barn under 15 år - att föra barnets talan, som barnets ombud, i den bemärkelsen att det är barnets egen uppfattning och vilja som skall föras fram. Biträdet skall ge barnet stöd och hjälp men inte föra fram sin egen lösning om vad som kan vara bäst för barnet. Barnet skall naturligtvis inte tvingas till att ha en uppfattning eller att ta ställning.

Att så många remissinstanser ställde sig negativa till förslaget i SOU 1987:7 kan bero på att man där lade gränsen för barnets personliga ansvar vid 12 års ålder.

BRIS vill också i detta sammanhang påpeka att FN-konventionen inte sätter någon åldersgräns för barnets rätt att uttrycka sin mening och vi anser därför att åldersgränsen 12 år i FB:s bestämmelser kring verkställighet i umgängesfrågor snarast tas bort. Ett umgänge som kommer till stånd mot barnets vilja - oavsett vad som ligger bakom barnets avståndstagande - kan aldrig bli ett umgänge som innebär en känslomässig positiv relation för barnet. Det kan snarare liknas vid en konfrontation. Det kan knappast vara vad lagstiftaren åsyftat när man talar om barns behov av sina föräldrar. Barnets person och åsikter skall naturligtvis respekteras oavsett ålder.

Här måste socialtjänsten, PBU eller andra hjälporgan göra stora insatser för att utanför domstolen lösa konflikter och reda ut barnets orsak till vågran för att bidra till en relation på sikt.

FN-konventionen om barnets rättigheter aktualiserar frågan om barns talerätt och BRIS uppmanar nu regeringen att ta tag i frågan.

2. Vårdnadsutredningen är en av de få möjligheter som finns att utröna barnets situation och inställning. Att utredningarna till största delen uteslutande handlar om föräldrarna är ett omvittnat faktum. Om barnets person, fritidsintressen, kamrater och skolsituation nämns mycket lite. Utredningarna måste bättre fokusera på barnet och klargöra för domstolen barnets åsikter och perspektiv.

BRIS vill i detta sammanhang peka på vikten av att socialtjänsten utvecklar metoder att samtala med barn kring skilsmässa, vårdnad och umgänge. Vi tror också att ett väl genomarbetat, som standard använt, frågeformulär kring barnets situation, skulle förbättra domstolens möjligheter att bedöma vårdnads- och umgängesfrågor.

3. Socialnämndens roll vid vårdnad och umgängestvister. Socialtjänsten måste få mer resurser att stödja och hjälpa barn och föräldrar vid umgänges- och vårdnadskonflikter. Endast genom att om möjligt lösa

konflikterna eller medla och försöka finna för alla parter godtagbara lösningar med barnet i centrum kan domstolens beslut bli hållbara.

BRIS menar att socialtjänsten skulle få utökade möjligheter att tillsätta en medlare/kontaktperson, även mot en förälders vilja, som kan medverka vid umgängestillfällena och närvara vid överlämningar och hämtningar av barnet. BRIS har erfarenhet av många problem kring umgänget som hade gått att lösa med hjälp av tredje man.

Föräldrar som befarar att barnet far illa under umgänget kan få sin oro stillad eller misstankarna underbyggda på ett mer objektivt sätt. Barnet kan också få hjälp och stöd vid umgänge med en förälder som barnet inte känner väl.

4. Föräldrasamtal. Många av de problem som uppstår i samband med skilsmässa beror på bristande "skilsmässokunskap" i samhället. BRIS har därför väckt förslaget om obligatoriska s.k. föräldrasamtal där alla föräldrar som separerar och har barn under 15 år skall vända sig till närmaste socialkontor för samtal. Målsättningen är att informera föräldrarna (och ev. barnet där så är lämpligt) om barnens behov vid skilsmässa, föräldrarnas skyldigheter och rättigheter, vårdnads- och umgängesprocessen samt de problem som ev. kan komma framöver. Förhoppningen är att samtalet/samtalen skall utmytna i ett förslag om var barnet skall bo och hur umgängesfrågan skall lösas. En uppmaning till samarbetssamtal om så behövs kan också bli aktuell. Samtalen kan föras separat om föräldrakonflikten är mycket djup.

Dessa s.k. föräldrasamtal skall inte förväxlas med samarbetssamtalen som ju bör vara frivilliga och som löper under en längre tidsrymd och med en terapeutisk inriktning.

5. Familjedomstol och barndomstol. Familjedomstolen är en annan idé som BRIS framfört tidigare vid flera tillfällen. Vi menar att det bör inrättas en speciell domstol, en s.k. familjedomstol, för att samla alla sådana mål som rör barn och som hittills varit uppsplittrade på olika domstolar.

En familjedomstol skulle kunna anpassas till barns speciella behov av kompetens och processföring. Vi föreslår att länsrätterna får en sådan inriktning och att målen om vårdnad och umgänge flyttas från tingsrätterna.

UFR

UFR vill kraftfullt poängtera att det lagstadgas att: Vårdnaden av barnet tillkommer automatiskt den andra föräldern om vårdnadshavaren avlider om det mellan barnet och honom/henne föreligger en god relation och inte står i strid med vad som är bäst för barnet.

UFR vill även poängtera att det på grund av rådande rättsförhållanden blir umgängesföräldern oftast ådömd att betala den umgängessaboterande vårdnadshavarens rättegångskostnader i verkställighetsmål av umgängesrätten.

Eftersom umgängesföräldern förvägrats det umgänge som tingsrätten tillerkänt honom, och svaranden genom egenmäktigt förfarande med barnet på olika sätt saboterat umgänget och den känslomässiga kontakt mellan barnet och umgängesföräldern, utan dokumenterat skäl förvägra denna rätten till umgänge skall samma inte vara förpliktad att betala ersättning för motpartens rättegångskostnader.

FoR

FoR tillstyrker ikraftträdandereglerna.

Mansrollgruppen

Frågor om umgänge anses som frågor rörande vårdnaden och skall därför handläggas som vårdnadsmål vid allmän domstol. I praktiken sker dock en prövning i flertalet umgängesfall i helt andra instanser, nämligen vid försäkringskassorna och försäkringsdomstolarna. Det gäller då barnen uppbär bidragsförskott och föräldrarna tvistar om umgängestiden och dess varaktighet. Här finns tillika en tendens hos vissa vårdnadshavare att p.g.a. reglernas utformning, minimera umgängestiden till att understiga de avdragsberättigade fem dyggen för att på detta sätt försäkra sig om bibehållet bidrag.

Försäkringsinstanserna motiverar sin prövning med att den gäller bedömning av rätten till bidragsförskott och därmed kan sägas ha socialförsäkringsrättslig karaktär. För de inblandade föräldrarna ter sig saken annorlunda samtidigt som samma fråga samtidigt kan vara anhängiggjord vid olika instanser samtidigt.

I syfte att dels klarlägga rättsläget och dels minimera antalet inblandade rättsliga instanser skulle Idégruppen välkomna ett förtydligande i föräldra- eller rättegångsbalk som entydigt klargör att samtliga frågor som rör umgänge skall behandlas som vårdnadsmål vid allmän domstol. Vid tvist mellan föräldrarna ska frågan hänskjutas dit för avgörande vilket sedan i sin tur skall ligga till grund för den socialförsäkringsbedömning som avser rätt till eventuellt bidrag.

Konkret föreslås att föräldrabalken förses med en lagregel av vilken det framgår att.... "Frågor som rör bedömning av umgänge eller vårdnad, dess varaktighet eller bestånd, är att anse som vårdnadsmål och handläggs av allmän domstol."

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att promemorian innehåller genomarbetade och konsekventa lagändringsförslag och kan underlätta mäns kontakter med sina barn. Vi tillstyrker därför samtliga förslag i promemorian.

6 kap. 19 §: Vi ser med tillfredsställelse, att oavsett domstolen ger direktiv för utredningen, utredaren är den som skall avgöra hur utredningen skall bedrivas. Allt för rigorösa riktlinjer från domstolens sida kan på ett avgörande negativt sätt hämma utredaren, så att utredningen inte blir så allsidig som objektivitetskravet i regeringsformen fordrar.

1 Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹,
dels att 1 kap. 2 - 4 §§, 2 kap. 5 §, 3 kap. 1 och 3 §§ samt 6 kap. 4 -
6, 10, 15 och 18 - 20 §§ skall ha följande lydelse,
dels att det i 6 kap. skall införas en ny paragraf, 6 a §, av följande
lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 kap.

2 §

Rätten skall förklara att mannen i äktenskapet ej är fader till barnet,
om

1. det är utrett att modern har haft samlag med annan än mannen
under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga
omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av den andre,

2. det på grund av barnets arvsanlag eller annan särskild omständighet
kan hållas för visst att mannen ej är barnets fader, eller

3. barnet har avlats före äktenskapet eller under det att makarna levde
åtskilda och det ej är sannolikt att makarna ha haft samlag med varandra
under tid då barnet kan vara avlat.

Godkänner mannen i äktenskapet
skriftligen annan mans *erkännande*
av faderskapet och har i fråga om
erkännandet iakttagits bestämmel-
serna i 4 §, skall därigenom anses
fastställt att mannen i äktenskapet
ej är barnets fader. *Erkännandet*
skall dock i detta fall alltid vara
skriftligen *godkänt* av modern.

Godkänner mannen i äktenskapet
skriftligen annan mans *bekräftelse*
av faderskapet och har i fråga om
bekräftelsen iakttagits bestämmelser-
na i 4 §, skall därigenom anses
fastställt att mannen i äktenskapet
ej är barnets fader. *Bekräftelsen* skall
dock i detta fall alltid vara skriftli-
gen *godkänd* av modern.

3 §

Föreligger ej fall som avses i 1 §
eller har rätten meddelat förklaring
enligt 2 § första stycket, *fastställs*

Föreligger ej fall som avses i 1 §
eller har rätten meddelat förklaring
enligt 2 § första stycket, *fastställs*

¹Balken omtryckt 1983:485.

faderskapet genom *erkännande* eller dom.

faderskapet genom *bekräftelse* eller dom.

4 §

Erkännande av faderskap sker skriftligen och skall bevitnas av två personer. *Erkännandet* skall skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Har barnet uppnått myndig ålder, skall *erkännandet* i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan *antagas* att mannen är fader till barnet.

Erkännande kan ske även före barnets födelse.

Visas senare att den som har lämnat *erkännande* ej är fader till barnet, skall rätten förklara att *erkännandet* saknar verkan mot honom.

Bekräftelse av faderskap sker skriftligen och skall bevitnas av två personer. *Bekräftelsen* skall skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Har barnet uppnått myndig ålder, skall *bekräftelsen* i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan *antas* att mannen är fader till barnet.

Bekräftelse kan ske även före barnets födelse.

Visas senare att den som har lämnat *bekräftelse* ej är fader till barnet, skall rätten förklara att *bekräftelsen* saknar verkan mot honom.

2 kap.

5 §

Om faderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av socialnämndens utredning, bör nämnden bereda den som *antages* vara fader till barnet tillfälle att *erkänna* faderskapet.

Om faderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av socialnämndens utredning, bör nämnden bereda den som *antas* vara fader till barnet tillfälle att *bekräfta* faderskapet.

3 kap.

1 §²

Vill man som enligt 1 kap. 1 § skall anses som barns fader vinna

²Senaste lydelse 1987:790

förklaring enligt 1 kap. 2 § första stycket att han icke är fader till barnet, skall han väcka talan härom mot barnet eller, om barnet har avlidit, dess arvingar.

Är mannen död och har han inte varaktigt sammanbott med barnet och inte heller efter barnets födelse *erkänt barnet som sitt*, har den avlidnes maka och var och en som jämte eller näst efter barnet är berättigad till arv efter mannen rätt att väcka talan om att mannen ej är fader till barnet. Efterlämnar den avlidne förutom maka sådana arvingar som avses i 3 kap. 2 § ärvdabalken, har var och en av dem rätt att väcka talan under här angivna förutsättningar.

Rätt att väcka talan föreligger ej, om vid mannens död mer än ett år har förflutit från det att talan, som grundats på att mannen är fader till barnet, väckts mot honom och han fått del därav eller om mer än ett år har förflutit sedan anspråk på samma grund framställts mot mannens dödsbo.

Är mannen död och har han inte varaktigt sammanbott med barnet och inte heller efter barnets födelse *bekräftat att barnet är hans*, har den avlidnes maka och var och en som jämte eller näst efter barnet är berättigad till arv efter mannen rätt att väcka talan om att mannen ej är fader till barnet. Efterlämnar den avlidne förutom maka sådana arvingar som avses i 3 kap. 2 § ärvdabalken, har var och en av dem rätt att väcka talan under här angivna förutsättningar.

3 §³

Talan som avses i 1 eller 2 § får väckas vid rätten i den ort där barnet har sitt hemvist eller, om det har avlidit, vid den rätt som har att ta upp tvist om arv efter barnet. Finns det inte någon annan behörig domstol, skall målet tas upp av Stockholms tingsrätt.

Detsamma gäller talan enligt 1 kap. 4 § tredje stycket om att *ett faderskaps erkännande* saknar verkan mot den som har lämnat det.

Detsamma gäller talan enligt 1 kap. 4 § tredje stycket om att *en faderskaps bekräftelse* saknar verkan mot den som har lämnat den.

6 kap.

4 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall rätten på talan av dem båda förordna i enlighet med deras begäran, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

³Senaste lydelse 1985:368

Har förordnande om vårdnaden inte meddelats tidigare, kan föräldrarna, i stället för att göra en ansökan till rätten, efter anmälan av dem båda till pastorsämbetet få gemensam vårdnad genom registrering, under förutsättning att föräldrarna och barnet är svenska medborgare.

Föräldrarna kan få gemensam vårdnad också genom registrering hos pastorsämbetet efter anmälan av dem båda

1. till socialnämnden i samband med att nämnden skall godkänna en bekräftelse av faderskap, eller

2. till pastorsämbetet under förutsättning att förordnande om vårdnaden inte har meddelats tidigare och att föräldrarna och barnet är svenska medborgare.

5 §

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och vill någon av dem att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten på talan av en av dem eller båda anförtro vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna efter vad som är bäst för barnet. Rätten kan också i mål om äktenskapsskillnad utan yrkande förordna om vårdnaden enligt vad som nu har sagts, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och vill någon av dem att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten besluta efter vad som är bäst för barnet. Rätten får därvid anförtro vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna. Rätten får också låta den gemensamma vårdnaden bestå, om den förälder som har begärt upplösning av den gemensamma vårdnaden förklarar att han eller hon ändå kan tänka sig fortsatt gemensam vårdnad.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. I mål om äktenskapsskillnad får rätten utan yrkande anförtro vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

6 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill den andre att vårdnaden skall flyttas över till honom eller henne, skall rätten på talan av denne eller båda föräldrarna anförtro vårdnaden åt den andra föräldern, om detta är bäst för barnet.

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill någon av dem få ändring i vårdnaden, skall rätten på talan av denne eller båda föräldrarna besluta efter vad som är bäst för barnet. Rätten får därvid anförtro vårdnaden åt den andra föräldern, om denne vill att vårdnaden skall flyttas över till honom eller henne. Rätten får också förordna

att föräldrarna i fortsättningen skall utöva vårdnaden gemensamt, om en av dem begär det och den andre inte förklarar att han eller hon inte kan tänka sig gemensam vårdnad.

6a §

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall rätten fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

10 §

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade förmyndare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, skall rätten besluta efter vad som är bäst för barnet. Rätten får flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt endast om *föräldrarna är ense om det.*

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade förmyndare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, skall rätten besluta efter vad som är bäst för barnet. Rätten får *dock inte* flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt, *om någon av dem förklarar att han eller hon inte kan tänka sig gemensam vårdnad.*

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

15 §

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt som möjligt tillgodoses.

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt som möjligt tillgodoses. *Vårdnadshavaren skall, om inte särskilda skäl talar mot det, lämna sådana upplysningar rörande barnet som kan främja umgänget.*

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av en förälder som inte är vårdnadshavare, beslutar rätten på talan av denna förälder i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av någon annan än en förälder, beslutar rätten på talan av socialnämnden i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

19 §

Om samtal i syfte att nå enighet i fråga om vårdnad eller umgänge har inletts mellan parterna genom socialnämndens eller något annat organs försorg, kan rätten, om någon av parterna begär det och fortsatta samtal kan antas vara till nytta, förklara att målet skall vila under en viss tid. Om det finns särskilda skäl, kan rätten förlänga denna tid.

18 §

Rätten skall se till att frågor om vårdnad och umgänge blir tillbörligt utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad eller umgänge skall socialnämnden höras eller, om det är tillräckligt, beredas tillfälle att yttra sig.

18 §

I mål om vårdnad eller umgänge får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att i barnets intresse anordna samtal i syfte att nå enighet mellan föräldrarna (samarbetsamtal).

Om rätten lämnar uppdrag enligt första stycket, kan den förklara att målet skall vila under en viss tid. Detsamma gäller om samarbetsamtal redan har inletts och fortsatta samtal kan antas vara till nytta. Om det finns särskilda skäl, kan rätten förlänga den utsatta tiden.

19 §

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad eller umgänge skall socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Har nämnden tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna rätten sådana upplysningar. Om det behövs ytterligare utredning, får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa sådan. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen skall vara slutförd. Om det behövs, får rätten förlänga denna tid.

Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

20 §⁴

I mål eller ärenden om vårdnad eller umgänge får rätten, för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft, besluta om vårdnad eller umgänge *efter vad rätten finner skäligt.*

I mål eller ärenden om vårdnad eller umgänge får rätten, för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft, besluta om vårdnad eller umgänge. *Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna, får rätten i stället besluta vem barnet skall bo tillsammans med. Rätten skall besluta efter vad som är bäst för barnet.*

Beslut enligt första stycket får meddelas utan huvudförhandling. Innan beslutet meddelas skall motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan inhämta upplysningar från socialnämnden i frågan. Har rätten meddelat ett beslut, skall den ompröva det när målet eller ärendet avgörs.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1991.

⁴Senaste lydelse 1987:790

Lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (1980:620)¹ dels att 10, 12 och 48 §§ skall ha följande lydelse, dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 12 a §, av följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

10 §

Socialnämnden bör genom hjälp i hemmet, färdtjänst eller annan service underlätta för den enskilde att bo hemma och ha kontakter med andra.

Nämnden bör även i övrigt tillhandahålla sociala tjänster genom rådgivningsbyråer, socialcentraler och liknande, social jour eller annan därmed jämförlig verksamhet.

Nämnden kan utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det.

Nämnden kan utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det. *För barn som inte har fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det. Har barnet fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnet självt begär eller samtycker till det.*

12 §

Socialnämnden skall verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,

i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom,

¹Lagen omtryckt 1988:871.

med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling *och*

i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fost-
ran utanför det egna hemmet.

med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling,

i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fost-
ran utanför det egna hemmet, *samt*

i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan föreligga sedan en tvist om vårdnad eller umgänge har avgjorts av en domstol.

12 a §

Kommunen skall sörja för att föräldrar kan erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor rörande vårdnad och umgänge (samarbetssamtal).

48 §²

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får när det gäller föräldrabalken avse endast uppgifter som anges i följande lagrum

1 kap. 4 § föräldrabalken,

2 kap. 1, 4--6, 8 och 9 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 9 § att besluta att inte påbörja utredning eller att lägga ned en påbörjad utredning,

3 kap. 5, 6 och 8 §§ föräldrabalken,

6 kap. 19 § föräldrabalken beträffande beslut att utse utredare i mål och ärenden om vårdnad eller umgänge,

7 kap. 7, 11 och 14 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 7 § att godkänna avtal som innefattar åtagande att utge engångsbelopp.

11 kap. 16 § andra stycket föräldrabalken,

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får inte heller omfatta

²Senaste lydelse 1990:53

befogenhet att meddela beslut i frågor som avses i 27 § denna lag eller att fullgöra vad som ankommer på nämnden enligt 5 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag eller enligt 9 § lagen (1964:143) om bidragsförskott.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1991.

Lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor

Härigenom föreskrivs att 3, 6, 8 och 12 §§ lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

3 §

Ett faderskap kan fastställas genom *erkännande* av faderskapet under medverkan av en svensk socialnämnd, om nämnden är skyldig att utreda faderskapet enligt 2 kap. 1 eller 9 § föräldrabalken.

I fråga om fastställelse av faderskap enligt första stycket tillämpas svensk lag.

Har *erkännandet* lämnats utomlands, skall *det* även om detta inte följer av andra stycket anses giltigt till formen, om *det* uppfyller föreskrifterna i den främmande statens lag.

Ett faderskap kan fastställas genom *bekräftelse* av faderskapet under medverkan av en svensk socialnämnd, om nämnden är skyldig att utreda faderskapet enligt 2 kap. 1 eller 9 § föräldrabalken.

Har *bekräftelsen* lämnats utomlands, skall *den* även om detta inte följer av andra stycket anses giltigt till formen, om *den* uppfyller föreskrifterna i den främmande statens lag.

6 §

Har ett faderskap fastställts genom *erkännande*, skall en talan vid svensk domstol om ogiltigförklaring av *erkännandet* prövas enligt den eller de lagar som bestämmer fastställelsens giltighet här i landet. En ogiltigförklaring får dock alltid meddelas med stöd av svensk lag, om talan grundas på att den som har lämnat *erkännandet* inte är far till barnet.

Har ett faderskap fastställts genom *bekräftelse*, skall en talan vid svensk domstol om ogiltigförklaring av *bekräftelsen* prövas enligt den eller de lagar som bestämmer fastställelsens giltighet här i landet. En ogiltigförklaring får dock alltid meddelas med stöd av svensk lag, om talan grundas på att den som har lämnat *bekräftelsen* inte är far till barnet.

8 §

En utländsk fastställelse av faderskap genom *erkännande* gäller i Sve-

En utländsk fastställelse av faderskap genom *bekräftelse* gäller i Sve-

rige, om den är *giltig* enligt lagen i en stat där barnet eller den som har lämnat *erkännandet* hade hemvist eller i en stat där någon av dem var medborgare.

Erkännandet skall även om det inte följer av första stycket anses giltigt till formen, om *det* uppfyller förmöreskrifterna i lagen i den stat där *erkännandet* lämnades.

Den utländska fastställelsen gäller dock inte i Sverige

1. om den strider mot ett här i landet giltigt avgörande i en rättegång som började innan fastställelsen skedde,

2. om den strider mot en tidigare, här i landet giltig fastställelse av faderskap i annan form än genom domstolsavgörande,

3. om det i Sverige pågår en rättegång om faderskapet som har börjat innan fastställelsen skedde,

4. om det utomlands pågår en rättegång om faderskapet som har börjat innan fastställelsen skedde och som kan antas leda till ett här i landet giltigt avgörande, eller

5. om *erkännandet* är uppenbart *oriktigt*.

rige, om den är giltig enligt lagen i den stat där barnet eller den som har lämnat *bekräftelsen* hade hemvist eller i en stat där någon av dem var medborgare.

Bekräftelsen skall även om det inte följer av första stycket anses *giltig* till formen, om *den* uppfyller förmöreskrifterna i lagen i den stat där *bekräftelsen* lämnades.

Den utländska fastställelsen gäller dock inte i Sverige

1. om den strider mot ett här i landet giltigt avgörande i en rättegång som började innan fastställelsen skedde,

2. om den strider mot en tidigare, här i landet giltig fastställelse av faderskap i annan form än genom domstolsavgörande,

3. om det i Sverige pågår en rättegång om faderskapet som har börjat innan fastställelsen skedde,

4. om det utomlands pågår en rättegång om faderskapet som har börjat innan fastställelsen skedde och som kan antas leda till ett här i landet giltigt avgörande, eller

5. om *bekräftelsen* är uppenbart *oriktig*.

12 §

En bestämmelse i en utländsk lag får inte tillämpas och ett avgörande av en utländsk domstol eller en utländsk fastställelse av faderskap genom *erkännande* gäller inte i Sverige, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen att tillämpa

En bestämmelse i en utländsk lag får inte tillämpas och ett avgörande av en utländsk domstol eller en utländsk fastställelse av faderskap genom *bekräftelse* gäller inte i Sverige, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen att tillämpa

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Prop. 1990/91:8
Bilaga 4

bestämmelsen eller att erkänna av-
görandet eller fastställelsen.

bestämmelsen eller att erkänna av-
görandet eller fastställelsen.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1991.

Lag om ändring i lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

Väcks vid en svensk domstol talan angående faderskapet till ett barn men pågår redan en rättegång angående faderskapet i Danmark, Finland, Island eller Norge, skall talan avvisas eller förklaras vilande i väntan på lagakraftvunnen dom i den utländska rättegången.

Pågår en rättegång om faderskap i Danmark, Finland, Island eller Norge, får en svensk *barnavårdsnämnd* inte godkänna ett erkännande av faderskapet.

Pågår en rättegång om faderskap i Danmark, Finland, Island eller Norge, får en svensk *socialnämnd* inte godkänna en bekräftelse av faderskapet.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1991.

Lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap

Härigenom föreskrivs att 1 a § lagen (1958:642) om blodundersökning¹ m.m. vid utredning av faderskap skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 a §

Sedan ett faderskap har fastställts genom *erkännande* eller genom dom som har vunnit laga kraft, kan rätten förordna om en sådan undersökning som avses i 1 §, om det först efter *erkännandet* eller domen har framkommit omständigheter som ger anledning till antagande att någon annan man än den som har fastställts vara far har haft samlag med modern under tid då barnet kan vara avlat. Förordnandet kan avse den som har fastställts vara far, modern, barnet eller den andre mannen.

Har faderskapet fastställts genom *erkännande*, kan förordnande enligt första stycket meddelas i mål om att *erkännandet* saknar verkan mot den som har lämnat *det*. Ett sådant förordnande kan begäras av någon av parterna i målet. Har någon talan inte väckts om att *erkännandet* saknar verkan, prövas frågan om förordnande enligt första stycket såsom ett ärende enligt lagen (1946: 807) om handläggning av domstolsärenden. Ett sådant förordnande kan begäras av den som kan vara part i ett mål om att *erkännandet* saknar verkan.

Sedan ett faderskap har fastställts genom *bekräftelse* eller genom dom som har vunnit laga kraft, kan rätten förordna om en sådan undersökning som avses i 1 §, om det först efter *bekräftelsen* eller domen har framkommit omständigheter som ger anledning till antagande att någon annan man än den som har fastställts vara far har haft samlag med modern under tid då barnet kan vara avlat. Förordnandet kan avse den som har fastställts vara far, modern, barnet eller den andre mannen.

Har faderskapet fastställts genom *bekräftelse*, kan förordnande enligt första stycket meddelas i mål om att *bekräftelsen* saknar verkan mot den som har lämnat *den*. Ett sådant förordnande kan begäras av någon av parterna i målet. Har någon talan inte väckts om att *bekräftelsen* saknar verkan, prövas frågan om förordnande enligt första stycket såsom ett ärende enligt lagen (1946: 807) om handläggning av domstolsärenden. Ett sådant förordnande kan begäras av den som kan vara part i ett mål om att *bekräftelsen* saknar verkan.

¹Lagen omtryckt 1982:1060

Har faderskapet fastställts genom dom som har vunnit laga kraft, prövas frågan om förordnande enligt första stycket såsom ett ärende enligt lagen om handläggning av domstolsärenden. Ett sådant förordnande kan begäras av någon av parterna i det tidigare målet.

Innan förordnande enligt första stycket meddelas, skall den som förordnandet skulle avse beredas tillfälle att yttra sig.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1991.

Lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Har en man enligt 1 kap. 1 § föräldrabalken ansetts som far till ett barn eller har en mans faderskap till ett barn fastställts genom *erkännande* eller dom, men frias mannen från faderskapet, har han rätt till ersättning av allmänna medel för underhållsbidrag som han enligt 7 kap. 2 § föräldrabalken utgett till barnet.

Har en man enligt 1 kap. 1 § föräldrabalken ansetts som far till ett barn eller har en mans faderskap till ett barn fastställts genom *bekräftelse* eller dom, men frias mannen från faderskapet, har han rätt till ersättning av allmänna medel för underhållsbidrag som han enligt 7 kap. 2 § föräldrabalken utgett till barnet.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1991.

¹Lagen omtryckt 1979:338.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1990-06-13

Närvarande: f.d. regeringsrådet Bengt Wicslander, regeringsrådet Bertil Werner, justitierådet Ulf Gad.

Enligt protokoll vid regeringsssammanträde den 23 maj 1990 har regeringen på hemställan av statsrådet Laila Freivalds beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m.m.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Göran Karlstedt.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

1 - 3 kap.

I lagrådsremissen föreslås att det nuvarande begreppet erkännande av faderskap ges ändrad benämning. Förslaget får ses mot bakgrund av den kritik som i skilda sammahang och från olika håll har riktats mot att en far skall erkänna faderskapet, något som ansetts svårförståeligt för många och kunna upplevas som kränkande. Som ny benämning har föreslagits bekräftelse av faderskap.

Enligt lagrådets mening är den föreslagna benämningen inte godtagbar som ersättning för termen erkännande av faderskap. Ett erkännande av ett faderskap kan sägas innefatta ett slags förklaring att den som avger denna tar på sig faderskapets konsekvenser, bl.a. i rättsligt hänseende, medan termen bekräftelse inte kan anses innefatta någon sådan förklaring och inte ens behöver avse den som avgivit bekräftelsen. En betydligt bättre benämning än bekräftelse är enligt lagrådets mening ordet medgivande - eller om man vill särskilja det från ett processuellt medgivande - faderskapsmedgivande. I 1 kap. 3 § kan lämpligen anges att faderskap fastställs genom faderskapsmedgivande eller dom. Lagtexten kan föreslagsvis ges följande utformning.

1 kap.

2 § andra stycket

"Godkänner mannen i äktenskapet skriftligen annan mans medgivande av faderskapet och har i fråga om medgivandet iakttagits bestämmelserna i 4 §, skall därigenom anses fastställt att mannen i äktenskapet ej är barnets fader. Faderskapsmedgivandet skall dock i detta fall alltid vara skriftligen godkänt av modern."

3 §

"Föreligger ej fall som avses i 1 § eller har rätten meddelat förklaring enligt 2 § första stycket, fastställs faderskapet genom faderskapsmedgivande eller dom."

Prop. 1990/91:8
Bilaga 5

4 §

"Ett faderskapsmedgivande skall upprättas skriftligen och bevittnas av två personer. Medgivandet skall skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Har barnet uppnått myndig ålder, skall medgivandet i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antas att mannen är fader till barnet.

Ett faderskapsmedgivande kan lämnas även före barnets födelse.

Visas senare att den som har lämnat ett faderskapsmedgivande ej är fader till barnet, skall rätten förklara att medgivandet saknar verkan mot honom."

2 kap.

5 §

Orden "bekräfta faderskapet" ersätts med "lämna ett faderskapsmedgivande".

3 kap.

1 och 3 § §

I 1 § andra stycket i det remitterade förslaget ersätts ordet "bekräftat" med "medgivit" och i 3 § andra stycket i förslaget ordet "faderskapsbekräftelse" med "faderskapsmedgivande".

6 kap.

4 §

I det föreslagna nya andra stycket 1. bör i enlighet med vad lagrådet anfört i det föregående ordet "faderskapsmedgivande" användas.

5, 6 och 10 § §

Enligt 5 och 6 § § i det remitterade förslaget skall rätten "bestuta efter vad som är bäst för barnet". Av den sista meningen i 5 § första stycket och i 6 § följer emellertid att rätten i vissa fall inte kan besluta om gemensam vårdnad även om det i och för sig skulle vara bäst för barnet. Beslut om sådan vårdnad får nämligen meddelas enligt 5 § bara när den

förälder som begärt upplösning av den gemensamma vårdnaden "förklarar att han eller hon ändå kan tänka sig fortsatt gemensam vårdnad" och enligt 6 § endast när den av föräldrarna som inte begärt gemensam vårdnad inte förklarat att han eller hon inte kan tänka sig gemensam vårdnad". Sistnämnda bestämmelse är vidare oklar till sin innebörd. De nu angivna reglerna och motsvarande bestämmelse i 10 § första stycket har det gemensamt att beslut om gemensam vårdnad inte får meddelas om en av föräldrarna motsätter sig det. Detta bör komma till klarare uttryck i lagtexten än som skett i det remitterade förslaget. På grund av vad som anförts föreslår lagrådet att paragraferna ges följande lydelse.

5 §

"Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna och vill någon av dem att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten efter vad som är bäst för barnet anförtro vårdnaden åt en av föräldrarna eller, om den förälder som har begärt upplösning av den gemensamma vårdnaden inte motsätter sig fortsatt gemensam vårdnad, låta den gemensamma vårdnaden bestå.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. I mål om äktenskapsskillnad får rätten utan yrkande anförtro vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa."

6 §

"Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill någon av dem få ändring i vårdnaden, skall rätten efter vad som är bäst för barnet anförtro vårdnaden åt den andre föräldern, om denne vill att vårdnaden skall flyttas över till honom eller henne eller, om en av föräldrarna begär gemensam vårdnad och den andre inte motsätter sig det, förordna att föräldrarna i fortsättningen skall utöva vårdnaden gemensamt.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda".

10 §

"Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade förmyndare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, skall rätten besluta efter vad som är bäst för barnet. Rätten får dock inte flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt, om någon av dem motsätter sig gemensam vårdnad.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden."

Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen lämnas utan erinran.

Om lagrådets förslag till ändrad terminologi i föräldrabalken godtas bör motsvarande ändringar göras i lagarna om ändring i lagen om internationella faderskapsfrågor, lagen om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden, lagen om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap och lagen om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag.

Innehåll

Regeringens proposition	3
Propositionens huvudsakliga innehåll	3
Propositionens lagförslag	5
Utdrag ur protokoll ur regeringssammanträde den 27 september 1990	22
1 Inledning	22
2 Allmän motivering	23
2.1 Nuvarande ordning	23
2.1.1 Vårdnad	23
2.1.1 Umgänge	25
2.2 Allmänna utgångspunkter	25
2.2.1 Inriktningen av en reform	25
2.2.2 Dispositionen av den följande framställningen	27
2.3 Samarbetssamtal	27
2.3.1 Samarbetssamtal i alla kommuner	27
2.3.2 Domstols möjlighet att initiera samarbetsamtal	29
2.4 Gemensam vårdnad	31
2.4.1 Gemensam vårdnad trots att en eller båda föräldrarna helst vill ha ensam vårdnad	31
2.4.2 Gemensam vårdnad för föräldrar som inte varit gifta med varandra	34
2.5 Umgängesfrågor	37
2.5.1 Umgängessabotage	37
2.5.2 Upplysningar om barnet	40
2.6 Förfarandet	43
2.6.1 Vårdnadsutredningen	43
2.6.2 Interimistiska beslut	46
2.6.3 Rätten till omprövning	48
2.7 Faderskaperkännande	51
2.8 Stöd enligt socialtjänstlagen	52
2.9 Kontaktperson för barnet	53
2.10 Ikraftträdande m. m.	55
2.11 Kostnader och resursbehov	56
3 Upprättade lagförslag	56
4 Specialmotivering	58
4.1 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	58
4.2 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620)	68
4.3 Övriga ändringsförslag	71
5 Hemställan	71
6 Beslut	71
Bilaga 1	Sammanfattning av promemorian
Bilaga 2	Promemorians lagförslag
Bilaga 3	Remissammanställning
Bilaga 4	Lagrådsremissens lagförslag
Bilaga 5	Utdrag ur protokoll vid lagrådets sammanträde den 13 juni 1990

